

**იუსტიციის
სამინისტრო
MINISTRY OF JUSTICE OF GEORGIA**

ISSN 2667-9876

DOI: <https://doi.org/10.59172/2667-9876>

ქუჩნალო იუსტიციას

IUSTITIA JOURNAL

№2 (5)

**ოქტომბერი, 2023
OCTOBER, 2023**

რედაქტორი

მინდია უგრეხელიძე

EDITOR

MINDIA UGREKHELIDZE

გამოცემათა გამწვანებელი

ბექა ქანთარია

PUBLISHING MANAGER

BEKA KANTARIA

სარედაქციო კოლეგია:

რატი ბრეგაძე

თედო ნინიძე

მერაბ ტურავა

ნინო ქადაგიძე

ჯონი ხეტურიანი

ფრანსუაზა ტიულკენსი (ბელგია)

დევიდ შულცი (აშშ)

EDITORIAL BOARD

RATI BREGADZE

NINO KADAGIDZE

JONI KHETSURIANI

TEDO NINIDZE

MERAB TURAVA

FRANÇOISE TULKENS (BELGIUM)

DAVID SCHULTZ (USA)

გამოცემასა და მუშაობაზე:

საქართველოს საკანონმდებლო მაცნეს თანამშრომელთა ჯგუფი

A TEAM OF STAFF MEMBERS OF THE LEGISLATIVE HERALD OF GEORGIA WORKED ON THIS EDITION OF THE JOURNAL

ქურნალები გამოთქმული მოსახრებები და შეფასებები შესაძლოა არ ასახავდეს სარედაქციო-საგამომცემლო კოლეგიის პოზიციას

THE VIEWS AND OPINIONS EXPRESSED IN THE JOURNAL MAY NOT REFLECT THE POSITION OF THE EDITORIAL BOARD

აკრძალულია გამოქვეყნებული მასალის გამრავლება ან გავრცელება კომერციული მიზნით

REPRODUCTION OR DISTRIBUTION OF THE MATERIAL PUBLISHED IN THIS JOURNAL FOR COMMERCIAL PURPOSES IS PROHIBITED

საქართველოს იუსტიციის სამინისტრო
THE MINISTRY OF JUSTICE OF GEORGIA

იუსტიციის
სამინისტრო
MINISTRY OF JUSTICE OF GEORGIA

ქურნალი დაკაბადონდა და დაიბეჭდა
საქართველოს საკანონმდებლო მაცნეში

საქართველოს
საკანონმდებლო მაცნე

THE JOURNAL WAS TYPESET AND PRINTED
AT THE LEGISLATIVE HERALD OF GEORGIA

ISSN 2667-9876

შ ი ნ ა ა რ ს ი
TABLE OF CONTENTS

მეცნიერული პრობლემები
SCHOLARLY PROBLEMS

კონსტანტინე ხეცურიანი	
თანამედროვე ქართული სახელმწიფოს სათავეებთან	6
Konstantine Khetsuriani	
At the Helm of the Modern Georgian State	21
ხათუნა ბურკაძე	
ხელოვნური ინტელექტის სამართლის სუბიექტად მიჩნევის სტატუსისკენ	32
Khatuna Burkadze	
Towards the Status of Classification of Artificial Intelligence as a Subject of Law	45
სერგი ჯორბენაძე	
კონტექსტის მნიშვნელობა განცხადების ცილისმწამებლურად კვალიფიკაციისას	54
Sergi Jorbenadze	
The Importance of Context in the Qualification of a Statement as Defamatory.....	65
ირინა ბათიაშვილი	
ასაკოვან ქალთა უფლებების ზოგადი მიმოხილვა	73
Irina Batiashvili	
General Overview of the Rights of Older Women	88

ინტერვიუ
INTERVIEW

ინტერვიუ ჩრდილოეთ რაინ-ვესტფალიის იუსტიციის მინისტრთან, დოქტორ ბენიამინ ლიმბახთან	102
Interview mit dem Minister der Justiz des Landes Nordrhein-Westfalen, Dr. Benjamin Limbach	105

სამართლის კლასიკური მემკვიდრეობა
CLASSICAL HERITAGE OF LAW

ბელგიის 1831 წლის კონსტიტუცია	109
ვილჰელმ ზაუერი	
სამართლიანობა	129
Wilhelm Sauer	
Die Gerechtigkeit	149

კონსტიტუციონალიზმის მიღწევები
ACHIEVEMENTS OF CONSTITUTIONALISM

ემანუელ-ჟოზეფ სიესი	
საკონსტიტუციო სასამართლო კოლეგიის შესახებ (1795 წელი)	167
გადაწყვეტილება საქმეზე	
„მარბერი მედისონის წინააღმდეგ“ (1803 წელი)	171
ამერიკის შეერთებული შტატების პრეზიდენტის	
ენდრიუ ჯონსონის იმპიჩმენტის საქმე (1868 წელი)	216
აშშ კონსტიტუცია: კომპრომისის ხელოვნება ანუ	
მართულთა მმართველობა	221
We the People...	235

სამართლის პერსონოლოგია
PERSONOLOGY OF LAW

გოჩა ფერაძე	
მოდღვართ-მოდღვარი ქართული სამართლის ისტორიიდან	247
Gocha Pheradze	
The Teacher of Teachers from the History of Georgian Law	255

ლიტერატურული პარალელები, პარადიგმები და პარადოქსები
LITERARY PARALLELS, PARADIGMS AND PARADOXES

გი დე მოჰასანი	
სიკვდილმისჯილი	261

მეცნიერული პრობლემატიკა

SCHOLARLY PROBLEMS

DOI: <https://doi.org/10.59172/2667-9876/2023-2/6-20>

თანამედროვე ქართული სახელმწიფოს სათავეებთან

კონსტანტინე ხეცურიანი

სამართლის მაგისტრი

რეზიუმე. საქართველოს სახელმწიფოებრიობის სამიათასწლოვან ისტორიაში თანამედროვე ქართულ სახელმწიფოს დროის უაღრესად მოკლე მონაკვეთი უკავია. როგორც ერთიანი, ისე ცალკეულ სახელმწიფოებრივ ერთეულებად დაშლილ-დაქუცმაცებული საქართველო ყველაზე ხანგრძლივად მონარქიული სახელმწიფო იყო, რომელმაც რუსეთის მიერ საქართველოს პირველ ანექსიამდე (1801-1864 წწ.) იარსება. საგულისხმოა ისიც, რომ რუსეთის მიერ განხორციელებული ანექსიის შემდეგ, სახელმწიფოებრიობაწართმეულ ქართველ ერს კიდევ 117 წელი მოუწია მონარქიული სახელმწიფოს – რუსეთის იმპერიის შემადგენლობაში ყოფნა. 1918 წლის 26 მაისს საქართველოს ეროვნულმა საბჭომ დამოუკიდებლობის აქტი მიიღო და საქართველოს სრული დამოუკიდებლობა გამოაცხადა. ქართველი ერი თავის ისტორიაში პირველად შეუდგა დემოკრატიული რესპუბლიკის მშენებლობას. წინამდებარე სტატიაში განხილულია 1918 წლის 26 მაისს საქართველოს სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის გამოცხადების ისტორიულ-სამართლებრივი ასპექტები, დამოუკიდებლობის აქტის იურიდიული ბუნება, მისი მნიშვნელობა რუსეთის მიერ საქართველოს მეორე ანექსიის (1921) შემდეგ, გასული საუკუნის 90-იანი წლების დასაწყისში (1991 წლის 9 აპრილი) საქართველოს სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის აღდგენასა და თანამედროვე ქართული სახელმწიფოს მშენებლობაში.

საკვანძო სიტყვები: საქართველო, დამოუკიდებლობის აქტი, დამოუკიდებლობის გამოცხადება

თავი I. საქართველოს სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის

გამოცხადება 1918 წელს

ქართლ-კახეთის სამეფოსა და რუსეთს შორის 1783 წელს დადებული მფარველობითი სამოკავშირეო ხელშეკრულებით – გეორგიევსკის ტრაქტატით გათვალისწინებული ვალდებულებების შესრულების ნაცვლად, რომელიც გულისხმობდა

რუსეთის იმპერიის მიერ საქართველოს დაცვას გარეშე მტრებისაგან, რუსეთი თავად შეუდგა ქართული სამეფო-სამთავროების დაპყრობას, გაუქმებასა და ანექსიას. ეს პროცესი რუსეთის იმპერატორის 1801 წლის 12 სექტემბრის მანიფესტით ქართლ-კახეთის სამეფოს გაუქმებითა და შეერთებით დაიწყო და 1864 წელს დასრულდა სულ ბოლოს დარჩენილი აფხაზეთის სამთავროს გაუქმებითა და რუსეთთან შეერთებით¹.

რუსეთს, ამასთანავე, მხედველობიდან არ გამორჩენია საქართველოს სამოციქულო მართლმადიდებელი ეკლესიის განსაკუთრებული მნიშვნელობა ქართული სახელმწიფოებრიობისა და ქართველი ერის ერთიანობის შენარჩუნებაში და 1811 წელს საქართველოს ეკლესიის მრავალსაუკუნოვანი ავტოკეფალია გააუქმა, ქართული ეკლესია რუსეთის სინოდის საეგზარქოსოდ გარდაქმნა, კათოლიკოს-პატრიარქის ტახტი გააუქმა და წირვა-ლოცვა რუსულ ენაზე შემოიღო².

უსახელმწიფოდ დარჩენილი საქართველოს ტერიტორია რუსეთის ორ გუბერნიად გაყვეს და მთელი მონდომებით შეუდგნენ რუსიფიკატორული პოლიტიკის გატარებას. საქართველოს არც ერთ სხვა დამპყრობელს ასეთი რამ არ ჩაუდენია. საქართველო ბევრჯერ დაუპყრიათ, აუოხრებიათ, მისი პროვინციებიც მიუტაცებიათ, მოსახლეობაც წაუსხამთ, მაგრამ სახელმწიფოებრიობა არ გაუუქმებიათ. ეს მხოლოდ ერთმორწმუნე რუსეთმა მოახერხა.

აქედან მოყოლებული 117 წლის მანძილზე ამაო გამოდგა ქართველთა ანტირუსული აჯანყებები და რუსეთის იმპერატორისათვის წარდგენილი „ბარათები“, რომელთა მიზანი იყო რუსეთის იმპერიის შემადგენლობაში საქართველოს ავტონომიური სამეფოს აღდგენა³. მიუხედავად არაერთი მარცხისა და დიდი მსხვერპლისა, საქართველოში მაინც არ შეწყვეტილა ეროვნულ-განმათავისუფლებელი ბრძოლა წართმეული სახელმწიფოებრიობის აღდგენისათვის.

ამასთანავე, რუსული ანექსიის პერიოდში საქართველოს სახელმწიფოებრიობის აღდგენისა და თანამედროვე ქართული სახელმწიფოს დაფუძნებისათვის გარკვეული ხელისშემწყობი გარემოებები მაინც შეიქმნა. სახელდობრ, ცალკეულ სამეფო-სამთავროებად დაშლილი და დაქუცმაცებული ერთიანი საქართველოს მიწები, სადაც სახლობდნენ „ყოველნი ივერიელნი“ – „სისხლით ნათესავნი“, „ერთმორწმუნენი“ და „ერთისა ენისა მქონებელნი“⁴, ერთი სახელმწიფოს – რუსეთის იმპერიის შემადგენლობაში მოექცა. ამან კიდევ უფრო დაახლოვა საქართველოს

1. საქართველოს ისტორია ოთხ ტომად (უძველესი დროიდან XX საუკუნის ბოლომდე). მთ. რედ. აკად. მ. ლორთქიფანიძე. თბილისი, 2012 წელი, ტ. III, 517, ტ. IV. 52.
2. საქართველოს ისტორია ოთხ ტომად (უძველესი დროიდან XX საუკუნის ბოლომდე). ტ. IV. 30-31.
3. საქართველოს ისტორია ოთხ ტომად (უძველესი დროიდან XX საუკუნის ბოლომდე). ტ. IV. 29-30.
4. ერთობის ტრაქტატი ივერიელთა მეფეთა და მთავართა (1790). კრებულში: ქართული სამართლის ძეგლები, ტ. II, ტექსტი გამოსცა, შენიშვნები და საძიებლები დაურთო პროფ. ი. დოლიძემ. თბილისი, 1965 წელი. 501.

სხვადასხვა კუთხეში მცხოვრებნი, გააძლიერა მათი ერთობის განცდა და ერთიანი საქართველოს აღდგენისათვის მნიშვნელოვანი საფუძველი შექმნა. ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის მოთხოვნა უკვე იყო არა რუსეთის მიერ გაუქმებული და ანექსირებული ცალკეული ქართული სამეფო-სამთავროების, არამედ „მთლიანი და განუყოფელი საქართველოს“ აღდგენა⁵.

აღსანიშნავია აგრეთვე ისიც, რომ საქართველოს საზოგადოებრივ ცხოვრებაში რუსეთის იმპერიის კვალდაკვალ მნიშვნელოვანი გარდაქმნები განხორციელდა. კერძოდ, გაუქმდა ბატონყმობა, დამკვიდრდა წარმოების კაპიტალისტური წესი, განვითარდა მრეწველობა და სატრანსპორტო ინფრასტრუქტურა, შეიქმნა ეროვნული სკოლები, გამომცემლობები, ბიბლიოთეკები, პრესა, თეატრი, მოქმედებდნენ პოლიტიკური პარტიები, ტარდებოდა არჩევნები, დაარსდა ქართული უმაღლესი სასწავლებელი, გაჩნდა ევროპულად განსწავლული და პატრიოტულად განწყობილი ეროვნული ინტელიგენცია, რომლის წარმომადგენლები კარგად იცნობდნენ მსოფლიოს დემოკრატიული სახელმწიფოების მმართველობის სისტემებს. ყოველივე ეს ხელსაყრელ წინაპირობას ქმნიდა საქართველოს თანამედროვე დემოკრატიული სახელმწიფოს ჩამოყალიბებისათვის.

მე-19 საუკუნის მეორე ნახევარში და მე-20 საუკუნის დასაწყისში ჯერ „თერგდალეულებმა“, ხოლო შემდეგ პოლიტიკური პარტიების დიდმა ნაწილმა ჩამოაყალიბეს ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის ძირითადი მიზანი – რუსეთის ფარგლებში ფართო უფლებამოსილებებით აღჭურვილი ქართული ავტონომიური სახელმწიფოს აღდგენა⁶. საქართველოს პოლიტიკური ავტონომიის იდეა ქართულ პოლიტიკურ სპექტრში 1917 წლის ოქტომბრის ბოლშევიკურ გადატრიალებამდე დომინირებდა.

1917 წლის თებერვლის ბურჟუაზიულმა რევოლუციამ, რასაც შედეგად მოჰყვა რუსეთში ცარისტული რეჟიმის დამხობა, ამ ეროვნულ-პოლიტიკური იდეის რეალური განხორციელების იმედი გააჩინა. ეს იმედი კიდევ უფრო გააძლიერა საქართველოს მართლმადიდებელი სამოციქულო ეკლესიის ავტოკეფალიის აღდგენამ. 1917 წლის 12 მარტს საქართველოს ეკლესიის მღვდელმსახურებმა სვეტიცხოვლის ტაძარში შეკრებილ ხალხს აუწყეს ქართული ეკლესიის ავტოკეფალიის აღდგენა. რუსეთის დროებითი მთვრობა იძულებული გახდა დაედანტურებინა ეს გადაწყვეტილება⁷.

ერთიანი ეროვნული პროგრამის შესამუშავებლად და სამოქმედოდ საქართველოს პოლიტიკურმა პარტიებმა 1917 წლის აპრილში ჩამოაყალიბეს „ინტერპარტიული საბჭო“⁸. იმავე წლის სექტემბერში ინტერპარტიულმა საბჭომ ქართველი

5. საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის სამართლებრივი აქტების კრებული 1918-1921. თბილისი, 1990 წელი. 7.

6. საქართველოს ისტორია ოთხ ტომად (უმველესი დროიდან XX საუკუნის ბოლომდე). ტ. IV, 29-30.

7. *ალექსანდრე ბენდიანიშვილი*. საქართველოს პირველი რესპუბლიკა (1918-1921 წწ.), თბილისი, 2001 წელი, 56-61.

8. იქვე, 66-67.

ხალხის სახელით რუსეთის ხელისუფლებისაგან მოითხოვა საქართველოსთვის ავტონომიური სახელმწიფოს სტატუსის მინიჭება, რაც, მათი აზრით, 1801 წელს დარღვეულ ისტორიულ უფლებასა და სამართლიანობის პრინციპს ემყარებოდა⁹. რუსეთის დროებითმა მთავრობამ ამ საკითხის გადაწყვეტა დამფუძნებელი კრების პრეროგატივად გამოაცხადა, რომლის მოწვევაც 1918 წლის იანვარში იყო გათვალისწინებული¹⁰.

რუსეთის დროებითმა მთავრობამ ვერ შეძლო პირველი მსოფლიო ომითა და რევოლუციით ქვეყანაში შექმნილი კრიზისული სიტუაციის ნორმალიზება, რითაც ისარგებლეს ბოლშევიკებმა და 1917 წლის ოქტომბრის ბოლოს დაამხეს დროებითი მთავრობა. ლენინის მეთაურობით შექმნილმა სახალხო კომისართა საბჭომ უმოკლეს დროში შეძლო თავისი ძალაუფლების გავრცელება რუსეთის დიდ ნაწილზე.

რუსეთში ბოლშევიკურ გადატრიალებასა და საბჭოთა ხელისუფლების დამყარებას სამხრეთ კავკასიის ეროვნულმა პარტიებმა ამიერკავკასიაში ხელისუფლების დამოუკიდებელი ორგანოების შექმნით უპასუხეს. მათი მოთხოვნით 1917 წლის 15 ნოემბერს გადადგა „ამიერკავკასიის განსაკუთრებული კომიტეტი“ (ე.წ. „ოზაკომი“), რომელიც რუსეთის დროებითი მთავრობის მიერ სამხრეთ კავკასიის მართვა-გამგეობისათვის იყო შექმნილი. მის ნაცვლად ჩამოყალიბდა ამიერკავკასიის კომისარიატი – დროებითი მთავრობა (თავმჯდომარე ევგენი გეგეჭკორი)¹¹.

ეროვნული საკითხების გადასაწყვეტად მმართველობის დროებითი ორგანოების შექმნას შეუდგნენ უშუალოდ საქართველოშიც. რადგანაც ინტერპარტიული საბჭოს სათანადო ლეგიტიმაცია არ გააჩნდა, ამიტომ გადაწყდა ფართო წარმომადგენლობის საფუძველზე მოეწვიათ საქართველოს ეროვნული ყრილობა¹². ინტერპარტიული საბჭოს ინიციატივით 1917 წლის 19 ნოემბერს მოწვეულმა საქართველოს ეროვნულმა ყრილობამ მრავალპარტიულობის საფუძველზე აირჩია ეროვნული საბჭო, ხოლო ეროვნულმა საბჭომ თავის მხრივ აირჩია მის წინაშე პასუხისმგებელი აღმასრულებელი კომიტეტი. „შეიძლება ითქვას, რომ შეიქმნა საქართველოს პოტენციური პარლამენტი და მთავრობა, საფუძველი ჩაეყარა ქართული ეროვნული სახელმწიფოს აღდგენას“¹³.

1918 წლის 5 იანვარს მუშაობას შეუდგა რუსეთის დამფუძნებელი კრება, რომელმაც პირველივე სხდომაზე უარი განაცხადა ეცნო ბოლშევიკური სახალხო კომისართა საბჭო და დაედასტურებინა მის მიერ მიღებული დეკრეტები. ლენინის

9. იქვე, 68.

10. იქვე, 68.

11. იქვე, 76.

12. *ბეს ქანთარია*. კონსტიტუციონალიზმის ფუნდამენტური პრინციპები და მმართველობის ფორმის სამართლებრივი ბუნება პირველ ქართულ კონსტიტუციაში. თბილისი, 2013 წელი, 48.

13. საქართველოს ისტორია ოთხ ტომად (უძველესი დროიდან XX საუკუნის ბოლომდე). ტ. IV, 177.

ბრძანებით დამფუძნებელი კრება მაშინვე გარეკეს¹⁴. რუსეთში დამყარდა ბოლშევიკური დიქტატურა, დაიწყო სამოქალაქო ომი, ტერორი და ანარქია. ცხადი გახდა, რომ რუსეთის შემადგენლობაში და რუსეთთან ერთად საქართველოს სახელმწიფოებრიობის აღდგენისა და დემოკრატიული განვითარებისათვის არანაირი პერსპექტივა არ არსებობდა. დადგა დრო დამოუკიდებელი ეროვნული სახელმწიფოებრიობის აღდგენისათვის.

პირველი ნაბიჯი სახელმწიფოებრიობის აღდგენის გზაზე საქართველომ გადადგა სომხეთთან და აზერბაიჯანთან ერთად, რომლებიც იმ დროს ამიერკავკასიის „ერთ დიდ ადმინისტრაციულ ერთეულს წარმოადგენდა“¹⁵. მათ აირჩიეს ამიერკავკასიის პარლამენტი (სეიმი) და მის წინაშე პასუხისმგებელი მთავრობა (თავმჯდომარე აკაკი ჩხენკელი). 1918 წლის 22 აპრილს სეიმმა გამოაქვეყნა დამოუკიდებლობის დეკლარაცია და ამიერკავკასია ფედერაციულ რესპუბლიკად გამოაცხადა¹⁶. ამ ნაბიჯის გადადგმა მნიშვნელოვანწილად განაპირობა საერთაშორისო ფაქტორმა, კერძოდ, ოსმალეთთან ტერიტორიულ პრობლემებზე საზავო მოლაპარაკების აუცილებლობამ, რომლის დაწყების წინაპირობად ოსმალეთი მიიჩნევდა ამიერკავკასიის სუვერენულ სახელმწიფოდ გამოცხადებას¹⁷.

როგორც ნაჩქარევად შეიქმნა, ისევე სწრაფადვე დაიშალა ამიერკავკასიის ფედერაციული რესპუბლიკა. გარდა იმისა, რომ არ იყო გარკვეული ფედერაციის დამფუძნებელი სუბიექტების სტატუსი, უფლებამოსილებები და სხვა მნიშვნელოვანი სახელმწიფოსამართლებრივი საკითხები, სულ მალე თავი იჩინა დამფუძნებელ ერებს შორის ინტერესთა კონფლიქტმა. „სომხები ინგლისზე ამყარებდნენ იმედს, აზერბაიჯანის პოლიტიკურ პარტიებს კი მიზანშეწონილად მიაჩნდათ მათ ქვეყანაზე თურქეთის პროტექტორატის დამყარება“¹⁸, საქართველოს გერმანიის მხარდაჭერის იმედი ჰქონდა ოსმალეთის ექსპანსიონისტური მისწრაფებების მოსათოკად. ასეთ პირობებში ამიერკავკასიის ფედერაციული კავშირის შენარჩუნება შეუძლებელი იყო.

ბათუმში ოსმალეთთან საზავო მოლაპარაკებაზე მყოფი ზურაბ ავალიშვილი თავის დღიურში წერს: „22 მაისი. რადგან ამიერკავკასიას მოელის დაშლა, გადამწყვეტი თათბირია დანიშნული საქართველოს დამოუკიდებლათ გამოცხადების შესახებ... დავწერე სანიმუშო პროექტი საქართველოს დამოუკიდებლათ გამოცხადებისა – დადგა დრო საქმის ჩამოყალიბებისა და მოქმედებისა.

ჩხენკელმა, ჟორდანიამ, ნიკოლაძემ და სურგულაძემ მოიწონეს. ჟორდანიამ

14. *ალექსანდრე ბენდიანიშვილი*. მით. ნაშრომი. 84.

15. საქართველოს ისტორია ოთხ ტომად (უძველესი დროიდან XX საუკუნის ბოლომდე). ტ. IV. 176.

16. საქართველოს ისტორია ოთხ ტომად (უძველესი დროიდან XX საუკუნის ბოლომდე). ტ. IV, 176-179.

17. იქვე. 179.

18. იქვე. 180.

ეს პროექტი წაიღო ტფილისში, გამოთხოვების დროს ჩვენ განსაკუთრებულის გრძნობით ვართმევდით ერთმანეთს ხელს¹⁹.

როგორც რაჟდენ არსენიძის მოგონებიდან ირკვევა, ამ პროექტზე მუშაობა თბილისში ეროვნულ საბჭოში გაგრძელდა, რომელსაც დამოუკიდებლობის აქტის პროექტის მოსამზადებლად 1918 წლის 25 მაისს სპეციალური კომისია შეუქმნია. რაჟდენ არსენიძის გადმოცემით, დამოუკიდებლობის აქტის პროექტზე მუშაობა 25 მაისს, ნაშუადამევს დაუსრულებიათ და ეროვნული საბჭოს ბიუროსათვის გადასაცემად გიორგი გვაზავას და პავლე სარჯველაძეს წაუღიათ. ნაშუადამევს ბიურო იღებს ზოგიერთი შესწორებით პროექტის საბოლოო რედაქციას²⁰.

1918 წლის 26 მაისს დილის 11 საათზე ამიერკავკასიის სეიმმა დაამტკიცა თავისი უკანასკნელი დეკრეტი ამიერკავკასიის ფედერაციის დაშლისა და სეიმის თვით-ლიკვიდაციის შესახებ. იმავე დღის 17 საათსა და 10 წუთზე საქართველოს ეროვნული საბჭოს დავალებით ნოე ჟორდანიამ მთავრობის სასახლეში შეკრებილი ეროვნული საბჭოს წევრებისა და მრავალრიცხოვანი დამსწრე საზოგადოების წინაშე საქართველოს დამოუკიდებლობის აქტი გამოაცხადა²¹. ნოე ჟორდანიას წინადადებით ეროვნული საბჭოს მდივანმა ილია ზურაბიშვილმა სასახლის აივანიდან წაუკითხა თავმოყრილ ხალხს დამოუკიდებლობის აქტი. ამავე დროს კრების დარბაზში თავმჯდომარის ამხანაგი გრიგოლ ვეშაპელი, ნოე ჟორდანიას წინადადებით, კითხულობს დამოუკიდებლობის აქტის რუსულ თარგმანს²². დამოუკიდებლობის აქტი ეროვნულმა საბჭომ ერთხმად მიიღო. ხალხი სიხარულითა და ოვაციებით შეხვდა დამოუკიდებლობის გამოცხადებას. რეკდა სიონის ზარები.

ამასთან დაკავშირებით იურიდიულ ლიტერატურაში საინტერესო პარალელი აქვთ გავლებული ამერიკული კონსტიტუციონალიზმის ისტორიასთან, ვინაიდან ასე დაიწყო ამერიკაშიც. კერძოდ, ჯერ 1776 წელს მიიღეს „დამოუკიდებლობის დეკლარაცია“ და შემდეგ 1787 წელს – ამერიკის შეერთებული შტატების კონსტიტუცია. ამერიკაში 1776 წლის 4 ივლისს დამოუკიდებლობის დეკლარაციის მიღების აღსანიშნავად პირველად დაირეკა თავისუფლების ზარი, ამერიკული თავისუფლების სიმტკიცის სიმბოლო. საქართველოში 1918 წლის 26 მაისს საქართველოს დამოუკიდებლობის აქტის გამოცხადების აღსანიშნავად გუგუნებდა სიონის საკათედრო ტაძრის ზარები, ქართველთა სულიერი სიმტკიცის სიმბოლო – პარალელები მართლაც რომ მსგავსია²³.

19. ზურაბ ავალიშვილი. საქართველოს დამოუკიდებლობა 1918-1921 წლების საერთაშორისო პოლიტიკაში. მოგონებები, ნარკვევები. თბილისი, 2011 წელი, 78-79.

20. გურამ შარაძე, გიორგი შარაძე. ისტორიული რელიკვიების დაბრუნება (1918-1921). თბილისი, 2001 წელი, 12, 15; პაატა სურგულაძე. ქართული პარლამენტის სათავეებთან. თბილისი, 1991 წელი, 23.

21. ალექსანდრე ბენდიანიშვილი. მით. ნაშრომი. 98-99.

22. გურამ შარაძე, გიორგი შარაძე. მით. ნაშრომი. 22-23.

23. პაატა ცნობილაძე. საქართველოს კონსტიტუციური სამართალი. ორ ტომად, ტომი I, თბილისი, 2004 წელი, 94.

თავი II. საქართველოს 1918 წლის 26 მაისის დამოუკიდებლობის აქტი

საქართველოს 1918 წლის 26 მაისის დამოუკიდებლობის აქტი²⁴ საქართველოს პირველი კონსტიტუციურ-სამართლებრივი დოკუმენტია, რომელმაც არა მხოლოდ აღადგინა რუსეთის იმპერიის მიერ გაუქმებული ქართული სახელმწიფოებრიობა, არამედ, ამასთანავე, სათავე დაუდო თანამედროვე რესპუბლიკური მმართველობის დამკვიდრებას საქართველოში.

დამოუკიდებლობის აქტის პირველი ნაწილი დეკლარაციული ხასიათისაა და მასში ლაკონურადაა გადმოცემული საქართველოს სახელმწიფოებრიობის განვითარების ისტორიული ეტაპები, რუსეთში იმჟამად შექმნილი პოლიტიკური მდგომარეობა და „თავის ძალღონის ამარად“ დარჩენილი საქართველოს მიერ დამოუკიდებლობის გამოცხადების მიზეზები და მიზნები. მასში, კერძოდ, ნათქვამია: „ქართველი ერის დღევანდელი მდგომარეობა აუცილებლად მოითხოვს, რომ საქართველომ საკუთარი სახელმწიფოებრივი ორგანიზაცია შექმნას, მისი საშუალებით გარეშე ძალის მიერ დაპყრობისაგან თავი გადაირჩინოს და დამოუკიდებელი განვითარების მტკიცე საფუძველი ააგოს“²⁵.

დამოუკიდებლობის აქტის მეორე ნაწილი ძირითადად კონსტიტუციურ-სამართლებრივი ნორმებისაგან შედგება.

პირველი პუნქტი საქართველოს ხალხს სუვერენულ უფლებათა მატარებლად აცხადებს (სახალხო სუვერენიტეტი), რაც იმას ნიშნავს, რომ ამიერიდან საქართველოს ხალხს უფლება აქვს, თვითონ განსაზღვროს თავისი პოლიტიკური, სოციალური, ეკონომიკური და კულტურული განვითარების ბედი, შექმნას დამოუკიდებელი, სუვერენული სახელმწიფო. ამ უფლების საფუძველზე ამავე პუნქტში გაცხადებულია, რომ ამიერიდან „საქართველო სრულუფლებოვანი დამოუკიდებელი სახელმწიფოა“. ამით აღიარებულია საქართველოს სახელმწიფო სუვერენიტეტი, რაც გულისხმობს საქართველოს ხელისუფლების უზენაესობას ქვეყნის საშინაო საქმეებში და რომელიმე სახელმწიფოსაგან დამოუკიდებლობას საერთაშორისო ასპარეზზე²⁶. საგულისხმოა, რომ დამოუკიდებლობის აქტის ამ პუნქტში სახალხო და სახელმწიფო სუვერენიტეტი ერთადაა წარმოდგენილი, რაც გასაგებია, რადგანაც თუ ერთი (ხალხი) მოიპოვებს პოლიტიკურ დამოუკიდებლობას, მაშინ ადგილი აქვს ეროვნული (სახალხო) და სახელმწიფო სუვერენიტეტის ერთმანეთთან შერწყმას²⁷.

24. საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის სამართლებრივი აქტების კრებული 1918-1921. თბილისი, 1990 წელი, 3-4.

25. საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის სამართლებრივი აქტების კრებული 1918-1921. თბილისი, 1990 წელი, 3-4.

26. სახალხო და სახელმწიფო სუვერენიტეტის შესახებ იხ. *ლევან ალექსიძე*. თანამედროვე საერთაშორისო სამართალი. თბილისი, 2013 წელი, 81-83.

27. *ლევან ალექსიძე*. მით. ნაშრომი. 83.

დამოუკიდებლობის აქტის მე-2 პუნქტი საქართველოს სახელმწიფო მმართველობის ფორმას განსაზღვრავს. „დამოუკიდებელი საქართველოს პოლიტიკური ფორმა დემოკრატიული რესპუბლიკა“ – იმპერატიულადაა გაცხადებული დამოუკიდებლობის აქტში. ტერმინთა თანაწყობა – „დემოკრატიული რესპუბლიკა“ ერთდროულად მიუთითებდა იმაზე, რომ მონარქიული სახელმწიფოებრიობის სამიათასწლოვანი ისტორიის მქონე ქართული სახელმწიფო, მისთვის აქამდე უცნობი, რესპუბლიკური მმართველობის ფორმით უნდა ჩამოყალიბებულიყო და ამასთანავე, ეს სახელმწიფო ტოტალიტარული, დიქტატორული რეჟიმის ანტიპოდი უნდა ყოფილიყო. დემოკრატია ხომ საზოგადოების პოლიტიკური ორგანიზაციის ისეთი ფორმაა, სადაც ხალხი სახელმწიფო ხელისუფლების ერთადერთი წყაროა და ამავე დროს უზრუნველყოფილია მისი ფართო მონაწილეობა ხელისუფლების განხორციელებაში. რაჟდენ არსენიძე წერდა: „ჩვენ გვინდა რესპუბლიკა დემოკრატიული, ე.ი. ისეთი, სადაც ხალხი, დემოსი იქნება საზოგადოებრივ საქმის მმართველი და გამგე, კანონმდებელი და აღმასრულებელი. სიტყვა „რესპუბლიკა“ ამნაირათ აღნიშნავს ფორმას სახელმწიფოსას, სიტყვა „დემოკრატიული“ კი ეხება შინაარსს“²⁸.

დამოუკიდებლობის აქტის მე-3 პუნქტში გადმოცემულია საქართველოს ნება, გახდეს ნეიტრალური სახელმწიფო. „საერთაშორისო ომინობაში საქართველო მუდმივი ნეიტრალური სახელმწიფოა“, აღნიშნულია დამოუკიდებლობის აქტში. მიუხედავად ქართული სახელმწიფოს ასეთი სამშვიდობო მისწრაფებისა, „მუდმივი ნეიტრალიტეტის“ სტატუსით სახელმწიფოს აღჭურვა მხოლოდ საკუთარი სურვილით არ ხდება. ამ საკითხს გააჩნია მნიშვნელოვანი საერთაშორისო-სამათლებრივი ასპექტი და მისი მინიჭება სახელმწიფოსათვის დამოუკიდებელია საერთაშორისო თანამეგობრობის თანხმობაზე, რომელიც ფორმდება სათანადო საერთაშორისო ხელშეკრულებით²⁹. ამიტომ მუდმივი ნეიტრალიტეტის ცალმხრივად გამოცხადება, თავისთავად, იურიდიულ შედეგებს არ იწვევს. სწორედ ამის გამო დამოუკიდებლობის აქტის ეს პუნქტი იურიდიულ ლიტერატურაში მიჩნეული დეკლარაციულ დებულებად³⁰.

დამოუკიდებლობის აქტის მე-4 პუნქტი საერთაშორისო ურთიერთობებში საქართველოს მონაწილეობის ძირითად პრინციპებს ეხება. მასში ნათქვამია, რომ საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკა კეთილმეზობლურ ურთიერთობებს დაამყარებს საერთაშორისო თანამეგობრობის ყველა წევრთან, განსაკუთრებით კი მოსაზღვრე სახელმწიფოებთან. სახელმწიფოების მშვიდობი-

28. რაჟდენ არსენიძე. დემოკრატიული რესპუბლიკა. წიგნში: ქართული კონსტიტუციონალიზმის ქრონიკები. თბილისი, 2016 წელი, 40.

29. საქართველოს დამოუკიდებლობის აქტის გამოცხადების პერიოდისათვის საერთაშორისო ხელშეკრულებით შვეიცარიას გააჩნდა მუდმივი ნეიტრალიტეტის სტატუსი (1815 წლიდან). ლევან ალექსიძე. თანამედროვე საერთაშორისო სამართალი. თბილისი, 2013 წელი, 408-409; თანამედროვე საერთაშორისო სამართალი. ლექსიკონი-ცნობარი. თბილისი, 2003 წელი, 193-194.

30. პაატა ცნობილაძე. საქართველოს კონსტიტუციური სამართალი. ორ ტომად, ტ. I, თბილისი, 2004 წელი, 95-96.

ანი თანაარსებობის ეს განაცხადი საგულისხმოა არა მხოლოდ იმ თვალსაზრისით, რომ იგი საქართველოს საგარეო პოლიტიკის სამშვიდობო ხასიათზე და სახელმწიფოებს შორის თანამშრომლობის სურვილზე მიუთითებს, არამედ იმითაც, თუ როდის, რა ეპოქაში იყო ეს დეკლარირებული და სახელმწიფოს სამოქმედო ორიენტირად დადგენილი. ეს ის პერიოდი, როდესაც საერთაშორისო სამართალში პროგრესულ პრინციპებთან ერთად ბევრი რეაქციული საწყისი მოქმედებდა, კერძოდ, ომის უფლება, დაპყრობის უფლება, კოლონიალიზმის ლეგალიზაცია და სხვა³¹. საგულისხმოა, რომ საქართველოს დამოუკიდებლობის აქტის ეს დებულება, რამდენიმე ათეული წლის შემდეგ, გაეროს წესდებით საერთაშორისო სამართლის ერთ-ერთ ძირითად პრინციპად (იუს კოგენს) იქნა აღიარებული.

დამოუკიდებლობის აქტის მე-5 პუნქტი საქართველოს მოქალაქეებისათვის ადამიანის ძირითადი უფლებებით სარგებლობის მტკიცე გარანტიებს ქმნის. მასში ნათქვამია, რომ საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკა თანასწორად უზრუნველყოფს ყველა მოქალაქის სამოქალაქო და პოლიტიკურ უფლებებს, განურჩევლად ეროვნებისა, სარწმუნოებისა, სოციალური მდგომარეობისა და სქესისა.

თანასწორობა, როგორც ცნობილია, სამართლის ფუძემდებლური პრინციპია და, უწინარეს ყოვლისა, თანაბარი უფლებებით სარგებლობის უფლებას გულისხმობს³². სამართლის ეს პრინციპი იმ ეპოქისათვის არადაძაბავს, შესაშური სისრულით არის წარმოდგენილი. საქმე ისაა, რომ იმჟამად მსოფლიოს ქვეყნებში ჯერ კიდევ პრობლემური იყო, მაგალითად, ქალისა და მამაკაცის თანასწორობის საკითხი, განსაკუთრებით საარჩევნო უფლებით სარგებლობისას. დამოუკიდებლობის აქტიდან კი უშუალოდ გამომდინარეობდა, რომ ქალებსა და მამაკაცებს თანაბარი სამოქალაქო და პოლიტიკური უფლებები გააჩნდათ. ამასთან დაკავშირებით უნდა აღინიშნოს, რომ საერთაშორისო სამართლის ძირითადი პრინციპებიდან (იუს კოგენს) ადამიანის უფლებათა და ძირითად თავისუფლებათა დაცულობის პრინციპი ყველაზე „ახალგაზრდაა“ და იგი მხოლოდ მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ ჩამოყალიბდა³³, ე.ი. საქართველოს დამოუკიდებლობის აქტის მიღებიდან რამდენიმე ათეული წლის შემდეგ.

დამოუკიდებლობის აქტის მე-6 პუნქტი საქართველოში მცხოვრებ ეროვნულ უმცირესობათა საკითხს ეხება და მასში მკაფიოდ არის ჩამოყალიბებული საქართველოს სახელმწიფოს პოზიტიური ვალდებულება, განვითარების თავისუფალი ასპარეზი გაუხსნას მის ტერიტორიაზე მოსახლე ერებს, რაც პრაქტი-

31. *ლევან ალექსიძე*, მით. ნაშრომი. 74-75.

32. *ვასილ გონაშვილი*, *ქეთევან ერემაძე*, *გიორგი თევდორაშვილი*, *გიორგი კახიანი*, *გიორგი კვერენჩილაძე*, *ნანა ჭილაძე*. საქართველოს საკონსტიტუციო სამართალი. თბილისი, 2017 წელი, 34-35.

33. *ლევან ალექსიძე*, მით. ნაშრომი. 69.

კულად გულისხმობს სახელმწიფოს მიერ სათანადო პირობების შექმნას, რათა ეროვნულმა უმცირესობებმა შეძლონ თავისუფლად განავითარონ თავიანთი კულტურა, მისდიონ თავის რელიგიას, ტრადიციებს, ჩვეულებებს, გამოიყენონ თავისი ენა საჯარო და პირად ცხოვრებაში, მიიღონ განათლება ამ ენაზე, აქტიურად ჩაერთონ ქვეყნის საზოგადოებრივ, ეკონომიკურ და სახელმწიფოებრივ ცხოვრებაში. როგორც ვხედავთ, დამოუკიდებლობის აქტი საქართველოში მცხოვრები ეროვნული უმცირესობების ინტერესების დაცვის რეალურ გარანტიას ქმნის³⁴.

საქართველოს დამოუკიდებლობის აქტის ბოლო მე-7 პუნქტი ადგენს საქართველოში სახელმწიფო ხელისუფლების მოწყობის პრინციპებს. მასში, კერძოდ, ნათქვამია, რომ დამფუძნებელი კრების მოწვევამდე საქართველოს მართვა-გამგეობის საქმეს გაუძღვება ეროვნული საბჭო, რომელიც შევსებული იქნება ეროვნულ უმცირესობათა წარმომადგენლებით, და მის წინაშე პასუხისმგებელი დროებითი მთავრობა. აქედან რამდენიმე დასკვნის გაკეთება შეიძლება:

პირველი. დამოუკიდებლობის აქტი ადგენს სახელმწიფო ხელისუფლების ორგანოთა სისტემას, რომელიც დამახასიათებელია მმართველობის საპარლამენტო მოდელისათვის;

მეორე. სახელისუფლებო სტრუქტურაში არ არის გათვალისწინებული სახელმწიფოს მეთაურის ინსტიტუტი;

მესამე. სახელმწიფო ხელისუფლების ეს ორგანოები დროებითია და იმოქმედებენ დამფუძნებელი კრების მოწვევამდე;

მეოთხე. არჩეული იქნება მაღალი ლეგიტიმაციის მქონე წარმომადგენლობითი ორგანო – დამფუძნებელი კრება. დამფუძნებელი კრების არჩევამდე წარმომადგენლობითი ორგანო – ეროვნული საბჭო შეივსება ეროვნულ უმცირესობათა წარმომადგენლებით.

საქართველოს დამოუკიდებლობის აქტი, მისი გამოცხადებიდან საქართველოს პირველი კონსტიტუციის მიღებამდე (1921 წლის 21 თებერვალი), ერთადერთი საკონსტიტუციოსამართლებრივი აქტი იყო, რომელიც ადგენდა საქართველოში სახელმწიფო ხელისუფლების მოწყობისა და სხვა უმნიშვნელოვანეს კონსტიტუციურსამართლებრივ პრინციპებს.

დამოუკიდებლობის აქტის საფუძველზე ხალხის მიერ უშუალოდ არჩეულმა დამფუძნებელმა კრებამ თავის პირველსავე სხდომაზე, 1919 წლის 12 მარტს ხელ-

34. ნიშანდობლივია, რომ ეროვნულ უმცირესობათა უფლებების დაცვის შესახებ სახელმწიფოს ეს ვალდებულებები საერთაშორისო-სამართლებრივ აქტებში სრულყოფილად აისახა მხოლოდ გასული საუკუნის 90-იან წლებში (*რონა კ. მ. სმიტი*. ადამიანის საერთაშორისო უფლებები. მეორე გამოცემა. თბილისი, 2005 წელი, 446-463).

მეორედ დაამტკიცა დამოუკიდებლობის აქტი, რამაც ამ აქტს კიდევ მეტი ლეგიტიმურობა შესძინა³⁵.

დამოუკიდებლობის აქტი მტკიცე „იურიდიული ბაზა და ფუნდამენტი“ გახდა საქართველოს პირველი კონსტიტუციის შემუშავებისათვის³⁶. დემოკრატიული საქართველოს პირველ კონსტიტუციაში ასახვა ჰპოვა დამოუკიდებლობის აქტის თითქმის ყველა დებულებამ.

დამოუკიდებლობის აქტის დებულებები სახალხო და სახელმწიფო სუვერენიტეტის, დემოკრატიული რესპუბლიკის, როგორც საქართველოს პოლიტიკური წყობილების ფორმის შესახებ (პირველი და მე-2 პუნქტები) გადმოცემულია კონსტიტუციის პირველ მუხლში. დამოუკიდებლობის აქტით გათვალისწინებული საქართველოს ვალდებულება, ყოველგვარი დისკრიმინაციის გარეშე უზრუნველყოს ადამიანის უფლებები (მე-5 პუნქტი), დეტალურად არის მოწესრიგებული კონსტიტუციის მე-3 („მოქალაქის უფლებანი“) და მე-13 („სოციალ-ეკონომიკური უფლებანი“) თავებში. საქართველოს დემოკრატიულ რესპუბლიკაში მცხოვრები ერების უფლებების უზრუნველყოფის შესახებ დამოუკიდებლობის აქტით გათვალისწინებული საქართველოს პოზიტიური ვალდებულება (მე-6 პუნქტი) სრულყოფილად არის გადმოცემული კონსტიტუციის მე-14 თავში („ეროვნულ უმცირესობათა უფლებები“). დამოუკიდებლობის აქტით დადგენილი საქართველოს სახელმწიფო ხელისუფლების მოწყობის საპარლამენტო მოდელი (მე-7 პუნქტი) სრულად არის გაზიარებული კონსტიტუციის მე-4 და მე-5 თავებში, რომლებიც საქართველოს ხელისუფლების ორგანიზაციის ფორმად საპარლამენტო რესპუბლიკას ამკვიდრებენ.

საქართველოს გეოპოლიტიკური ინტერესებიდან გამომდინარე, კონსტიტუციაში არ იქნა გათვალისწინებული დამოუკიდებლობის აქტის დებულება საქართველოს მუდმივი ნეიტრალიტეტის შესახებ (მე-3 პუნქტი)³⁷.

საერთოდ, უნდა აღინიშნოს, რომ პირველი კონსტიტუციის პროექტზე მუშაობისას დამოუკიდებლობის აქტს განიხილავდნენ როგორც მომავალი კონსტიტუციის

35. ხალხის მიერ არჩეული დამფუძნებელი კრებისაგან განსხვავებით, ეროვნული საბჭო, რომელმაც 1918 წლის 26 მაისს საქართველოს დამოუკიდებლობის აქტი მიიღო, არ იყო საყოველთაო და თანასწორი არჩევნების გზით შექმნილი წარმომადგენლობითი ორგანო და ამდენად, ნაკლები ლეგიტიმურობა გააჩნდა. დამფუძნებელი კრების მიერ დამოუკიდებლობის აქტის დამტკიცების შემდეგ, მის სტამბურ ვარიანტს 101-მა პიროვნებამ მოაწერა ხელი (საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკა (1918-1921). ენციკლოპედია-ლექსიკონი. თბილისი, 2018 წელი, 111).

36. *ბეჯა ქანთარია*. კონსტიტუციონალიზმის ფუნდამენტური პრინციპები და მმართველობის ფორმის სამართლებრივი ბუნება პირველ ქართულ კონსტიტუციაში. თბილისი, 2013 წელი, 65-66.

37. *ბეჯა ქანთარია*. მით. ნაშრომი. 66; *ალექსანდრე ბენდიანიშვილი*. საქართველოს პირველი რესპუბლიკა (1918-1921 წწ.), თბილისი, 2001 წელი. 174; *მალხაზ მაცაბერიძე*. საქართველოს 1921 წლის კონსტიტუცია. შემუშავება და მიღება. თბილისი, 2008 წელი, 125. საგულისხმოა, რომ კონსტიტუციის პროექტში (მე-2 მუხლი) სახელმწიფოს ნეიტრალიტეტის პრინციპი წარმოდგენილი იყო უფრო ფართოდ, ვიდრე დამოუკიდებლობის აქტში, კერძოდ, პროექტი აღიარებდა საქართველოს ნეიტრალიტეტს ზოგადად და არა მხოლოდ ომიანობის დროს (*ბეჯა ქანთარია*. მით. ნაშრომი. 66).

შესავალ ნაწილს, ერთგვარ პრეამბულას. საკონსტიტუციო კომისიის თავმჯდომარე პავლე საყვარელიძე ამასთან დაკავშირებით წერდა: „ჩვენი დღევანდელი სახელმწიფოებრივ-უფლებრივი არსებობა ემყარება ამ დამოუკიდებლობის აქტს. ეს არის თუ გნებავთ ჩვენი კანონთა კანონი, ჩვენი კონსტიტუციათა კონსტიტუცია. ეს დიდებული აქტი... ერთიანად უნდა შევიდეს საქართველოს კონსტიტუციაში, როგორც შესავალი კარი, რაც სახელმწიფოს დაფუძნების აქტს დაუკავშირებს საკონსტიტუციო კანონმდებლობას და მთლიან ხასიათს მისცემს მთელ კონსტიტუციას“³⁸. მართალია, დამოუკიდებლობის აქტი არ იქნა შეტანილი კონსტიტუციის ტექსტში როგორც მისი შესავალი, პრეამბულა, მაგრამ მათ შორის ორგანული კავშირის გამო, საქართველოს პირველი კონსტიტუციის ტექსტი ყოველთვის ქვეყნდებოდა დამოუკიდებლობის აქტთან ერთად³⁹.

1918 წლის 26 მაისის დამოუკიდებლობის აქტის საფუძველზე საქართველოს თანამედროვე, დემოკრატიული რესპუბლიკის მშენებლობა, სამწუხაროდ, 1921 წლის 25 თებერვალს შეწყდა საბჭოთა რუსეთის მიერ საქართველოს მიმართ განხორციელებული აგრესიის, ოკუპაციისა და რიგით მეორე ანექსიის შედეგად.

საქართველო მთელი 70 წლით იქნა ინკორპორირებული რუსეთის მოდერნიზებული იმპერიის – საბჭოთა კავშირის შემადგენლობაში.

საბჭოური სისტემის კრიზისისა და ეროვნული მოძრაობის გააქტიურების შედეგად საქართველოს კომუნისტური ხელისუფლება იძულებული გახდა 1990 წლის 28 ოქტომბერს საბჭოთა სივრცეში პირველად ჩაეტარებინა ქვეყნის უმაღლესი წარმომადგენლობითი ორგანოს მრავალპარტიული, დემოკრატიული არჩევნები. ქართველმა ხალხმა ამ არჩევნებში მხარი დაუჭირა იმ პოლიტიკურ ძალებს, რომელთა საპროგრამო ამოცანა იყო საქართველოს სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის აღდგენა.

ახალარჩეულმა უზენაესმა საბჭომ 1991 წლის 31 მარტს ქვეყნის დამოუკიდებლობის საკითხი საყოველთაო-სახალხო კენჭისყრაზე – რეფერენდუმზე გაიტანა, რათა ხალხს თავად მიეღო გადაწყვეტილება საქართველოს სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის აღდგენის შესახებ. აქ განსაკუთრებულ ყურადღებას იპყრობს ხელისუფლების არა მარტო ის განზრახვლება, რომ რეფერენდუმით მიღებულ გადაწყვეტილებას უმაღლესი იურიდიული ძალა ექნებოდა და მისი გაუთვალისწინებლობა, ვისგანაც უნდა ყოფილიყო იგი, ხალხის ნების უგულებელყოფად აღიქმებოდა, არამედ ისიც, თუ როგორ იყო სარეფერენდუმო კითხვა დასმული. კერძოდ, რეფერენდუმზე ხალხს პასუხი უნდა გაეცა შემდეგ კითხვაზე: „თანახ-

38. *პავლე საყვარელიძე*. საქართველოს კონსტიტუციისთვის. წიგნში: ქართული კონსტიტუციონალიზმის ქრონიკები. თბილისი, 2016 წელი, 306.

39. *დიმიტრი გეგენავა, ბექა ქანთარია, ლანა ცანავა, თენგიზ თევზაძე, ზურაბ მაჭარაძე, პაატა ჯავახიშვილი, თინათინ ერქვანია, თამარ პაპაშვილი*. საქართველოს საკონსტიტუციო სამართალი. მესამე გამოცემა. თბილისი, 2015 წელი, 32-33.

მა ხართ თუ არა, აღსდგეს საქართველოს სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობა 1918 წლის 26 მაისის დამოუკიდებლობის აქტის საფუძველზე“.

ამ კითხვიდან აშკარად ჩანს, რომ აქ საუბარია არა საქართველოს დამოუკიდებლობის გამოცხადებაზე, არამედ სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის აღდგენაზე, რომელიც საქართველომ 1918 წლის 26 მაისის დამოუკიდებლობის აქტის მიღების შემდეგ მოიპოვა. გამომდინარე აქედან, თუ ქართველი ხალხი სარეფერენდუმო კითხვაზე დადებით პასუხს გასცემდა, მაშინ თანამედროვე საქართველო უშუალო სამართალმემკვიდრე გახდებოდა საქართველოს პირველი რესპუბლიკისა, რომელიც 1918 წლის 26 მაისის დამოუკიდებლობის აქტის საფუძველზე შეიქმნა.

რეფერენდუმის შედეგები მართლაც შთამბეჭდავი იყო. საარჩევნო უფლების მქონე საქართველოს მოსახლეობის აბსოლუტურმა უმრავლესობამ მხარი დაუჭირა საქართველოს დამოუკიდებლობის აღდგენას საქართველოს 1918 წლის 26 მაისის დამოუკიდებლობის აქტის საფუძველზე⁴⁰.

რეფერენდუმის შედეგების გათვალისწინებით, საქართველოს რესპუბლიკის უზენაესმა საბჭომ 1991 წლის 9 აპრილს მიიღო საქართველოს სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის აღდგენის აქტი⁴¹, რომელშიც ჩაწერილია: „1990 წლის 28 ოქტომბერს მრავალპარტიული, დემოკრატიული გზით არჩეული საქართველოს რესპუბლიკის უზენაესი საბჭო, ეყრდნობა რა 1991 წლის 31 მარტის რეფერენდუმით გამოხატულ საქართველოს მოსახლეობის ერთსულოვან ნებას, ადგენს და საქვეყნოდ აცხადებს საქართველოს სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის აღდგენას საქართველოს დამოუკიდებლობის 1918 წლის 26 მაისის აქტის საფუძველზე“.

საქართველოს 1918 წლის 26 მაისის დამოუკიდებლობის აქტი ყველაზე უფრო ლეგიტიმური კონსტიტუციურსამართლებრივი დოკუმენტია საქართველოს ისტორიაში. მისი იურიდიული ძალა დადასტურებულია: საქართველოს ეროვნული საბჭოს მიერ (1918 წლის 26 მაისი), საქართველოს დამფუძნებელი კრების მიერ (1919 წლის 12 მარტი), საყოველთაო სახალხო კენჭისყრით – რეფერენდუმით (1991 წლის 31 მარტი) და საქართველოს რესპუბლიკის უზენაესი საბჭოს მიერ (1991 წლის 9 აპრილი).

40. რეფერენდუმში მონაწილეობა მიიღო ამომრჩეველთა 90,3 პროცენტმა. აქედან, საქართველოს დამოუკიდებლობის აღდგენას მხარი დაუჭირა 98,9 პროცენტმა (*ვასილ გონაშვილი, ქეთევან ერემაძე, გიორგი თევდორაშვილი, გიორგი კახიანი, გიორგი კვერენჩხილაძე, ნანა ჭილაძე*, საქართველოს საკონსტიტუციო სამართალი. თბილისი, 2017 წელი, 69).

41. საქართველოს რესპუბლიკის უზენაესი საბჭოს უწყებები, 1991 წ., N: 4, მუხლი 291.

დასკვნა

თანამედროვე ქართული სახელმწიფო 1918 წლის 26 მაისიდან იღებს სათავეს, როდესაც ამ დღეს გამოცხადებული დამოუკიდებლობის აქტით საფუძველი ჩაეყარა საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის შექმნას, რამაც შესაძლებელი გახდა რუსეთის მიერ საქართველოს პირველი ანექსიის (1801-1864 წწ.) შედეგების დაძლევა.

საქართველოს 1918 წლის 26 მაისის დამოუკიდებლობის აქტი საფუძველად დაედო გასული საუკუნის 90-იანი წლების დასაწყისში (1991 წლის 9 აპრილი) საქართველოს სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის აღდგენას, რომლითაც შესაძლებელი გახდა საბჭოთა რუსეთის მიერ საქართველოს მეორე ანექსიის (1921 წ.) შედეგების ლიკვიდაცია და საქართველოში 1918-1921 წლებში დაწყებული დემოკრატიული რესპუბლიკის მშენებლობის გაგრძელება.

საქართველო მუდამ ერთგული იყო 1918 წლის 26 მაისის დამოუკიდებლობის აქტის ისტორიულ-სამართლებრივი მემკვიდრეობისა. დამოუკიდებლობის აქტით აღიარებული სახელმწიფო მმართველობის რესპუბლიკური ფორმა, აგრეთვე სახალხო სუვერენიტეტის, დემოკრატიის, ხელისუფლების დანაწილების, ყოველგვარი დისკრიმინაციის გარეშე ადამიანის ძირითადი უფლებების პატივისცემის, ეროვნულ უმცირესობათა უფლებების დაცვის, სახელმწიფოთა მშვიდობიანი თანაარსებობის პრინციპები განმტკიცებულია დამოუკიდებელი საქართველოს როგორც პირველი (1921 წ.), ისე მეორე (1995 წ.) კონსტიტუციებით. გადაუჭარბებლად შეიძლება ითქვას, რომ 1918 წლის 26 მაისის დამოუკიდებლობის აქტი არის ის უპირველესი და უმთავრესი კონსტიტუციურსამართლებრივი საფუძველი, რომელზედაც დგას თანამედროვე ქართული სახელმწიფოებრიობა.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. საქართველოს ისტორია ოთხ ტომად (უძველესი დროიდან XX საუკუნის ბოლომდე). თბილისი, 2012, ტ. III, ტ. IV.
2. ქართული სამართლის ძეგლები. თბილისი, 1965, ტ. II.
3. საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის სამართლებრივი აქტების კრებული 1918-1921. თბილისი, 1990.
4. ალექსანდრე ბენდიანიშვილი. საქართველოს პირველი რესპუბლიკა (1918-1921 წწ.). თბილისი, 2001.
5. ბექა ქანთარია. კონსტიტუციონალიზმის ფუნდამენტური პრინციპები და მმართველობის ფორმის სამართლებრივი ბუნება პირველ ქართულ კონსტიტუციაში. თბილისი, 2013.
6. ზურაბ ავალიშვილი. საქართველოს დამოუკიდებლობა 1918-1921 წლების საერთაშორისო პოლიტიკაში. მოგონებები, ნარკვევები. თბილისი, 2011.

7. გურამ შარაძე, გიორგი შარაძე. ისტორიული რელიკვიების დაბრუნება (1918-1921). თბილისი, 2001.
8. პაატა სურგულაძე. ქართული პარლამენტის სათავეებთან. თბილისი, 1991.
9. პაატა ცნობილაძე. საქართველოს კონსტიტუციური სამართალი. ორ ტომად, ტომი I, თბილისი, 2004.
10. ლევან ალექსიძე. თანამედროვე საერთაშორისო სამართალი. თბილისი, 2013.
11. ქართული კონსტიტუციონალიზმის ქრონიკები. თბილისი, 2016.
12. თანამედროვე საერთაშორისო სამართალი. ლექსიკონი-ცნობარი. თბილისი, 2003.
13. ვასილ გონაშვილი, ქეთევან ერემაძე, გიორგი თევდორაშვილი, გიორგი კახიანი, გიორგი კვერენჩილაძე, ნანა ჭილაძე. საქართველოს საკონსტიტუციო სამართალი. თბილისი, 2017.
14. რონა კ.მ. სმიტი. ადამიანის საერთაშორისო უფლებები. თბილისი, 2005.
15. საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკა (1918-1921). ენციკლოპედია-ლექსიკონი. თბილისი, 2018.
16. მალხაზ მაცაბერიძე. საქართველოს 1921 წლის კონსტიტუცია. შემუშავება და მიღება. თბილისი, 2008.
17. დიმიტრი გეგენავა, ბექა ქანთარია, ლანა ცანავა, თენგიზ თევზაძე, ზურაბ მაჭარაძე, პაატა ჯავახიშვილი, თინათინ ერქვანია, თამარ პაპაშვილი. საქართველოს საკონსტიტუციო სამართალი. თბილისი, 2015.
18. საქართველოს რესპუბლიკის უზენაესი საბჭოს უწყებები. თბილისი, 1991, №4.

AT THE HELM OF THE MODERN GEORGIAN STATE

Konstantine Khetsuriani

Master of law

Abstract. Within the 3 000 year-long history of the statehood of Georgia, a modern Georgian state takes up an extremely short period of time. Georgia, both as a united country and as fragmented and fractionalized into separate state units, was a monarchy for the longest period throughout its history and lasted up to the first annexation of Georgia by Russia (1801-1864). It is also noteworthy that, after the annexation of Georgia by Russia, the Georgian nation, stripped of statehood, was forced to exist under a new monarchy, the Russian Empire, for 117 years. On 26 May 1918, the National Council of Georgia adopted the Act of Independence of Georgia, and the full independence of Georgia was proclaimed. The Georgian nation embarked on building a democratic republic for the first time in its history. This article gives an overview of the historical and legal aspects of the proclamation of the state independence of Georgia on 26 May 1918, of the legal nature of the Act of Independence, its significance after the second annexation of Georgia by Russia (1921), its importance for the restoration of the state independence of Georgia at the beginning of the 1990s (9 April of 1991), and for the building of the modern Georgian state.

Keywords: Georgia, Act of Independence, proclamation of independence

Chapter I. Proclamation of State

Independence of Georgia in 1918

Instead of fulfilling the obligations undertaken under the protectorate alliance agreement between the kingdom of Kartli-Kakheti and Russia in 1783, the Treaty of Georgievsk, which envisaged the protection of Georgia from external enemies by the Russian Empire, Russia itself took to conquering, annihilating and annexing Georgian kingdoms and principalities. The process started on 12 September 1801 with the manifesto of the Emperor of Russia proclaiming the annihilation of the kingdom of Kartli-Kakheti and its annexation to Russia, and ended in 1864 with the annihilation of the last principality of Abkhazia and its annexation to Russia¹.

At the same time, Russia did not fail to notice the particular importance of the Apostolic Orthodox Church of Georgia in maintaining the statehood and unity of the Georgian nation,

1. History of Georgia in four volumes (from ancient times to the end of the XX century). editor-in-chief academician M. Lortkipanidze, Tbilisi, 2012, vol. III, 517, vol. IV. 52.

so, in 1811 Russia revoked the centuries-old autocephaly of the Church of Georgia, reformed the Church of Georgia as an exarchate of the Synod of Russia, revoked the throne of the Catholicos-Patriarch, and started conducting services in the Russian language².

The territory of Georgia, stripped of statehood, was divided into two governorates of Russia and the implementation of the Russification policy started with a great effort. No other conqueror of Georgia has ever accomplished that. Although Georgia has been conquered and ravaged numerous times, its provinces seized and its people abducted, the statehood of the country had never been revoked before. Only Russia, being of the same communion, was able to do that.

From then onwards, for 117 years, all the anti-Russian riots of Georgians and ‘memoranda’ submitted to the Emperor of Russia, which served the sole purpose of restoring the autonomous kingdom of Georgia within the Russian Empire, proved to be vain³. Despite several defeats and huge sacrifices, Georgia never stopped national liberation fights for the restoration of the statehood it had been stripped of.

Moreover, during the period of the annexation of Georgia by Russia, some facilitating circumstances for the restoration of the statehood of Georgia and the establishment of a modern Georgian state were developed. In particular, the lands of united Georgia, now fragmented and fractionalized into separate kingdoms and principalities, where ‘all the Iberians’ lived, ‘related by blood’, ‘being of the same communion’ and ‘speaking the same language’⁴, ended up within the power of one state, the Russian Empire. That fact drew the inhabitants of different parts of Georgia closer, strengthened their sense of unity, and created important grounds for the restoration of a united Georgia. The request of the National Liberation Movement was the restoration of a ‘unified and indivisible Georgia’, not the separate kingdoms and principalities of Georgia as annihilated and annexed by Russia⁵.

It is also noteworthy that Georgian society underwent significant changes along with the Russian Empire. In particular, serfdom was abolished, capitalist procedures for production were introduced, industry and transport infrastructure were developed, national schools, libraries, publishing houses, a press, and theatre were created, political parties were active, elections were held, Georgian higher educational institutions were established, a national intelligentsia with patriotic feelings appeared, whose representatives had a European education and were well aware of the governance systems of the democratic states of the world. All that created favourable preconditions for the development of the modern democratic state of Georgia.

In the second half of the 19th century and the beginning of the 20th century, first Tergdaleulebi (those who drank the water of the Terek) and then the majority of political parties developed

2. History of Georgia in four volumes (from ancient times to the end of the XX century). vol. IV. 30-31.

3. History of Georgia in four volumes (from ancient times to the end of the XX century). vol. IV. 29-30.

4. Treaty of the Iberians (1790). Collection: Georgian Legal Monuments, vol. II, text was published, notes and indices added by prof. I. Dolidze, Tbilisi, 1965. 501.

5. Collection of Georgian Legal Acts of the Democratic Republic of Georgia 1918-1921. Tbilisi, 1990. 7.

the main objective of the National Liberation Movement – restoration, within Russia, of the autonomous state of Georgia equipped with broad powers⁶. The idea of the political autonomy of Georgia was prevalent in the Georgian political spectrum up to the Bolshevik coup d'état in October of 1917.

The Bourgeois revolution in February 1917, which led to the demolition of the tsarist regime in Russia, lit up the hope of actually implementing that national political idea. That hope was enhanced by the restoration of the autocephaly of the Apostolic Orthodox Church of Georgia. On 12 March 1917, clergymen of the church of Georgia informed the people gathered in Svetitskhoveli Cathedral about the restoration of the autocephaly of the Church of Georgia. The Provisional Government of Russia was forced to validate this decision⁷.

For the development of a unified national programme and for conducting activities, Georgian political parties established the Inter-Party Council⁸. In September of the same year, the Inter-Party Council, in the name of the Georgian people, requested from the Provisional Government of Russia to grant Georgia the status of autonomous state. According to them, this request was based on the historic rights violated in 1801 and on the principle of justice⁹. The Provisional Government of Russia declared the resolution of this matter as a prerogative of the Constituent Assembly, which was to be convoked in January 1918¹⁰.

The Provisional Government of Russia was not able to normalise the crisis within the country caused by World War I and the revolution. The Bolsheviks took advantage of that and by the end of October 1917 they overthrew the Provisional Government. The Council of People's Commissars, established under the leadership of Lenin, was able to extend its power to the major part of Russia in a very short time.

The national parties of the South Caucasus responded to the Bolshevik coup d'état and the establishment of Soviet government in Russia by establishing independent government bodies in the Transcaucasus. At their request, the Special Transcaucasian Committee (the OZAKOM), which was established by the Provisional Government of Russia for the purpose of governing the South Caucasus, resigned on 15 November 1917. In its place, the Transcaucasian Commissariat, the Provisional Government, was established (chairman Evgeni Gegechkori)¹¹.

Georgia also took to establishing provisional government bodies for the solution of national matters. As long as the Inter-Party Council did not have appropriate legitimation, a decision was made to call a National Convention of Georgia on the grounds of broad representation¹². On the initiative of the Inter-Party Council, the National Convention of Georgia convoked

6. History of Georgia in four volumes (from ancient times to the end of the XX century). vol. IV, 29-30.

7. *Aleksandre Bendianishvili*. First Republic of Georgia (1918-1921), Tbilisi, 2001. 56-61.

8. Ibid. 66-67.

9. Ibid. 68.

10. Ibid. 68.

11. Ibid. 76.

12. *Beka Kantaria*. Fundamental Principles of Constitutionalism and the Legal Nature of Form of Governance in the First Constitution of Georgia. Tbilisi, 2013. 48.

on 19 November 1917, elected the National Council on a multi-party basis, and the National Council, on its behalf, elected an Executive Committee accountable before the Council. ‘It can be stated that as the potential parliament and government of Georgia were established, the basis for the restoration of a national Georgian state has been laid’¹³.

On 5 January 1918, the Constituent Assembly of Russia started working and at its very first meeting it refused to recognise the Bolshevik Council of People’s Commissars and validate decrees adopted by the Council. Upon the order of Lenin, the Constituent Assembly was pushed aside immediately¹⁴. Bolshevik dictatorship was established in Russia. Civil War, terror and anarchy burst out. It was apparent that within Russia and together with Russia there was no prospect of restoring the statehood of Georgia and of the democratic development of the country. The time had come for the restoration of the statehood of Georgia independently.

Georgia made the first step towards restoring statehood together with Armenia and Azerbaijan. At that time, they represented ‘one big administrative unit’ of Transcaucasus¹⁵. They elected the Transcaucasian Parliament (Seim) and a government (chairman Akaki Chkhenkeli) accountable before it. On 22 April 1918, Seim published the Declaration of Independence and declared Transcaucasus a federative republic¹⁶. This step was significantly conditioned by an international factor, in particular the necessity to negotiate a truce with the Ottomans concerning territorial issues, the initiation of which, according to the Ottomans, was preconditioned on the proclamation of Transcaucasus as a sovereign state¹⁷.

The Transcaucasian Federative Republic was demolished just as fast as it was established. Not only was the status of the constituent entities of the federation, their powers and other significant state and legal issues not clarified, but also the conflict of interests between the constituent nations soon came to light. ‘The Armenian placed their hopes in England and the political parties of Azerbaijan considered it appropriate to establish the protectorate of Turkey in their country’¹⁸, Georgia was hoping to get support from Germany to restrain the expansive aspirations of the Ottomans. Under these circumstances, maintaining the Transcaucasian Federative Union proved to be impossible.

Zurab Avalishvili, negotiating the truce with the Ottomans in Batumi, wrote in his diary: ‘22 May. As long as demolition overhangs Transcaucasus, a decisive meeting is convoked for the proclamation of independence of Georgia... I prepared a sample draft on the proclamation of the independence of Georgia, the time has come to develop the case and take action.

Chkhenkeli, Zhordania, Nikoladze and Surguladze approved it. Zhordania took the draft to Tiflis and, upon parting, we shook hands with particular sentiment’¹⁹.

13. History of Georgia in four volumes (from ancient times to the end of the XX century). vol. IV. 177.

14. *Aleksandre Bendianishvili*. Work referred to above. 84.

15. History of Georgia in four volumes (from ancient times to the end of the XX century). vol. IV. 176.

16. *Ibid.* 176-179.

17. *Ibid.* 179.

18. *Ibid.* 180.

19. *Zurab Avalishvili*. The Independence of Georgia in International Politics, 1918-1921. memoirs, essays. Tbilisi, 2011. 78-79.

As came to light from the memories of Razhden Arsenidze, working on the draft continued in Tbilisi, in the National Council that established a special commission on 25 May 1918 for the purpose of drafting the Act of Independence. According to Razhden Arsenidze, work on the draft Act of Independence lasted up to the midnight of 25 May, and afterwards Giorgi Gvazava and Pavle Sardjveladze handed it over to the Bureau of National Council. In the small hours, the Bureau adopted the final version of the draft with slight changes²⁰.

On 26 May 1918, at 11 o'clock in the morning, the Transcaucasian Seim validated its last decree on the demolition of the Transcaucasian Federation and the self-liquidation of the Seim. At 17:10 on the same day, Noe Zhordania declared the Act of Independence of Georgia before the members of the National Council and an abundant number of people gathered at the Government Palace²¹. At the proposal of Noe Zhordania, the Secretary of the Council Ilia Zurabishvili read out the Act of Independence to the people gathered there from the balcony of the Palace. At the same time, Grigol Veshapidze, a colleague of the chairman, read out a Russian translation of the Act of Independence in the meeting hall, at the proposal of Noe Zhordania again²². The Act of Independence was adopted unanimously by the National Council. People rose in applause and elation to the declaration of independence. Sioni bells were ringing.

In relation to this, the legal literature has interesting parallels with the history of American constitutionalism, as America too started just like that. They adopted the Declaration of Independence in 1776 and then, in 1787, they adopted the Constitution of the United States. On 4 July 1776, the Liberty Bell, a symbol of the robustness of American independence, rang for the first time to celebrate the adoption of the Declaration of Independence. On 26 May 1918, the bells of Sioni Cathedral, the symbol of the spiritual strength of the Georgian people, were chiming in Georgia to celebrate the declaration of the Act of Independence of Georgia. The parallels are positively similar²³.

Chapter I. The Act of Independence of Georgia of 26 May 1918

The Act of Independence of Georgia of 26 May 1918²⁴ is the first constitutional legal document which not only restored Georgian statehood, revoked by the Russian Empire, but also instigated the establishment of the modern republican government in Georgia.

The first part of the Act of Independence is of a declarative nature and concisely narrates the historic steps of the development of the statehood of Georgia, the political situation of Russia

20. Guram Sharadze, *Giorgi Sharadze. Return of Historic Relics (1918-1921)*, Tbilisi, 2001. 12, 15; Paata Surguladze. *At the Cradle of the Georgian Parliament*. Tbilisi, 1991. 23.

21. Aleksandre Bendianishvili. Work referred to above. 98-99.

22. Guram Sharadze, *Giorgi Sharadze*. Work referred to above. 22-23.

23. Paata Tsnobiladze. *Constitutional Law of Georgia*. In two volumes, volume I, Tbilisi, 2004. 94.

24. *Collection of Legal Acts of the Democratic Republic of Georgia 1918-1921*. Tbilisi, 1990. 3-4.

at that period, and the reasons and goals for Georgia ‘left to her own devices’ proclaiming independence. In particular, it says: ‘The present position of the Georgian people necessitates Georgia to create an independent political organization to resist oppression by enemies and lay a solid foundation for its free development’²⁵.

The second part of the Act of Independence constitutes primarily constitutional and legal norms.

Paragraph 1 proclaimed Georgian people as the holders of sovereign rights (popular sovereignty), which meant that from then on Georgian people had the right to determine the fate of their political, social, economic and cultural development themselves, and to build an independent, sovereign state. On the basis of that right, as the same paragraph stated, from then on ‘Georgia shall be a sovereign, independent State’. Thus, the state sovereignty of Georgia was recognised, which meant the supremacy of the Government of Georgia in the internal affairs of the country and independence from any country in the international arena²⁶. It is noteworthy that, in that paragraph of the Act of Independence, popular and state independence are represented together, which is understandable because if a nation (people) gains independence then national (popular) and state sovereignty are being merged²⁷.

Paragraph 2 of the Act of Independence determined the form of governance of the Georgian state. ‘The political form of Independent Georgia shall be a Democratic Republic’ – that is imperatively stated in the Act of Independence. The conjunction of terms, ‘Democratic’ and ‘Republic’, indicated that the Georgian state, with three thousand years of history of monarchy, was to develop into a form of governance totally unfamiliar to it – republican governance; moreover, it also indicated that a state was the antithesis of a totalitarian, dictatorial regime. Democracy is a form of political organisation of the public, where people are the only source of state government, and also their wide participation in the implementation of governance is ensured. As Razhden Arsenidze wrote: ‘we want a republic, a democratic one, i.e. where the people, demos, are the governors and directors of civil affairs, the legislators and executors. The word “Republic” indicates a form of a state and the word “Democratic” concerns the content’²⁸.

In paragraph 3 of the Act of Independence, the will of Georgia to become a neutral state was stated. ‘In international conflicts Georgia shall always remain neutral’, stated the Act of Independence. Despite the peaceful aspirations of the Georgian state, the status of ‘neutrality’ is not granted solely on the basis of one’s own desire. This matter has important international and legal aspects and granting neutrality to a state depends on approval from the international community, which shall be documented by a relevant international agreement²⁹. Therefore,

25. Collection of Legal Acts of the Democratic Republic of Georgia 1918-1921. Tbilisi, 1990. 3-4.

26. On Public and State Sovereignty see. *Levan Aleksidze*. Modern International Law. Tbilisi, 2013. 81-83.

27. *Levan Aleksidze*. Work referred to above. 83.

28. *Razhden Arsenidze*. Democratic Republic. In the book: *Chronicles of Georgian Constitutionalism*. Tbilisi, 2016. 40.

29. By the period of declaration of the Act of Independence of Georgia, Switzerland already had neutral status under international agreement (since 1815). *Levan Aleksidze*. Modern International Law. Tbilisi, 2013. 408-409; *Modern International Law*. Dictionary-reference book. Tbilisi, 2003. 193-194.

the unilateral declaration of neutrality, by itself, does not lead to legal results. That is why this paragraph has been considered a declarative provision in legal literature³⁰.

Paragraph 4 of the Act of Independence concerned the primary principles for the participation of Georgia in international relations. It stated that the Democratic Republic of Georgia was willing to establish friendly relations with all members of the international community, especially with neighbouring states. This statement on the peaceful coexistence of states is worth noting not only from the standpoint of indicating the peaceful nature of the external policy of Georgia and the desire for cooperation between states, but also from the viewpoint of the epoch, the period when it was proclaimed and established as the reference point for the country. This was a period when, along with progressive principles, international law was subjected to influences of reactive origin, in particular the right to make war, the right of conquest, the legalisation of colonisation, etc³¹. It is noteworthy that this provision of the Act of Independence, after several decades, was recognised as one of the major principles of international law (*jus cogens*) according to a UN regulation.

Paragraph 5 of the Act of Independence of Georgia ensured for the citizens of Georgia strong guarantees for enjoying fundamental human rights. It stated that the Democratic Republic of Georgia would ensure equal civil and political rights for all nations throughout its territory regardless of nationality, religion, social belonging and sex.

Equality, as is well known, is a founding principle of law and it primarily implies the right to enjoy equal rights³². This principle of law was represented with enviable fullness, not characteristic of that epoch. The point is, in the countries of the world, the matter of the equality of men and women, for example, was a problematic issue, in particular in terms of the right to vote. The Act of Independence, however, directly implied that men and women had equal civil and political rights. In this regard, it may be noted that the principle of the protection of human rights and fundamental freedoms is ‘the youngest’ of the principles of international law (*jus cogens*) and it was developed only after World War II³³, i.e. several decades after the adoption of the Act of Independence of Georgia.

Paragraph 6 of the Act of Independence referred to the matter of national minorities residing in Georgia, and it clearly established the positive responsibility of the Georgian state to allow the independent development of nations living in its territory, which in practice means that the state would establish appropriate conditions to enable national minorities to develop their culture, follow their religion, traditions, customs, use their language in public and private life, receive education in that language, and actively engage in the social, economic and state life of the country. As we can see, the Act of Independence

30. *Paata Tsnobiladze*. Constitutional Law of Georgia. In two volumes, volume I, Tbilisi, 2004. 95-96.

31. *Levan Aleksidze*. Work referred to above. 74-75.

32. *Vasil Gonashvili, Ketevan Eremadze, Giorgi Tevdorashvili, Giorgi Kakhiani, Giorgi Kverenchkhiladze, Nana Chigladze*. Constitutional Law of Georgia. Tbilisi, 2017. 34-35.

33. *Levan Aleksidze*. Work referred to above. 69.

was a real guarantor of the protection of the interests of national minorities residing in Georgia³⁴.

The last 7th paragraph of the Act of Independence of Georgia stated the principles of establishing a state government in Georgia. In particular, it stated that until the convocation of the Constituent Assembly, Georgia would be governed by the National Council which would be complemented by representatives of the minor nations and the Provisional Government responsible to the National Council. Thus, we may conclude that:

First. The Act of Independence established the system of state authorities, characteristic of the parliamentary model of governance.

Second. Government structure did not envisage the institution of head of state.

Third. The state authorities were provisional and active until the convocation of the Constituent Assembly.

Fourth. A representative body of high legitimation, the Constituent Assembly, would be elected. Before the election of the Constituent Assembly, a representative body, the National Council, would be complemented by representatives of the minor nations.

The Act of Independence of Georgia, before the adoption of the first constitution of Georgia (21 February 1921), was the only constitutional legal act which determined the principle of establishing state government in Georgia and other important constitutional legal principles.

The Constituent Assembly was elected directly by the people on the basis of the Act of Independence, and approved the Act of Independence once again on 12 March 1919, on its first meeting, granting the Act even more legitimacy³⁵.

The Act of Independence became a robust ‘legal base and foundation’ for the development of the first constitution of Georgia³⁶. All the provisions of the Act of Independence were reflected in the first constitution of democratic Georgia.

The provisions of the Act of Independence on state and people’s sovereignty, and a democratic republic as a form of political structure of Georgia (paragraphs 1 and 2), is provided for in Article 1 of the Constitution. The responsibility of Georgia, according to the Act of Independence, to ensure human rights without any discrimination (paragraph 5) is elaborately provided for in Chapters 3 (Rights of a Citizen) and 13 (Social and Economic Rights) of the Constitution.

34. It should be noted that these obligations of the state concerning the protection of the rights of national minorities was fully reflected in international legal acts only in the 1990s (*Rhona K. M. Smith*. International Human Rights. Second edition. Tbilisi 2005, 446-463).

35. Unlike the Constituent Assembly elected by the people, the National Council, which adopted the Act of Independence of Georgia on 26 May 1918, was not a representative body established by means of universal and equal elections, and thus it had less legitimacy. After the approval of the Act of Independence by the Constituent Assembly, its printed version was signed by 101 people (Democratic Republic of Georgia (1918-1921). Encyclopedia. Tbilisi, 2018. 111).

36. *Beka Kantaria*. Fundamental Principles of Constitutionalism and the Legal Nature of Form of Governance in the First Constitution of Georgia. Tbilisi, 2013. 65-66.

The positive responsibility of Georgia envisaged by the Act of Independence (paragraph 6) on ensuring the rights of nations residing in the Democratic Republic of Georgia is fully represented in Chapter 14 (Rights of Ethnic Minorities) of the Constitution. The parliamentary model of the state government of Georgia, established by the Act of Independence (paragraph 7), is fully accepted by the Constitution, Chapters 4 and 5, establishing a parliamentary republic as a form of organisation of the Government of Georgia.

By virtue of the geopolitical interests of Georgia, the provision of the Act of Independence on the complete neutrality of Georgia (paragraph 3) was not be provided for in the Constitution³⁷.

In general, it should be noted that while working on the draft Constitution, the Act of Independence was considered as an introductory part of the future Constitution, a preamble. As Pavle Sakvarelidze, a chairperson of the Constitutional Commission, wrote in that regard: ‘Our existence as a state and our rights today are based on this Act of Independence. This is our law of laws if you wish, our constitution of constitutions. This is a glorious act... It must be included in the Constitution of Georgia in a full form, as an introductory title, and it shall connect the act of establishing a state to constitutional legislation, and give the Constitution a complete form’³⁸. The Act of Independence was not included in the text of the Constitution in the form of its introduction, the preamble, but due to the essential connection between them, the text of the first Constitution of Georgia was always published together with the Act of Independence³⁹.

The process of building a modern democratic republic of Georgia on the basis of the Act of Independence of 26 May 1918 was deplorably stopped on 25 February 1921 as a result of the aggression of Soviet Russia towards Georgia, its occupation and second annexation.

Georgia remained incorporated into the modernised Russian Empire, the Soviet Union, for 70 years.

As a result of the crisis of the Soviet system and the activation of a national movement, the communist government of Georgia was forced to conduct democratic multi-party elections of the highest representative body of the country on 28 October 1990, which was the first precedent in the Soviet Union. In these elections, the people of Georgia supported the political force whose programme envisaged the restoration of the state independence of Georgia.

The newly elected Supreme Council put the matter of the independence of the country to a universal, nation-wide ballot on 31 March 1991, in order to enable the people to make a decision on the restoration of the state independence of Georgia. Here, what is most salient

37. *Beka Kantaria*. Work referred to above. 66; *Aleksandre Bendianishvili*. First Republic of Georgia (1918-1921), Tbilisi, 2001. 174; *Malkhaz Matsaberidze*. Constitution of Georgia of 1921. Development and Adoption. Tbilisi, 2008. 125. It is noteworthy that in the draft Constitution (Article 2), the principle of neutrality of the State was represented more extensively than in the Act of Independence, in particular, the draft recognised the neutrality of Georgia in general and not only in time of war (*Beka Kantaria*. Work referred to above. 66).

38. *Pavle Sakvarelidze*. For the Constitution of Georgia. from the book: *Chronicles of Georgian Constitutionalism*. Tbilisi, 2016. 306.

39. *Dimitri Gegenava, Beka Kantaria, Lana Tsanava, Tengiz Tevzadze, Zurab Macharadze, Paata Javakhishvili, Tinatin Erkvania, Tamar Papashvili*. *Constitutional Law of Georgia. Third edition*. Tbilisi, 2015. 32-33.

is not the goal of the government that a decision by referendum would have supreme legal power and disregarding it would be seen as disrespecting the will of the people, but the wording of the question in the referendum: people were asked to answer the following question: “Do you agree that the state independence of Georgia should be restored on the basis of the Act of Independence of 26 May 1918?”

The wording of the question makes it clear that it refers not to the declaration of independence of Georgia, but to the restoration of the state independence which Georgia gained after the adoption of the Act of Independence on 26 May 1918. Therefore, if Georgian people answered positively the referendum question, modern Georgia would be a direct legal successor of the First Republic of Georgia which was established on the basis of the Act of Independence of 26 May 1918.

The results of the referendum were indeed impressive. An absolute majority of citizens of Georgia having the right to vote supported the restoration of the independence of Georgia on the basis of the Act of Independence of Georgia of 26 May 1918⁴⁰.

Based on the results of the referendum, the Supreme Council of the Republic of Georgia adopted the Act of Restoration of State Independence of Georgia⁴¹ on 9 April 1991, which states: ‘The Supreme Council of the Republic of Georgia, elected on the basis of a multi-party system and democratic principles on 28 October 1990, drawing on the unanimous will of the population of Georgia, as expressed in the referendum of 31 March 1991, hereby establishes and proclaims the restoration of the independent state of Georgia based on the Act of Independence of Georgia of 26 May 1918’.

The Act of Independence of Georgia of 26 May 1918 is the most legitimate constitutional legal document in the history of Georgia. Its legal force has been approved by: the National Council of Georgia (26 May 1918), the Constituent Assembly of Georgia (12 March 1919), the universal nation-wide polling – the referendum (31 March 1991), and the Supreme Court of Georgia (9 April 1991).

Conclusion

The modern Georgian state was initiated on 26 May 1918, when the Act of Independence adopted on that day laid the foundation for the establishment of the Democratic Republic of Georgia, enabling it to overcome the results of the first annexation (1801-1864) of Georgia by Russia.

The Act of Independence of Georgia of 26 May 1918 served as the basis for the restoration of the state independence of Georgia at the beginning of 1990s (9 April 1991), which led to

40. 90.3 percent of voters participated in the referendum, of which 98.9 percent supported the restoration of the independence of Georgia (*Vasil Gonashvili, Ketevan Eremadze, Giorgi Tevdorashvili, Giorgi Kakhiani, Giorgi Kverenchkhiladze, Nana Chigladze. Constitutional Law of Georgia. Tbilisi, 2017. 69*).

41. Communications of the Supreme Council of the Republic of Georgia, 1991., N: 4, Article 291.

the liquidation of the results of the second annexation (1921) of Georgia by Soviet Russia and construction of the democratic republic initiated in 1918-1921 has continued.

Georgia was always loyal to the historic and legal heritage of the Act of Independence of 26 May 1918. The republican form of governance, as well as the principles of people's sovereignty, democracy, the separation of powers, respect for fundamental human rights without any discrimination, the protection of the rights of national minorities, the peaceful coexistence of states, recognised by the Act of Independence, is enhanced by both the first (1921) and the second (1995) Constitutions of independent Georgia. It can be stated without exaggeration that the Act of Independence of Georgia of 26 May 1918 is the primary and the most significant constitutional legal basis that Georgian statehood stands on.

References:

1. History of Georgia in four volumes (from ancient times to the end of the XX century). Tbilisi, 2012, vol. III, vol. IV.
2. Georgian Legal Monuments. Tbilisi, 1965, vol. II.
3. Collection of Legal Acts of the Democratic Republic of Georgia 1918-1921. Tbilisi, 1990.
4. Aleksandre Bendianishvili. First Republic of Georgia (1918-1921), Tbilisi, 2001.
5. Beka Kantaria. Fundamental Principles of Constitutionalism and the Legal Nature of Form of Governance in the First Constitution of Georgia. Tbilisi, 2013.
6. Zurab Avalishvili. The Independence of Georgia in International Politics, 1918-1921. memoirs, essays. Tbilisi, 2011.
7. Guram Sharadze, Giorgi Sharadze. Return of Historic Relics (1918-1921), Tbilisi, 2001.
8. Paata Surguladze. At the Cradle of the Georgian Parliament. Tbilisi, 1991.
9. Paata Tsnobiladze. Constitutional Law of Georgia. In two volumes, volume I, Tbilisi, 2004.
10. Levan Aleksidze. Modern International Law. Tbilisi, 2013.
11. Chronicles of Georgian Constitutionalism. Tbilisi, 2016.
12. Modern International Law. Dictionary-reference book. Tbilisi, 2003.
13. Vasil Gonashvili, Ketevan Eremadze, Giorgi Tevdorashvili, Giorgi Kakhiani, Giorgi Kverenchkhiladze, Nana Chigladze. Constitutional Law of Georgia. Tbilisi, 2017.
14. Rhona K. M. Smith. International Human Rights. Tbilisi, 2005.
15. Democratic Republic of Georgia (1918-1921). Encyclopedia. Tbilisi, 2018.
16. Malkhaz Matsaberidze. Constitution of Georgia of 1921. Development and Adoption. Tbilisi, 2008.
17. Dimitri Gegenava, Beka Kantaria, Lana Tsanova, Tengiz Tevzadze, Zurab Macharadze, Paata Javakhishvili, Tinatin Erkvania, Tamar Papashvili. Constitutional Law of Georgia. Tbilisi, 2015.
18. Communications of the Supreme Council of the Republic of Georgia, Tbilisi, 1991., N: 4.

DOI: <https://doi.org/10.59172/2667-9876/2023-2//32-44>

ხელოვნური ინტელექტის სამართლის სუბიექტად მიჩნევის სტატუსისა

ხათუნა ბურკაძე

პროფესორი, სადოქტორო პროგრამის –
„ციფრული მმართველობა და ხელოვნური
ინტელექტი საჯარო სექტორში“ ხელმძღვანელი,
ბიზნესისა და ტექნოლოგიების უნივერსიტეტი

რეზიუმე. 21-ე საუკუნეში, ციფრული ტრანსფორმაციის შედეგად, დიდი მოცულობის მონაცემები დაგროვდა, შეიქმნა სათანადო ალგორითმები და თითქმის ყველა საკვანძო მიმართულებით ციფრული მიღწევების დანერგვა ხდება. აღნიშნულმა გამოცდილებამ ცხადყო ტექნოლოგიების, მათ შორის ხელოვნური ინტელექტის როლი და მნიშვნელობა თანამედროვე რეალობაში. როგორც საჯარო, ასევე კერძო სფეროში, ავტომატიზებული მიდგომების გამოყენებით, შესაძლებელია მთელ რიგი მიზნებისა და ამოცანების განხორციელება დისტანციურად, მსოფლიოს სხვადასხვა სახელმწიფოდან. ციფრულ სამყაროში კონკრეტული საზღვრების გარეშე ფუნქციონირება კიდევ უფრო გლობალურ მნიშვნელობას ანიჭებს ციფრული გარდაქმნის პროცესს და საგრძნობლად ზრდის შესაძლებლობათა მასშტაბს. ციფრულ რეალობასთან ადაპტაციისათვის ეს მოცემულობა მოითხოვს გარკვეული ტრადიციული მიდგომების შეცვლას, მათ შორის იურისპრუდენციის მიმართულებითაც. საინფორმაციო და საკომუნიკაციო ტექნოლოგიების სწრაფი განვითარების ფონზე, საჭიროა ტექნოლოგიებთან დაკავშირებული საკითხების სამართლებრივი რეგულირება. თუმცა, ამავდროულად, ახალი ნორმები უნდა წარმოადგენდნენ ციფრული რეგულაციის, ინოვაციური მიდგომების ხელშემწყობ საშუალებებს. ამ კონტექსტში აუცილებელია ხელოვნური ინტელექტის სამართლებრივი სტატუსის განსაზღვრა. შესაბამისად, საერთაშორისო ციფრული წესრიგის განვითარების კვალდაკვალ, სტატია მიზნად ისახავს ხელოვნური ინტელექტის სტრატეგიული, ეთიკური და სამართლებრივი ჩარჩოს კვლევას. ეს ხელს შეუწყობს იმის დადგენას, თუ რამდენად შესაძლებელია ხელოვნური ინტელექტისათვის სამართლის სუბიექტის სტატუსის მინიჭება.

საკვანძო სიტყვები: ხელოვნური ინტელექტი, ციფრული ტრანსფორმაცია, ციფრული ტექნოლოგიები

შესავალი

როგორც თომას ჰენდრიკ ილვესი, ესტონეთის ყოფილი პრეზიდენტი აღნიშნავს: „ჩვენი ცხოვრების თითქმის ყველა ნაწილი ციფრულ ტრანსფორმაციასთანაა დაკავშირებული. შეგიძლია შეიძინო მანქანა, დაიქირავო სახლი, იპოვო ექიმი და შეუკვეთო სხვადასხვა ნივთი მაღაზიას ეკრანზე რამდენიმე მოქმედების განხორციელებით“¹. ამდენად, ციფრული გარდაქმნის ყოველდღიურობა მოითხოვს ტექნოლოგიების არსის უკეთ გაგებას. ამასთან, შესაძლებლობების სათანადოდ გამოყენებისთვის და ამ პროცესის თანმდევი გამოწვევების დაძლევისათვის იზრდება შესაბამისი სტანდარტების შემუშავების მნიშვნელობა.

ამ თვალსაზრისით აუცილებელია ხელოვნური ინტელექტის ცნების განსაზღვრა. ისტორიულ კონტექსტში უნდა აღინიშნოს, რომ 1950 წელს ალან ტურინგმა დაიწყო ხელოვნური ინტელექტის იდეის განვითარება. „ტურინგის ტესტი“ ორიენტირებული იყო კომპიუტერის მეშვეობით ამოცანების ისე განხორციელებაზე, როგორც ეს ადამიანების შემთხვევაში ავტონომიურად ხდება². 1956 წელს მეცნიერმა ჯონ მაკარტიმ ტერმინი „ხელოვნური ინტელექტი“ გამოიყენა. მისი თვალთახედვით, ეს გულისხმობდა ისეთი სისტემის შექმნას, რომელიც შეძლებდა დამოუკიდებლად აზროვნებასა და მოქმედებას. ის ხელოვნურ ინტელექტს განმარტავდა როგორც კომპიუტერს, პროგრამას, რომელსაც ექნებოდა ინტელექტუალური შესაძლებლობები იმის შესასრულებლად, რასაც ადამიანი აკეთებს³.

„ბრიტანული ენციკლოპედიის“ თანახმად, ხელოვნური ინტელექტი წარმოადგენს ციფრული კომპიუტერის ან კომპიუტერის მიერ კონტროლირებადი რობოტის შესაძლებლობას, შეასრულოს დავალებები, რომლებსაც ზოგადად გონიერი არსებები აკეთებენ⁴. ხელოვნური ინტელექტი მოიცავს სისტემებს, რომლებიც ავლენენ გონივრულ ქცევას გარემოს ანალიზისა და შესაბამისი მოქმედების განხორციელების შედეგად. მათ აქვთ ავტონომიურობის გარკვეული ხარისხი სპეციფიკური მიზნების მისაღწევად. ციფრულ ერაში ხელოვნური ინტელექტი წარმოადგენს 21-ე საუკუნის ერთ-ერთ ყველაზე სტრატეგიული მნიშვნელობის ტექნოლოგიას⁵.

1. Toomas Ilves, *Unlocking Digital Governance*, German Marshall Fund of the United States, (2020), p.10.

2. Darrell M. West and John R. Allen, *Turning Point – WHAT IS AI?* Brookings Institution Press, (2020), p.2.

3. Id.

4. The Encyclopedia Britannica. <https://www.britannica.com/technology/artificial-intelligence> (Accessed June 20, 2023).

5. *Artificial Intelligence for Europe*, European Commission, Brussels, (2018), p. 1.

ხელოვნური ინტელექტის განმარტება მიანიშნებს იმაზე, რომ მისი დანერგვა შესაძლებელია თითქმის ყველა სფეროში (მაგალითად, ჯანდაცვა, განათლება, იუსტიციის სისტემა, აგრარული, ფინანსური სექტორი, საგარეო და უსაფრთხოების პოლიტიკა). მას შეუძლია მონაცემთა დამუშავებისა და გადაწყვეტილების მიღების პროცესის გამარტივებას, დროულობას ხელი შეუწყოს. ხელოვნური ინტელექტის მნიშვნელობიდან გამომდინარე, აუცილებელია მისი როგორც სტრატეგიულ, ასევე სამართლებრივ ჩარჩოებში მოქცევა, რათა ტექნოლოგიური მიღწევები სწორად დავნერგოთ და, ამავდროულად, არ მოხდეს მათი არაკეთილსინდისიერად გამოყენება. თუ სახელმწიფო ხელოვნური ინტელექტის მიმართ შესაბამისი სტანდარტების შემუშავების პროცესში არ ჩაერთვება, ჩამორჩება ციფრული ტრანსფორმაციის გარდაუვალ პროცესს. მით უფრო, რომ ხელოვნური ინტელექტი წარმოადგენს ციფრული მმართველობის განვითარების ხელშემწყობ მნიშვნელოვან ინსტრუმენტს.

სახელმწიფოების მიერ ხელოვნური ინტელექტის შესახებ

შემუშავებული სტრატეგიული ჩარჩო

არაერთმა სახელმწიფომ განავითარა და მიიღო ხელოვნური ინტელექტის სტრატეგია, რომელთა მეშვეობით ქვეყნები აყალიბებენ საკუთარ კონცეპტუალურ ხედვას ხელოვნური ინტელექტის სისტემებთან მიმართებით. ამასთანავე, მნიშვნელოვანია სახელმწიფოებს შორის როგორც ორმხრივ, ასევე მრავალმხრივ ფორმატებში ამ საკითხთან დაკავშირებით საერთო მიდგომებისა და სტანდარტების შემუშავება.

ავსტრიის სტრატეგია ხელს უწყობს ხელოვნური ინტელექტის პასუხისმგებლიან გამოყენებას საჯარო ინტერესებიდან გამომდინარე და ეფუძნება ევროპის ფუნდამენტურ ღირებულებებს (ადამიანის ღირსების ხელშეუხებლობას, პირადი სივრცის პატივისცემასა და თანასწორუფლებიანობას). ხელოვნურ ინტელექტთან დაკავშირებული საკითხების განსაზღვრის მიზნით, დოკუმენტი ორიენტირებულია სოციალური დიალოგის განვითარებაზე. ასევე, ის ეხება კვლევების განხორციელებას ინოვაციური მიდგომების დანერგვისათვის. ამასთან, სტრატეგია განსაკუთრებულ ყურადღებას ამახვილებს ხელოვნური ინტელექტის სამართლებრივი ჩარჩოს შექმნის აუცილებლობაზე, რომელიც თანხვედრაში იქნება ევროკავშირის კანონმდებლობასთან⁶.

საფრანგეთის სტრატეგია ეხება ეკოსისტემის განვითარებას და ხელოვნური ინტელექტის დანერგვისათვის მეტი ფინანსური რესურსის გამოყოფას. ასევე, ის მიუთითებს ხელოვნური ინტელექტის გამოყენების პროცესის დაჩქარებაზე ეკონომიკასა და საჯარო ადმინისტრირების სფეროებში. დოკუმენტი ყუ-

6. AI Mission Austria 2030, OECD, <https://oecd.ai/en/dashboards/policy-initiatives/http:%2F%2Fai.po.oecd.org%2F2021-data-policyInitiatives-24233>, (Accessed June 10, 2023).

რადღებას ამახვილებს ეროვნულ დონეზე სანდო ხელოვნური ინტელექტის სისტემის განვითარებაზე და ამ მიმართულებით საგანმანათლებლო პროგრამების შექმნაზე⁷.

ამერიკის შეერთებული შტატების სტრატეგიული ხედვის თანახმად, მნიშვნელოვანია ხელოვნური ინტელექტის მიმართულებით ტექნოლოგიური მიღწევების სტიმულირება, ტექნიკური სტანდარტების განვითარება, დღევანდელი და მომავალი თაობის სპეციალისტებისათვის ტრენინგების ორგანიზება მათი უნარების განსამტკიცებლად. ასევე, აუცილებელია ნდობის არსებობა ხელოვნური ინტელექტისადმი და მისი გამოყენებისას დაცული უნდა იყოს ფუნდამენტური უფლებები, ღირებულებები⁸.

გერმანიის ფედერაციული რესპუბლიკის სტრატეგია ეხება ხელოვნური ინტელექტის სფეროში ინვესტიციების გაზრდას, კვლევების ნაწილში შესაბამისი ცენტრების შექმნას, მათი დაფინანსების სქემებს, ხელოვნური ინტელექტის ინტეგრირებას საზოგადოებაში ეთიკური, სამართლებრივი, კულტურული და ინსტიტუციური სტანდარტების გათვალისწინებით⁹. ლიეტუვის სტრატეგია განსაკუთრებულ ყურადღებას ამახვილებს ეთიკური და სამართლებრივი პრინციპების განვითარებაზე, ხელოვნური ინტელექტის სისტემების ინტეგრაციაზე ეკონომიკის სექტორში, შესაბამისი უნარების, კომპეტენციის განმტკიცებაზე, კვლევების განხორციელებასა და მონაცემთა დაცვის ეფექტიან მიდგომებზე¹⁰.

სინგაპურის სტრატეგია ხელოვნური ინტელექტის შესახებ განსაზღვრავს სამ მიზანს: 1) პრიორიტეტული სფეროებისა და რესურსების იდენტიფიცირებას ეროვნულ დონეზე; 2) მთავრობას, კომპანიებსა და მკვლევრებს შორის თანამშრომლობის წესების დადგენას ხელოვნური ინტელექტიდან პოზიტიური შედეგების მისაღებად; 3) ცვლილებებისა და რისკების სათანადო მართვას, როდესაც ხელოვნური ინტელექტი არაერთ სფეროში აღწევს¹¹. სინგაპურის სტრატეგიის თანახმად, ხელოვნური ინტელექტის სისტემების განვითარება ადამიანის საჭიროებებიდან გამომდინარე უნდა მოხდეს და მოქალაქეებმა, ბიზნესმა სარგებელი უნდა მიიღოს. დოკუმენტი ყურადღებას ამახვილებს იმ აქტივობების განხორციელებაზე, რომლებიც ხელს უწყობენ ციფრული მიღწევების შესახებ საზოგადოებაში ცნობადობის ამაღლებას¹².

7. National Strategy on AI, OECD, <https://oecd.ai/en/dashboards/policy-initiatives/http:%2F%2Faiipo.oecd.org%2F2021-data-policyInitiatives-25374>, (Accessed June 10, 2023).

8. Executive Order on Maintaining American Leadership in AI, OECD, <https://oecd.ai/en/dashboards/policy-initiatives/http:%2F%2Faiipo.oecd.org%2F2021-data-policyInitiatives-24277>, (Accessed June 10, 2023).

9. National AI Strategy, OECD, <https://oecd.ai/en/dashboards/policy-initiatives/http:%2F%2Faiipo.oecd.org%2F2021-data-policyInitiatives-24114>, (Accessed June 10, 2023).

10. AI Strategy, OECD, <https://oecd.ai/en/dashboards/policy-initiatives/http:%2F%2Faiipo.oecd.org%2F2021-data-policyInitiatives-24220>, (Accessed June 10, 2023).

11. National Artificial Intelligence Strategy, Singapore, (2019), p.13.

12. Id., p. 18.

სინგაპურის სტრატეგია მოიცავს 5 მნიშვნელოვან ეროვნულ პროექტს, რომლებიც ამ მიმართულებებით ხელოვნური ინტელექტის სისტემების გამოყენებას ეხება. კერძოდ, მისი დანერგვა შესაძლებელია ტვირთების გადაზიდვის პროცესის დაგეგმვისას, ეფექტიანი მუნიციპალური სერვისების უზრუნველყოფისას, ქრონიკული დაავადებების პრევენციისას, მათი მართვისას, ადაპტირებული სწავლების განვითარებისას და სასაზღვრო კონტროლის განხორციელებისას¹³.

საერთაშორისო მრავალმხრივი ფორმატის განვითარების თვალსაზრისით, 2020 წლის 15 ივნისს კანადამ და საფრანგეთმა ხელოვნური ინტელექტის მიმართულებით გლობალური თანამშრომლობის ინიციატივას ჩაუყარეს საფუძველი. აღნიშნული ფორმატი ინიციატორებთან ერთად აერთიანებს ავსტრალიას, გერმანიას, ინდოეთს, იტალიას, იაპონიას, მექსიკას, ახალ ზელანდიას, სამხრეთ კორეას, სინგაპურს, სლოვენიას, გაერთიანებულ სამეფოს, ამერიკის შეერთებულ შტატებსა და ევროკავშირს¹⁴. მისი მიზანია ხელი შეუწყოს ხელოვნური ინტელექტის განვითარებას ადამიანის უფლებების დაცვით, ჩართულობით, მრავალფეროვნებით, ინოვაციებით და ეკონომიკური ზრდით.

სტრატეგიათა ანალიზის შედეგად შეიძლება ითქვას, რომ სახელმწიფოები განსაზღვრავენ პრიორიტეტულ მიმართულებებს, რომელთა გათვალისწინებით უნდა მოხდეს ხელოვნური ინტელექტის დანერგვა სახელმწიფოებრივი და საზოგადოებრივი ცხოვრების საკვანძო სფეროებში. ამასთანავე, ქვეყნები ავითარებენ იმ მიდგომებს, რომელთა დაცვა აუცილებელია ხელოვნური ინტელექტის სისტემების განვითარებისა და გამოყენებისას, რაც ქმნის მნიშვნელოვან წინაპირობებს ეთიკური და სამართლებრივი ჩარჩოს შემუშავებისათვის.

ხელოვნური ინტელექტის ეთიკური და სამართლებრივი ასპექტები

ციფრულმა რევოლუციამ არაორდინალური გადაწყვეტილებების მიღება განაპირობა. იაპონიის მიერ შექმნილ „ჩეთბოტ“ მირაის ტოკიოში ოფიციალურად ცხოვრების უფლება მისცეს¹⁵. „ჰანსონ რობოტიკის“ ადამიანის მსგავს რობოტ სოფიას კი საუდის არაბეთმა მოქალაქეობა მიანიჭა¹⁶. აღნიშნული გადაწყვეტილებების ფონზე, სამართლებრივი თვალსაზრისით, განსაზღვრული არ არის, თუ როგორ შეიძლება რობოტი აღქმული იყოს მოქალაქედ. გაურკვეველია, რამდენად შეიძლება მას ჰქონდეს როგორც სამართლებრივი, ასევე პოლიტიკური კავშირი კონკრეტულ ქვეყანასთან. მით უფრო, როდესაც არ არის დადგენილი

13. Id., p. 8.

14. Launch of the Global Partnership on Artificial Intelligence (15 Jun. 2020), <https://www.diplomatie.gouv.fr/en/foreign-policy/digital-diplomacy/news/article/launch-of-the-global-partnership-on-artificial-intelligence-by-15-founding>, (Accessed June 10, 2023).

15. AI bot granted residence in Tokyo, (2017), <https://dig.watch/updates/ai-bot-granted-residence-tokyo>, (Accessed June 7, 2023).

16. Alistair Walsh, Saudi Arabia grants robot citizenship, (2017), <https://www.dw.com/en/saudi-arabia-grants-citizenship-to-robot-sophia/a-41150856>, (Accessed June 7, 2023).

კონკრეტული სამართლებრივი კრიტერიუმები ხელოვნური ინტელექტისათვის სამართლის სუბიექტის სტატუსის მინიჭების შესაძლებლობასთან მიმართებით. ამასთანავე, აუცილებელია ეთიკური ჩარჩოს განსაზღვრა.

ამ კონტექსტში 2019 წელს ევროკომისიის მიერ შექმნილმა დამოუკიდებელმა ექსპერტთა ჯგუფმა შეიმუშავა გზამკვლევი ხელოვნური ინტელექტის ეთიკური ნორმებისათვის. გზამკვლევის მიზანია ხელოვნური ინტელექტის სანდობას ხელი შეუწყოს, რისთვისაც ხელოვნური ინტელექტი უნდა აერთიანებდეს შემდეგ კომპონენტებს: 1) ის უნდა იყოს კანონიერი ანუ შეესაბამებოდეს სამართლის ნორმებს, რეგულაციებს; 2) ხელოვნური ინტელექტი უნდა ფუნქციონირებდეს ეთიკის პრინციპების თანახმად; 3) როგორც ტექნიკური, ასევე სოციალური პერსპექტივის თვალსაზრისით, კეთილშობილურ მიზნებს უნდა ემსახურებოდეს. ხელოვნური ინტელექტის სისტემებს შეუძლიათ გამოიწვიონ ზიანი, მათ შორის უნებლიეც. შესაბამისად, მნიშვნელოვანია პრაქტიკაში სამივე კომპონენტის დანერგვა მსგავსი რისკების თავიდან ასაცილებლად¹⁷. ხელოვნური ინტელექტის ეთიკის პრინციპებთან შესაბამისობა გულისხმობს მის განვითარებასა და დანერგვას ადამიანის ავტონომიურობის პატივისცემით, ზიანის პრევენციით, სამართლიანობის, კეთილსინდისიერების დაცვითა და განჭვრეტადობით¹⁸.

გზამკვლევი არ ეხება კანონთან შესაბამისობის საკითხებს, რადგან თავად სახელმწიფოებმა, ეროვნულ დონეზე, უნდა შეიმუშაონ და მიიღონ შესაბამისი სამართლებრივი ნორმები. გზამკვლევი სანდო ხელოვნური ინტელექტის განვითარებისა და დანერგვისათვის შემდეგ კონკრეტულ კრიტერიუმებს ადგენს: ადამიანის ზედამხედველობის ფარგლებში ფუნქციონირებადობა; ტექნიკურად მდგრადობა და უსაფრთხოება; პირადი სივრცის ხელშეუხებლობა და მონაცემთა მართვა; გამჭვირვალობა; მრავალფეროვნება, არადისკრიმინაციულობა, სამართლიანობა; გარემოსა და საზოგადოებრივ კეთილდღეობაზე ორიენტირებულობა; ანგარიშვალდებულება¹⁹.

სამართლებრივი თვალსაზრისით, 2021 წელს ევროკომისიამ ხელოვნური ინტელექტის აქტი შეიმუშავა. ის წარმოადგენს მნიშვნელოვან ჩარჩოს ეროვნულ დონეზე შესაბამისი სამართლებრივი ნორმების გასავითარებლად და იმ პრინციპების პრაქტიკაში დასანერგად, რომლებიც ხელს შეუწყობენ სავალდებულო ტიპის მექანიზმების შექმნას სანდო ხელოვნური ინტელექტის კონცეფციის შესაქმნელად.

ევროკომისიის მიერ შემოთავაზებული აქტი მოიცავს 4 მიზანს: 1) ევროკავშირის ბაზარზე უსაფრთხო ხელოვნური ინტელექტის სისტემების განვითარებას, რომ-

17. Ethics Guidelines for Trustworthy AI, High-Level Expert Group on Artificial Intelligence, European Commission, (2019), p. 2.

18. Id.

19. Id.

ლებიც პატივს სცემენ მოქმედ ადამიანის უფლებათა სამართალს, ევროკავშირის ღირებულებებს; 2) სამართლებრივი სიციხადის უზრუნველყოფას ხელოვნური ინტელექტის სფეროში ინვესტიციებისა და ინოვაციების ხელშესაწყობად; 3) ადამიანის უფლებათა დაცვის მექანიზმებისა და უსაფრთხოების ზომების გაძლიერებას ხელოვნური ინტელექტის სისტემების მიმართ; 4) ერთიანი ბაზრის განვითარებას კანონიერი, უსაფრთხო, სანდო ხელოვნური ინტელექტის აპლიკაციებისათვის და ბაზრის ფრაგმენტაციის თავიდან აცილებას²⁰.

ხელოვნური ინტელექტის სისტემებმა, მათი მახასიათებლების გათვალისწინებით, შესაძლებელია გავლენა იქონიონ ფუნდამენტურ უფლებებზე. შესაბამისად, ხელოვნური ინტელექტის აქტი ითვალისწინებს მთელი რიგი უფლებების, მათ შორის, პირადი ცხოვრების ხელშეუხებლობისა და პერსონალური მონაცემების დაცვას, დისკრიმინაციის ყველა ფორმის აღმოფხვრას, თანასწორუფლებიანობის უზრუნველყოფას, ყველა მოწყვლადი ჯგუფის ინტერესების გათვალისწინებას²¹.

რეგულაცია რისკზე დაფუძნებულ მიდგომას აყალიბებს. კერძოდ, ამ კრიტერიუმის მიხედვით, გამოყოფს ხელოვნური ინტელექტის სამ კატეგორიას: მიუღებელი რისკის შემცველ, მაღალი რისკის მქონე ან დაბალი, მინიმალური საფრთხის შემცველ ხელოვნური ინტელექტის სისტემებს. ხელოვნური ინტელექტის აკრძალვის პრაქტიკა მოიცავს ისეთ შემთხვევებს, როდესაც ხორციელდება მანიპულაციური მოქმედებები ინდივიდის წინააღმდეგ, ან ეხება მოწყვლად ჯგუფებს და ზიანს აყენებს მათ ფიზიკურ, ფსიქიკურ მდგომარეობას²².

რაც შეეხება ხელოვნური ინტელექტის სამართალსუბიექტუნარიანობას, თუ იურიდიული პირი, კანონმდებლობით დადგენილი ფორმით, მოქმედებს როგორც სამართლის სუბიექტი, შესაბამისი სამართლებრივი ნორმებისა და რეგულაციების განვითარების ფონზე, ხელოვნური ინტელექტი შეიძლება იქცეს თანამედროვე, ციფრულ იურიდიულ პირად ელექტრონული პირის კომპონენტების გათვალისწინებით. ეროვნული კანონის საფუძველზე სახელმწიფო მას სუბიექტის სტატუსს მიანიჭებს, გარკვეული შეზღუდვების გათვალისწინებით, რათა დაცული იყოს ფიზიკური პირის კანონიერი ინტერესები, განსაკუთრებით შრომითი უფლებების ნაწილში და, ამავდროულად, განსაზღვრული უნდა იყოს ხელოვნური ინტელექტის პასუხისმგებლობის ფარგლები მისთვის დამახასიათებელი სპეციფიკის შესაბამისად.

სამართლებრივი გადაწყვეტის გზების ანალიზისას, რომლებიც ეხება ხელოვნური ინტელექტის მოქმედების საფუძველზე მიღებულ შედეგებსა და მისთვის ზიანის შემთხვევაში პასუხისმგებლობის დაკისრების შესაძლებლობას, აუცილ-

20. Artificial Intelligence Act, (2021), Regulation of the European Parliament and of the Council, p. 3.

21. Id., p.11.

22. Id., pp.12-13.

ებელია ხელოვნური ინტელექტის განმარტების მხედველობაში მიღება. კერძოდ, ამ თვალსაზრისით ხელოვნური ინტელექტის სისტემა გულისხმობს მონაცემთა დამუშავების შესაძლებლობას, ამ მონაცემებიდან სწავლას და გამოცდილების გამოყენებას სპეციალური ამოცანების განსახორციელებლად. ზიანი შეიძლება იყოს გამოწვეული ხელოვნური ინტელექტით, რომელიც მდებარეობს კომპიუტერში, მანქანაში ან მოთავსებულია რობოტში²³.

რაც შეეხება მონაცემთა დამუშავების პროცესში ხელოვნური ინტელექტის გამოყენებისას შესაბამისი სტანდარტების გათვალისწინების საკითხს, 2018 წლის 25 მაისს ძალაში შესული ევროკავშირის მონაცემთა დაცვის ზოგადი რეგულაცია ადგენს მთელ რიგ სტანდარტებს ციფრულ რეალობაში მონაცემების დაცვისათვის და ინდივიდის ფუნდამენტური უფლებების უზრუნველსაყოფად განსაზღვრავს პრაქტიკაში შესაბამისი მექანიზმების დანერგვის გზებს. მონაცემთა დაცვის ზოგადი რეგულაცია ვრცელდება ხელოვნური ინტელექტის სისტემებზე, როდესაც ისინი იყენებენ პერსონალურ მონაცემებს ან ეს მონაცემები წარმოადგენს გადაწყვეტილებების მიღების საფუძველს. აღნიშნული დოკუმენტით განმტკიცებული ისეთი პრინციპები, რომლებიც ეხება დისკრიმინაციის აკრძალვას ან მიზნის შეზღუდვას რელევანტურია ხელოვნური ინტელექტის სისტემებისათვის. მით უფრო, როდესაც არსებობს რისკი მესამე მხარის მიერ მონაცემების ბოროტად გამოყენებისა²⁴.

საბოლოო ჯამში, ეთიკური და სამართლებრივი ჩარჩოს შექმნამ ხელოვნური ინტელექტის დანერგვის პროპორციული და დაბალანსებული მიდგომის განვითარება უნდა განაპირობოს. ერთი მხრივ, განსაკუთრებული ყურადღება უნდა გამახვილდეს ადამიანის უფლებების დაცვის მნიშვნელობაზე, ხოლო, მეორე მხრივ, საჯარო სერვისების ხელმისაწვდომობის გაუმჯობესებისა და მმართველობის პროცესის გამარტივების მიზნით სახელმწიფოები ორიენტირებულნი უნდა იყვნენ ხელოვნური ინტელექტის განვითარებაზე. ამავდროულად, აუცილებელია მაღალი რისკის შემცველი ხელოვნური ინტელექტის სისტემის გამოყენების თავიდან აცილებისათვის შესაბამისი ინსტრუმენტების დანერგვა და სათანადო მეთოდოლოგიის შემუშავება. აღნიშნული საფრთხის შემცველ მექანიზმს შეუძლია არსებითი ზიანი მიაყენოს მოქალაქის, საზოგადოების, სახელმწიფოს ინტერესებს და ადამიანის უფლებები ხელყოს. შესაბამისად, პროცესის თანმდევი გამოწვევების დაძლევა ორგანიზაციული და ტექნიკური ზომების განსაზღვრას, განხორციელებასა და მონიტორინგს მოითხოვს, რაც ხელს შეუწყობს როგორც საჯარო, ასევე კერძო ინტერესების დაცვას.

23. *Karolina Ziemianin*, Civil Legal Personality of Artificial Intelligence. Future or Utopia? *Internet Policy Review, Journal of Internet Regulation*, Volume 10, Issue 2, (2021), p. 4.

24. *Thomas Gremsl, Elisabeth Hödl*, Emotional AI: Legal and Ethical Challenges, *Information Policy* 27 (2022), IOS Press, pp.165-166.

ხელოვნური ინტელექტის სისტემის განვითარების დარგობრივი მიდგომა

სტრატეგიული, ეთიკური და სამართლებრივი ჩარჩოს შექმნის საფუძველზე კიდევ უფრო მკაფიოდ შეიძლება ხელოვნური ინტელექტის სისტემის დარგობრივი მიდგომის განვითარება, რაც ნიშნავს მისი როლისა და მნიშვნელობის ნათლად წარმოჩენას ყველა საკვანძო მიმართულებით. ეს პროცესი კი დააჩქარებს ხელოვნური ინტელექტის სამართლებრივი სტატუსის განსაზღვრის საკითხს.

ხელოვნური ინტელექტის მეშვეობით შესაძლებელია მოქალაქეებისათვის საჯარო სერვისების მიწოდება გამარტივებული ფორმით, დროულად, მცირე დანახარჯებითა და დისტანციურად. საჯარო მმართველობის განხორციელებისას ავტომატიზებული მიდგომის დანერგვა ინდივიდთან კომუნიკაციის უწყვეტობას უზრუნველყოფს, მათ შორის კრიზისის დროსაც. ჯანდაცვის სისტემაში მას იყენებენ სამედიცინო სერვისების ხელმისაწვდომობის გასაუმჯობესებლად, დაავადებათა პრევენციისა და მათი მართვის პროცესში.

ამასთან, ზოგადსაგანმანათლებლო და უმაღლეს საგანმანათლებლო დაწესებულებებში ხელოვნური ინტელექტის სისტემის განვითარებით ხორციელდება როგორც ადმინისტრაციული ამოცანები, ასევე სწავლა-სწავლების პროცესთან დაკავშირებული მიზნები მიიღწევა. მეტიც, იქმნება AI ლექტორი, რომელსაც, ბიზნესისა და ტექნოლოგიების უნივერსიტეტის გამოცდილების საფუძველზე რამდენიმე ფუნქციონალური მახასიათებელი აქვს: ექსპერიმენტებზე დაფუძნებული სწავლება; მაღალი დარგობრივი ექსპერტიზა; უწყვეტი ხელმისაწვდომობა; ინდივიდუალურ საჭიროებებზე მორგებული ტემპით სწავლა; გაერთიანებული ციფრული სასწავლო სივრცე; პორტფოლიოსთვის გამოსადეგ პროექტებზე მუშაობის შესაძლებლობა.²⁵ საწყის ეტაპზე AI ლექტორი სხვადასხვა სასწავლო მოდულს წარმართავს, ესენია: კომპიუტერული ხედვა (Computer Vision); მანქანური სწავლების პრინციპები (Principles of Machine Learning (ML)); ღრმა დასწავლა (Deep Learning (DL)); ბუნებრივი ენების დამუშავება (Natural Language Processing (NLP))²⁶. ხელოვნური ინტელექტი წარმატებით ინერგება აგრარულ და ფინანსურ სფეროებში პროცესების დროულად და ინოვაციური მიდგომებით მართვისათვის.

ხელოვნური ინტელექტი გამოიყენება მართლმსაჯულების განხორციელების პროცესშიც. კერძოდ, ესტონეთში AI მოსამართლეს შეუძლია განიხილოს მცირე მასშტაბის დავები 7 000 ევროს ფარგლებში. მისი გადაწყვეტილების გასაჩივრება, აპელაციის წესით, ადამიან მოსამართლესთან დასაშვებია, თუ მხარე არ ეთანხმე-

25. AI ლექტორი – ინოვაციური პროდუქტი ბიზნესისა და ტექნოლოგიების უნივერსიტეტისგან, (2023), <https://btu.edu.ge/course/machine-learning/>, (Accessed June 17, 2023).

26. Id.

ბა ხელოვნური ინტელექტის მიერ მიღებულ გადაწყვეტილებას²⁷. მიუხედავად იმისა, რომ უმეტეს შემთხვევაში ხელოვნური ინტელექტი განიხილება როგორც მოსამართლის დამხმარე ინსტრუმენტი გადაწყვეტილებების მიღებისას, ეს არ გამორიცხავს შემდეგი ათწლეულის პერიოდში მოსამართლის ხელოვნური ინტელექტით ჩანაცვლებას გარკვეული ფორმით²⁸ და შეზღუდვების დადგენით.

ასევე, ციფრული ტექნოლოგიების სწრაფმა განვითარებამ და პანდემიის შედეგად მიღებულმა გამოცდილებამ საერთაშორისო და ეროვნულ დონეებზე ცხადყო საგარეო და უსაფრთხოების პოლიტიკის განხორციელების პროცესში ხელოვნური ინტელექტის დანერგვის საჭიროება.

წარმდგენ და ადგილსამყოფელ სახელმწიფოების წარმომადგენლებს შორის დისტანციურად საგარეო პოლიტიკური მიზნების, ამოცანების განხორციელებისათვის ავტომატიზებული მიდგომების დანერგვა აუცილებელია. სწორედ ამ პროცესში იკვეთება ხელოვნური ინტელექტის მნიშვნელოვანი ფუნქცია, რომელიც ციფრული თანამშრომლის კონცეფციის განვითარებას გულისხმობს და უზრუნველყოფს უწყვეტ კონტაქტს ადგილსამყოფელ ქვეყანასთან დროის ფაქტორის გათვალისწინების გარეშე. ამასთანავე, ხელოვნური ინტელექტის მეშვეობით, მიუხედავად საზღვრებისა, შესაძლებელია ვირტუალურად კომუნიკაცია სხვადასხვა ტიპის აუდიტორიასთან და ქვეყნის ისტორიის, კულტურის, საგარეო პოლიტიკური პრიორიტეტების შესახებ ინფორმაციის მუდმივად მიწოდება. ეს ხელს უწყობს ციფრულ სივრცეში საგარეო პოლიტიკური დღის წესრიგის ფართო აუდიტორიისათვის უკეთ გაცნობასა და სახელმწიფოს სათანადოდ წარმოჩენას მცირე დანახარჯებით.

რაც შეეხება საკონსულო ურთიერთობებს, ამ მიმართულებით შესაძლოა „ჩეთ-ბოტ კონსულის“ მექანიზმის დანერგვა. კერძოდ, საკონსულო ურთიერთობების სპეციფიკის გათვალისწინებით, ონლაინდიალოგის ფორმატში, შეიძლება ხელოვნური ინტელექტის მეშვეობით უწყვეტად საკონსულო მომსახურების გაწევა და საკონსულო საქმიანობის განხორციელებისას ავტომატიზებული მიდგომების დანერგვა.

უსაფრთხოების სისტემის წინაშე არსებული მზარდი გამოწვევებისა და საფრთხეების ფონზე, დიდი მოცულობის მონაცემების დამუშავება დროულად უნდა განხორციელდეს, რაც აუცილებელი წინაპირობაა დესტრუქციული მოქმედებების თავიდან ასაცილებლად. ხშირად უსაფრთხოების სფეროს ანალიტიკოსებს უჭირთ გადაწყვეტილებების მიმღებებს სწრაფად მიაწოდონ ინფორმაცია მოვლენათა შესაძლო სცენარებით განვითარების თაობაზე. შესაბამისად, ხელოვნური ინტე-

27. *Tara Vasdani*, From Estonian AI judges to robot mediators in Canada, U.K., *The Lawyer's Daily*, part of LexisNexis Canada Inc., <https://www.lexisnexis.ca/en-ca/ihc/2019-06/from-estonian-ai-judges-to-robot-mediators-in-canada-uk> page, (Accessed June 17, 2023).

28. *Tania Sourdin*, What if Judges Were Replaced by AI? *Turkish Policy Quarterly*, (2022), p. 57.

ლექტის დანერგვა უსაფრთხოების სფეროში ხელს შეუწყობს ავტომატიზებული მიდგომის გამოყენებით, მცირე დროში, ინფორმაციის დამუშავებას და შესაბამისი დასკვნების მომზადებას. ხელოვნური ინტელექტის მეშვეობით შესაძლებელია საფრთხეების მახასიათებლების დროული იდენტიფიცირება, გამოვლენა და პროაქტიულად მათი დაძლევის პრევენციული, შემაკავებელი მექანიზმების, ასევე გამოწვევებზე მყისიერი რეაგირების ინსტრუმენტების განსაზღვრა.

დასკვნა

ციფრული ტრანსფორმაციის მასშტაბებისა და შესაძლებლობების ზრდის შედეგად, ხელოვნური ინტელექტის დანერგვის აუცილებლობა ყველა მნიშვნელოვან დარგში გამოიკვეთა. ეს კი მომავალში ხელს შეუწყობს იმ საკანონმდებლო ინიციატივების შემუშავებასა და მიღებას, რომლებიც შესაძლოა გახდეს საფუძველი ხელოვნური ინტელექტის სამართალსუბიექტუნარიანობის მკაფიო განსაზღვრის. საჯარო და კერძო სფეროებში პროცესების დროულად და ეფექტიანად წარმართვის მიზნით ხელოვნური ინტელექტი შეიძლება ციფრულ თანამშრომლად, დამხმარედ მივიჩნიოთ, რამაც შესაძლოა გამოიწვიოს სამართლის ახალი სუბიექტის აღმოცენება ჰიბრიდული ფორმით – ფიზიკური და იურიდიული პირის სამართლებრივი მახასიათებლების გათვალისწინებით. ეს, ამავდროულად, აუცილებელია ხელოვნური ინტელექტის თანმდევი გამოწვევების პრევენციისათვის და ზიანის დადგომის შემთხვევაში, პასუხისმგებლობის სამართლებრივი ასპექტების დადგენისათვის. ამდენად, ეს პროცესი მნიშვნელოვანი წინაპირობაა პასუხისმგებლიანი და სანდო ხელოვნური ინტელექტის პრაქტიკაში დასანერგად.

ამასთანავე, AI-ის, როგორც ციფრული თანამშრომლის კონცეფციის განვითარება უნდა ეფუძნებოდეს ადამიანის უფლებათა დაცვის საერთაშორისო სტანდარტებსა და ეთიკურ ნორმებს. ის უნდა წარმოადგენდეს დასაქმებულის მიერ თავისი ფუნქციების განხორციელების ხელშემწყობ მექანიზმს და არ უნდა მოდიოდეს წინააღმდეგობაში ადამიანის კანონიერ ინტერესებთან, მათ შორის, შრომითი უფლებების ნაწილში.

დაბოლოს, ხელოვნურ ინტელექტთან დაკავშირებული ხედვების შემუშავება მნიშვნელოვანია არა მხოლოდ AI-ის დანერგვის კონტექსტში, არამედ ქვეყნის ციფრული პოლიტიკის განხორციელების თვალსაზრისით. მით უფრო, რომ ხელოვნური ინტელექტი ციფრული ტრანსფორმაციისა და საჯარო მმართველობის ტრადიციული მიდგომების შეცვლის კონტექსტში მნიშვნელოვან ინსტრუმენტს წარმოადგენს. ციფრული რეალობის გათვალისწინებით საქართველომ ხელოვნურ ინტელექტთან მიმართებით უნდა შეიმუშაოს როგორც სტრატეგიული, ასევე ეთიკური და სამართლებრივი ტიპის დოკუმენტები. ეს აუცილებელია სახელმწიფოს ციფრული პოლიტიკის დღის წესრიგის განსასაზღვრად და თვისებრივად ახალი პროექტების განსახორციელებლად, რამაც უნდა განაპირობოს გაუმჯობ-

ბესებული წვდომა ყველა საკვანძო მიმართულებაზე, მათ შორის ჯანდაცვაზე, განათლებაზე, იუსტიციის სისტემაზე, უსაფრთხოებაზე პასუხისმგებელ უწყებებზე. ინოვაციური მიდგომების მასშტაბების გაზრდა საჯარო მმართველობის პროცესში, უპირველეს ყოვლისა, გაამარტივებს კომუნიკაციას სახელმწიფოსა და ინდივიდს შორის, რაც პოზიტიურად აისახება ქვეყნის განვითარების პროცესზე, ხოლო საერთაშორისო არენაზე საქართველოს მისცემს შესაძლებლობას, ჩაერთოს ახალ მრავალმხრივ ფორმატებში, განსაკუთრებით ხელოვნური ინტელექტის მიმართულებით შექმნილ გლობალური თანამშრომლობის პლატფორმაში.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. AI ლექტორი – ინოვაციური პროდუქტი ბიზნესისა და ტექნოლოგიების უნივერსიტეტისგან, (2023), <https://btu.edu.ge/course/machine-learning/>, (Accessed June 17, 2023).
2. AI bot granted residence in Tokyo, (2017), <https://dig.watch/updates/ai-bot-granted-residence-tokyo>, (Accessed June 7, 2023).
3. AI Mission Austria 2030, OECD, <https://oecd.ai/en/dashboards/policy-initiatives/http:%2F%2Faipo.oecd.org%2F2021-data-policyInitiatives-24233>, (Accessed June 10, 2023).
4. AI Strategy, OECD, <https://oecd.ai/en/dashboards/policy-initiatives/http:%2F%2Faipo.oecd.org%2F2021-data-policyInitiatives-24220>, (Accessed June 10, 2023).
5. Alistair Walsh, Saudi Arabia grants robot citizenship, (2017), <https://www.dw.com/en/saudi-arabia-grants-citizenship-to-robot-sophia/a-41150856>, (Accessed June 7, 2023).
6. Artificial Intelligence Act, (2021), Regulation of the European Parliament and of the Council.
7. Artificial Intelligence for Europe, European Commission, Brussels, (2018).
8. Darrell M. West and John R. Allen, Turning Point – WHAT IS AI? Brookings Institution Press, (2020).
9. Executive Order on Maintaining American Leadership in AI, OECD, <https://oecd.ai/en/dashboards/policy-initiatives/http:%2F%2Faipo.oecd.org%2F2021-data-policyInitiatives-24277>, (Accessed June 10, 2023).
10. Ethics Guidelines for Trustworthy AI, High-Level Expert Group on Artificial Intelligence, European Commission, (2019).
11. Karolina Ziemianin, Civil Legal Personality of Artificial Intelligence. Future or Utopia? Internet Policy Review, Journal of Internet Regulation, Volume 10, Issue 2, (2021).
12. Launch of the Global Partnership on Artificial Intelligence (15 Jun. 2020), <https://www.diplomatie.gouv.fr/en/french-foreign-policy/digital-diplomacy/news/article/launch-of-the-global-partnership-on-artificial-intelligence-by-15-founding>, (Accessed June 10, 2023).
13. National Artificial Intelligence Strategy, Singapore, (2019).
14. National AI Strategy, OECD, <https://oecd.ai/en/dashboards/policy-initiatives/http:%2F%2Faipo.oecd.org%2F2021-data-policyInitiatives-24114>, (Accessed June 10, 2023).

15. National Strategy on AI, OECD, <https://oecd.ai/en/dashboards/policy-initiatives/http:%2F%2Faiipo.oecd.org%2F2021-data-policyInitiatives-25374>, (Accessed June 10, 2023).
16. Tania Sourdin, What if Judges Were Replaced by AI? Turkish Policy Quarterly, (2022).
17. Tara Vasdani, From Estonian AI judges to robot mediators in Canada, U.K., The Lawyer's Daily, part of LexisNexis Canada Inc., <https://www.lexisnexis.ca/en-ca/ihc/2019-06/from-estonian-ai-judges-to-robot-mediators-in-canada-uk.page>, (Accessed June 17, 2023).
18. The Encyclopedia Britannica. <https://www.britannica.com/technology/artificial-intelligence> (Accessed June 20, 2023).
19. Thomas Gremsl, Elisabeth Hödl, Emotional AI: Legal and Ethical Challenges, Information Policy 27 (2022), IOS Press.
20. Toomas Ilves, Unlocking Digital Governance, German Marshall Fund of the United States, (2020).

TOWARDS THE STATUS OF CLASSIFICATION OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE AS A SUBJECT OF LAW

Khatuna Burkadze

Professor, Head of the Doctoral Programme –
Digital Governance and Artificial Intelligence in the
Public Sector, Business and Technology University.

Abstract. As a result of digital transformation in the 21st century, large volumes of data have been accumulated, respective algorithms have been created, and digital advancements are being implemented in almost all key areas. That experience has emphasised the role and importance of technologies, including artificial intelligence (AI), in modern life. Both in the public and private sectors it is possible to achieve a number of goals and objectives remotely, from different countries around the world, using automated approaches. Operating in the digital world without specific boundaries assigns more global meaning to the digital transformation process and significantly increases the scope of opportunities. To adapt to digital reality, certain traditional approaches should be changed, including in the area of jurisprudence. While information and communication technologies are rapidly developing, there is a need for legal regulation of technology-related issues. However, at the same time, new norms should support digital revolution and innovative approaches. In this context, it is necessary to determine the legal status of AI. Therefore, in the wake of the development of an international digital order, the present article aims to explore the strategic, ethical and legal frameworks of AI. This will help to determine to what extent it is possible to assign to AI the status of a subject of law.

Keywords: artificial intelligence, digital transformation, digital technologies

Introduction

As Toomas Hendrik Ilves, former president of Estonia, points out: “Almost every part of our lives is being digitized. You can buy a car, lease a house, find a doctor, and order groceries with a few taps on a screen”¹. Thus, digital transformation in our daily lives requires a better understanding of the essence of technology. At the same time, the importance of developing appropriate standards is increasing to grasp the opportunities and overcome the challenges associated with this process.

1. Toomas Ilves. Unlocking Digital Governance, German Marshall Fund of the United States, (2020), p. 10.

In this regard, it is necessary to define the concept of AI. In the historical context it should be noted that, in 1950, Alan Turing started to conceptualize the idea of AI². In 1956, scientist John McCarthy used the term “artificial intelligence”. In his opinion, this meant the creation of a system that could think and act independently. He defined AI as a computer, a software, that would have the intellectual capabilities to do what a human does³.

According to the Encyclopaedia Britannica, AI is the ability of a digital computer or computer-controlled robot to perform tasks commonly associated with intelligent beings⁴. AI refers to systems that display intelligent behaviour by analysing their environment and taking actions, with some degree of autonomy, to achieve specific goals. In the digital era, AI is one of the most strategic technologies of the 21st century⁵.

The definition of AI suggests that it can be used in almost all areas (for example, in healthcare, education, the justice system, agriculture, the financial sector, foreign and security policy). It can stimulate the simplification and timeliness of the data processing and decision-making processes. Due to the importance of AI, states need to develop both strategic and legal frameworks to be adaptable to the upcoming technological advancements, and to prevent challenges of the digital world. The creation of appropriate standards will mitigate the risks of AI and facilitate to build proper digital transformation strategies.

Strategic frameworks of AI in states

A number of states have developed and adopted AI strategies, through which they form their conceptual vision in terms of AI systems. In addition, it is important to develop common approaches and standards in respect of this issue among states, in both bilateral and multilateral formats.

Austria’s strategy promotes responsible and broad use of AI in the public interest and is based on European fundamental values (inviolability of human dignity, respect for privacy and the principle of equality). To determine the issues related to AI, the document focuses on the development of social dialogue. Furthermore, it implies the carrying out of research to introduce innovative approaches. The strategy emphasizes the necessity to create a legal framework that ensures the safety of the use of AI for people and meets the requirements of EU legislation⁶.

France’s strategy implies the development of the ecosystem and the allocation of more financial resources for the implementation of AI. It also refers to the acceleration of the

2. Darrell M. West and John R. Allen, *Turning Point – WHAT IS AI?* Brookings Institution Press, (2020), p. 2.

3. Id.

4. The Encyclopedia Britannica. <https://www.britannica.com/technology/artificial-intelligence> (Accessed June 20, 2023).

5. Artificial Intelligence for Europe, European Commission, Brussels, (2018), p. 1.

6. AI Mission Austria 2030, OECD, <https://oecd.ai/en/dashboards/policy-initiatives/http:%2F%2Faiipo.oecd.org%2F2021-data-policyInitiatives-24233>, (Accessed June 10, 2023).

process of using AI in the areas of economy and public administration. The strategy document focuses on the development of a trustworthy AI system at the national level and the creation of educational programmes in that direction⁷.

According to the strategic vision of the United States of America, it is important to stimulate technological achievements in the area of AI to develop appropriate technical standards and to train current and future generations of American workers with the skills to apply AI technologies to prepare them for today's economy and jobs of the future. It is necessary to foster public trust and confidence in AI technologies and protect civil liberties, privacy, and American values in their application to fully realize the potential of AI technologies for the American people⁸.

The strategy of the Federal Republic of Germany implies the increase of investments in the area of AI, the establishment of respective centres for AI research and their funding schemes, and the integration of AI into society taking into account ethical, legal, cultural and institutional standards⁹.

Lithuania's strategy focuses specifically on the development of ethical and legal principles, the integration of AI systems into the economic sector, the enhancement of relevant skills and competences, research, and efficient approaches to data protection¹⁰.

Singapore's AI strategy sets three goals: 1) to identify priority areas and resources at the national level; 2) to set out how Government, companies, and researchers can work together to realize positive impact from AI; 3) to address areas where attention is needed to manage changes and risks when AI becomes more pervasive¹¹. According to Singapore's strategy, AI systems should be developed based on people's needs, and citizens and businesses should benefit from it. The document takes into consideration the activities that contribute to raising awareness of digital advancement in society¹².

Singapore's strategy includes 5 important national projects that address the use of AI systems in these directions. In particular, they consider optimising the movement of freight to improve productivity for business and traffic efficiency, to make municipal services more responsive, reliable, and timely, to help prevent and better manage chronic diseases, to help teachers to better customise and improve the learning experience for every student and to strengthen border security¹³.

7. National Strategy on AI, OECD, <https://oecd.ai/en/dashboards/policy-initiatives/http:%2F%2Fai.po.oecd.org%2F2021-data-policyInitiatives-25374>, (Accessed June 10, 2023).

8. Executive Order on Maintaining American Leadership in AI, OECD, <https://oecd.ai/en/dashboards/policy-initiatives/http:%2F%2Fai.po.oecd.org%2F2021-data-policyInitiatives-24277>, (Accessed June 10, 2023).

9. National AI Strategy, OECD, <https://oecd.ai/en/dashboards/policy-initiatives/http:%2F%2Fai.po.oecd.org%2F2021-data-policyInitiatives-24114>, (Accessed June 10, 2023).

10. AI Strategy, OECD, <https://oecd.ai/en/dashboards/policy-initiatives/http:%2F%2Fai.po.oecd.org%2F2021-data-policyInitiatives-24220>, (Accessed June 10, 2023).

11. National Artificial Intelligence Strategy, Singapore, (2019), p. 13.

12. Id., p. 18.

13. Id., p. 8.

In terms of developing an international multilateral format, Canada and France are launching with Australia, Germany, India, Italy, Japan, Mexico, New Zealand, the Republic of Korea, Singapore, Slovenia, the United Kingdom, the United States of America, and the European Union the Global Partnership on Artificial Intelligence¹⁴. It aims to facilitate the development of AI that is grounded in human rights, inclusion, diversity, innovation, and economic growth and enhance international cooperation on AI-related issues.

As a result of the analysis of the strategies, it can be said that countries determine priority areas, which should be taken into account when implementing AI in the key areas of state and public life. Simultaneously, countries are developing approaches that must be followed in the process of the use of AI systems. It stimulates the creation of proper grounds for ethical and legal frameworks.

Ethical and legal aspects of AI

The digital revolution has led to extraordinary decisions. A chatbot named Mirai, which was created in Japan, was officially granted residence in Tokyo¹⁵. Saudi Arabia granted citizenship to a humanoid robot named Sophia, built by Hanson Robotics¹⁶. Considering these decisions, it has not been determined from the legal point of view how a robot can be perceived as a citizen. It is uncertain how a robot can have both legal and political ties with a particular country. Especially when specific legal criteria have not been established regarding the possibility of granting to AI the status of a subject of law. In addition, it is necessary to determine an ethical framework.

In this context, in 2019, an independent group of experts set up by the European Commission developed ethics guidelines for AI. The purpose of the guidelines is to promote the trustworthiness of AI. Trustworthy AI has three components: 1) it should be lawful, complying with all applicable laws and regulations; 2) it should be ethical, ensuring adherence to ethical principles and values; 3) it should be robust, both from a technical and social perspective. AI systems can cause harm, including unintentional harm. Therefore, it is important to implement all three components in practice to avoid such risks¹⁷. Compliance with the ethical principles of AI implies its development and deployment in a way that adheres to the principles of respect for human autonomy, prevention of harm, fairness and explicability¹⁸.

14. Launch of the Global Partnership on Artificial Intelligence (June 15, 2020), <https://www.diplomatie.gouv.fr/en/french-foreign-policy/digital-diplomacy/news/article/launch-of-the-global-partnership-on-artificial-intelligence-by-15-founding>, (Accessed June 10, 2023).

15. AI bot granted residence in Tokyo, (2017), <https://dig.watch/updates/ai-bot-granted-residence-tokyo>, (Accessed June 7, 2023).

16. Alistair Walsh, Saudi Arabia grants robot citizenship, (2017), <https://www.dw.com/en/saudi-arabia-grants-citizenship-to-robot-sophia/a-41150856>, (Accessed June 7, 2023).

17. Ethics Guidelines for Trustworthy AI, High-Level Expert Group on Artificial Intelligence, European Commission, (2019), p. 2.

18. Id.

The guidelines do not address issues of compliance with the law, as states themselves must develop and adopt respective legal norms at the national level. The guidelines set the following specific criteria for the development, deployment and use of trustworthy AI: (1) human agency and oversight, (2) technical robustness and safety, (3) privacy and data governance, (4) transparency, (5) diversity, non-discrimination and fairness, (6) environmental and societal well-being and (7) accountability¹⁹.

From a legal standpoint, in 2021, the European Commission proposed an Artificial Intelligence Act. The Act is an important framework for the development of respective legal norms at the national level and the implementation of principles in practice that will facilitate the formation of binding mechanisms for creating a trustworthy AI concept.

The proposed regulatory framework on Artificial Intelligence focuses on the following 4 specific objectives: 1) ensure that AI systems placed on the Union market and used are safe and respect existing law on fundamental rights and Union values; 2) ensure legal certainty to facilitate investment and innovation in AI; 3) enhance governance and effective enforcement of existing law on fundamental rights and safety requirements applicable to AI systems; 4) facilitate the development of a single market for lawful, safe and trustworthy AI applications and prevent market fragmentation²⁰.

AI systems with their specific characteristics may affect fundamental rights. Therefore, the Artificial Intelligence Act seeks to ensure the safeguarding of a number of rights, including respect for private life and the protection of personal data, nondiscrimination, equality and respecting the interests of all vulnerable groups²¹.

The regulation follows a risk-based approach. In particular, according to this criterion, it differentiates between three categories of AI: AI systems with an unacceptable risk, a high risk, and low or minimal risk. The prohibition covers practices that include cases where manipulative actions are carried out against a person, or perpetrators exploit vulnerabilities of specific vulnerable groups such as children or persons with disabilities to materially distort their behaviour in a manner that is likely to cause psychological or physical harm²².

As for the legal personality of AI, if a juridical person (an entity – companies, corporations, associations, or other organizations that are given rights and responsibilities) acts as a subject of law in a form established by legislation, considering the development of respective legal norms and regulations, AI may become a modern digital juridical person, taking into account the components of an electronic person. A state will grant it the legal status based on certain restrictions to protect the legal interests of a natural person, especially in terms of labour rights, and simultaneously, the scope of liability of AI should be determined following its specific characteristics.

19. Id.

20. Artificial Intelligence Act, (2021), Regulation of the European Parliament and of the Council, p. 3.

21. Id., p. 11.

22. Id., pp. 12-13.

When analysing legal solutions relating to the consequences of the actions of AI and the possibility of attributing liability for damage to it, it is necessary to take into consideration the definition of AI. Namely, this means the ability of an AI system to interpret data, learn from this data and use the experience acquired in this manner to carry out specific tasks. Harm can be caused by AI that is located in computers, cars or robots²³.

As for the standards of data processing, the EU General Data Protection Regulation, which entered into force on 25 May 2018, establishes a number of standards for data protection in digital reality and determines ways to implement relevant mechanisms in practice to ensure the safeguarding of the fundamental rights of a person. The General Data Protection Regulation applies to AI systems when they are fed with personal data, when they use them and serve as the basis for making decisions. The principles enshrined in the General Data Protection Regulation, such as the prohibition of discrimination or limitation of purpose are relevant to AI systems, especially when there is a risk of misuse of data by a third party²⁴.

Ultimately, the formation of ethical and legal frameworks should lead to the development of a balanced approach to the introduction of AI. On the one hand, special attention should be paid to the importance of protecting human rights. And on the other hand, states should focus on the development of AI to increase access to public services and to improve the governance process. Simultaneously, it is essential to create appropriate instruments and develop proper methodologies to prevent the use of high-risk AI systems. Any mechanism posing such risks can cause substantial damage to the legal interest of citizens, society, state, and can violate human rights. Therefore, to overcome the challenges associated with this process, organisational and technical measures should be determined, implemented and monitored which will contribute to the protection of both public and private interests.

Sectoral development of an AI system

Based on the establishment of strategic, ethical and legal frameworks, the sectoral approach of an AI system can be developed more clearly, which means demonstrating its role and importance in all key areas. This process will accelerate the determination of the legal status of AI.

Through AI, it is possible to provide public services to citizens in a simplified manner, on time, at low cost, and remotely. The introduction of an automated approach in public governance ensures the continuity of communication with a person, including in times of crisis. AI is used in the healthcare system for improving access to medical services and for the prevention and management of diseases.

23. *Karolina Ziemianin*. Civil Legal Personality of Artificial Intelligence. Future or Utopia? Internet Policy Review, Journal of Internet Regulation, Volume 10, Issue 2, (2021), p. 4.

24. *Thomas Gremsl, Elisabeth Hödl*, Emotional AI: Legal and Ethical Challenges, Information Policy 27 (2022), IOS Press, pp. 165-166.

In addition, the development of AI systems at general and higher educational institutions contributes to the performance of administrative tasks and the achievement of goals related to the teaching and learning process. Furthermore, an AI lecturer is being developed which, based on the experience of the Business and Technology University, has several functionalities, such as experience-based learning; high field expertise; continuous availability; learning at a pace tailored to individual needs; united digital learning space; and the opportunity to work on projects useful for a portfolio²⁵. At the initial stage, the AI lecturer will conduct various learning modules, such as Computer Vision; Principles of Machine Learning (ML); Deep Learning (DL); Natural Language Processing (NLP)²⁶. Also, AI is being successfully implemented in agriculture and finance to manage processes innovatively.

AI is used in the process of administration of justice as well. Namely, in Estonia, an AI judge can adjudicate small claims disputes of less than 7 000 Euros. A decision issued by AI can be appealed to a human judge if a party does not agree with the decision made by AI²⁷. Although in most cases AI is considered an assisting tool to a judge in making decisions, it does not rule out the possibility of replacing a judge with AI in some areas in the next decade²⁸ and with certain limitations.

Furthermore, the rapid development of digital technologies and the experience gained from the COVID-19 pandemic at international and national levels have demonstrated the need to introduce AI in the process of implementing foreign and security policies.

The use of digital advances can facilitate to achieve foreign political goals and objectives remotely and timely. An important role of AI is demonstrated in the digital transformation of diplomatic services, which implies the development of a concept of a digital employee and ensures continuous contact with the representatives of various states, without taking into account a time factor and regardless of location. At the same time, AI makes it possible to virtually communicate with different types of audiences, irrespective of borders, and to continuously provide information about the history, culture, and foreign policy priorities of a country. It stimulates better communication with a wide audience on foreign policy issues and the proper presentation of a state with low expenses in the digital era.

As for consular relations, a chatbot consul tool can be implemented in this direction. Namely, considering the specifics of consular relations, it is possible to continuously provide consular services through AI in the format of online dialogue and to apply automated approaches in terms of the implementation of consular activities.

In light of the growing challenges and threats facing the security system, large volumes

25. AI Lecturer – An innovative product of the Business and Technology University, (2023), <https://btu.edu.ge/course/machine-learning/>, (Accessed June 17, 2023).

26. Id.

27. *Tara Vasdani*. From Estonian AI judges to robot mediators in Canada, U.K., *The Lawyer's Daily*, part of LexisNexis Canada Inc., <https://www.lexisnexis.ca/en-ca/ihc/2019-06/from-estonian-ai-judges-to-robot-mediators-in-canada-uk-page>, (Accessed June 17, 2023).

28. *Tania Sourdin*. What if Judges Were Replaced by AI? *Turkish Policy Quarterly*, (2022), p. 57.

of data should be processed promptly, which is a necessary precondition for preventing destructive actions. Often, it is difficult for security analysts to quickly provide information to the decision-makers regarding the development of possible scenarios. Therefore, the use of AI in the area of security will facilitate the processing of information and the preparation of respective suggestions in a short period, using an automated approach. AI makes it possible to identify threats on time and to make conclusions on tools for overcoming challenges.

Conclusion

As a result of the growth of the scope and capabilities of digital transformation, the need to use of AI in all key areas has become obvious. In the future, this will contribute to the preparation and adoption of legislative initiatives that may become the basis for a clear determination of the legal personality of AI. To manage processes in the public and private sectors in a timely and effective manner, AI can be considered as a digital employee, an assistant, which may lead to the emergence of a new subject of law in a hybrid form, taking into consideration the legal characteristics of a natural person and a juridical person. This is also necessary for the prevention of challenges associated with AI and for determining the legal aspects of liability if any harm is inflicted. Thus, this process is an important precondition for implementing the concept of a responsible and trustworthy AI in practice.

In addition, the development of the idea of AI as a digital employee should be based on international standards for human rights protection and ethical norms. It should be a mechanism assisting an employee in the performance of his/her functions and should not conflict with the legal interests of a person, including in terms of labour rights.

Overall, AI is an important tool in the context of the digital transformation and modification of traditional approaches to public governance. Taking into consideration the digital reality, Georgia should draw up strategic, ethical and legal frameworks for AI. It is necessary for the determination of the agenda of the digital policy of the country and for the implementation of innovative projects which should lead to improved access to all key areas, including healthcare, education, the justice system, and foreign and security policy. The growth of the scope of new approaches in public governance will simplify communication between a state and a person and will positively affect the country. Furthermore, it will enable Georgia to engage in new international multilateral formats, especially in the global partnership platform established in the direction of AI.

References:

1. AI Lecturer – An innovative product of the Business and Technology University, (2023), <https://btu.edu.ge/course/machine-learning/>, (Accessed June 17, 2023).
2. AI bot granted residence in Tokyo, (2017), <https://dig.watch/updates/ai-bot-granted-residence-tokyo>, (Accessed June 7, 2023).
3. AI Mission Austria 2030, OECD, <https://oecd.ai/en/dashboards/policy-initiatives/http:%2F%2Faipo.oecd.org%2F2021-data-policyInitiatives-24233>, (Accessed June 10, 2023).
4. AI Strategy, OECD, <https://oecd.ai/en/dashboards/policy-initiatives/http:%2F%2Faipo.oecd.org%2F2021-data-policyInitiatives-24220>, (Accessed June 10, 2023).
5. Alistair Walsh, Saudi Arabia grants robot citizenship, (2017), <https://www.dw.com/en/saudi-arabia-grants-citizenship-to-robot-sophia/a-41150856>, (Accessed June 7, 2023).
6. Artificial Intelligence Act, (2021), Regulation of the European Parliament and of the Council.
7. Artificial Intelligence for Europe, European Commission, Brussels, (2018).
8. Darrell M. West and John R. Allen, Turning Point - WHAT IS AI? Brookings Institution Press, (2020).
9. Executive Order on Maintaining American Leadership in AI, OECD, <https://oecd.ai/en/dashboards/policy-initiatives/http:%2F%2Faipo.oecd.org%2F2021-data-policyInitiatives-24277>, (Accessed June 10, 2023).
10. Ethics Guidelines for Trustworthy AI, High-Level Expert Group on Artificial Intelligence, European Commission, (2019).
11. Karolina Ziemianin, Civil Legal Personality of Artificial Intelligence. Future or Utopia? Internet Policy Review, Journal of Internet Regulation, Volume 10, Issue 2, (2021).
12. Launch of the Global Partnership on Artificial Intelligence (15 Jun. 2020), <https://www.diplomatie.gouv.fr/en/french-foreign-policy/digital-diplomacy/news/article/launch-of-the-global-partnership-on-artificial-intelligence-by-15-founding>, (Accessed June 10, 2023).
13. National Artificial Intelligence Strategy, Singapore, (2019).
14. National AI Strategy, OECD, <https://oecd.ai/en/dashboards/policy-initiatives/http:%2F%2Faipo.oecd.org%2F2021-data-policyInitiatives-24114>, (Accessed June 10, 2023).
15. National Strategy on AI, OECD, <https://oecd.ai/en/dashboards/policy-initiatives/http:%2F%2Faipo.oecd.org%2F2021-data-policyInitiatives-25374>, (Accessed June 10, 2023).
16. Tania Sourdin, What if Judges Were Replaced by AI? Turkish Policy Quarterly, (2022).
17. Tara Vasdani, From Estonian AI judges to robot mediators in Canada, U.K., The Lawyer's Daily, part of LexisNexis Canada Inc., <https://www.lexisnexis.ca/en-ca/ihc/2019-06/from-estonian-ai-judges-to-robot-mediators-in-canada-uk.page>, (Accessed June 17, 2023).
18. The Encyclopaedia Britannica. <https://www.britannica.com/technology/artificial-intelligence> (Accessed June 20, 2023).
19. Thomas Gremsl, Elisabeth Hödl, Emotional AI: Legal and Ethical Challenges, Information Policy 27 (2022), IOS Press.
20. Toomas Ilves, Unlocking Digital Governance, German Marshall Fund of the United States, (2020).

DOI: <https://doi.org/10.59172/2667-9876/2023-2/54-64>

ხონტექსტის მნიშვნელობა განცხადების ცილისმწამებლურად ავალიფიკაციისას

სერგი ჯორბენაძე

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის
სახელმწიფო უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი,
ადვოკატი, მედიატორი.

რეზიუმე: ცილისწამების თაობაზე სამართლებრივი დავები ყოველთვის განსაკუთრებული ინდივიდუალიზმით ხასიათდება. აღნიშნული გამოიხატება იმ გარემოებით, რომ ერთი შეხედვით ორი ანალოგიური შინაარსის მქონე დავა (გარემოებების გათვალისწინებით), შესაძლებელია, განსხვავებული შედეგებით დასრულდეს. ამის მიზეზს კი წარმოადგენს კონტექსტის გააზრება. სწორედ კონტექსტი გახლავთ ის მთავარი კრიტერიუმი, რაზე დაყრდნობითაც შეიძლება განცხადება ცილისმწამებლურად იქნეს მიჩნეული, ან პირიქით, იმავე განცხადებისთვის პირს არ შეეზღუდოს გამოხატვის თავისუფლება. სწორედ ამიტომ, განცხადების ცილისმწამებლურად კვალიფიკაციისთვის გადაწყვეტი მნიშვნელობა კონტექსტის სათანადოდ გათვალისწინებას ენიჭება. მოცემული შეხედულება წარმოადგენს პრაქტიკაში დამკვიდრებულ ხედვას. ამდენად, კონტექსტის საკითხის განხილვა მნიშვნელოვანია როგორც საერთაშორისო (ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს), ისე ადგილობრივი სასამართლო პრაქტიკის კრილში. მითუმეტეს, ცილისწამების დავებისას კანონი სასამართლოს ავალდებულებს, დასახელებულ საერთაშორისო სასამართლოს პრაქტიკას დაეყრდნოს.

საკვანძო სიტყვები: ცილისწამება, კონტექსტი, გამოხატვის თავისუფლება.

წინათქმა

ცილისწამება გამოხატვის თავისუფლების შეზღუდვის იმ ერთ-ერთ სამართლებრივ ინსტიტუტს წარმოადგენს, რომლის განხილვის დროს სასამართლოს განსაკუთრებული ყურადღება მართებს, რათა არ დაარღვიოს ბალანსი დემოკრატიულ საზოგადოებაში¹: სასამართლოს გადაწყვეტილებას არ უნდა ჰქონდეს

1. აღნიშნულზე მსჯელობს ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოც. იხ. მაგალითად, ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს გადაწყვეტილებები საქმეებზე „ბლადეტ ტრომსო და სტენსაასი ნორვეგიის წინააღმდეგ“ (Bladet Tromsø and Stensaas v. Norway, 20.05.1999, №21980/93); ასევე, „პენტიკაინენი ფინეთის წინააღმდეგ“ (Pentikäinen v. Finland, 20.10.2015, №11882/10).

„მსუსხავი ეფექტი“² და არ უნდა დაადგინოს პრაქტიკა, რომელსაც მხოლოდ ფორმალური ხასიათი ექნება³. ამისათვის კი მნიშვნელოვანია, რომ სასამართლომ შეისწავლოს კონტექსტი, რაც წინ უსწრებს ან თან სდევს სადავო განცხადებას და მხოლოდ აღნიშნულზე დაყრდნობით მიიღოს გადაწყვეტილება ცილისწამების არსებობა-არარსებობის თაობაზე⁴. სასამართლო პრაქტიკის მრავალფეროვნება მკაფიოდ წარმოაჩენს კონტექსტის დანიშნულებასა და კრიტერიუმებს, რომელიც ცილისწამების დავების დროს მნიშვნელოვანი სახელმძღვანელო სტანდარტი უნდა გახდეს.

1. განცხადების ცილისმწამებლურად შეფასების ფორმალური საფუძვლები

იმისათვის, რომ განცხადება შეფასდეს ცილისმწამებლურად, მნიშვნელოვანია სამი უმთავრესი ასპექტის დადგენა: ა) განცხადების გავრცელების არეალის განსაზღვრა; ბ) განცხადების შინაარსის გააზრება და გ) ადრესატის იდენტიფიცირება.

1.1. განცხადების გავრცელების არეალი

განცხადების გავრცელების არეალის დადგენას გადამწყვეტი მნიშვნელობა აქვს განცხადების ცილისმწამებლურად მიჩნევისთვის⁵. მაგალითად, სამსახურებრივი საქმიანობის მიზნით მომზადებული დოკუმენტის შინაარსი არ მიიჩნევა ცილისწამებად⁶, ისევე როგორც ორ პირს შორის არსებული პირადი მიმოწერა⁷. იმ შემთხვევაში, თუ განცხადების გავრცელების კრიტერიუმი არ იქნა გადალახული⁸, განცხადების შინაარსობრივ მხარეზე მსჯელობას მნიშვნელობა აღარ ექნება⁹.

1.2. განცხადების შინაარსის შემადგენლობა

„სიტყვისა და გამოხატვის თავისუფლების შესახებ“ საქართველოს კანონის მიხედვით, აუცილებელი წინაპირობაა, რომ ცილისწამებისას დამტკიცდეს გავრცელებული ფაქტის არსებითად მცდარობა და ადრესატისთვის მიყენებული

2. *Rogal L.*, Anonymity in Social Media, *Arizona Summit Law Review*, Vol. 7:61, 2013, 64.

3. საილუსტრაციოდ გამოდგება საქართველოს უზენაესი სასამართლოს განჩინება, 24.03.2023, №ას-1498-2022.

4. კონტექსტის მნიშვნელობაზე იხ. მაგალითად, საქართველოს უზენაესი სასამართლოს განჩინება, 03.04.2012, №ას-1477-1489-2011.

5. საქართველოს უზენაესი სასამართლოს განჩინება, 05.03.2021, №ას-810-2019.

6. თბილისის სააპელაციო სასამართლოს განჩინება, 27.06.2023, №2ბ/754-23.

7. ამ საკითხზე იხ. *ჯორბენაძე ს.*, სოციალურ ქსელში განხორციელებული პირადი მიმოწერის გასაჯაროების თავისუფლების სამართლებრივი ფარგლები, *ლადო ჭანტურია* 55, საიუბილეო კრებული, თბილისი, 2018, 54 და შემდგომი.

8. მაგალითად, საჯაროდ გავრცელების კონტექსტში, რომელშიც მოიაზრება როგორც ე.წ. ტრადიციული მედიასშუალებები, ისე სოციალური მედიაც. აღნიშნულის თაობაზე იხ. საქართველოს უზენაესი სასამართლოს განჩინება, 09.01.2014, №ას-1559-1462-2012.

9. თბილისის საქალაქო სასამართლოს გადაწყვეტილება, 20.12.2022, №2/19427-20.

ზიანის არსებობა¹⁰. კერძოდ, საკმარისია განცხადება აზრად დაკვალიფიცირდეს, მოპასუხეს არ დაეკისრება პასუხისმგებლობა¹¹. კანონით განსაზღვრული აბსოლუტური პრივილეგია, სწორედ აზრის გამოხატვის დაცვის გარანტს წარმოადგენს. თავისთავად, აზრის აბსოლუტურობა არ გულისხმობს სხვისი უფლებების შელახვას და ამ შემთხვევაშიც დაცული უნდა იყოს პირის უფლებები¹².

1.3. ადრესატის იდენტიფიცირება

ადრესატის იდენტიფიცირება ასევე ფორმალურ საფუძველს წარმოადგენს. მაგალითად, პირთა განუსაზღვრელი წრის მიმართ გაკეთებული განცხადება არ ჩაითვლება ცილისწამებად¹³, თუმცა აღნიშნული არ გულისხმობს ხისტი მიდგომის საჭიროებას საკითხისადმი. შესაძლებელია, რომ პირი იდენტიფიცირდეს კონტექსტიდან გამომდინარე, მაგალითად, ზედმეტსახელის შემთხვევაში. მართალია, ზედმეტსახელი უფლებრივად დაცვის მქონე ინსტიტუტს არ წარმოადგენს, მაგრამ საერთო სურათის ფონზე შეიძლება ამ გზით პირი იდენტიფიცირდეს. ვთქვათ, სოციალურ მედიაში შექმნილია ჯგუფი, რომელიც პირის მიმართ ცილისმწამებლურ განცხადებებს აკეთებს (ან ავრცელებს). ჯგუფის დასახელება შეიცავს პირის ზედმეტსახელს, რაც გარკვეული სოციუმისთვის ცნობილია. შესაბამისად, ამ სოციუმისთვის პიროვნება იდენტიფიცირებადია. ასეთ დროს, პირმა სასამართლოში რომ დაამტკიცოს ზედმეტსახელის მასთან კავშირი¹⁴, შეიძლება წარადგინოს სხვადასხვა ფაქტი ან მტკიცებულება: ფოტოები, რომელიც გავრცელებულია ჯგუფში (ცილისმწამებლური განცხადების კვალად), ასევე, „თაგი“, რომლითაც ცხადი ხდება, თუ ვისზეა საუბარი და სხვ¹⁵.

1.4. კონტექსტის მიმართება ფორმალურ საფუძველთან

თითოეული ზემოთ მოყვანილი შემთხვევა, საბოლოო ჯამში, კონტექსტუალური მნიშვნელობიდან გამომდინარე კვალიფიცირდება. აღნიშნული იკვეთება ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრაქტიკაში, როგორც გავრცელების არეალის, ისე, შინაარსობრივი ასპექტის თვალსაზრისით¹⁶. ამ უკანასკნელის კონტექსტში, მნიშვნელოვანია აღინიშნოს, რომ საერთაშორისო სასამართლოს პრაქტიკით, ცალკეული განცხადება პირისთვის უსიამოვნო სიტყვებითაც რომ

10. საჯარო პირის შემთხვევაში დამატებით – განზრახვის/შესაბამისი ქმედების განხორციელების საკითხი.

11. იხ. მაგალითად, საქართველოს უზენაესი სასამართლოს განჩინება, 06.04.2020, №ას-1366-2019.

12. თბილისის საქალაქო სასამართლოს გადაწყვეტილება, 02.03.2023, №2/38600-22.

13. თბილისის საქალაქო სასამართლოს გადაწყვეტილება, 17.12.2019, №2/6328-19.

14. რაც სარჩელის დასაშვებობისთვის მნიშვნელოვან საფუძველს წარმოადგენს. იხ. მაგალითად, თბილისის საქალაქო სასამართლოს განჩინება, 30.11.2018, №2/34293-18.

15. იხ. *ჯორბენაძე ს.*, სოციალური მედიის სამართალი, თბილისი, 2019, 64.

16. იხ. მაგალითად, ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს გადაწყვეტილება საქმეზე „პერუცი იტალიის წინააღმდეგ“ (Peruzzi v. Italy, 30.06.2015, №39294/09).

იქნეს გადმოცემული, შეიძლება, არ დაექვემდებაროს შეზღუდვას¹⁷. ამ მიდგომას იზიარებს ქართული სასამართლო პრაქტიკაც¹⁸. შესაბამისად, შეიძლება, ცალკეული სიტყვები (ტერმინოლოგია) მოექცეს გამოხატვის თავისუფლების დაცულ სფეროში და არ დადგეს პირის პასუხისმგებლობა, თუნდაც მან უსიამოვნო, ხისტი ან აღმაშფოთებელი სიტყვები გამოიყენოს¹⁹. აღნიშნულის საპირისპიროდ, თუ განცხადება შეიცავს უსიამოვნო სიტყვებს, მაგრამ მიმართულია პიროვნების საქმიანი რეპუტაციის შელახვისკენ და არა განმცხადებლის პირადი განწყობისა და დამოკიდებულების გამოვლენისკენ, შეიძლება გამოხატვის თავისუფლება შეიზღუდოს²⁰. ამდენად, თითოეულ შემთხვევაში, თუ რამდენად არის დაცვის ღირსი პირი, მიუხედავად ამგვარი ტერმინოლოგიით საუბრისა, სწორედ კონტექსტის შესწავლის შედეგად უნდა განისაზღვროს.

2. კონტექსტის არსი და მისი შემადგენელი ასპექტები

საკანონმდებლო დონეზე ტერმინი „კონტექსტის“ მოწესრიგება არ გვხვდება, თუმცა ცილისწამების დავისას მისი არსის განსაზღვრა გადამწყვეტი მნიშვნელობის მატარებელია. აღნიშნულის საუკეთესო გამოვლინებაა მოცემულობა, როდესაც სავსებით შესაძლებელია, მსგავსი შინაარსის მქონე განცხადებით (აქტივობით), ერთ შემთხვევაში, დაადგინოს სასამართლომ დარღვევა, ხოლო სხვა შემთხვევაში – არა²¹. თითოეული საკითხის განხილვისას სასამართლო სწორედ კონტექსტის ასპექტს წევს წინა პლანზე და მასზე დაყრდნობით იღებს გადაწყვეტილებას.

თავის მხრივ, კონტექსტი შესაძლებელია, სამ მთავარ ასპექტად განისაზღვროს: ა) სრული გარემოების გათვალისწინება; ბ) განცხადების შინაარსობრივი აღქმადობა და გ) ადრესატის ვინაობა.

2.1. სრული გარემოების გათვალისწინება

უფლების დარღვევის ასპექტი თუ არ იქნა დაკმაყოფილებული, განცხადება, თუნდაც შეიცავდეს სადავო გამონათქვამებს, ნეგატიური სამართლებრივი შედეგის მქონე არ იქნება მოპასუხისთვის. მაგალითად, ტერმინი, რომლითაც პირს ბრალს დებენ გარკვეული არაკანონიერი ქმედების ჩადენაში, შეიძლება გამოყენებულ იქნეს შეხედულების წარმოსაჩენად. ვთქვათ, განცხადება, რომლითაც ნათ-

17. ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს გადაწყვეტილება საქმეზე „ლინგენსი ავსტრიის წინააღმდეგ“ (Lingens v. Austria, 08.07.1986, №9815/82).

18. იხ. მაგალითად, საქართველოს უზენაესი სასამართლოს განჩინება, 30.03.2023, №ას-1373-2022.

19. საქართველოს უზენაესი სასამართლოს განჩინება, 24.03.2023, №ას-1498-2022.

20. საქართველოს უზენაესი სასამართლოს განჩინება, 30.03.2023, №ას-1373-2022.

21. საილუსტრაციოდ იხ. ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს გადაწყვეტილებები საქმეებზე „ი.ა. თურქეთის წინააღმდეგ“ (I.A. v. Turkey, 13.12.2005, №42571/98); ასევე, გინიევსკი საფრანგეთის წინააღმდეგ (Giniewski v. France, 31.01.2006, №64016/00).

ქვამია, რომ კონკრეტული პირი (ადრესატი) არის მკვლეელი, ნასამართლევი და სხვ., როგორც წესი, ექცევა ცილისწამების შემაღენლობაში, თუმცა არა ყოველ შემთხვევაში²²: შესაძლებელია, რომ პირმა საჯაროდ წარმოაჩინოს გარემოებები, ის მოცემულობა, თუ რაზე დაფუძნებითაც მიიჩნევს, რომ კონკრეტული პიროვნების ქმედების (უმოქმედობის) შედეგად დადგა ნეგატიური შედეგი, რომელიც დასკვნით ნაწილშიც ხაზს გაუსვამს, რომ ადრესატი წარმოადგენს მკვლელს²³. მიუხედავად, თუ საკითხი საზოგადოებრივი ინტერესის სფეროში ექცევა²⁴.

ამ მსჯელობის საწინააღმდეგო შემთხვევაა, როდესაც პირი იმგვარად წამებს ცილს ადრესატს, რომ ვერ ასაბუთებს რეალურ ფაქტებს და არც შეფასებისთვის იყენებს მას²⁵. მაგალითად, როდესაც კონკრეტული დანაშაულის ჩადენაზე უთითებს განცხადების გამავრცელებელი²⁶, ასეთ დროს, განცხადების შინაარსი კონკრეტულია, ტოვებს ობიექტური მოცემულობის აღქმას და მისი დადასტურება (დამტკიცება) შესაძლებელია²⁷. შესაბამისად, უდანაშაულობის პრეზუმფციის პრინციპის გათვალისწინებით, ასეთი ქმედება კონტექსტუალურად არ შეიძლება შეხედულებაში მოექცეს და იგი ცილისწამებად მიიჩნევა²⁸.

მოყვანილი მსჯელობის კვალად ასევე შეიძლება იმგვარი მაგალითის მოშველიება, როდესაც განცხადებაში აღნიშნულია სიტყვები: „ჩემი აზრით“, „სავარაუდო“ და ა.შ., მაგრამ განცხადება (ფორმის შესაბამისად) იმგვარადაა წარმოჩენილი, რომ იგი მისი გამავრცელებლის მხრიდან აშკარა ცილისმწამებლურ ნიშნებს შეიცავს. ასეთ დროს განცხადება არ შეიძლება აზრით დაცულ სფეროში (აბსოლუტური პრივილეგიის კუთხით) მოექცეს და დაექვემდებაროს შეზღუდვას.

2.2. განცხადების შინაარსობრივი აღქმადობა

უფლების დამრღვევი განცხადება თავის მხრივ ორ ასპექტს შეიცავს: ა) რამდენადაა იგი მესამე პირისთვის სათანადოდ აღქმადი და ბ) რამდენად მიმართულია ტექსტის ერთიანობა ცილისმწამებლური შინაარსის განცხადების გავრცელებასთან. მხოლოდ ამოგლეჯილი სიტყვებიდან გამომდინარე მოთხოვნის დაყენება სამართლებრივ ფარგლებში არ ექცევა²⁹. მაგალითად, ცილისმწამებლურად არ ჩაითვლება განცხადება, რომელიც მეგობრების ჯგუფში სახუმარო მიზნითაა გავრცელებული, ან როდესაც საზოგადოებისთვის ცნობილია პირთა მეგობრობის თაობაზე; ასევე, თუ პირი თავის მეგობარზე სოციალურ მედიაში პოსტავს შემ-

22. იხ. მაგალითად, ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს გადაწყვეტილება საქმეზე „მ.ლ. და ვ.ვ. გერმანიის წინააღმდეგ“ (M.L. and W.W. v. Germany), 28.06.2018, №60798/10 და №65599/10.

23. საქართველოს უზენაესი სასამართლოს განჩინება, 24.03.2023, №ას-1498-2022.

24. აღნიშნულ საკითხზე უფრო დეტალური მსჯელობა იხილეთ ადრესატის ვინაობის კონტექსტში.

25. საქართველოს უზენაესი სასამართლოს განჩინება, 06.02.2023, №ას-549-2022.

26. თბილისის საქალაქო სასამართლოს გადაწყვეტილება, 02.03.2023, №2/38600-22.

27. შეად. საქართველოს უზენაესი სასამართლოს განჩინება, 01.10.2014, №ას-179-172-2012.

28. საქართველოს უზენაესი სასამართლოს განჩინება, 06.02.2023, №ას-549-2022.

29. იხ. მაგალითად, საქართველოს უზენაესი სასამართლოს განჩინება, 06.04.2020, №ას-1366-2019.

დეგ წინადადებას³⁰: „შენ ხარ თაღლითი“ და მონიშნავს ადრესატს (მაშასადამე, თავის მეგობარს), აღნიშნული არ გახდება უპირობოდ ცილისწამების საფუძველი. ამ მაგალითიდან გამომდინარე, მნიშვნელოვანი იქნება იმის გააზრება, თუ რა მიზნით დაწერა პირმა წინადადება (სტატუსი) და რა ურთიერთობა აკავშირებს ადრესატთან.

თავის მხრივ, ხუმრობის კონტექსტი ყოველთვის არ შეიძლება მოაზრებულ იქნეს უფლების დარღვევის არარსებობის წინაპირობად. იმავე ლოგიკით, „ხუმრობას ამოფარებული“ მოქმედების მიუხედავად, შეიძლება, პირს შეელახოს უფლებები და შესაბამისი მოთხოვნა დააყენოს სასამართლოში³¹.

2.3. ადრესატის ვინაობა

ადრესატის ვინაობა პირდაპირ კავშირშია ზემოთ მოყვანილ ორივე შემთხვევასთან. პირველ რიგში, ყურადღების გამახვილება შეიძლება შედარებით მარტივ ასპექტზე – კერძო და საჯარო პირის გამიჯვნაზე. ამ მხრივ, საილუსტრაციოდ გამოდგება საჯარო პირის შემთხვევა: საჯარო პირის თმენის ვალდებულების არსიდან გამომდინარე, ასეთ დროს საზოგადოებრივი ინტერესის საკითხიც წამოიწევს წინა პლანზე^{32/33}. განსაკუთრებით, თუ საჯარო პირი პოლიტიკურ თანამდებობას იკავებს. მეტიც, საჯარო პირის შემთხვევაში, კვალიფიციური პრივილეგიის ჭრილში უნდა განიხილოს საკითხი სასამართლომ. შესაბამისად, კონტექსტს ასეთ დროს გადამწყვეტი მნიშვნელობა, პირველ რიგში, პირის სტატუსიდან გამომდინარე ენიჭება.

შედარებით მრავალწახნაგოვანია საკითხი, რომელიც ეხება სხვადასხვა სტატუსის მქონე ფიზიკურ თუ იურიდიულ პირებს, მაგალითად, ჟურნალისტს (მედიას), არასამთავრობო ორგანიზაციას³⁴, აკადემიური სფეროს წარმომადგენელს და სხვ. ადამიანის უფლებათა სასამართლოს პრაქტიკა ამ მხრივ მიიჩნევს, რომ ერთსა და იმავე შემთხვევაში შესაძლებელია, რომ ჟურნალისტის უფლებები (გამოხატვის თავისუფლების ჭრილში) დაირღვეს, თუმცა არა – აკადემიური აქტივობის მქონე პირის³⁵. შესაბამისად, ჟურნალისტის მიმართ იმავე სტანდარტის დაწესება,

30. მეტი სიცხადისთვის უპირანია, თუ ზემოთ მოყვანილი მაგალითის კვალად გაგრძელდება მსჯელობა და დანაშაულებრივ ტერმინოლოგიაზე გამახვილდება ყურადღება.

31. უპირატესად, არაქონებრივი უფლებების შელახვის გათვალისწინებით.

32. იხ. მაგალითად, ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს გადაწყვეტილება საქმეზე „მაგიარ კეტფარკუ კუტია პართი უნგრეთის წინააღმდეგ“ (Magyar Kétfarkú Kutya Párt v. Hungary), 20.01.2022, №201/17.

33. საზოგადოებრივი ინტერესი შესაძლებელია, რომ კერძო პირის შემთხვევაშიც თამაშობდეს მნიშვნელოვან როლს, თუმცა, პრაქტიკაში გავრცელებულ შემთხვევათა უმეტესობა სწორედ საჯარო პირს ეხება.

34. იხ. მაგალითად, ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს გადაწყვეტილება საქმეზე „ენიმალ დიფენდერს ინთერნეიშენალი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ“ (Animal Defenders International v. the United Kingdom, 22.04.2013, №48876/08).

35. ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს გადაწყვეტილება საქმეზე „აკდენიზი და სხვები თურქეთის წინააღმდეგ“ (Akdeniz and Others v. Turkey, 04.05.2021, №41139/15, №41146/15).

რაც სხვა (იმავე აკადემიური აქტივობის მქონე) პირის მიმართაა გამოყენებული, არ იქნება მართებული³⁶. კერძოდ, სასამართლო პრაქტიკაში ე.წ. „მოდარაჯე ძაღლის“³⁷ სტატუსს გამოხატვის თავისუფლების ნაწილში დიდი მნიშვნელობა ენიჭება და, შესაბამისად, სტანდარტსაც განსხვავებულად წარმოაჩენს³⁸. მასში, უპირველეს ყოვლისა მედიაა მოაზრებული³⁹. ეს კი ნიშნავს იმას, რომ რა შეზღუდვაც შეიძლება გავრცელდეს ცალკეულ ფიზიკურ პირზე, არ შეიძლება ავტომატურად გავრცელდეს მედიასაშუალებაზე⁴⁰. ზემოაღნიშნული კი, თავის მხრივ, კონტექსტის მნიშვნელობას ნათლად წარმოაჩენს.

3. ე.წ. „სამწვეროვანი ტესტის“ არსებობის აუცილებლობა

მოყვანილი მსჯელობის საუკეთესო მაგალითი ე.წ. „სამწვეროვანი ტესტი“ და მასზე დაფუძნებით საკითხის გადაწყვეტაა. პირველ რიგში, მნიშვნელოვანია დადგინდეს, თუ რამდენად გვხვდება კანონით განსაზღვრული ჩარევის დასაშვებობა⁴¹. მეორე ეტაპი ლეგიტიმური მიზნის არსებობაა, რაც იმავე ღირსების უფლების დაცვაშიც შეიძლება გამოიხატოს⁴². ბოლოს კი, პროპორციულობის ასპექტი, რომელიც შეზღუდვის აუცილებლობისა და გამოყენებული საშუალების მისაღწევ მიზანთან თანაფარდობას გულისხმობს⁴³. უფლებაში ჩარევის ფორმა⁴⁴ იმგვარად უნდა იქნეს გამოყენებული, რომ ამით ზიანი არ მიადგეს კონსტიტუციურ პრინციპებს⁴⁵. თითოეული დასახელებული პირობის შემთხვევაში საკითხის გადაჭრა კონტექსტს უნდა დაეფუძნოს და ამ გზით

36. მაგალითად, ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს გადაწყვეტილება საქმეზე „ჰერტელი შვეიცარიის წინააღმდეგ“ (Hertel v. Switzerland, 25.08.1998, №59/1997/843/1049), რაც ჟურნალისტის შემთხვევაში მეტ საფუძველს საჭიროებს

37. ინგლისურად: „Watchdog“.

38. იხ. მაგალითად, საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილება, 05.07.2019, №ას-847-791-2017.

39. ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს გადაწყვეტილება საქმეზე „შტოლი“ შვეიცარიის წინააღმდეგ (Stoll v. Switzerland, 25.04.2006, №69698/01).

40. ცალკეულ შემთხვევებში, მედიასაშუალებასთან გათანაბრებული არასამთავრობო სექტორი, რომელიც დემოკრატიული სახელმწიფოს ფორმირებაში დიდ მნიშვნელობას თამაშობს. იხ. მაგალითად, ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს გადაწყვეტილება საქმეზე „მაგიარ“ ჰელსინკი ბიზოთსაგ უნგრეთის წინააღმდეგ (Magyar Helsinki Bizottság v. Hungary, 08.11.2016, №18030/11).

41. უპირატესად, პოლიტიკური და სასამართლო სიტყვის თავისუფლების ნაწილში, „სიტყვისა და გამოხატვის თავისუფლების შესახებ“ საქართველოს კანონის მე-5 მუხლზე დაფუძნებით.

42. ლეგიტიმური მიზნის მიღწევისთვის უფლებების შეზღუდვის თაობაზე საკონსტიტუციო სასამართლოს საინტერესოდ აქვს განვითარებული მსჯელობა. იხ. საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2012 წლის 11 აპრილის №1/1/468 გადაწყვეტილება საქმეზე „საქართველოს სახალხო დამცველი საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“.

43. იხ. მაგალითად, საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილება, 30.09.2015, №ას-1052-1007-2014.

44. ცილისწამების დავისას: უარყოფა, ასევე, ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნა.

45. საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2013 წლის 11 ივნისის №1/3/534 გადაწყვეტილება საქმეზე „საქართველოს მოქალაქე ტრისტან მამაგულაშვილი საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“.

უნდა იქნეს გადაწყვეტილება მიღებული. მაგალითად, არაქონებრივ უფლებებს რამდენად ლახავს განცხადება, რომელიც მეგობრის ხუმრობას წარმოადგენს; ან შეზღუდვის საფუძველი რამდენადაა განცხადება, რომელიც უსიამოვნო, მაგრამ საზოგადოებრივი ინტერესის ფარგლებში მოქცეულ საკითხზე აკეთებს აქცენტს და სხვ.

4. კავშირი გამოხატვის თავისუფლების საჯაროსამართლებრივ მოწესრიგებასთან

ის, რომ კონტექსტს უდიდესი მნიშვნელობა ენიჭება გამოხატვის თავისუფლების დავებზე, საჯაროსამართლებრივი ურთიერთობიდანაც იკვეთება. მაგალითად, მაუწყებელზე ნებისმიერი ვიდეორგოლის განთავსება, რომელშიც პოლიტიკოსი (მათ შორის, ყოფილი თანამდებობის პირი) არის ნაჩვენები, არ წარმოადგენს წინასაარჩევნო/პოლიტიკურ რეკლამას⁴⁶, რაც განსხვავდება იმ მოცემულობისგან, როდესაც ვიდეორგოლში მოქმედი თანამდებობის პირები არიან წარმოჩენილნი⁴⁷. თითოეულ შემთხვევაში კონტექსტის განმარტება განსაზღვრავს სამართლებრივ შედეგს⁴⁸.

აღნიშნულის მსგავსად შეიძლება პარალელის გავლება არასრულწლოვანთა უფლებების დაცვის ნაწილში. საილუსტრაციო მაგალითი: „მაუწყებლობის შესახებ“ საქართველოს კანონის 56¹ მუხლის მიხედვით, 23 საათამდე არ უნდა იქნეს განთავსებული მასალა, რომელიც 15 წლამდე ასაკის ადამიანისთვის შეუსაბამოა. თავის მხრივ, ამავე კანონის 56² მუხლის მე-2 პუნქტის „გ“ ქვეპუნქტის მიხედვით, დასახელებულ მასალას მიეკუთვნება: „*შეურაცხყოფელი ლექსიკა, გარდა იმ შემთხვევისა, როდესაც ეს კონტექსტით გამართლებულია*“. როგორც ნორმის სიტყვასიტყვითი განმარტებიდან იკვეთება, კონტექსტს ამ შემთხვევაშიც გადაწყვეტი მნიშვნელობა აქვს. აღნიშნულ საკითხზე საინტერესო პრაქტიკა განავითარა საქართველოს კომუნიკაციების ეროვნულმა კომისიამ, რომელმაც ერთ-ერთი გადაცემის სიუჟეტში, მსახიობის მიერ შეურაცხყოფელი ლექსიკით მაყურებლისთვის მიმართვა, არ დაადგინა კანონის დარღვევად⁴⁹. კერძოდ, კომისიამ განმარტა, რომ ვინაიდან პერსონაჟისთვის (რომელსაც მსახიობი ასახიერებს) დამახასიათებელია სპეციფიკური ლექსიკისა და ტერმინოლოგიის გამოყენება (რომელიც მოიცავდა შეურაცხყოფელ ლექსიკასაც), დარღვევა არ იკვეთებოდა.

46. თბილისის საქალაქო სასამართლოს დადგენილება, 29.10.2021, №4/6707-21.

47. იხ. მაგალითად, საქართველოს კომუნიკაციების ეროვნული კომისიის გადაწყვეტილება, 23.08.2023, №გ-22-03/2096.

48. იგი შეიძლება მტკიცებულებათა ერთობლიობისა და საერთო სურათის შეჯერების საფუძველზე იქნეს მიღებული.

49. საქართველოს კომუნიკაციების ეროვნული კომისიის გადაწყვეტილება, 29.04.2021, №გ-21-16/268.

ბოლოთქმა

კონტექსტი წარმოადგენს სადავო განცხადების ცილისწამებად კვალიფიკაციისთვის მნიშვნელოვან ფაქტორს. ასეთ დროს მოწმდება ზოგადი წინაპირობები, თუ რა გარემოებებზე დაყრდნობით გაკეთდა განცხადება⁵⁰ და რა პათოსი იყო გაზიარებული განცხადებაში⁵¹.

კონტექსტის მნიშვნელობა დამოკიდებულია როგორც განცხადების შინაარსზე, ისე მისი გავრცელების არეალზე. თუნდაც განცხადება უარყოფითი და არასასურველი სიტყვებით იყოს გავრცელებული, პირველ რიგში, სწორედ კონტექსტზე უნდა გაკეთდეს აქცენტი, მაგალითად, საზოგადოებრივი ინტერესის შემთხვევა, როდესაც გამოხატვის თავისუფლება, რომელიც მაღალი დაცვის სტანდარტით ხასიათდება⁵². თითოეულ შემთხვევაში კი სასამართლომ უნდა გაითვალისწინოს სამი მთავარი მოცემულობა: ა) სრული გარემოება – თუ რას ეფუძნება განცხადება და რაზე დაყრდნობითაა იგი გაკეთებული; ბ) როგორ აღიქმება განცხადება პირთა შესაბამისი (ან განუსაზღვრელი) წრის მხრიდან და გ) ვინ არის განცხადების ადრესატი და რა სტატუსი გააჩნია მას. დასახელებულ კრიტერიუმთა გათვალისწინებით, სასამართლომ შეიძლება, მსგავს საქმეებზე განსხვავებული გადაწყვეტილება გამოიტანოს და სწორედ კონტექსტის საფუძველით განმარტოს მისი ამგვარი ქმედება.

გამოყენებული ლიტერატურა:

სამეცნიერო ნაშრომები

1. ჯორბენაძე სერგი, სოციალურ ქსელში განხორციელებული პირადი მიმოწერის გასაჯაროების თავისუფლების სამართლებრივი ფარგლები, ლადო ჭანტურია 55, საიუბილეო კრებული, თბილისი, 2018.
2. ჯორბენაძე სერგი, სოციალური მედიის სამართალი, თბილისი, 2019.
3. *Rogal Laura*, Anonymity in Social Media, *Arizona Summit Law Review*, Vol. 7:61, 2013.

საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს პრაქტიკა

4. საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2012 წლის 11 აპრილის №1/1/468 გადაწყვეტილება საქმეზე „საქართველოს სახალხო დამცველი საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“.
5. საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2013 წლის 11 ივნისის №1/3/534 გა-

50. ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს გადაწყვეტილება საქმეზე „ლინგენსი ავსტრიის წინააღმდეგ“ (*Lingens v. Austria*, 08.07.1986, №9815/82).

51. იხ. საქართველოს უზენაესი სასამართლოს განჩინება, 06.04.2020, №ას-1366-2019.

52. საქართველოს უზენაესი სასამართლოს განჩინება, 06.04.2020, №ას-1366-2019.

დაწყვეტილება საქმეზე „საქართველოს მოქალაქე ტრისტან მამაგულაშვილი საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“.

საქართველოს საერთო სასამართლოების პრაქტიკა

6. საქართველოს უზენაესი სასამართლოს განჩინება, 03.04.2012, №ას-1477-1489-2011.
7. საქართველოს უზენაესი სასამართლოს განჩინება, 09.01.2014, №ას-1559-1462-2012.
8. საქართველოს უზენაესი სასამართლოს განჩინება, 01.10.2014, №ას-179-172-2012.
9. საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილება, 30.09.2015, №ას-1052-1007-2014.
10. თბილისის საქალაქო სასამართლოს განჩინება, 30.11.2018, №2/34293-18.
11. საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილება, 05.07.2019, №ას-847-791-2017.
12. თბილისის საქალაქო სასამართლოს გადაწყვეტილება, 17.12.2019, №2/6328-19.
13. საქართველოს უზენაესი სასამართლოს განჩინება, 06.04.2020, №ას-1366-2019.
14. საქართველოს უზენაესი სასამართლოს განჩინება, 05.03.2021, №ას-810-2019.
15. თბილისის საქალაქო სასამართლოს დადგენილება, 29.10.2021, №4/6707-21.
16. თბილისის საქალაქო სასამართლოს გადაწყვეტილება, 20.12.2022, №2/19427-20.
17. საქართველოს უზენაესი სასამართლოს განჩინება, 06.02.2023, №ას-549-2022.
18. თბილისის საქალაქო სასამართლოს გადაწყვეტილება, 02.03.2023, №2/38600-22.
19. საქართველოს უზენაესი სასამართლოს განჩინება, 24.03.2023, №ას-1498-2022.
20. საქართველოს უზენაესი სასამართლოს განჩინება, 30.03.2023, №ას-1373-2022.
21. თბილისის სააპელაციო სასამართლოს განჩინება, 27.06.2023, №2ბ/754-23.

ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრაქტიკა

22. ლინგენსი ავსტრიის წინააღმდეგ (*Lingens v. Austria*, 08.07.1986, №9815/82).
23. ჰერტელიშვეიცარიის წინააღმდეგ (*Hertel v. Switzerland*, 25.08.1998, №59/1997/843/1049);
24. ბლადეტ ტრომსო და სტენსაასი ნორვეგიის წინააღმდეგ (*Bladet Tromsø and Stensaas v. Norway*, 20.05.1999, №21980/93).
25. ი. ა. თურქეთის წინააღმდეგ (*I.A. v. Turkey*, 13.12.2005, №42571/98).
26. გინიევსკი საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Giniewski v. France*, 31.01.2006, №64016/00).
27. შტოლი შვეიცარიის წინააღმდეგ (*Stoll v. Switzerland*, 25.04.2006, №69698/01).
28. ენიმალ დიფენდერს ინთერნეიშენალ გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Animal Defenders International v. the United Kingdom*, 22.04.2013, №48876/08).
29. პერუჯი იტალიის წინააღმდეგ (*Peruzzi v. Italy*, 30.06.2015, №39294/09).
30. პენტტიკაინენი ფინეთის წინააღმდეგ (*Pentikäinen v. Finland*, 20.10.2015, №11882/10).

31. მ. ლ. და ვ. ვ. გერმანიის წინააღმდეგ (M.L. and W.W. v. Germany), 28.06.2018, №60798/10 და №65599/10.
32. აკდენიზი და სხვები თურქეთის წინააღმდეგ (Akdeniz and Others v. Turkey, 04.05.2021, №41139/15, №41146/15).
33. მაგიარ კეტფარკუ კუტია პართი უნგრეთის წინააღმდეგ (Magyar Kétfarkú Kutya Párt v. Hungary), 20.01.2022, №201/17.

საქართველოს კომუნიკაციების ეროვნული კომისიის პრაქტიკა

34. საქართველოს კომუნიკაციების ეროვნული კომისიის გადაწყვეტილება, 29.04.2021, №გ-21-16/268.
35. საქართველოს კომუნიკაციების ეროვნული კომისიის გადაწყვეტილება, 23.08.2023, №გ-22-03/2096.

THE IMPORTANCE OF CONTEXT IN THE QUALIFICATION OF A STATEMENT AS DEFAMATORY

Sergi Jorbenadze

Associate Professor at Ivane Javakhishvili
Tbilisi State University; lawyer, mediator.

Abstract: Legal disputes regarding defamation are always characterised by specific individualism, which is demonstrated by the circumstance that two disputes with seemingly similar content (taking into account the circumstances) may lead to different outcomes. The reason for this is the understanding of the context. Context is a main criterion, based on which a statement may be considered defamatory, or vice versa, a person's freedom of expression may not be restricted for the same statement. Therefore, the proper consideration of the context is crucially important for qualifying a statement as defamatory. This point of view has been established in practice. Thus, it is important to consider the matter of context both in terms of international (the European Court of Human Rights) and local judicial practice. Moreover, in the case of defamation disputes, the legislation obliges courts to rely on the practice of the said international court.

Keywords: defamation, context, freedom of expression.

Foreword

Defamation is one of the legal institutions of restriction of freedom of expression, in the review of which courts should be particularly cautious in order not to disturb balance in a democratic society¹: a court decision should not have a 'chilling effect'² and it should not establish a practice that will only be of a formal nature³. For this reason, it is important that courts examine the context that precedes or follows the statement in question, and make decisions on whether defamation is present or not only based on that⁴. The diversity of the case law clearly demonstrates the purpose and criteria of context, which should become an important guiding standard in defamation disputes.

1. The European Court of Human Rights states the same as well. See, for example, the decisions of the European Court of Human Rights in the cases *Bladet Tromsø and Stensaas v. Norway*, 20.5.1999, No 21980/93 and *Pentikäinen v. Finland*, 20.10.2015, No 11882/10.
2. *Rogal L.*, Anonymity in Social Media, *Arizona Summit Law Review*, Vol. 7:61, 2013, p. 64.
3. An example may be the ruling of the Supreme Court of Georgia, 24.3.2023, No სბ-1498-2022.
4. Regarding the meaning of context, see the ruling of the Supreme Court of Georgia, 3.4.2012, No სბ-1477-1489-2011.

1. Formal grounds for considering a statement as defamatory

In order for a statement to be considered as defamatory, it is important to determine three main aspects: a) determining the area of dissemination of the statement; b) understanding the content of the statement; and c) identifying the addressee.

1.1 The area of dissemination of a statement

Determining the area of dissemination of a statement is crucially important for considering the statement as defamatory⁵. For example, the content of a document drawn up for the purpose of official activities⁶, as well as personal correspondence between two persons⁷, are not considered as defamation. Unless the criterion for the dissemination of a statement is met⁸, the discussion of the content of the statement will not be of importance⁹.

1.2 Composition of the content of a statement

According to the Law of Georgia on Freedom of Speech and Expression, in order to qualify a statement as defamatory, it is a necessary precondition to prove that it contains a substantially false fact inflicting harm on a person¹⁰. Namely, it is sufficient to qualify a statement as opinion in order for a respondent not to be held liable¹¹. An absolute privilege envisaged by law guarantees the protection of an expression of opinion. The absoluteness of an opinion does not by itself imply the violation of others' rights, and in this case, the rights of a person must be protected¹².

1.3 Identification of an addressee

The identification of an addressee is a formal ground as well. For example, a statement addressing an undefined group of people will not be considered defamation¹³. However, this does not imply the need for a rigid approach to the issue: a person may be identified based on the context. For example, in the case of a nickname. Although a nickname does not represent an institution having legal protection, considering the overall picture, a person can be identified in this way. For example, a group is created on social media where defamatory statements are made about a person. The name of the group contains the nickname of a person,

5. Ruling of the Supreme Court of Georgia, 5.3.2021, No სს-810-2019.

6. Ruling of the Tbilisi Court of Appeals, 27.6.2023, No 28/754-23.

7. Regarding this matter see *Jorbenadze S.*, Legal Scope of Freedom of Disclosure of Personal Correspondence in Social Networks, *Lado Chanturia 55*, Anniversary Edition, Tbilisi, 2018, p. 54, et seq.

8. For example, in the context of public dissemination, which implies both so-called traditional media and social media. Regarding this matter see the ruling of the Supreme Court of Georgia, 9.1.2014, No სს-1559-1462-2012.

9. Decision of Tbilisi City Court, 20.12.2022, No 2/19427-20.

10. In the case of a public person, additionally, the issue of intention/performance of an appropriate action arises.

11. See, for example, the ruling of the Supreme Court of Georgia, 6.4.2020, No სს-1366-2019.

12. Decision of Tbilisi City Court, 20.12.2022, No 2/38600-22.

13. Decision of Tbilisi City Court, 17.12.2019, No 2/6328-19.

which is known by a certain part of the society. Therefore, the person can be identified by that part of the society. In such case, in order for the person to prove the connection of the nickname to him/her¹⁴, he/she can refer to various circumstances: the photos that are shared in the group (following the defamatory statement), tags that makes it clear who they are talking about, etc¹⁵.

1.4 The relation of context with formal grounds

Each of the above cases is eventually qualified based on its contextual meaning. This is reflected in the case law of the European Court of Human Rights as well, both in terms of the area of dissemination and the content¹⁶. In terms of the latter it is important to note that, according to the case law of the international court, even if a statement is formulated with words that are unpleasant for a person, it may not be subject to restriction¹⁷. This approach is shared in the judicial practice of Georgia as well¹⁸. Accordingly, certain words (terms) may fall within the scope of protection under freedom of expression, and a person may not be held liable for them, even if he/she uses unpleasant, harsh or flagrant words¹⁹. In contrast, if a statement contains unpleasant words but is aimed at damaging the business reputation of a person and not at expressing the personal mood and attitude of the person making such statement, freedom of expression may be restricted²⁰. Thus, in each case, whether a person should be protected or not, despite using such terminology, is determined by examining the context.

2. The essence and aspects of the context

The term ‘context’ is not regulated at the legislative level, however, determining its essence is of crucial importance for defamation disputes. It is best demonstrated in the situation where it is quite possible that in relation to the statements (activities) with a similar content a court may in one case establish a violation, and in another case no violation²¹. When examining each matter, a court puts forward the aspect of context and makes a decision based on it.

In turn, context can be determined according to three main aspects: a) consideration of the overall circumstances; b) contextual understanding of the statement; and c) identity of the addressee.

14. Which is an important ground for the admissibility of a claim. See, for example, the ruling of Tbilisi City Court, 30.11.2018, No 2/34293-18.

15. See *Jorbenadze S.*, *Social Media Law*, Tbilisi, 2019, p. 64.

16. See, for example, the decision of the European Court of Human Rights in *Peruzzi v. Italy*, 30.6.2015, No 39294/09.

17. Decision of the European Court of Human Rights in *Lingens v. Austria*, 8.7.1986, No 9815/82.

18. See, for example, the ruling of the Supreme Court of Georgia, 30.3.2023, No 36-1373-2022.

19. Ruling of the Supreme Court of Georgia, 24.3.2023, No 36-1498-2022.

20. Ruling of the Supreme Court of Georgia, 30.3.2023, No 36-1373-2022.

21. As an illustration, see the decisions of the European Court of Human Rights in *I.A. v. Turkey*, 13.12.2005, No 42571/98 and *Giniewski v. France*, 31.1.2006, No 64016/00.

2.1 Consideration of the overall circumstances

Even if a statement contains disputable expressions, it will not have negative legal consequences for a respondent unless some element of the violation of rights is present. For example, a term that accuses a person of committing a certain illegal action may be used for expressing an opinion. Accordingly, a statement stating that a particular person (an addressee) is a murderer, a person with a criminal record, etc. is usually, but not always, considered as defamation²². A person may publicly present the circumstances or the situation, on the basis of which he/she believes that the action (inaction) by an individual has led to negative consequences, and emphasise, in conclusion, that the addressee is a murderer²³. Especially if the matter is of public interest²⁴.

The antithesis of this reasoning is a case where a person defames an addressee in such a manner that he/she can neither substantiate the actual facts nor use them for evaluation²⁵. For example, a situation where a person disseminating a statement points to the commission of a specific crime²⁶. In this case, the content of the statement is specific, it creates an impression of an objective situation, and it can be confirmed (proven)²⁷. Therefore, taking into account the principle of the presumption of innocence, in terms of context, such act cannot be considered as opinion and is considered defamation²⁸.

Following the above reasoning, another example is where a statement includes the words ‘in my opinion’, ‘allegedly’, etc., but the statement (based on its form) is formulated in such a way that it contains obvious signs of defamation on the part of the person disseminating it. In such cases, a statement cannot fall within the scope of protection under the concept of an opinion (in terms of absolute privilege) and is subject to restriction.

2.2 Perception of the content of a statement

An infringing statement raises two questions: a) the extent to which it is properly perceived by a third person; and b) the extent to which the entirety of the text is aimed at disseminating the defamatory statement. Submitting a claim only based on the words extracted from their context does not fall within the legal scope²⁹. For example, a statement that is shared in a group of friends as a joke, or where the public knows about the friendship of those persons, will not be considered defamatory; also if a person posts the following statement about his/her friend on social media³⁰ ‘you are a fraud’ and tags the addressee (i.e. his/her friend),

22. See, for example, the decision of the European Court of Human Rights in *M.L. and W.W. v. Germany*, 28.6.2018, Nos. 60798/10 and 65599/10.

23. Ruling of the Supreme Court of Georgia, 24.3.2023, No სს-1498-2022.

24. More detailed discussion on this topic is provided in the context of the identity of an addressee.

25. Ruling of the Supreme Court of Georgia, 6.2.2023, No სს-549-2022.

26. Decision of Tbilisi City Court, 2.3.2023, No 2/38600-22.

27. Compare: the ruling of the Supreme Court of Georgia, 1.10.2014, No სს-179-172-2012.

28. Ruling of the Supreme Court of Georgia, 6.2.2023, No სს-549-2022.

29. See, for example, the ruling of the Supreme Court of Georgia, 6.4.2020, No სს-1366-2019.

30. For more clarity, it is advisable to continue the discussion based on the above example and to focus on criminal terminology.

it will not unconditionally become grounds for defamation. Based on this example, it is important to understand the purpose for which a person posted the statement (status) and the kind of relationship he/she has with the addressee.

In turn, the context of a joke cannot always be considered as a precondition for the absence of a violation of rights. According to the same logic, despite an action that is ‘hidden behind a joke’, the rights of a person may be violated and he/she may submit a respective claim to a court³¹.

2.3 Identity of an addressee

The identity of an addressee is directly related to both of the above cases. Firstly, a relatively simple aspect can be established, namely the distinction between a private and a public person. In this regard, the case of a public person can be used as an example. Based on the concept of the obligation of tolerance of a public person, in this case the issue of public interest will be brought to the fore^{32/33}. Especially if a public person holds a position in politics. Moreover, in the case of a public person, a court should review the matter in terms of qualified privilege. Therefore, context is of crucial importance in such cases, primarily due to the status of a person.

The issue related to natural or legal persons holding different statuses is relatively multifaceted. For example, in the case of a journalist (media), a non-governmental organisation³⁴, or a representative of academia, etc. In this respect, according to the case law of the European Court of Human Rights, the rights of a journalist (in terms of freedom of expression) may be violated, but the rights of a person carrying out academic activities may not be violated in the same case³⁵. Accordingly, it would not be correct to establish the same standards for journalists as are established for other persons (such as persons carrying out academic activities)³⁶. Namely, in judicial practice, the status of a so-called ‘watchdog’³⁷ is very important in terms of freedom of expression which, respectively, shows the standard from a different perspective³⁸. First of all, it covers media³⁹, which means that restrictions that may

31. Mainly, taking into account the violation of non-property rights.

32. See, for example, the decision of the European Court of Human Rights in *Magyar Kétfarkú Kutya Párt v. Hungary*, 20.1.2022, No 201/17.

33. Public interest may play an important part in the case of a private person as well, however, in practice, most cases are related to a public person.

34. See, for example, the decision of the European Court of Human Rights in *Animal Defenders International v. the United Kingdom*, 22.4.2013, No 48876/08.

35. Decision of the European Court of Human Rights in *Akdeniz and Others v. Turkey*, 4.5.2021, No 41139/15, No 41146/15.

36. For example, the decision of the European Court of Human Rights in *Hertel v. Switzerland*, 25.8.1998, No 59/1997/843/1049, which requires more grounds in the case of a journalist.

37. In English ‘watchdog’.

38. See, for example, the decision of the Supreme Court of Georgia, 5.7.2019, No სს-847-791-2017.

39. Decision of the European Court of Human Rights in *Stoll v. Switzerland*, 25.4.2006, No 69698/01.

apply to certain natural persons cannot be automatically applied to media⁴⁰. The above, in turn, clearly demonstrates the importance of context.

3. The need to have a so-called ‘three-part test’.

The best example of the above reasoning is the so-called ‘three-part test’ and the resolution of cases based on it. First of all, it is important to determine the extent of the admissibility of an interference as provided for by law⁴¹. The second stage is the existence of a legitimate aim, which may also be expressed in terms of the protection of the right to dignity⁴². Finally, the aspect of proportionality, which implies the correlation of the necessity of restriction and the applied means with the aim to be achieved⁴³. The form of interference with a right⁴⁴ should be used in such a way that it does not damage constitutional principles⁴⁵. In the case of each of the above conditions, the issue should be resolved based on its context and the decision should be made in this way. For example, whether or not a statement, that is a friend’s joke, violates non-property rights; or whether or not a statement, which focuses on an unpleasant topic that falls within the scope of public interest, can be a ground for restriction, etc.

4. Relation to public law regulation of freedom of expression

The fact that context is of great importance in disputes related to freedom of expression is evident from the public law relationship as well. For example, the placement of any video-clip by a broadcaster which features a politician (including a former official) is not pre-election/political advertising⁴⁶, which is different from the situation where a video clip features current officials⁴⁷. In each case, the interpretation of the context determines the legal outcomes⁴⁸.

Similarly, a parallel can be drawn with the protection of the rights of minors. For example, according to Article 56¹ of the Law of Georgia on Broadcasting, materials inappropriate for a person under the age of 15 shall not be broadcast before 23:00. Under Article 56²(2)(c) of the same Law, such materials include ‘*offensive language, unless it is justified by its context*’.

40. In some cases, the non-governmental sector is equated with the media, which is of great importance for the formation of a democratic state. See, for example the decision of the European Court of Human Rights in Magyar Helsinki Bizottság v. Hungary, 8.11.2016, No 18030/11).

41. Mainly, in terms of the freedom of political and judicial speech based on Article 5 of the Law of Georgia on Freedom of Speech and Expression.

42. The Constitutional Court has interestingly developed its reasoning regarding the restriction of rights for the purpose of achieving a legitimate aim. See decision No 1/1/468 of 11 April 2012 of the Constitutional Court of Georgia in ‘the Public Defender of Georgia v. the Parliament of Georgia’.

43. See, for example, the decision of the Supreme Court of Georgia, 30.9.2015, No სს-1052-1007-2014.

44. In defamation disputes: refusal, as well as claim for the compensation for damages.

45. Decision No 1/3/534 of 11 June 2013 of the Constitutional Court of Georgia in ‘Citizen of Georgia Tristan Mamagulashvili v. the Parliament of Georgia’.

46. Resolution of Tbilisi City Court, 29.10.2021, No 4/6707-21.

47. See, for example, the decision of the Georgian National Communications Commission, 23.8.2023, No ზ-22-03/2096.

48. It can be achieved by comparing the combination of evidence and the overall picture.

It is clear from the literal interpretation of the norm that context is of crucial importance in this case as well. The Georgian National Communications Commission has developed an interesting practice in this matter, which has established that an actor's address to the audience with offensive words during one of the programmes did not constitute a violation of law⁴⁹. Namely, the Commission explained that as it is characteristic to the character, who is portrayed by the actor, to use specific vocabulary and terminology (which also includes offensive vocabulary), it does not constitute a violation.

Afterword

Context is an important factor in qualifying a disputable statement as defamatory. In such cases general preconditions are checked, such as the circumstances based on which a statement is made⁵⁰ and the feeling that is shared in the statement⁵¹.

The importance of context depends on both the content of a statement and the area of its dissemination. Even if a statement contains negative and unpleasant words, primarily the emphasis should be placed on the context. For example, in the case of public interest, where freedom of expression is characterised by a high standard of protection.⁵² In each case, a court should take into account three main factors: a) overall circumstances: what a statement is based on and based on what it has been made; b) how a statement is perceived by a relevant (or undefined) group of people; and c) who the addressee of the statement is and what status the addressee has. Considering the above criteria, a court may deliver different decisions in similar cases and explain them on the grounds of context.

References:

Scientific works

1. Jorbenadze S., Legal Scope of Freedom of Disclosure of Personal Correspondence in Social Networks, Lado Chanturia 55, Anniversary Edition, Tbilisi, 2018.
2. Jorbenadze S., Social Media Law, Tbilisi, 2019.
3. *Rogal Laura*, Anonymity in Social Media, Arizona Summit Law Review, Vol. 7:61, 2013.

Judicial practice of the Constitutional Court of Georgia

4. Decision No 1/1/468 of 11 April 2012 of the Constitutional Court of Georgia in 'the Public Defender of Georgia v. the Parliament of Georgia'.
5. Decision No 1/3/534 of 11 June 2013 of the Constitutional Court of Georgia in 'Citizen of Georgia Tristan Mamagulashvili v. the Parliament of Georgia'.

49. Decision of the Georgian National Communications Commission, 29.4.2021, No ზ-21-16/268.

50. Decision of the European Court of Human Rights in *Lingens v. Austria*, 8.7.1986, No 9815/82.

51. See, for example, the ruling of the Supreme Court of Georgia, 6.4.2020, No სს-1366-2019.

52. Ruling of the Supreme Court of Georgia, 6.4.2020, No სს-1366-2019.

Judicial practice of the common courts of Georgia

6. Ruling of the Supreme Court of Georgia, 3.4.2012, No სს-1477-1489-2011.
7. Ruling of the Supreme Court of Georgia, 9.1.2014, No სს-1559-1462-2012.
8. Ruling of the Supreme Court of Georgia, 1.10.2014, No სს-179-172-2012.
9. Decision of the Supreme Court of Georgia, 30.9.2015, No სს-1052-1007-2014.
10. Ruling of Tbilisi City Court, 30.11.2018, No 2/34293-18.
11. Ruling of the Supreme Court of Georgia, 5.7.2019, No სს-847-791-2017.
12. Decision of Tbilisi City Court, 17.12.2019, No 2/6328-19.
13. Ruling of the Supreme Court of Georgia, 6.4.2020, No სს-1366-2019.
14. Ruling of the Supreme Court of Georgia, 5.3.2021, No სს-810-2019.
15. Resolution of Tbilisi City Court, 29.10.2021, No 4/6707-21.
16. Decision of Tbilisi City Court, 20.12.2022, No 2/19427-20.
17. Ruling of the Supreme Court of Georgia, 6.2.2023, No სს-549-2022.
18. Decision of Tbilisi City Court, 2.3.2023, No 2/38600-22.
19. Ruling of the Supreme Court of Georgia, 24.3.2023, No სს-1498-2022.
20. Ruling of the Supreme Court of Georgia, 30.3.2023, No სს-1373-2022.
21. Ruling of the Tbilisi Court of Appeals, 27.6.2023, No 28/754-23.

Case law of the European Court of Human Rights

22. *Lingens v. Austria*, 8.7.1986, No 9815/82.
23. *Hertel v. Switzerland*, 25.8.1998, No 59/1997/843/1049.
24. *Bladet Tromsø and Stensaas v. Norway*, 20.5.1999, No 21980/93.
25. *I.A. v. Turkey*, 13.12.2005, No 42571/98.
26. *Giniewski v. France*, 31.1.2006, No 64016/00.
27. *Stoll v. Switzerland*, 25.4.2006, No 69698/01.
28. *Animal Defenders International v. the United Kingdom*, 22.4.2013, No 48876/08.
29. *Peruzzi v. Italy*, 30.6.2015, No 39294/09.
30. *Pentikäinen v. Finland*, 20.10.2015, No 11882/10.
31. *M.L. and W.W. v. Germany*, 28.6.2018, No 60798/10 and No 65599/10.
32. *Akdeniz and Others v. Turkey*, 4.5.2021, No 41139/15, No 41146/15.
33. *Magyar Kétfarkú Kutya Párt v. Hungary*, 20.1.2022, No 201/17.

Practice of the Georgian National Communications Commission

34. Decision of the Georgian National Communications Commission, 29.4.2021, No გ-21-16/268.
35. Decision of the Georgian National Communications Commission, 23.8.2023, No გ-22-03/2096.

სასაოკვანო ქალთა უფლებების ზოგადი მიმოხილვა

ირინა ბათიაშვილი

კავკასიის საერთაშორისო უნივერსიტეტის დოქტორანტი,
 ასაკოვანთა უფლებების პრობლემატიკის მკვლევარი საქართველოს
 იუსტიციის სამინისტროს ანალიტიკურ დეპარტამენტში

რეზიუმე. სიცოცხლის მანძილზე ქალები უამრავ ბარიერს აწყდებიან, რაც დაკავშირებულია ოჯახურ მზრუნველობით საქმიანობასთან, საშინაო აუნაზღაურებად სამუშაოსთან, ფსიქოლოგიურ სტრესთან, დროის ამ პერიოდში შრომითი უნარ-ჩვევების სტაგნაციასთან, ბიოლოგიურ ცვლილებებთან, რაც ორსულობა-მშობიარობით არის გამოწვეული. ასაკთან ერთად საბოლოო ჯამში ქალი ეკონომიკურად დისკრიმინირებული რჩება, რაც გულისხმობს მამაკაცთან შედარებით ნაკლებ ან საერთოდ შეჩერებულ დაგროვებით პენსიას, დაბალ შემოსავალს, დაბალ პოზიციას სამსახურში, კარიერული წინსვლის მინიმალურ შანსს, გასაახლებელ შრომით უნარ-ჩვევებს და შესაძენ პრაქტიკას. გაეროს რეკომენდაციის თანახმად, სახელმწიფომ უნდა უზრუნველყოს, რომ ბავშვის ზრუნვაზე პასუხისმგებელ ასაკოვან ქალებს ჰქონდეთ წვდომა შესაბამის სოციალურ და ეკონომიკურ შედეგებზე, როგორცაა, ბავშვის მოვლის შედეგები. იმისათვის, რომ უზრუნველყოფილი იქნეს ასაკოვანი ქალების სრული და ეფექტიანი მონაწილეობა პოლიტიკურ, სამოქალაქო და ეკონომიკურ დონეზე, გაეროს წევრმა სახელმწიფოებმა უნდა შეიმუშავონ გენდერული და ამასთან ასაკობრივი სპეციფიკის მქონე პოლიტიკა.

საკვანძო სიტყვები: ასაკოვანი ქალები; გაეროს რეკომენდაციები; შრომით ბაზარზე გენდერული თანასწორობა.

შესავალი

ფრანგი განმანათლებლის გრაფ შარლ ლუი მონტესკიეს მთავარი ნაშრომის „კანონთა გონის“ თანახმად: „ღირსებას შეუძლია ადამიანთა შთაგონება ყველაზე უფრო შესანიშნავ საქმეებზე და კანონთა ძალასთან შეერთებულ ღირსებას არანაკლებ შეუძლია ადამიანთა წაძლოა მთავრობის მიზნებისკენ, ვიდრე თავად სათნოებას“¹. ადამიანის უფლებათა საყოველთაო დეკლარაციის პირველ მუხლში ერთგვარად ახსნილია ადამიანის ღირსების საფუძველი და, შესაბამისად,

1. ირაკლი ბათიაშვილი. დასავლური პოლიტიკური ფილოსოფია, ფრანი, თბ., 2022, 188.

ადამიანის მოვალეობებიც: ყველა ადამიანი იბადება თავისუფალი და თანასწორი თავისი ღირსებითა და უფლებებით. მათ მინიჭებული აქვთ გონება და სინდისი და ერთმანეთის მიმართ უნდა იქცეოდნენ ძმობის სულისკვეთებით². ღირსების პრინციპიდან გამომდინარე, ყველა ადამიანი იმსახურებს ეთიკურ და პატივისცემით მოპყრობას, უმთავრესად იმიტომ, რომ ადამიანია. ღირსება გააჩნია უკლებლივ ყველა ადამიანს ასაკის, ეროვნების, წარმოშობის, სქესის, ქონებრივი მდგომარეობის, პოლიტიკური თუ სხვა შეხედულების, სოციალური წარმომავლობის თუ ნებისმიერი სხვა სტატუსის მიუხედავად. ადამიანის ღირსების სამართლებრივი დაცვისათვის აუცილებელია ადამიანისათვის ღირსეული ცხოვრების პირობების შექმნა. ყველა ადამიანს უნდა ჰქონდეს შესაძლებლობა, მიიღოს შესაბამისი განათლება, დაეუფლოს პროფესიებს, დასაქმდეს და გააჩნდეს კანონიერი შემოსავალი, რაც აუცილებელია პირადად მისი და მისი ოჯახის ღირსეული ცხოვრებისათვის³. დღეს არსებული თანასწორობის უფლების განმარტება თანამედროვე საუკუნის პირმო არ არის. იგი ევოლუციის შედეგია და მისი გენეზისი ჯერ კიდევ 427 წელს ჩვ. წ. აღ-მდე ათენში იღებს სათავეს. დიდი ფილოსოფოსი პლატონი თავის ნაშრომში „სახელმწიფო“ ქალის და კაცის თანასწორობის პრინციპს ავითარებს: „ამრიგად, ჩემო მეგობარო, სახელმწიფოს მართვა-გამგებლობაში არ არსებობს საკუთრივ ქალისა და საკუთრივ კაცისათვის განკუთვნილი საქმე; არა, ბუნებამ ერთი და იგივე უნარი უწილადა ერთსა და მეორესაც, ასე, რომ, თავისი ბუნებით, ქალსაც და კაცსაც შეუძლიათ მონაწილეობა მიიღონ ერთსა და იმავე საქმეში, ოღონდ ქალი ყოველმხრივ სუსტია კაცზე“⁴. იმისდა მიუხედავად, რომ ფიზიოლოგიურ მდგომარეობაზე პლატონი მკაფიო აქცენტს აკეთებს, მისი ფილოსოფიური მოძღვრებიდან აშკარად იკვეთება, რომ საყოველთაო კეთილდღეობისთვის ქალის და კაცის გათანაბრება და აღზრდა-განათლებაში ქალის და კაცის თანასწორობა აუცილებელია. მე-16-მე-17 საუკუნის გრანდები თომას ჰობსი და ჯონ ლოკი ადამიანის ბუნებრივი მდგომარეობის ერთ-ერთ მთავარ მახასიათებლად ადამიანთა შორის თანასწორობას ასახელებენ. ნაშრომში „ორი ტრაქტატი მმართველობის შესახებ“ სამოქალაქო საზოგადოების რაობაზე მსჯელობისას ჯონ ლოკი ორ ძირეულ პრინციპს გამოკვეთს: ადამიანის თავისუფლება და თანასწორობა⁵. ჯონ ლოკი ღვთაებრივ რაციონალობას ჩვენ ბუნებრივ მდგომარეობას უკავშირებს და ფაქტობრივად სამართლიანობის კანონზომიერებად ადგენს, რომ ვინაიდან ყოველი ადამიანი თავისუფალი და თანასწორია, არავის აქვს უფლება ხელყოს სხვისი სიცოცხლე, ჯანმრთელობა, თავისუფლება და საკუთ-

2. გაერთიანებული ერების ორგანიზაცია, ადამიანის უფლებათა საყოველთაო დეკლარაცია, 60 წლისთავი, სპეციალური გამოცემა, გაეროს საზოგადოებრივი ინფორმაციის დეპარტამენტის საქართველოს ოფისი, გაეროს ადამიანის უფლებათა უმაღლესი კომისრის ოფისი, საქართველო, 1948-2008.
3. კონსტანტინე კუბლაშვილი. „ადამიანის ძირითადი უფლებები და თავისუფლებები“. მეხუთე გამოცემა, ჯისიაი, 2019, 74-85.
4. ირაკლი ბათიაშვილი. დასავლური პოლიტიკური ფილოსოფია, ფრანი, თბ., 2022, 37.
5. Дж. Локк. „Два трактата о правлении“ (Соч. в трёх, Т.3), „Мысль“, Москва, 1988.

რება, ხოლო დამნაშავეს დასჯა, საშუალებაა ბუნებრივი კანონზომიერების სწორად ფუნქციონირებისთვის⁶. აქედან შეიძლება გამოტანილ იქნეს დასკვნა, რომ ადამიანთა ნებაყოფლობით შექმნილ საზოგადოებაშიც კი არსებობს საშუალება – სამართალი. ურთიერთშეთანხმებით (საზოგადოებრივი ხელშეკრულებით) შექმნილ საზოგადოებაში სამართლის მეშვეობით შესაძლებელია ადამიანის სიცოცხლე, ქონება და კეთილდღეობა დაცული იყოს. ზემოაღნიშნულში ნათლად იკვეთება ტრიადის – „სიმართლე, სამართალი, სამართლიანობა“ – მნიშვნელობა. აკადემიკოსი და ემერიტუსი ბატონი მინდია უგრეხელიძე აღნიშნავს: „დიდი ხანია ვქადაგებ, რომ სამართალმცოდნეობის ლამის საკრალურ ტრიადად უნდა მივიჩნევდეთ ფორმულას: „*სიმართლე, სამართალი, სამართლიანობა*“. ამისდა მიხედვით, სამართლიანობა მიზანია, სამართალი საშუალება, ხოლო სიმართლე სწორად აღქმული და აღნუსხული ფაქტები, რომლებსაც უნდა ვეყრდნობოდეთ, რათა შემდგომ მოხდეს მათი ზუსტი და უცდომელი შეფასება⁷. თომას ჰობსის ნაშრომის „ლევიათანის“ თანახმად, ბუნებითი მდგომარეობის მახასიათებელი პრინციპული თანასწორობიდან, რომელიც ქალის და მამაკაცის ფიზიკურ და გონებრივ შესაძლებლობებს მოიაზრებს, აღმოცენდება თანაბარი იმედები და მისწრაფებები დასახული მიზნის მისაღწევად⁸. თუმცა, საყურადღებოა, „ლევიათანში“ ამოზრდილი შემდგომი აზრი, რომელიც თანასწორობიდან წარმოშობილ უთანხმოებებს ომს და კონფლიქტებს უკავშირებს⁹.

თანასწორობის შესახებ

გადავავლოთ თვალი ახლო წარსულს, საქართველოს დამოუკიდებლობის მოპოვების შემდგომ, 1995 წელს მიღებულ საქართველოს კონსტიტუციაში მე-14 მუხლით აიკრძალა რასის, კანის ფერის, ენის, სქესის, რელიგიის, პოლიტიკური და სხვა შეხედულებების, ეროვნული, ეთნიკური და სოციალური კუთვნილების, წარმოშობის, ქონებრივი და წოდებრივი მდგომარეობის, საცხოვრებელი ადგილის მიხედვით დისკრიმინაცია და განმტკიცდა კანონის წინაშე თანასწორობის უფლება. ეს ერთპუნქტიანი მუხლი საკმაოდ მოკრძალებული ჩანაწერით შემოიფარგლებოდა. ჩვენი კონსტიტუცია ახალ პოლიტიკურ თუ სოციალურ ქარტიხილებთან ერთად ვითარდებოდა და დღეს უკვე თანასწორობის უფლება მე-11 მუხლით¹⁰ არის დაცული, რომელიც ოთხ პუნქტად ჩამოყალიბდა და ასევე, საქართველოს კონსტიტუციის მე-11 მუხლის შესაბამისად, სახელმწიფოს გაუჩნდა

6. ირაკლი ბათიაშვილი. დასავლური პოლიტიკური ფილოსოფია, ფრანი, თბ., 2022, 160.

7. მინდია უგრეხელიძე. კონსტიტუციონალიზმის პარადიგმები ვრცელ ესეიდ განფენილი, „მართლმსაჯულება და კანონი“, №2(62)19, 2019, 196.

8. *Hobbes T., Leviathan.* 1651, The English Works, vol. III (Leviathan). Henry G. Bohn, 1651. CHAPTER IV.: of speech, London. <https://oll.libertyfund.org/title/hobbes-the-english-works-vol-iii-leviathan>.

9. ირაკლი ბათიაშვილი. დასავლური პოლიტიკური ფილოსოფია, ფრანი, თბ., 2022, 138.

10. საქართველოს რესპუბლიკის კონსტიტუციური კანონი, საქართველოს კონსტიტუცია, 786, საქართველოს პარლამენტი, 24/08/1995.

ვალდებულება, უზრუნველყოს თანაბარი უფლებები და შესაძლებლობები როგორც მამაკაცებისთვის, ასევე ქალებისთვის¹¹. თუმცა, რადგან შრომით ურთიერთობებში ზოგჯერ იკვეთება დისკრიმინაციის ნიშნები, საქართველოს შრომის კოდექსის მე-4 მუხლის მე-2 და მე-3 პუნქტებით განმარტებულია, რას ნიშნავს პირდაპირი და ირიბი დისკრიმინაცია. დღეის მდგომარეობით საქართველოს შრომის კოდექსის მიხედვით დაცულ მახასიათებელთა შორის არის ასაკი და სქესი. შესაბამისად, ასაკის ან სქესის ან ორივე ნიშნით დისკრიმინაციის არსებობის დროს ორივე ნიშნის მახასიათებლებს იდენტური მნიშვნელობა ენიჭება. პირდაპირი და ირიბი დისკრიმინაციის ზუსტად აღქმის მიზნით გასათვალისწინებელია დიდი ბრიტანეთის თანასწორობის და ადამიანის უფლებათა კომისიის განმარტებები¹².

პირდაპირი დისკრიმინაცია გვხვდება მაშინ, როცა თქვენ გეპყრობიან უარესად, ვიდრე სხვა ადამიანს ან ადამიანებს, რადგან:

- თქვენ გაქვთ დაცული მახასიათებელი;
- ვინმე ფიქრობს, რომ თქვენ გაქვთ ეს დაცული მახასიათებელი (ეს შემთხვევა ცნობილია როგორც დისკრიმინაცია აღქმით);
- თქვენ დაკავშირებული ხართ ვინმესთან, რომელსაც აქვს დაცული მახასიათებელი.

ირიბი დისკრიმინაცია ხდება მაშინ, როდესაც დამსაქმებლის პოლიტიკა, რომელიც ყველაზე ერთნაირად ვრცელდება, არახელსაყრელია დაცული მახასიათებლების მქონე ადამიანთა ჯგუფისთვის, ნეგატიურად მოქმედებს მათზე, თქვენც ამ ჯგუფის შემადგენლობაში ხართ და აქედან გამომდინარე, თქვენზეც ნეგატიურად მოქმედებს ეს პოლიტიკა. „პოლიტიკა“ შეიძლება შეიცავდეს პრაქტიკას, წესს ან შეთანხმებას. იმის დასამტკიცებლად, რომ ირიბი დისკრიმინაცია ხდება ან მოხდა:

- უნდა არსებობდეს პოლიტიკა, რასაც ორგანიზაცია თანაბრად იყენებს ყველასთვის (ან იმ ჯგუფისთვის, რომლის ნაწილიც ხართ თქვენ);
- ეს პოლიტიკა უნდა აუარესებდეს თქვენნაირი დაცული მახასიათებლის მქონე ადამიანების მდგომარეობას, იმათთან შედარებით, ვისაც არ გააჩნია ეს მახასიათებლები;
- თქვენ უნდა შეგეძლოთ იმის ჩვენება, რომ ამ პოლიტიკამ პირადად თქვენ დაუცველ მდგომარეობაში ჩაგაგდოთ ან, ამ პოლიტიკიდან გამომდინარე, თქვენ სამომავლოდ არახელსაყრელ მდგომარეობაში აღმოჩნდებით;

11. *ირინა ბათიაშვილი*. შრომითი ურთიერთობებიდან წარმოშობილი დისკრიმინაციის სახეობები და სახელმწიფოს პოზიტიური ვალდებულება, თემიდა, №14 (16)-2021, 159.

12. <https://www.equalityhumanrights.com/en/advice-and-guidance/what-direct-and-indirect-discrimination>.

- ორგანიზაციას არ შეუძლია წარმოადგინოს საკმარი მიზეზები, რაც გაამართლებს ამ პოლიტიკის გამოყენებას იმ ფონზე, რომ ამ პოლიტიკით დაცული მახასიათებლის მქონე ადამიანებისთვის არახელსაყრელი პირობები იქმნება¹³.

21-ე საუკუნეში ადამიანის ღირსეული ცხოვრების ერთ-ერთი საფუძველი ღირსეული სამუშაო გარემო და ღირსეული ანაზღაურებაა¹⁴. მთელი ცხოვრება ადამიანი შრომობს როგორც ინდივიდუალური, ასევე საყოველთაო კეთილდღეობისთვის, ამასთან ერთად, ქალები მომავალი თაობის ჩამოყალიბებაში დიდ როლს ასრულებენ და, შესაბამისად, სახელმწიფოს მხრიდან საზოგადოების ფორმირებაში მათი წვლილი უნდა აღიარებული იქნეს როგორც კულტურული, ასევე ეკონომიკური მიმართულებით.

ასაკოვან ქალთა დისკრიმინაცია და ფსიქოლოგიური ფაქტორი

თუ დავუშვებთ ფიქციას, რომ ასაკოვან ქალთა მიმართ არსებული პრეჯუდიცები და დამახინჯებული სტიგმები ახდენენ გავლენას ასაკოვანი ქალების შევიწროებაზე და შრომით ბაზარზე მათ არაღირებულ აქტივად აღქმაზე, მაშინ შეიძლება ჩამოყალიბდეს საფუძვლიანი ვარაუდი, რომ სამომავლოდ სტერეოტიპების ტრანსფორმაცია თანასწორობის კონცეფციით შექმნილ რეალობაზე შესაძლებელს გახდის ასაკოვანი ქალებისთვის ღირსეული ცხოვრების პირობების შექმნის პროცესის გააქტიურებას.

მრავალჯერადი დისკრიმინაციის ყველაზე ნათელი მაგალითია ასაკოვანი ქალების მდგომარეობა, რომელიც მოითხოვს შესაბამისი ზომების მიღებას, რათა თანაბრად დაცულ იქნეს ასაკოვან ქალთა და მამაკაცთა უფლებები. ცნობილია, რომ ამჟამად 60 წელზე მეტი ასაკის ქალები 66 მილიონით აღემატებიან მამაკაცების რაოდენობას. 80 წელზე უფროსი ასაკის ქალები თითქმის ორჯერ აღემატება მამაკაცების რაოდენობას¹⁵. დაბერების გენდერული ხასიათი ცხადყოფს, რომ ქალები უფრო მეტხანს ცოცხლობენ, ვიდრე მამაკაცები. ამასთან ერთად, მამაკაცებთან შედარებით, რაოდენობრივად უფრო მეტი ასაკოვანი ქალი მარტო ცხოვრობს. ფაქტია, რომ ასაკოვანი ქალის და მამაკაცის მიმართ არსებული გამოწვევები ყურადღებას საჭიროებს. თუ ადეკვატური გარანტიები და სახელმწიფო პროგრამები იმუშავებს, ასაკოვანი მოსახლეობის უმეტესობა სოციალური ეფექტიანად ფუნქციონირებაში შესაბამის წვლილს შეიტანს¹⁶.

13. *ირინა ბათიაშვილი*. შრომითი ურთიერთობებიდან წარმოშობილი დისკრიმინაციის სახეობები და სახელმწიფოს პოზიტიური ვალდებულება, თემიდა, N14 (16)-2021, 166.

14. *ირინა ბათიაშვილი*. „ასაკოვანი ქალების ღირსეული ცხოვრება და დასაქმება“, საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენციის მასალები, თანამედროვე სამართლის გამოწვევები, გამომცემლობა „იურისტების სამყარო“, თბილისი, 2022.

15. United Nations, General Assembly, Report of the Secretary-General, A/66/173, 22/07/2011.

16. United Nations, General Assembly, Report of the Secretary-General, A/66/173, 22/07/2011. (Follow-up to the Second World Assembly on Ageing).

გაერთიანებული ერების ქალთა მიმართ დისკრიმინაციის აღმოფხვრის კომიტეტმა შეშფოთება გამოთქვა ასაკოვანი ქალების მიმართ არსებული დისკრიმინაციის მრავალრიცხოვანი ფორმების თაობაზე და ასევე იმ სამწუხარო რეალობაზე, რომ ასაკოვანი ქალების უფლებები სისტემატურად არ არის გათვალისწინებული გაეროს მონაწილე სახელმწიფოების ანგარიშებში¹⁷. აქედან გამომდინარე, 42-ე სესიაზე ქალთა მიმართ დისკრიმინაციის ყველა ფორმის აღმოფხვრის შესახებ კონვენციის 21-ე მუხლის შესაბამისად კომიტეტმა გადაწყვეტილება მიიღო, გაეცა ზოგადი რეკომენდაცია ასაკოვანი ქალებისა და ადამიანის უფლებების დაცვის შესახებ. აღნიშნული რეკომენდაციები მოგვიანებით იქნება მიმოხილული. გაეროს 27-ე ზოგად რეკომენდაციაში აღიარებულია, რომ ასაკი არის ის საფუძველი და მიზეზი, რომლის გამოც ხშირად ქალები განიცდიან დისკრიმინაციას¹⁸. ასაკოვანი ქალების დისკრიმინაცია ხშირად მრავალგანზომილებიანია. ასაკობრივი დისკრიმინაცია აერთიანებს დისკრიმინაციის სხვადასხვა ფორმას: სქესის, ეთნიკური წარმომავლობის, შეზღუდული შესაძლებლობების, სიღარიბის დონის, სექსუალური ორიენტაციისა და გენდერული იდენტობის, ოჯახური მდგომარეობის და სხვა საფუძველზე. ასაკოვანი ქალების მიმართ უყურადღებობა ასევე დაკავშირებულია რეპროდუქციული და პროდუქტიული როლის სტიგმებთან.

„მითები და სტერეოტიპები, რომლებითაც ასაკოვანი ქალებია გარშემორტყმული, აჩვენებს, თუ როგორ მძაფრდება ყველგან ასაკთან ერთად გენდერული მიკერძოება და დისკრიმინაცია, თუმცა კულტურული ფორმები შეიძლება განსხვავდებოდეს. ალბათ, ყველაზე გავრცელებული სტერეოტიპია ქალების, როგორც ბუნებრივი მომვლელების რაკურსში მოსაზრება, რაც განაგრძობს იმ რწმენის შენარჩუნებას, რომ „ტრადიციული ოჯახი“ იზრუნებს თავის მოხუცებზე“¹⁹. გარდა ამისა, ქვრივობა და განქორწინება დისკრიმინაციას ამძაფრებს. ასევე, ასაკთან ერთად ჯანდაცვის სერვისების ნაკლებობა ან შეზღუდული ხელმისაწვდომობა მკურნალობაზე ისეთი დაავადებებისა, როგორცაა, დიაბეტი, სიმსივნე (განსაკუთრებით ასაკოვან ქალებში სიმსივნის ყველაზე გავრცელებული ფორმები), ჰიპერტენზია, გულის დაავადება, კატარაქტა, ოსტეოპოროზი და ალცჰაიმერი, ასაკოვან ქალებს ღირსეული ცხოვრების შექმნაში და ცხოვრებისგან სრული სიამოვნების მიღებაში ხელს უშლის²⁰. ასაკოვან ქალებთან მიმართებაში აუცილებლად აღსანიშნავია: პოსტმენოპაუზური, პოსტრეპროდუქციული და ასაკთან დაკავშირებული ფიზიკური და ფსიქიკური ჯანმრთელობის მდგომარეობა, რომელიც დიდ ზეგავლენას ახდენს ქალების ცხოვრების რუტინაზე, ხოლო მითითებული

17. Committee on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women, CEDAW/C/2010/47/GC.1, general recommendation No. 27 (unedited version), 19/11/2010.
18. Committee on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women, CEDAW/C/2010/47/GC.1, general recommendation No. 27 (unedited version), 19/11/2010.
19. United Nations International Research and Training Institute for the Advancement of Women (INSTRAW) „Ageing in Gendered World: Women’s Issues and Identities“ (Santo Domingo, Dominican Republic 1999).
20. Committee on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women, CEDAW/C/2010/47/GC.1, general recommendation No. 27 (unedited version), 19/11/2010.

საკითხები, უმეტესად, უგულებელყოფილია როგორც აკადემიურ კვლევებში, ასევე საჯარო პოლიტიკასა და სერვისებში. სახელმწიფოსთვის ასევე ყურადსაღებია ის ფაქტი, რომ კლიმატის ცვლილება განსხვავებულად მოქმედებს ქალებზე და განსაკუთრებით ასაკოვან ქალებზე. ასაკოვანი ქალები ფიზიკური და ბიოლოგიური განსხვავებების გამო უფრო დაუცველები არიან, ვიდრე მამაკაცები. ბუნებრივ საფრთხეებზე და კატასტროფებზე მათ მამაკაცებისგან განსხვავებული რეაქციები შეიძლება ჰქონდეთ. შესაბამისად, ასაკოვანი ქალები კლიმატის ცვლილების მიმართულებით პოლიტიკის შემუშავებისას აქტიურად უნდა იყვნენ ჩართულნი, რაც მამაკაცების და ქალებისთვის რესურსების თანაბარი გადანაწილების წინაპირობა იქნება.

ასაკოვანი ქალები, შრომითი ბაზარი და დისკრიმინაციული გარემო

გენერალური ასამბლეის 2011 წლის რეკომენდაციის თანახმად შეიძლება დანახულ იქნეს, თუ რამდენად მნიშვნელოვანია ასაკოვანთა უფლებების მოკვლევა. ასაკოვანთა კატეგორიაში ასაკოვანი ქალები როგორც მოწყვლადი ჯგუფი უნდა იყოს აღიარებული. რეკომენდაციის შესაბამისად, წევრმა სახელმწიფოებმა უმჯობესია, თავიანთი შესაძლებლობები გააძლიერონ მონაცემთა ეფექტიანი შეგროვების, სტატისტიკის კუთხით, რომ უკეთ შეაფასონ ასაკოვანთა მდგომარეობა და იმ პროგრამებისა და პოლიტიკის მიმართ დააწესონ ადეკვატური მონიტორინგის მექანიზმები, რომლებიც მიმართულია ასაკოვანი ადამიანის საყოველთაოდ აღიარებული უფლებების უზრუნველსაყოფად. ქალაქებში, გარეუბნებსა და სოფლებში მაცხოვრებელ ასაკოვან ადამიანებზე უნდა შეგროვდეს მონაცემები, ამასთან ერთად, ცალკე მონაცემებს უნდა ფლობდეს სახელმწიფო იმ ასაკოვან პირებზე, რომლებიც დაუცველ სიტუაციებში არიან და მოწყვლად კატეგორიად ითვლება, როგორცაა, ასაკოვანი ქალები ან სიღარიბეში მცხოვრები ასაკოვანი პირები²¹. გაერთიანებული ერების 66-ე სესიაზე გენერალური მდივნის მოხსენებიდან შესაძლებელია ყურადღება გამახვილდეს ქვემოთ მოცემულ საკითხებზე. განსაკუთრებულად რეზონანსულია ასაკოვანი ქალების მდგომარეობა, რომლებიც საზოგადოებაში ჩამოყალიბებული გენდერული როლის მნიშვნელობის გამო უთანასწორობას აწყდებიან. გენდერული ურთიერთობები ფაქტობრივად აყალიბებს მთლიან სასიცოცხლო ციკლს და გავლენას ახდენს რესურსების და შესაძლებლობების ხელმისაწვდომობაზე. აღნიშნულ ზემოქმედებას ახასიათებს მუდმივობა, რეგულარულობა²² და კუმულაციურობა. განსხვავებული გარემოებები, არათანაბარი პირობები, რომლებიც ქალებისა და მამაკაცების სიბერეში ცხოვრებას განსაზღვრავს, არის მთელი ცხოვრებისეული პროცესის და გამოცდილების შედეგი. კარგი ჯანმრთელობა, ეკონომიკური უსაფრთხოება, ადეკვატური

21. United Nations, General Assembly, Report of the Secretary-General, A/66/173, 22/07/2011. (Follow-up to the Second World Assembly on Ageing).

22. Office of the High Commissioner for Human Rights, Normative standards in international human rights law in relation to older persons, Analytical Outcome Paper, August 2012.

საცხოვრებელი, ხელსაყრელი გარემო, წვდომა მიწაზე ან სხვა პროდუქტიულ რესურსებზე – ეს არის ღირსეული დაბერების საფუძვლები. თუმცა, მათი მიღწევა და ასაკში ღირსეული ცხოვრების შექმნა დამოკიდებულია გადაწყვეტილებებზე და არჩევანზე, რომელიც თითოეული ინდივიდის მიერ მხოლოდ ნაწილობრივ განისაზღვრება და რომლის ფორმირების მნიშვნელოვანი ტვირთი სახელმწიფოზე მოდის. გენდერული უთანასწორობის გავლენა განათლებასა და დასაქმებაში ყველაზე მკვეთრი ხდება ხანდაზმულ ასაკში. ზოგადად ქალებზე არსებული სტერეოტიპები, აუნაზღაურებადი საშინაო სამუშაოს ტვირთი, მომავალი თაობის აღზრდა და მოუქნელი სამუშაო გრაფიკი (რაც დასაწყისშივე უქმნის ქალს ბარიერებს სრულფასოვნად განვითარდეს შრომით ბაზარზე) ასაკოვანი ქალების უფრო მეტ სიღარიბეს იწვევს, ვიდრე ასაკოვანი მამაკაცების. გარდა ამისა, ასაკოვანი ქალების სავალდებულო საპენსიო ასაკი, არაადეკვატური სახელმწიფო საპენსიო განაკვეთი, დაგროვებით პენსიაში მონაწილეობის დაბალი კოეფიციენტი და სოციალური უზრუნველყოფის სხვა შეღავათები, რომელიც არ არის ორიენტირებული ამ მოწყვლად ჯგუფზე, ასაკოვან ქალებს უკიდურესად დაუცველს ტოვებს. პროდუქტიული რესურსების ხელმისაწვდომობა, ადეკვატური პენსია და შემოსავალი აუცილებელია ღირსეულად დაბერებისთვის²³.

გაეროს 66-ე შეხვედრაზე გამოიკვეთა ოთხი მთავარი გამოწვევა, რომელიც თანმიმდევრულად გამოჩნდა მთელ მსოფლიოში: ა) სიღარიბე და არაადეკვატური საცხოვრებელი პირობები; ბ) ასაკთან დაკავშირებული დისკრიმინაცია; გ) ძალადობა; დ) სპეციალური ზომების, მექანიზმებისა და სერვისების ნაკლებობა²⁴.

დამსაქმებლებისთვის განათლებისა და პროფესიული მომზადების მიმართულებით ასაკოვანი ქალები ხშირად არაღირებული და არამომგებიანი ინვესტიციაა. შესაბამისად, დამსაქმებელი ასაკოვანი ქალების პროფესიული უნარ-ჩვევების ამადლებაზე არ ზრუნავს. დასაქმებულთა პროფესიული უნარ-ჩვევების ამადლებაზე ზრუნვა საქართველოს შრომის კოდექსით დამსაქმებლის უფლებას წარმოადგენს, მაგრამ არა ვალდებულებას. თანამედროვე საინფორმაციო ტექნოლოგიების შესასწავლად ან მათი მოპოვებისათვის ასაკოვან (ხანდაზმულ) ქალებს არ გააჩნიათ თანაბარი საგანმანათლებლო შესაძლებლობები და არც რესურსები. ფორმალური და არაფორმალური განათლების მიმართულებით განსაკუთრებით მოწყვლადი კატეგორიაა: ღარიბი ასაკოვანი ქალები, შეზღუდული შესაძლებლობის მქონე ასაკოვანი ქალები და სოფლად მცხოვრები ქალები²⁵. გაუნათლებლობამ შეიძლება სერიოზულად შეამციროს ასაკოვანი ქალების სრული მონაწილეობა საზოგადოებრივ და პოლიტიკურ ცხოვრებაში, ეკონომიკურ განვითარებაში

23. Office of the High Commissioner for Human Rights, Normative standards in international human rights law in relation to older persons, Analytical Outcome Paper, August 2012.

24. United Nations, General Assembly, Report of the Secretary-General, A/66/173, 22/07/2011. (Follow-up to the Second World Assembly on Ageing).

25. Committee on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women, CEDAW/C/2010/47/GC.1, general recommendation No. 27 (unedited version), 19/11/2010.

და შეზღუდოს მათი წვდომა სახელმწიფოს მომსახურების მთელ სპექტრზე. შედეგად, ასაკოვანი ქალები ვერ შეძლებენ ადამიანის უფლებების სრულფასოვნად გამოყენებას, რაც პირდაპირ წინააღმდეგობაშია საქართველოს კონსტიტუციის სამართლებრივი და სოციალური სახელმწიფოს პრინციპებთან²⁶.

კაცები ეკონომიკურად აქტიურებიან უფრო ადრეულ ასაკში, რაც წარმოშობს უთანასწორობას სამუშაო ბაზარზე. ეს უთანასწორობა გამოიხატება როგორც ხელფასის მხრივ, ასევე კარიერული ზრდის კუთხითაც²⁷. დასაქმების ფორმალურ სექტორში ქალები ნაკლებად არიან ჩართულნი და ამასთან, ქალები, როგორც წესი, მამაკაცებზე ნაკლებ ანაზღაურებას იღებენ იმავე სამუშაოსთვის ან თანაბარი ღირებულების სამუშაოსთვის. მთელი ცხოვრების მანძილზე ქალების მიმართ დასაქმებაში გენდერული ნიშნით არსებული დისკრიმინაცია კუმულატიურ გავლენას ახდენს ასაკოვან ქალზე, რაც გამოიხატება მამაკაცებთან შედარებით არაპროპორციულად დაბალი შემოსავალით, დაბალი ან საერთოდ არარსებული დაგროვებითი პენსიით²⁸. ეს კი გულისხმობს, რომ ასაკობრივი პენსიის უფლება, მისი ოდენობა, მჭიდროდ არის დაკავშირებული მათ მიერ მიღებულ ხელფასთან, რაც იწვევს მამაკაცებთან შედარებით დაბალ პენსიას, რადგან ხშირად ქალებს ფორმალურ სექტორში მუშაობისას წყვეტა აქვთ ან საერთოდ არაფორმალურ ეკონომიკაში არიან დასაქმებულნი. გენდერული თანასწორობის მუდმივმოქმედი საპარლამენტო საბჭოს თემატური მოკვლევის ანგარიშის ოჯახში დასაქმებულთა სტატისტიკის თანახმად, 2019 წლის მონაცემებით, ოჯახში დასაქმებულები საქართველოში დასაქმებულთა 1.1%-ს შეადგენდნენ, აქედან 99% ქალია. მათ შორის, 88%-ს შეადგენს 35-დან 70 წლამდე ასაკის ქალს. თუმცა, აქვე გენდერული თანასწორობის საბჭოს კვლევაში მითითებულია, რომ გამოკითხვაში ჩართულთა განმარტებით, საქართველოში დღემდე არ არსებობს სარწმუნო სტატისტიკური მონაცემები გენდერული ან ასაკობრივი ნიშნით არაფორმალურ სექტორში დასაქმებული პირების შესახებ. არსებული მონაცემები 31%-34%-ს შორის მერყეობს²⁹. რადგან არაფორმალურ ეკონომიკაში დომინირებენ ასაკოვანი ქალები, საქართველოს შრომის კოდექსის შესაბამისად, მათი შრომითი უფლებების რეგულირება ქვეყნის ჯანდაცვის სისტემის მდგრად განვითარებას შეუწყობს ხელს³⁰. გარდა ამისა, ასაკოვანი ქალების სავალდებულო საპენსიო ასაკი მამაკაცებთან შედარებით, განსხვავებულია. საქართველოს კანონმდებლობით ქალის

26. საქართველოს რესპუბლიკის კონსტიტუციური კანონი, საქართველოს კონსტიტუცია, 786, საქართველოს პარლამენტი, 24/08/1995.

27. კავშირი საფარი, ქალთა ეკონომიკური გაძლიერება საქართველოში, გამომცემლობა „ნეკერი“, თბ., 2017.

28. Committee on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women, CEDAW/C/2010/47/GC.1, general recommendation No. 27 (unedited version), 19/11/2010.

29. გენდერული თანასწორობის მუდმივმოქმედი საპარლამენტო საბჭოს თემატური მოკვლევის ანგარიში, ქალთა უფლებები არაფორმალურ ეკონომიკაში და Covid 19-ის გავლენა, 2021.

30. გენდერული თანასწორობის მუდმივმოქმედი საპარლამენტო საბჭო, საკვლევი საკითხი: ოჯახში დასაქმებულთა/არაფორმალური ეკონომიკის აქტორთა დაგროვებით საპენსიო სქემაში ჩართვის ანალიზი არაფორმალური ეკონომიკის ფორმალიზების მიზნით, ავტორი ირინა ბათიაშვილი, 2023.

საპენსიო ასაკი შეადგენს 60 წელს, ხოლო მამაკაცის საპენსიო ასაკი 65 წელია. თუ დავეყრდნობით ლოგიკას, რომ ხშირად დამსაქმებლები საპენსიო ასაკის მქონე ქალებს უყურებენ როგორც არასაინვესტიციო აქტივს, მაშინ შეიძლება ვივარაუდოთ, რომ აღნიშნული ქალების განსხვავებული საპენსიო ასაკი შესაძლებელია წარმოადგენდეს დისკრიმინაციას ასაკისა და სქესის მიხედვით.

სახელმწიფოს მხრიდან ნახევარგანაკვეთიანი სამუშაოს განვითარების ხელშეწყობა საზოგადოების სოციალურ-ეკონომიკური განვითარებისთვის აუცილებელი ფაქტორია. „ფრანგულ სამეცნიერო ლიტერატურაში არასრულგანაკვეთიანი სამუშაო განხილულია სამ ჭრილში, კერძოდ: როგორც ა) პირადი და პროფესიული ცხოვრების თანაარსებობის საშუალება; ბ) მოქნილი სამუშაო გარემოს შექმნისა და მენეჯმენტის მოთხოვნების დაკმაყოფილების საშუალება; გ) იოლი გზა პენსიისაკენ³¹. მეორე ფაქტორია სახელმწიფოში დასაქმებულობის დონის გაზრდა: სახელმწიფოს მხრიდან არასრულგანაკვეთიანი სამუშაო ადგილების გაზრდის ხელშეწყობა წინ გადადგმული ნაბიჯია შრომის ბაზარზე ბავშვიანი ქალების, სტუდენტების, ჯანმრთელობის პრობლემების მქონე პირებისა და ასაკიანი დასაქმებულების ჩართვის კუთხით³². ცალკეული ქვეყნების კომპანიები ხშირად იყენებენ არასრულგანაკვეთიან სამუშაოს საპენსიო ასაკის პროფესიონალი კადრების ახალგაზრდა თაობისათვის გამოცდილების გადაცემის მიზნით“³³.

პანდემიის დროს ქალების მზრუნველობით (მოვლა-ზრუნვა) პასუხისმგებლობას უფრო მომაკვდინებელი და საშიში შედეგები აქვს. უმეტესად, ოჯახში ავადმყოფი წევრების მოვლა-პატრონობაზე ზრუნავენ ქალები. აღსანიშნავია, რომ ტრადიციული გზით მშობიარეების მიმღებები არიან ქალები. ასევე, საავადმყოფოებში ექთნების და დამლაგებლების, სამრეცხაო მუშაკთა ჯანდაცვის მომსახურების ჯგუფის აბსოლუტურ უმრავლესობას წარმოადგენენ ქალები³⁴. ფაქტია, რომ ამ პოზიციებზე საავადმყოფოებში დაინფიცირების რისკი უფრო მაღალია და აღნიშნულ პოზიციაზე მომუშავე პერსონალი ვერ იღებენ ისეთივე მხარდაჭერას და დაცვას, როგორც ექიმები, რომელთა უმეტესობა განვითარებად ქვეყნებში მამაკაცები არიან.

ასაკოვანი ქალთა უფლებების დაცვის რეკომენდაციები

ასაკოვანი ქალები სახელმწიფომ უნდა განიხილოს, როგორც საზოგადოების მნიშვნელოვანი რესურსი და გაეროს მონაწილე სახელმწიფოების ვალდებულებაა, მიიღონ ყველა შესაბამისი ზომა, მათ შორის, საკანონმდებლო დონეზე, რათა აღმოიფხვრას ასაკოვანი ქალების მიმართ არსებული დისკრიმინაცია. იმის-

31. თ. შუდრა. არასრულგანაკვეთიანი სამუშაო, შრომის სამართალი, III, მერიდიანი, თბ., 2014, 111-112.

32. იქვე.

33. იქვე.

34. C. C. Perez. Invisible Women, Penguin Random House UK, London, 2019., 299.

ათვის, რომ უზრუნველყოფილი იქნეს ასაკოვანი ქალების სრული და ეფექტიანი მონაწილეობა პოლიტიკურ, სამოქალაქო და ეკონომიკურ საქმიანობაში, გაეროს მონაწილე სახელმწიფოებმა უნდა შეიმუშაონ გენდერული და ამასთან ასაკობრივი სპეციფიკის მქონე პოლიტიკა³⁵. ასაკოვან ქალებს უნდა ჰქონდეთ საშუალება სახელმწიფოსგან მიიღონ ინფორმაცია მათი უფლებებისა და იურიდიული სერვისების წვდომის შესახებ. თავის მხრივ, სახელმწიფომ უნდა მოამზადოს პოლიცია, სასამართლო სისტემა, სხვა სახელმწიფო ინსტიტუტები ასაკთან და სქესთან დაკავშირებულ საკითხებზე, რომლებიც ეხება ასაკოვან ქალებს. სახელმწიფოების ერთ-ერთი ვალდებულებაა, აღმოფხვრას ნეგატიური სტერეოტიპები და შეცვალოს სოციალური და კულტურული ქცევის ნიმუშები, რომლებიც ასაკოვან ქალებს დისკრიმინაციულ მდგომარეობაში აყენებს. გაერო განსაკუთრებულ ყურადღებას უთმობს მთელი ცხოვრების განმავლობაში სწავლის შესაძლებლობას, კერძოდ, სახელმწიფოებმა უნდა უზრუნველყონ განათლების სფეროში თანაბარი შესაძლებლობები ყველა ასაკის ქალისთვის და ამავდროულად, უზრუნველყონ, რომ ასაკოვან ქალებს ჰქონდეთ წვდომა სწავლის შესაძლებლობებზე მთელი ცხოვრების მანძილზე³⁶. სახელმწიფოს ერთ-ერთი მთავარი ამოცანაა, ხელი შეუწყოს ასაკოვანი ქალების დასაქმებას ანაზღაურებადი სამუშაოთი ყოველგვარი დისკრიმინაციის გარეშე. ამ მიმართულებით მნიშვნელოვანია, რომ სახელმწიფომ ყურადღება მიაქციოს გენდერულ ჭრილში ანაზღაურების სხვაობის ზეგავლენას ასაკოვან ქალებზე. გაეროს რეკომენდაციის თანახმად სახელმწიფომ უნდა უზრუნველყოს, რომ ბავშვის ზრუნვაზე პასუხისმგებელ ასაკოვან ქალებს ჰქონდეთ წვდომა შესაბამის სოციალურ და ეკონომიკურ შეღავათებზე, როგორცაა, ბავშვის მოვლის შეღავათები. აღნიშნული რეკომენდაცია დამოკიდებულია სახელმწიფოს ეკონომიკურად განვითარების ნიშნულზე. ასაკოვანი ქალების ეკონომიკური გაძლიერება 2010 წლიდან გაეროს ერთ-ერთი მთავარი მიზანი გახდა. სახელმწიფოს ვალდებულებაა მოხსნას ასაკისა და სქესის საფუძვლებზე არსებული ბარიერები სასოფლო-სამეურნეო კრედიტებისა და სესხების წვდომის ნაწილში და ასაკოვანი ფერმერებისთვის და მცირე მიწის მფლობელებისთვის უზრუნველყოს შესაბამისი ტექნოლოგიების ხელმისაწვდომობა. ამ მიმართულებით სახელმწიფომ უნდა შექმნას სპეციალური მხარდაჭერის სისტემები, მაგალითად: მიკროკრედიტის უზრუნველყოფა, პარალელურად ასაკოვანი ქალებისთვის მიკრომეწარმეობის წახალისება. ასაკოვანი ქალებისთვის ხელმისაწვდომი უნდა იყოს ტრანსპორტი, რათა ჰქონდეთ საშუალება მიიღონ მონაწილეობა ეკონომიკურ და სოციალურ ცხოვრებაში, მათ შორის, საზოგადოებრივ საქმიანობაში. სატრანსპორტო პოლიტიკა განსაკუთრებით ზეგავლენას ახდენს გარეუბნებში და სოფლად მცხოვრებ ასაკოვან ქალებზე.

35. Committee on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women, CEDAW/C/2010/47/GC.1, general recommendation No. 27 (unedited version), 19/11/2010.

36. Committee on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women, CEDAW/C/2010/47/GC.1, general recommendation No. 27 (unedited version), 19/11/2010.

ასაკოვან ქალთა ცხოვრების ხარისხის გაუმჯობესების რეკომენდაციები

რეკომენდაციები ასაკოვანი ქალების ცხოვრების ხარისხის გასაუმჯობესებლად:³⁷

ძირითადი რეკომენდაციები:

1. სქესსა და დაბერებას შორის ურთიერთკავშირის შესახებ შეგროვებული მონაცემების გაუმჯობესება.
2. ასაკოვანი ქალების ძირითადი უფლებების გაძლიერება და დაცვა.
3. გენდერული პოლიტიკის (გენდერული მეინსტრიმინგი) ასახვის უზრუნველყოფა დაბერების შესახებ პოლიტიკაში, ხოლო დაბერების – გენდერულ პოლიტიკაში.

კონკრეტული რეკომენდაციები:

4. უწყვეტი სწავლა-განათლების მოთხოვნის მხარდაჭერა.
5. ასაკოვანი ადამიანების ჯანმრთელობის მდგომარეობის გასაუმჯობესებლად კონკრეტული გენდერული სპეციფიკური მიზნების შემუშავება.
6. ასაკოვანი ქალების უკეთესი ჩართულობისა და გაძლიერების მხარდაჭერა.
7. მარტო მცხოვრები ასაკოვანი ქალებისადმი საზოგადოების მხარდაჭერა და სოციალური ქსელების, კომუნიკაციის გაძლიერება.
8. სოფლად მცხოვრები ასაკოვანი ქალების საჭიროებების პრიორიტეტულობა საჯარო პოლიტიკაში.

ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო ინსტრუმენტთა შორის გენდერული მეინსტრიმინგის განხორციელების კუთხით მნიშვნელოვანია გაეროს მდგრადი განვითარების მიზნები (SDG's), პეკინის დეკლარაცია და სამოქმედო პლატფორმა (BPfA) და გაეროს ქალთა მიმართ დისკრიმინაციის ყველა ფორმის აღმოფხვრის შესახებ კონვენცია (CEDAW). აღნიშნული დოკუმენტები სახელმწიფოს ეხმარება თანაბარი უფლებების მიზნის მისაღწევად საჭირო ღონისძიებების სწორად და ეფექტიანად იმპლემენტაციაში³⁸. აღნიშნული ვალდებულება იკისრა საქართველომაც.

გენდერული თანასწორობა სახელმწიფოს ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი მიზანია და მისი შესრულება კომპლექსური ხასიათის გამოწვევებთან არის დაკავშირებული. გენდერული მეინსტრიმინგი თანასწორობის მიზნის მიღწევის ერთ-ერთი საშუალებაა. გენდერულ საკითხთა მეინსტრიმინგი წარმოადგენს თანამედროვე

37. UN Women Coordination Division, Between Gender and Ageing The Status of the World's Older Women and Progress Since the Madrid International Plan of Action on Ageing, Executive Summary, February 2012.

38. საქართველოს სახალხო დამცველი, გენდერული მეინსტრიმინგი, საქართველოს მიერ აღიარებული ვალდებულებებისა და მათი შესრულების სტატუსის მომხილვა, 2021, <https://www.ombudsman.ge/res/docs/2021031012092173973.pdf>

პოლიტიკას და პროცესს გენდერული თანასწორობის შესახებ, რაც გულისხმობს კომპლექსური სტრატეგიის და გენდერული პერსპექტივის ინტეგრირებას სხვადასხვა ინსტიტუციებში (მთავრობის მიერ განხორციელებულ ყველა სამუშაო გეგმაში)³⁹. იმისათვის, რომ გენდერული თანასწორობა და თანაბარი უფლებები შრომით სექტორში იქნეს სრულფასოვნად დამკვიდრებული, აუცილებელია, ეფექტიანი პოლიტიკის და შესაბამისი პროგრამების, კონცეფციების შემუშავება და დანერგვა როგორც სახელმწიფო დონეზე, ასევე კერძო სექტორში⁴⁰.

დასკვნა

უპრეცედენტო დემოგრაფიული დაბერების საკითხი ცხოვრების სტანდარტების გაუმჯობესებასთან, პირველადი ჯანდაცვის სისტემის არსებობასთან, ნაყოფიერების შემცირებასთან და სიცოცხლის ხანგრძლივობის ზრდასთან არის დაკავშირებული. შესაბამისად, მოსახლეობის სტრუქტურაში ცვლილება მნიშვნელოვან ზეგავლენას ახდენს ადამიანის უფლებების მნიშვნელობის გაფართოებაზე. რაც გულისხმობს ყოვლისმომცველი და სისტემური გზით ასაკოვანი ქალების მიმართ დისკრიმინაციის წინააღმდეგ საპასუხო რეაგირებას ქალთა მიმართ დისკრიმინაციის ყველა ფორმის აღმოფხვრის შესახებ კონვენციის შესაბამისად.⁴¹ თუ დავეყრდნობით გაერთიანებული ერების ქალთა მიმართ დისკრიმინაციის აღმოფხვრის შესახებ კომიტეტის მსჯელობას, ასაკისა და სქესის მიხედვით სტატისტიკური მონაცემები შესაძლებელია გახდეს ასაკოვანი ქალების მდგომარეობის უკეთ შეფასების საშუალება, რომლის მიხედვით უნდა მოხდეს, პირველ რიგში, პრობლემების იდენტიფიცირება, ასევე გადაჭრის გზების ძიება და შემდგომ ინსტიტუციურ, სექტორის და სახელმწიფო დონეზე შესაბამისი ისეთი რეფორმების გატარება, რომელიც შეამცირებს ასაკოვანი ქალების მიმართ დისკრიმინაციას და შემდგომ მთლიანად აღმოფხვრის ამ უკანასკნელს.

ქალების და მათი ცხოვრების შესახებ მონაცემების არ ან ვერ შეგროვება გენდერული ნიშნით დისკრიმინაციის ნატურალიზაციის ხელშემწყობი ერთ-ერთი ფაქტორია. ქალი „ჰიპერ“ ხილული ხდება ყველასთვის, როცა აღიქმება დაქვემდებარებული სქესის კლასად და მას ეპყრობიან ამ გარემოების შესაბამისად, ამავდროულად კი უხილავი ხდება მაშინ, როცა საქმე ეხება ქალებზე მონაცემების შეგროვებას⁴². გენდერულ სტერეოტიპებს და ტრადიციულ და ჩვეულ პრაქტიკას შეიძლება ჰქონდეს მავნე ზეგავლენა ასაკოვანი ქალების ცხოვრების ყველა სფეროზე, განსაკუთრებით შეზღუდული შესაძლებლობის მქონე ასაკოვანი ქალებზე,

39. გაეროს ქალთა ორგანიზაცია, გენდერული მეინსტრიმინგი პრაქტიკული სახელმძღვანელო საჯარო მოხელეებისთვის, თბ., 2014, 27-29.

40. *ირინა ბათიაშვილი*. გენდერული პოლიტიკა, საქართველოს ინტელექტუალური საკუთრების ეროვნულ ცენტრში დეპონირებული, 09/05/2022.

41. Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women, CEDAW/C/2010/47/GC.1, general recommendation No. 27 (unedited version), 19/11/2010.

42. *C. C. Perez*. Invisible Women, Penguin Random House UK, London, 2019., 299.

მათ შორის, ოჯახურ ურთიერთობებზე, კოლექტიურ არაცნობიერში არსებული სტიგმების ასახვაზე მედიაში და დამსაქმებლების, ჯანდაცვის მუშაკების დამოკიდებულებებზე. საბოლოო ჯამში კი აღნიშნულმა შეიძლება ასაკოვან ქალებზე ძალადობა და ფსიქოლოგიური, სიტყვიერი შეურაცხყოფა გამოიწვიოს.

დაბერებასთან დაკავშირებული ადამიანის უფლებების ფემინიზაციას ობიექტური და შორსმიმავალი შედეგი აქვს. ამკარაა, რომ ქალები სიცოცხლის მანძილზე უამრავ ბარიერს აწყდებიან, რომელიც დაკავშირებულია ოჯახურ მზრუნველობით საქმიანობასთან, საშინაო აუნაზღაურებად სამუშაოსთან, ფსიქოლოგიურ სტრესთან, დროის ამ პერიოდში შრომითი უნარ-ჩვევების სტაგნაციასთან, ცოდნის მოძველებასთან და ბიოლოგიურ ცვლილებებთან, რაც გამოწვეულია ორსულობა-მშობიარობის ფაქტით. ფორმალურ სექტორში სამუშაოების არარსებობა ქალებისათვის პირველი გამოძევები მიზეზია, რომ არაფორმალურ სექტორში წავიდნენ, იპოვონ სამუშაო დაბალი ხელფასით და ჯანმრთელობის უსაფრთხოებისთვის აუცილებელი პირობების გარეშე⁴³. საშინაო აუნაზღაურებად სამუშაოსთან და ასაკთან ერთად ტრანსფორმირებულ უნარ-ჩვევებთან სამსახურის შეთავსების ერთ-ერთი კარგი გამოსავალი შეიძლება არასრულ განაკვეთზე მუშაობა იყოს. საქართველოს შრომის კოდექსის მე-16 მუხლის მე-4 პუნქტის „ა)“ ქვეპუნქტის თანახმად, ობიექტური შესაძლებლობის არსებობის შემთხვევაში დამსაქმებელი ვალდებულია: გაითვალისწინოს დასაქმებულის მოთხოვნა სრული სამუშაო განაკვეთიდან დამსაქმებელთან არსებულ არასრულ სამუშაო განაკვეთზე გადასვლის შესახებ⁴⁴.

მნიშვნელოვანია, სახელმწიფომ ასაკოვანი ქალებისთვის ღირსეული ცხოვრების პირობების შექმნისათვის გაითვალისწინოს გაეროს ქალთა ორგანიზაციის რეკომენდაციები: ასაკოვანი ქალების ეკონომიკური გაძლიერება; სოფლად მცხოვრები ასაკოვანი ქალების საჭიროების პრიორიტეტულობა; უწყვეტი სწავლა-განათლება (რომელშიც შეიძლება გაერთიანდეს ასაკოვანი ქალების უნარ-ჩვევების გადამზადების და დასაქმების პროგრამა); გენდერული პოლიტიკის და დაბერების შესახებ პოლიტიკის დაკავშირება.

გამოყენებული ლიტერატურა:

ქართულენოვანი ლიტერატურა

1. უგრეხელიძე მ., კონსტიტუციონალიზმის პარადიგმები ვრცელ ესეიდ განფენილი, „მართლმსაჯულება და კანონი“, №2(62)19, 2019, 196.
2. ბათიაშვილი ი., დასავლური პოლიტიკური ფილოსოფია, ფრანი, თბ., 2022, 188.
3. კუბლაშვილი კ., მეხუთე გამოცემა, ჯისაია, 2019, 74-85.

43. ირინა ბათიაშვილი. მითები ასაკოვან ქალებზე და მსოფლიოს სტერეოტიპები, „სამართალი და მსოფლიო“, N17, 2021, 56-68.

44. საქართველოს ორგანული კანონი საქართველოს შრომის კოდექსი, 4113-რს, საქართველოს პარლამენტი, 17/12/2010.

4. ბათიაშვილი ი., შრომითი ურთიერთობებიდან წარმოშობილი დისკრიმინაციის სახეობები და სახელმწიფოს პოზიტიური ვალდებულება, თემიდა, №14 (16)-2021, 159.
5. კავშირი საფარი, ქალთა ეკონომიკური გაძლიერება საქართველოში, გამომცემლობა „ნეკერი“, თბ., 2017.
6. გენდერული თანასწორობის მუდმივმოქმედი საპარლამენტო საბჭოს თემატური მოკვლევის ანგარიში, ქალთა უფლებები არაფორმალურ ეკონომიკაში და Covid 19-ის გავლენა, 2021.
7. გენდერული თანასწორობის მუდმივმოქმედი საპარლამენტო საბჭო, საკვლევი საკითხი: ოჯახში დასაქმებულთა/არაფორმალური ეკონომიკის აქტორთა დაგროვებით საპენსიო სქემაში ჩართვის ანალიზი არაფორმალური ეკონომიკის ფორმალუზების მიზნით, ავტორი ირინა ბათიაშვილი, 2023.
8. შუდრა თ., არასრულგანაკვეთიანი სამუშაო, შრომის სამართალი, III, მერიდიანი, თბ., 2014, 111-112.
9. საქართველოს სახალხო დამცველი, გენდერული მეინსტრიმინგი, საქართველოს მიერ აღიარებული ვალდებულებებისა და მათი შესრულების სტატუსის მომხილვა, 2021.
10. გაეროს ქალთა ორგანიზაცია, გენდერული მეინსტრიმინგი პრაქტიკული სახელმძღვანელო საჯარო მოხელეებისთვის, თბ., 2014, 27-29.
11. ბათიაშვილი ირინა, „ასაკოვანი ქალების ღირსეული ცხოვრება და დასაქმება“, საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენციის მასალები, თანამედროვე სამართლის გამოწვევები, გამომცემლობა „იურისტების სამყარო“, თბილისი, 2022.

უცხოურენოვანი ლიტერატურა

1. United Nations, General Assembly, Report of the Secretary-General, A/66/173, 22/07/2011.
2. Committee on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women, CEDAW/C/2010/47/GC.1, general recommendation No. 27 (unedited version), 19/11/2010.
3. Office of the High Commissioner for Human Rights, Normative standards in international human rights law in relation to older persons, Analytical Outcome Paper, August 2012.
4. Perez C. C., Invisible Women, Penguin Random House UK, London, 2019., 299.
5. UN Women Coordination Division, Between Gender and Ageing The Status of the World's Older Women and Progress Since the Madrid International Plan of Action on Ageing, Executive Summary, February 2012.

DOI: <https://doi.org/10.59172/2667-9876/2023-2/88-99>

GENERAL OVERVIEW OF THE RIGHTS OF OLDER WOMEN

Irina Batiashvili

PhD student of Caucasus International University,
Researcher of the Analytical Department of the Ministry of Justice of Georgia
on the rights of older persons

Abstract. Women come across lots of barriers throughout their lives, which are related to family care activities, domestic unpaid work, psychological stress, the stagnation of labour skills during that period of time, obsolescence of knowledge, and biological changes caused by pregnancy and childbirth. Ultimately, along with ageing, women end up being discriminated against economically, which means a smaller amount of funded pension compared to men, or completely suspended funded pension, low income, lower position at work, minimum chance at career advancement, work skills requiring upgrade and practice to be acquired. According to the recommendations of the UN, states should ensure that older women who bear responsibility for the care of children have access to appropriate social and economic benefits such as childcare benefits. UN States parties should adopt gender-sensitive and age-specific policies to ensure that older women participate fully and effectively in political, civil and economic activities.

Keywords: older women, UN recommendations, gender equality in the labour market.

Introduction

According to ‘The Spirit of Laws’, the major work of the great representative of the French Enlightenment, Baron Charles Louis Montesquieu: ‘Honour ... is capable of inspiring the most glorious actions, and, joined with the force of laws, may lead us to the end of government as well as virtue itself’¹. Article 1 of the Universal Declaration of Human Rights explains the basis of human dignity and, respectively, human duties: ‘All human beings are born free and equal in dignity and rights. They are endowed with reason and conscience and should act towards one another in a spirit of brotherhood’². Based on the principle of dignity, all human beings deserve ethical and respectful treatment, mostly because they are human beings. Every person has dignity despite their age, nationality,

1. *Irakli Batiashvili*. Western Political Philosophy, Frani, Tb., 2022, 188.

2. The United Nations, the Universal Declaration of Human Rights, 60th anniversary, special edition, Georgian Office of the UN Department of Public Information, UN Office of the High Commissioner for Human Rights, Georgia, 1948-2008.

origin, gender, property status, political or other opinions, social origin, or any other status. For the legal protection of human dignity, it is necessary to create honourable living conditions for men and women. Everyone shall be able to obtain appropriate education, enter professions, be employed, and have a lawful income which is necessary for his and his family's honourable life³. Today's definition of the right to equality did not originate in a modern century. It is the result of evolution and its genesis dates back to 427 B.C. in Athens. The great philosopher, Plato, develops the principle of equality of men and women in his work 'Republic'. 'And if so, my friend, there is no special faculty of administration in a state which a woman has because she is a woman, or which a man has by virtue of his sex, but the gifts of nature are alike diffused in both; all the pursuits of men are the pursuits of women also, but in all of them a woman is inferior to a man'⁴. Despite the fact that Plato places strong emphasis on physiological factors, his philosophical doctrine pronounces that for overall welfare it is necessary to make men and women equal and ensure equality of men and women in teaching and education. The great minds of 16th-17th centuries, Thomas Hobbes and John Locke, propose equality between human beings as one of the major features of the natural human condition. In his work, 'Two Treatises of Government', John Locke distinguishes two fundamental principles when discussing the essence of civil society: liberty and equality of mankind⁵. John Locke relates infinite wisdom to our natural condition and establishes it as a pattern of order that, as all men are independent and equal, no one ought to harm another in life, health, liberty or possession, and that punishment of the guilty is the means for the correct functioning of the natural order⁶. Therefore, it may be concluded that even in the wilfully created society of men, there are means – the law. In a society created through mutual agreement (public agreement), the life, property and welfare of a man can be protected by means of law. The above said underlines the meaning of the triad – 'truth, law, justice'. According to a note of the academic and emeritus professor Mindia Ugrekhelidze: 'I have been preaching for a long time now that we must consider the formula "truth, law, justice" as an almost sacred triad. According to it, justice is a goal, law is the means, and the truth is the facts, correctly understood and registered, on which we must rely for their further precise and impeccable assessment'⁷. According to Thomas Hobbes' 'Leviathan', from the principal equality characteristic to the natural condition, which conveys the physical and mental capabilities of men and women, equal hopes and aspirations emerge for the achievement of set goals⁸. Although noteworthy, the opinion in 'Leviathan' also connects arguments originated on the grounds of equality to war and conflicts⁹.

3. *Konstantine Kublashvili*. - „Fundamental Human Rights and Freedoms“ Fifth Edition, GCI, 2019, 74-85.

4. *Irakli Batiashvili*. Western Political Philosophy, Frani, Tb., 2022, 37.

5. *Дж. Локк*. „Два трактата о правлении“ (Соч. в трёх, Т.3), „Мысль“, Москва, 1988.

6. *Irakli Batiashvili*. Western Political Philosophy, Frani, Tb., 2022, 160.

7. *Mindia Ugrekhelidze*. Paradigms of Constitutionalism Spread out in the Form of Expanded Essay, Justice and Law, N2(62)'19, 2019,196. (Translated by the Legislative Herald of Georgia)

8. *Hobbes T., Leviathan*. 1651, The English Works, vol. III (Leviathan). Henry G. Bohn, 1651. CHAPTER IV.: of speech, London. <https://oll.libertyfund.org/title/hobbes-the-english-works-vol-iii-leviathan>.

9. *Irakli Batiashvili*. Western Political Philosophy, Frani, Tb., 2022, 138.

Of Equality

Let us look at the recent past. According to Article 14 of the Constitution of Georgia of 1995, after the gaining of independence by Georgia, any discrimination on the grounds of race, colour, language, sex, religion, political or other views, national, ethnic and social affiliation, origin, property or titular status, or place of residence, and on any other grounds shall be prohibited and the right to equality before law shall be strengthened. That one-paragraph article was limited by a rather humble record. Our Constitution has been developing along with new political or social turbulences and today the right to equality is protected by Article 11,¹⁰ which is given in four paragraphs, and besides, according to Article 11 of the Constitution of Georgia, the state has an obligation to provide equal rights and opportunities for men and women¹¹. However, as long as the signs of discrimination are sometimes present in labour relations, Article 4(2) and (3) of the Labour Code of Georgia determine the meaning of direct and indirect discrimination. As of today, characteristics protected by the Labour Code of Georgia include age and sex. Accordingly, in the event of discrimination on the ground of age or sex, or both, the characteristics of both of them is given identical meaning. With a view to a correct understanding of direct and indirect discrimination, the definitions of the Equality and Human Rights Commission of Great Britain should be taken into consideration¹².

Direct discrimination is when you are treated worse than another person or other people, because:

- you have a protected characteristic;
- someone thinks you have that protected characteristic (known as discrimination by perception);
- you are connected with someone with a protected characteristic.

Indirect discrimination happens when the policy of an employer, which applies in the same way for everybody, disadvantages a group of people who share a protected characteristic, or has a negative effect on them, and as the part of the group, that policy is disadvantageous to you as well. A ‘policy’ can include a practice, a rule or an arrangement. To prove that indirect discrimination is happening or has happened:

- there must be a policy which an organisation is applying equally to everyone (or to the group which includes you);
- the policy must disadvantage people with your protected characteristic when compared with those without it;
- you must be able to show that that policy has disadvantaged you personally or that, due to that policy, you will be disadvantaged in the future;

10. The Constitutional Law of the Republic of Georgia, the Constitution of Georgia, 786, Parliament of Georgia, 24/08/1995.

11. *Irina Batiashvili*. Types of Discrimination Arising from Labour Relations and the Positive Obligation of the State, *Temida*, N14 (16)-2021, 159.

12. <https://www.equalityhumanrights.com/en/advice-and-guidance/what-direct-and-indirect-discrimination>.

- the organisation cannot show that there is a good reason for applying the policy despite the level of disadvantage to people with your protected characteristic¹³.

In the 21st century, one of the grounds for the dignified living conditions of people is an appropriate work environment and appropriate pay¹⁴. Throughout their lives, people work for both their individual and universal welfare, and moreover women put great effort into the development of future generations, and therefore their contribution to the formation of society should be recognised by the state in respect of both its cultural and economic aspects.

Discrimination of Older Women and Psychological Factors

If we allow the fiction that prejudices and distorted stigmas existent in relation to older women have an impact on the oppression of older women and on their unrecognised active perception in the labour market, a reasonable expectation may be developed that, in the future, the transformation of stereotypes to the reality created under the concept of equality will enable the activation of the process of creating dignified living conditions for older women.

The most obvious example of multiple discrimination is the condition of older women needing to take appropriate measures in order to equally protect the rights of older women and men. It is known that at present women outnumber men by 66 million among those aged 60 years or over. Among those aged 80 years or over, women are nearly twice as numerous as men¹⁵. The gender character of ageing makes it clear that women live longer than men. Moreover, in comparison to men, a greater number of aged women live alone. It's a fact that the challenges that older women and men face require attention. Just as important should be the essential contribution the majority of older men and women can continue to make to the functioning of society if adequate guarantees are in place¹⁶.

The United Nations Committee on the Elimination of Discrimination against Women expressed concern about the multiple forms of discrimination experienced by older women and also about the deplorable reality that the rights of older women are not systematically addressed in the reports of UN States parties¹⁷. Thus, on its 42nd session concerning the elimination of all forms of discrimination against women, the Committee, in accordance with Article 21 of Convention, took the decision to issue a general recommendation on

13. *Irina Batiashvili*. Types of Discrimination Arising from Labour Relations and the Positive Obligation of the State, *Temida*, N14 (16)-2021, 166.

14. *Irina Batiashvili*. 'Decent living and Employment of Older Women', Materials of the International Scientific Conference, Challenges of Modern Law, publishing house 'World of Lawyers', Tbilisi, 2022.

15. United Nations, General Assembly, Report of the Secretary-General, A/66/173, 22/07/2011.

16. United Nations, General Assembly, Report of the Secretary-General, A/66/173, 22/07/2011. (Follow-up to the Second World Assembly on Ageing).

17. Committee on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women, CEDAW/C/2010/47/GC.1, general recommendation No. 27 (unedited version), 19/11/2010.

the protection of older women and their rights. These recommendations shall be looked at later. In UN General Recommendation No 27, it is recognised that age is one of the grounds and reasons on which women often suffer multiple forms of discrimination¹⁸. Often, the discrimination of older women is multidimensional. Age discrimination encompasses other forms of discrimination: discrimination on the grounds of sex, ethnic origin, disabilities, level of poverty, sexual orientation and gender identity, marital status, and other grounds. Negligence towards older women is also related to the stigma of their reproductive and production roles.

‘... Myths and stereotypes that surround older woman show how gender bias and discrimination intensify in old age everywhere, though the cultural forms may differ. Perhaps the most widespread stereotype is that of women as natural caregivers, a notion that continues to sustain the belief ... that the “traditional family” will take care of its elderly’¹⁹. In addition, widowhood and divorce exacerbate discrimination. Furthermore the lack of or limited access to health care services for diseases such as diabetes, cancer (in particular, the most prevalent forms of cancer among older women), hypertension, heart disease, cataract, osteoporosis and Alzheimer prevent older women from living a life with dignity and from fully enjoying life²⁰. Regarding older women, the following must necessarily be considered: postmenopausal, post-reproduction conditions and physical and mental health status connected to age which have a great impact on the routine of a woman’s life; all the above mentioned issues are mostly overlooked both in academic research and public policy and services. The fact that climate change affects women differently, in particular older women, should be taken into consideration by the state. Older women are more vulnerable than men due to their physical and biological differences. They can have different reactions to natural threats and disasters than men. Therefore, older women should be actively involved in the development of policy in the field of climate change which should serve as a precondition for the equal distribution of resources between men and women.

Older Women, Labour Market and Discriminatory Environment

According to the Recommendation of General Assembly 2011, the importance of looking into the rights of older women is obvious. Older women should be distinguished as a vulnerable group within the category of older people. According to the Recommendation, it is preferable for member states to enhance their capacity regarding more effective data and statistics collection, in order to better assess the condition of older persons and

18. Committee on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women, CEDAW/C/2010/47/GC.1, general recommendation No. 27 (unedited version), 19/11/2010.

19. United Nations International Research and Training Institute for the Advancement of Women (INSTRAW) “Ageing in Gendered World: Women’s Issues and Identities” (Santo Domingo, Dominican Republic 1999).

20. Committee on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women, CEDAW/C/2010/47/GC.1, general recommendation No. 27 (unedited version), 19/11/2010.

to set adequate monitoring mechanisms for programmes and policies geared towards ensuring the universally recognised rights of older persons. Data should be collected on older persons who live in urban, suburban and rural areas; besides, the state should have information on older persons in situations of vulnerability who are considered a vulnerable category, such as older women or older persons living in poverty²¹. The report of the Secretary General given on the United Nations' 66th Session was focused on the matters given below. A particularly high-impact matter was the condition of older women who face inequality because of their gender role, as established in society. Gender relations, in fact, structure the entire life cycle and influence access to resources and opportunities. This is characterised by an ongoing, regular²² and cumulative impact. Different circumstances, unequal conditions that determine the life of men and women in old age, are a result of a whole lifelong process and experience. Good health, economic security, adequate housing, a favourable environment, and access to land or other productive resources, are the grounds essential to ageing with dignity. However, achieving this and creating a life with dignity in old age depends on decisions and choices which are only partially determined by individuals, thus the burden of forming them mostly falls on the state. The impact of gender inequality in education and employment is most distinct in old age. Generally, stereotypes that exist about women, such as the burden of unpaid housework, the raising of a future generation, and inflexible work schedules (which create barriers for women in terms of development in the labour market from the very beginning), result in the greater poverty of older women compared to older men. Moreover, the mandatory retirement age for older women, the inadequate state pension rate, the low coefficient of participation in funded pensions, and other benefits of social security which are not focused on this vulnerable group, leave older women extremely unprotected. The access to productive resources, an adequate pension and income, are essential to ageing with dignity²³.

At the 66th UN assembly, four major challenges were identified which appeared consistently around the world: a) poverty and inadequate living conditions; b) age-related discrimination; c) violence; and d) lack of special measures, mechanisms and services²⁴.

For an employer, older women are often an unrecognised and unprofitable investment in terms of education and professional training. Therefore, an employer is not concerned with improving the professional skills of older women. According to the Labour Code of Georgia, developing the professional skills of an employee is a right of an employer, not an obligation. Older women do not have equal educational opportunities to learn

21. United Nations, General Assembly, Report of the Secretary-General, A/66/173, 22/07/2011. (Follow-up to the Second World Assembly on Ageing).

22. Office of the High Commissioner for Human Rights, Normative standards in international human rights law in relation to older persons, Analytical Outcome Paper, August 2012.

23. Office of the High Commissioner for Human Rights, Normative standards in international human rights law in relation to older persons, Analytical Outcome Paper, August 2012.

24. United Nations, General Assembly, Report of the Secretary-General, A/66/173, 22/07/2011. (Follow-up to the Second World Assembly on Ageing).

modern information technologies, nor the resources to obtain them. In terms of formal and informal education, especially vulnerable categories are the following: poor older women, older women with disabilities, and those living in rural areas²⁵. Lack of education may seriously diminish the participation of older women in social and political life and economic development, and limit their access to a whole spectrum of state services. Consequently, older women will not be able to fully avail themselves of human rights, which directly contravenes the legal and social principles of the state according to the Constitution of Georgia²⁶.

Men become economically active at an earlier age, which creates inequality in the labour market. That inequality is reflected both in terms of wages and career growth²⁷. Women are less involved in the formal sector of employment and besides, women receive less pay compared to men for the same work or work of a similar value. Gender-based discrimination in employment towards women throughout their life has a cumulative impact for older women, which is reflected in a disproportionately lower income and lower or no access to pensions compared with older men²⁸. This means that the right to a pension and its amount is closely related to wages received, which results in lower pensions compared to men as long as women working in a formal sector often have gaps, or they are employed in the informal economy. According to the thematic inquiry report of the Permanent Parliamentary Gender Equality Council of Georgia, the statistics on domestic workers show that, according to the data of 2019, the number of domestic workers constituted 1.1% and 99% of them are women. Among them, 88% are women between 35 and 70 years of age. However, the same inquiry of the Gender Equality Council indicates that, according to those participating in the research, there is no reliable statistical data on employees in informal sectors by age or gender. Current data range between 31% and 34%²⁹. As long as women dominate in the informal economy, regulating their labour rights in accordance with the Labour Code of Georgia should promote the sustainable development of the healthcare system of the country³⁰. Besides, the mandatory retirement age is different for men and women. According to the legislation of Georgia, a woman's retirement age is 60 while a man's retirement age is 65. If we rely on logic, according to which employers see women

25. Committee on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women, CEDAW/C/2010/47/GC.1, general recommendation No. 27 (unedited version), 19/11/2010.

26. The Constitutional Law of the Republic of Georgia, the Constitution of Georgia, 786, Parliament of Georgia, 24/08/1995.

27. *Sapari*, Women's Economic Empowerment in Georgia, Publishing house Nekeri, Tbilisi, 2017. https://undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/migration/ge/UNDP_GE_DG_Women_Economic_Empowerment_eng.pdf.

28. Committee on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women, CEDAW/C/2010/47/GC.1, general recommendation No. 27 (unedited version), 19/11/2010.

29. Thematic Inquiry Report of the Permanent Parliamentary Gender Equality Council, Rights of Women in the Informal Economy and Covid-19 Impact, 2021.

30. The Permanent Parliamentary Gender Equality Council, Issue for the inquiry: An Analysis of the inclusion of domestic workers/informal economy actors in the pension scheme with the aim of formalizing the informal economy, author Irina Batiashvili, 2023.

of retirement age as assets not profitable for investment, we may suggest that the different retirement age for women amounts to discrimination on the grounds of age and gender.

The promotion of part-time jobs by the state is an essential factor of social and economic development of the country. 'In French academic literature, part-time work is described in three aspects: as a) a means of coexistence of personal and professional life, b) a means of creating a flexible working environment and satisfying management requirements, c) an easy way to a pension³¹. The second factor is increasing the level of employment in the country: promotion by the state of increasing the number of part-time jobs is a step forward in the labour market in terms of the inclusion of women with children, students, persons with health problems, and older employees³². Companies of different countries often use part-time work for the purpose of sharing the experience of qualified personnel of retirement age with a new generation³³.

Women's care-taking (treatment) responsibilities also have more dangerous, even deadly consequences. Women do the majority of care for the sick at home. It is noteworthy that, women also make up the majority of traditional birth attendants. Also, the majority of nurses, cleaners and laundry workers of healthcare service in hospitals, are women³⁴. It is a fact that the risk of exposure to infections is higher in those positions in hospitals and the personnel working in those positions do not get the same degree of support and protection as doctors, who are predominantly men in developing countries.

Recommendations on Protection of Rights of Older Women

Older women must be regarded by the state as an important resource of society and it is an obligation of UN States parties to take all appropriate measures, including legislation, in order to eliminate discrimination against older women. UN States parties should adopt gender-sensitive and age-specific policies to ensure that older women participate fully and effectively in the political, civil and economic activities³⁵. Older women should be able to receive information from the state regarding their rights and access to legal services. On its behalf, the state should prepare police, the judicial system and other state institutions in matters related to age and gender in relation to older women. One of the obligations of a state includes eliminating negative stereotypes and changing the pattern of social and cultural behaviour, which put older women in a discriminative position. The UN pays special

31. T. Shudra. Part-time Work, Labour Law, III, Meridiani, Tb., 2014, 111-112

32. *Ibid.*

33. *Ibid.*

34. C. C. Perez. Invisible Women, Penguin Random House UK, London, 2019., 299.

35. Committee on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women, CEDAW/C/2010/47/GC.1, general recommendation No. 27 (unedited version), 19/11/2010.

attention to lifelong learning opportunities: in particular, states should ensure equality of opportunities in the field of education for women of all ages, and also ensure access to lifelong learning opportunities for older women³⁶. One of the major tasks of the state is to promote the employment of older women in paid jobs without any discrimination. In this respect, it is important that states monitor the impact of gender pay differences on older women. According to the recommendations of the UN, states should ensure that older women who have responsibility for the care of children have access to appropriate social and economic benefits such as childcare benefits. That recommendation depends on the level of economic development of the state. The economic empowerment of older women has become one of the major goals of the UN since 2010. States should be obliged to remove age- and gender-based barriers in terms of access to agricultural credits and loans and ensure access to relevant technology for older farmers and small landowners. In this respect, the state should create special support systems, such as: providing micro credits and, at the same time, encouraging older women in micro-entrepreneurship. Transport should be accessible for older women in order to enable their participation in economic and social life, including in public activities. Transport policy has a special impact on older women living in suburban and rural areas.

Recommendations to Improve the Quality of Life for Older Women

Recommendations to improve the quality of life for older women are as follows:³⁷

Overarching recommendations –

1. Improve data on the interactions between gender and ageing;
2. Reinforce and protect the human rights of older women;
3. Ensure that gender is mainstreamed into ageing policies (gender mainstreaming), and ageing is mainstreamed into gender policies;

Specific recommendations –

4. Support a lifelong learning approach to education;
5. Set gender-specific targets for improvements of the health status of older people;
6. Support better engagement with, and empowerment of, older women;
7. Strengthen social support and social networks, communication for older women living alone;
8. Prioritise the needs of rural older women in public policy.

Among international human rights instruments, the UN Sustainable Development Goals, the

36. Committee on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women, CEDAW/C/2010/47/GC.1, general recommendation No. 27 (unedited version), 19/11/2010.

37. UN Women Coordination Division, Between Gender and Ageing The Status of the World's Older Women and Progress Since the Madrid International Plan of Action on Ageing, Executive Summary, February 2012.

Beijing Declaration and Platform for Action and the UN Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women are particularly important in terms of gender mainstreaming. These documents help the state to correctly and efficiently implement the measures necessary for achieving the set goal of equal rights³⁸. This obligation is undertaken by Georgia as well.

Gender equality is one of the most important goals of the state and its performance is related to challenges of a complex nature. Gender mainstreaming is one of the means of achieving equality. The mainstreaming of gender issues is a modern policy and process regarding gender equality, which entails the integration of complex strategies and gender perspectives in different institutions (in every work plan deployed by the government)³⁹. In order to fully establish gender equality and equal rights in the labour sector, it is necessary to develop and establish efficient policies, and relevant programmes and concepts, both on the state level and in the private sector as well⁴⁰.

Conclusion

The issue of unprecedented demographic ageing is related to the improvement of living standards, the existence of basic healthcare systems, declines in fertility, and rising longevity. However, these changes in population structure have profound effects on the extension of the significance of human rights. This means an increase in the urgency of addressing the discrimination experienced by older women in a more comprehensive and systematic manner through the Convention for the purpose of eliminating all forms of discrimination against women⁴¹. If we rely on the deliberations of the United Nations Committee on the Elimination of Discrimination against Women, statistical data disaggregated by age and gender might become a way to better assess the status of older women, according to which, first of all, problems are identified, and solutions are found, and afterwards reforms are implemented on institutional, sectoral and state levels that reduce discrimination against older women and then totally eliminate it.

Failing to collect data on women and their lives or not collecting such data means that we continue to naturalise sex and gender discrimination. Women become *hyper-visible* at once when it comes to being seen as subservient sex class and treated accordingly, and at the same time they become invisible when the matter concerns the collection of data on women⁴². Gender stereotypes and traditional and general practices may have an adverse effect on all aspects of the lives of older women, in particular, older women with disabilities, including

38. Public Defender of Georgia, Review of Georgia's Gender Mainstreaming Obligations and their Fulfilment Status, 2021 <https://ombudsman.ge/res/docs/2021031012092124287.pdf>.

39. UN Women, Gender Mainstreaming - a Practical Guide for Public Servants, Tb., 2014, 27-29.

40. *Irina Batiashvili*. Gender Policy, deposited in the National Intellectual Property Centre of Georgia, 09/05/2022.

41. Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women, CEDAW/C/2010/47/GC.1, general recommendation No. 27 (unedited version), 19/11/2010.

42. *C. C. Perez*. Invisible Women, Penguin Random House UK, London, 2019., 299.

on family relations, on reflecting in media the stigmas existing in the collective unconscious, on the attitude of employers, and on healthcare workers. Ultimately, the above said might result in violence, and/or psychological and verbal abuse, against older women.

The feminisation of human rights concerning ageing has objective and far-reaching results. It is obvious that women come across lots of barriers throughout their lives, which are related to family care activities, domestic unpaid work, psychological stress, the stagnation of labour skills during that period of time, obsolescence of knowledge, and biological changes caused by pregnancy and childbirth. Lack of work in the formal sector is the first motivator for women to go to the informal sector and find a job with poor wages and without the necessary conditions for health security⁴³. A good way-out for combining work with skills transformed along with domestic unpaid work and ageing might be part-time work. According to Article 16(4)(a) of the Labour Code of Georgia, as far as objectively possible, an employer must: give consideration to requests by employees to transfer from full-time work to part-time work that becomes available in the establishment⁴⁴.

It is important for the state to take into consideration the following recommendations of the UN Women for ensuring life with dignity for older women: the economic empowerment of older women; prioritisation of the needs of rural older women; lifelong learning (which may include the retraining programme for older women, and their employment); the connection of gender policy and ageing policy.

References:

1. grekheldize M. Paradigms of Constitutionalism Spread Out in the Form of Expanded Essay, Justice and Law, N2(62)19, 2019, 196.
2. Batiashvili I. Western Political Philosophy, Frani, Tb., 2022, 188.
3. Kublashvili K., Fifth Edition, GCI, 2019, 74-85.
4. Batiashvili I., Types of Discrimination Arising from Labour Relations and the Positive Obligation of the State, Temida, N14 (16)-2021, 159.
5. Sapari, Women's Economic Empowerment in Georgia, Publishing house Neker, Tbilisi, 2017.
6. Thematic Inquiry Report of the Permanent Parliamentary Gender Equality Council, Rights of Women in the Informal Economy and Covid-19 Impact, 2021.
7. The Permanent Parliamentary Gender Equality Council, Issue for the inquiry: An Analysis of the inclusion of domestic workers/informal economy actors in the pension scheme with the aim of formalizing the informal economy, author Irina Batiashvili, 2023.
8. Shudra T., Part-time Work, Labour Law, III, Meridiani, Tb., 2014, 111-112.
9. Public Defender of Georgia, Review of Georgia's Gender Mainstreaming Obligations and Their Fulfilment Status, 2021.

43. Irina Batiashvili. Myths of Elder Women and World's Stereotypes, Journal Law and World, N17, 2021.

44. Organic Law of Georgia Labour Code of Georgia, 4113-რს, Parliament of Georgia, 17/12/2010.

10. UN Women, Gender Mainstreaming – a Practical Guide for Public Servants, Tb., 2014, 27-29.
11. Batiashvili Irina, Decent living and Employment of Older Women, Materials of the International Scientific Conference, Challenges of Modern Law, publishing house World of Lawyers, Tbilisi, 2022.

Foreign Literature

1. United Nations, General Assembly, Report of the Secretary-General, A/66/173, 22/07/2011.
2. Committee on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women, CEDAW/C/2010/47/GC.1, general recommendation No. 27 (unedited version), 19/11/2010.
3. Office of the High Commissioner for Human Rights, Normative standards in international human rights law in relation to older persons, Analytical Outcome Paper, August 2012.
4. Perez. C. C., Invisible Women, Penguin Random House UK, London, 2019., 299.
5. UN Women Coordination Division, Between Gender and Ageing The Status of the World's Older Women and Progress Since the Madrid International Plan of Action on Ageing, Executive Summary, February 2012.

ინტერვიუ INTERVIEW

ინტერვიუ ჩრდილოეთ რაინ-ვესტფალიის იუსტიციის მინისტრთან, დოქტორ ბენიამინ ლიბახთან

ბატონო ლიბახ, თქვენ შეხვედრები გქონდათ საქართველოს მრავალ დაწესებულებაში. რომელ უწყებასთან ისურვებდით თანამშრომლობას?

საქართველო გერმანიასთან ერთად მუშაობს პენიტენციური სისტემის მოდერნიზებაზე. ჩვენ ჩრდილოეთ რაინ-ვესტფალიაში მხარს ვუჭერთ ამ ინიციატივას გერმანიის საერთაშორისო თანამშრომლობის საზოგადოების მეშვეობით, ვიწვევთ რა ექსპერტებს ჩვენი სასჯელაღსრულების სისტემიდან, რათა რჩევები მისცენ ჩვენს კოლეგებს საქართველოში.

გარდა სასჯელაღსრულების სისტემაში თანამშრომლობისა, მე ვესაუბრე უზენაესი სასამართლოსა და საკონსტიტუციო სასამართლოს თავმჯდომარეებს სასამართლოებს შორის სასამართლო პარტნიორობაზე, რათა უზრუნველყოფილი იქნეს პირდაპირი დიალოგი ჩვენი ქვეყნების მოსამართლეებს შორის. ძალიან მახარული ვიქნები, თუ ამ მხრივ სამომავლოდ მიღწეული იქნება ახრთა აქტიური გაცვლა.

როგორც ამბობენ, თუ უცხო ქვეყანაში შთაბეჭდილების შექმნა გსურთ, ინდიკატორად უნდა ეწვიოთ მის სასჯელაღსრულების დაწესებულებებს. თქვენ მოინახულეთ რუსთავის №5 ქალთა და №16 სასჯელაღსრულების დაწესებულებები. როგორ შეაფასებდით იმას, რაც ადგილზე იხილეთ და როგორი ატმოსფეროა საქართველოს ციხეებში?

შთაბეჭდილება მოახდინა იმ ძალისხმევამ, რომელსაც საქართველო ახორციელებს ჰუმანური და მკურნალობაზე ორიენტირებული სასჯელაღსრულების დაწესებულებების სისტემის შესაქმნელად. უპირველეს ყოვლისა, ეს ეხება იმას, რომ სასჯელაღსრულების დაწესებულებებში სივრცითი პირობები უზრუნველყოფდეს პატიმართა ჰუმანურ განსახლებას. ამას უპირობოდ ადასტურებს ორივე დაწესებულება, რომელსაც ჩვენ ვესტუმრეთ: ისინი ჩანდა მოვლილი და ჰქონდა კარგი ინფრასტრუქტურა. ძალიან სასიხარულოა, რომ შეიქმნა ახალი დაწესებულებები პატიმართა ჯგუფების განსაკუთრებული საჭიროებების დასაკმაყოფილებლად, მაგალითად, ახალგაზრდა პატიმარი ქალებისთვის ან პატიმარი ქალებისთვის ბავშვებთან ერთად.

რა თქმა უნდა, რთულია ციხეებში არსებული მდგომარეობის გადმოცემა მოკლე

ბენიამინ ლიმბახი
BENJAMIN LIMBACH

ვიზიტის ფარგლებში, მაგრამ ჩვენი ვიზიტის დროს ატმოსფერო წყნარი და მშვიდი ჩანდა. განსაკუთრებით შთაბეჭედავი იყო რუსთავის მე-16 საპყრობილეში სასჯელაღსრულების ყოველდღიური ყოფა.

სასჯელაღსრულების შესახებ კანონმდებლობის ერთ-ერთი მიზანი მსჯავრდებულთა რესოციალიზაციაა. მოგვახსენეთ თქვენი შთაბეჭდილებები საქართველოს სასჯელაღსრულების სისტემაში განხორციელებული რეაბილიტაციისა და რესოციალიზაციის პროგრამების შესახებ და აგრეთვე გვითხარით, თუ რა თანამედროვე მიდგომები შეიძლება გაიზიაროს საქართველომ გერმანიასთან ამ მიმართულებით.

ჩემი ვიზიტის დროს მე და ჩემმა დელეგაციამ განსაკუთრებით დადებითად შევნიშნეთ ორი რამ:

საქართველოს სასჯელაღსრულების სისტემა პატიმრებს უამრავ შესაძლებლობას აძლევს, შეინარჩუნონ და განავითარონ ურთიერთობა ნათესავებთან პატიმრობის პერიოდშიც კი. „ოჯახისადმი მგრძობიარე სასჯელაღსრულების სისტემის“ შემუშავება, რომელიც მიზნად ისახავს პატიმართა ნათესავებისთვის თავისუფლების აღკვეთის უარყოფითი შედეგების მინიმუმამდე შემცირებას, ასევე ერთ-ერთი ის საკითხია, რომელზეც ჩრდილოეთ რაინ-ვესტფალიის სასჯელაღსრულების სისტემა ინტენსიურად მუშაობს.

მეორე მხრივ, მონახულებულ ციხეებში აღინიშნა პატიმრებისთვის ციფრული წვდომის შესაძლებლობა სასჯელაღსრულების დაწესებულებაში არსებულ მრავალ სახელმწიფო მომსახურებაზე.

სასჯელაღსრულების დაწესებულებაში შეთავაზებული მომსახურებები, როგორცაა, პირადობის მოწმობების, მართვის მოწმობების ან მიწის რეესტრის ჩანაწერების მიღება, ხელს უწყობს პატიმრების რეინტეგრაციას გათავისუფლებისთანავე და წარმოადგენს წარმატებული რესოციალიზაციის მნიშვნელოვან ელემენტს.

ვფიქრობ, რომ ორივე ქვეყნის ექსპერტებს შორის ამ ღონისძიებებთან დაკავშირებულ გამოცდილებასა და პრობლემებზე დიალოგი შეიძლება იყოს ძალიან ნაყოფიერი ორივე მხარისთვის.

ვიზიტის დროს განხილული იქნა ასევე სხვა მნიშვნელოვანი საკითხები, რომლებიც თანაბრად აისახება სასჯელაღსრულების დაწესებულებების პრაქტიკაზე გერმანიასა და საქართველოში, როგორცაა, პატიმართა პროფესიული ინტეგრაციის მნიშვნელოვანი შესაძლებლობების შექმნა ან ფსიქიკურად დაავადებულ პატიმრებთან მუშაობა. მიზანშეწონილია ასევე ამ თემებთან დაკავშირებით აზრთა მიმოცვლა.

თქვენ წაიკითხეთ საჯარო ლექცია თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტში. ახალგაზრდობა ქვეყნის მომავლის სარკეა. როგორია თქვენი შთაბეჭდილება?

იურიდიული ფაკულტეტის სტუდენტებთან ერთად განვიხილეთ ევროპული ფასეულობებისა და ევროპული სამართლის მნიშვნელობა წევრი ქვეყნების ინტეგრაციისთვის. აშკარად ვიგრძენი სტუდენტების სურვილი, აქტიური მონაწილეობა მიიღონ თავიანთი ქვეყნის განვითარებასა და ევროინტეგრაციის პროცესში.

ერთ-ერთმა სტუდენტმა მკითხა, რისი გაკეთება შეუძლიათ ახალგაზრდებს ევროპული ფასეულობების განხორციელებისთვის. ეს მნიშვნელოვანი კითხვა ჩნდება ევროპის ყველა დემოკრატიულ ქვეყანაში. ჩემი პასუხია: წადით არჩევნებზე, აიღეთ პასუხისმგებლობა და შეიტანეთ წვლილი საზოგადოებაში თქვენი შეძენილი პროფესიული ცოდნის გამოყენებით, მაგალითად, სასამართლო ან სამთავრობო უწყებებში მუშაობით.

როგორც ვიცით, ეს იყო თქვენი პირველი ვიზიტი საქართველოში. ჩამოსვლამდე თქვენ მიიღეთ ინფორმაცია საქართველოს, მისი კულტურის, ისტორიის, თანამედროვე სამართლებრივი და პოლიტიკური მდგომარეობის შესახებ. იყო თუ არა განსხვავება განაგონსა და ნანახს შორის?

უშუალოდ ადგილზე მიღებული შთაბეჭდილება ყოველთვის საუკეთესოა. მოგზაურობამდე ბევრი გავიგე საქართველოს სტუმართმოყვარეობისა და მდიდარი კულტურის შესახებ. ორივემ დიდი შთაბეჭდილება მოახდინა ჩემზე. საქართველოსა და გერმანიას აკავშირებს ათწლეულების განმავლობაში განვითარებული ახლო მეგობრობა.

გამაოცა იმან, თუ რამდენი ადამიანი საუბრობს გერმანულად, იგრძნობა კავშირი ევროპასა და გერმანიასთან. საქართველო არის წინ მიმავალი ქვეყანა, რომელმაც უკანასკნელ წლებში წამოიწყო მრავალი რეფორმა ევროკავშირში გაწევრიანების მიზნით. დიდი იმედი მაქვს, რომ ის გააგრძელებს ამ გზას და შეძლებს, გახდეს ერთიანი ევროპის ნაწილი.

INTERVIEW MIT DEM MINISTER DER JUSTIZ DES LANDES NORDRHEIN-WESTFALEN, DR. BENJAMIN LIMBACH

Herr Limbach, Sie hatten Treffen in mehreren georgischen Institutionen. Mit welcher Agentur möchten Sie zusammenarbeiten?

Georgien arbeitet gemeinsam mit Deutschland an der Modernisierung des Strafvollzugs. Dieses Anliegen unterstützen wir aus Nordrhein-Westfalen über die Deutsche Stiftung für internationale rechtliche Zusammenarbeit, indem eine Expertin und ein Experte aus unserem Justizvollzug den Kolleginnen und Kollegen in Georgien beratend zur Seite stehen.

Neben der Zusammenarbeit im Justizvollzug habe ich mit der Vorsitzenden des Obersten Gerichts und dem Präsidenten des Verfassungsgerichtshofs über den Abschluss von Gerichtspartnerschaften zwischen Gerichten gesprochen, um den direkten Austausch zwischen Richterinnen und Richtern in unseren Ländern zu ermöglichen. Mich würde es sehr freuen, wenn hier in Zukunft ein reger Austausch zustande kommt.

Wie man sagt. Wenn man in einem fremden Land Eindruck machen will, sollte man als Indikator dessen Strafanstalten besuchen. Sie besuchten in den N: 5 Frau- und N: 16 Strafanstalten von Rustavi Wie würden Sie bewerten, was Sie bewerten, was sie vor Ort gesehen haben, und wie ist die Atmosphäre in Georgien aus den Gefängnissen?

Es war beeindruckend zu sehen, welche Bemühungen Georgien unternimmt, um einen humanen und behandlungsorientierten Strafvollzug zu etablieren. Hierzu gehört zunächst, dass die räumlichen Bedingungen in den Vollzugseinrichtungen so sind, dass eine menschenwürdige Unterbringung der Gefangenen gewährleistet ist. Dies war in beiden von uns besuchten Anstalten uneingeschränkt der Fall; die Anstalten wirkten sehr gepflegt und verfügten über eine gute Infrastruktur. Es war sehr erfreulich, dass neue Unterbringungsmöglichkeiten, z.B. für junge weibliche Inhaftierte oder inhaftierte Frauen mit Kindern, geschaffen wurden, um den besonderen Erfordernissen dieser Gefangenengruppen gerecht zu werden.

Es ist sicherlich schwierig, die Situation in Gefängnissen im Rahmen eines kurzen Besuchs zu erfassen, aber die Atmosphäre während unseres Besuchs wirkte entspannt und friedvoll. Insbesondere in der Anstalt Nr. 16 in Rustavi haben wir auch einen sehr authentischen Eindruck von dem Vollzugsalltag bekommen.

Eines der Ziele der Haft- und Freiheitsstrafengesetzgebung ist die Resozialisierung

der Verurteilten. Bitte teilen Sie uns ihre Eindrücke über die Rehabilitations- und Resozialisierungsprogramme mit, die im georgischen Strafvollzugssystem umgesetzt werden, und sagen Sie uns auch, welche modernen Ansätze Georgien in dieser Richtung mit Deutschland teilen kann.

Während meines Besuchs sind meiner Delegation und mir zwei Dinge besonders positiv aufgefallen:

Der georgische Strafvollzug bietet den Gefangenen eine Vielzahl von Möglichkeiten, auch während der Inhaftierung den Kontakt zu Angehörigen aufrechtzuerhalten und zu pflegen. Einen „familiensensiblen Strafvollzug“ zu gestalten, der zum Ziel hat, die nachteiligen Folgen der Inhaftierung eines Menschen für seine Angehörigen zu minimieren, ist auch eines der Themen, an denen der nordrhein-westfälische Strafvollzug intensiv arbeitet.

Bemerkenswert war andererseits aber auch die in den besuchten Anstalten offerierte Möglichkeit, den Gefangenen in der Anstalt einen digitalen Zugang zu umfangreichen öffentlichen Dienstleistungen zu gewährleisten.

Das Angebot in der Anstalt, z.B. einen Personalausweis, einen Führerschein oder einen Grundbuchauszug zu beantragen und zu erhalten, erleichtert die Wiedereingliederung der Inhaftierten nach der Entlassung und ist ein wichtiger Baustein für eine erfolgreiche Resozialisierung.

Ich denke, dass ein Dialog zwischen den Experten beider Länder zu den Erfahrungen und Problemen mit diesen Maßnahmen für beide Seiten sehr fruchtbar sein kann.

Während des Besuchs wurden auch weitere wichtige Themen angesprochen, die die Vollzugspraxis in Deutschland und Georgien gleichermaßen berühren, etwa die Schaffung sinnvoller Möglichkeiten zur beruflichen Integration von Gefangenen oder der Umgang mit psychisch kranken Gefangenen. Auch zu diesen Themen lohnt ein weiterer Austausch.

Sie haben einen öffentlichen Vortrag an der Staatlichen Universität Tiflis gehalten. Die Jugend ist der Spiegel der Zukunft des Landes. Wie ist ihr Eindruck?

Mit den Studierenden der Juristischen Fakultät habe ich über die Bedeutung der europäischen Werte und des europäischen Rechts für die Integration der Mitgliedstaaten diskutiert. Den Willen der Studierenden, an der Entwicklung ihres Landes und dem europäischen Integrationsprozess aktiv mitzuwirken, habe ich deutlich gespürt.

Eine Studentin hat mich gefragt, was junge Menschen tun können, um die europäischen Werte umzusetzen. Diese wichtige Frage stellt sich in allen demokratischen Staaten Europas. Meine Antwort ist: Gehen Sie wählen, übernehmen Sie Verantwortung und bringen Sie sich mit Ihrem erworbenen Fachwissen in die Gesellschaft ein, zum Beispiel, indem Sie Aufgaben in der Justiz oder öffentlichen Institutionen übernehmen.

Soweit wir wissen, war dies Ihr erster Besuch in Georgien. Vor Ihrer Ankunft erhalten Sie Informationen über Georgien, seine Kultur, Geschichte sowie die moderne rechtliche und politische Situation. Gab es einen Unterschied zwischen dem Gehörten und dem Gesehenen?

Der direkte Eindruck vor Ort ist immer der beste. Von der großen Gastfreundschaft und reichhaltigen Kultur Georgiens habe ich schon vor meiner Reise viel gehört. Beides hat mich sehr beeindruckt. Georgien und Deutschland verbindet eine über Jahrzehnte gewachsene, enge Freundschaft.

Mich hat erstaunt, wie viele Menschen Deutsch sprechen und sich Europa und Deutschland verbunden fühlen. Georgien ist ein Land im Aufbruch, das in den vergangenen Jahren viele Reformen mit dem Ziel eines EU-Beitritts angestoßen hat. Ich hoffe sehr, dass es diesen Weg genauso weitergeht und Teil eines vereinten Europas werden kann.

სამართლის კლასიკური მემკვიდრეობა

CLASSICAL HERITAGE OF LAW

ბელგიის 1831 წლის აონსტიტუცია 1831 წლის 7 თებერვალს ეროვნულმა აონგროსმა დაასრულა მსჯელობა და დაამტკიცა ბელგიის აონსტიტუცია

პრეამბულა
ბელგიელი ხალხის სახელით, ერთვნილი კონგრესი ადგენს:

პარტი I ტერიტორია და მისი დანაყოფები

მუხლი 1. ბელგია დაყოფილია პროვინციებად.

ეს პროვინციებია: ანტვერპენი, ბრაბანტი, აღმოსავლეთი ფლანდრია, დასავლეთი ფლანდრია, ენო, ლიეჟი, ლიმბურგი, ლუქსემბურგი, ნამიური, გარდაგემანიის კონფედერაციასთან ლუქსემბურგის ურთიერთობებისა.

ტერიტორია შეიძლება დაიყოს უფრო მეტ პროვინციად კანონის საფუძველზე.

მუხლი 2. პროვინციების ქვედანაყოფები შეიძლება შეიქმნას მხოლოდ კანონის საფუძველზე.

მუხლი 3. სახელმწიფოს, პროვინციებისა და კომუნების საზღვრები შეიძლება შეიცვალოს ან დაზუსტდეს მხოლოდ კანონის ძალით.

პარტი II ბელგიელები და მათი უფლებები

მუხლი 4. ბელგიის მოქალაქეობის მიღება, შენარჩუნება ან დაკარგვა ხდება სამოქალაქო კანონმდებლობით დადგენილი წესების შესაბამისად.

წინამდებარე კონსტიტუცია და სხვა კანონები, რომლებიც ენება პოლიტიკურ უფლებებს, განსაზღვრავს მოქალაქეობის გარდა სხვა პირობებს, რომლებიც საჭიროა ამ უფლებების განხორციელებისთვის.

- მუხლი 5.** ნატურალიზაცია ხორციელდება საკანონმდებლო ხელისუფლების მიერ.
მხოლოდ უმაღლესი ნატურალიზაცია ანიჭებს უცხოელს იმავე პრივილეგიებს, რასაც ბელგიელებს პოლიტიკური უფლებების განხორციელებისას.
- მუხლი 6.** სახელმწიფოში წოდებრივი განსხვავება არ აჩვენებს.
ბელგიელები კანონის წინაშე თანასწორნი არიან; მხოლოდ მათ აქვთ სამოქალაქო და სამხედრო თანამდებობების დაკავების უფლება, გარდა კანონით გათვალისწინებული ცალკეული შემთხვევებისა.
- მუხლი 7.** პიროვნების თავისუფლება განაპირობებულია.
არავინ არ შეიძლება დაექვემდებაროს დევნას, გარდა კანონით გათვალისწინებულ შემთხვევებში და დადგენილი ფორმით.
გარდა დანაშაულის ადგილზე წასწრების შემთხვევაში, პირის დაკავება შეიძლება მხოლოდ მოსამართლის ბრძანების საფუძველზე.
ის უნდა იქნეს წარმოდგენილი პირის დაკავების დროს ან დაკავებიდან არაუგვიანეს ოცდაათი საათისა.
- მუხლი 8.** არავის არ შეიძლება ჩამოერთვას მისი ნების საწინააღმდეგოდ მისთვის კანონით გათვალისწინებული სასამართლო დაცვის უფლება.
- მუხლი 9.** სასჯელი დგინდება ან გამოიყენება მხოლოდ კანონის საფუძველზე.
- მუხლი 10.** ბინა შეუვალია. არ შეიძლება მისი გაჩხრეკა, გარდა კანონით გათვალისწინებული შემთხვევებისა და დადგენილი ფორმით.
- მუხლი 11.** არავის არ შეიძლება ჩამოერთვას მისი საკუთრება, გარდა საზოგადოებრივი საჭიროებისთვის, და ისიც კანონით დადგენილ შემთხვევებში და წესით; ამასთან, პირს მიეცემა სათანადო კომპენსაცია, რომელიც წინასწარ უნდა იქნეს განსაზღვრული.
- მუხლი 12.** ქონების ჩამოერთმევი სასჯელის დადგენა აკრძალულია.
- მუხლი 13.** სამოქალაქო სიკვდილი, ანუ ყველა სამოქალაქო უფლების სამართლებრივად ჩამოერთმევა – სასჯელის გავრცელებული ფორმა – გაუქმებულია; მისი აღდგენა აკრძალულია.
- მუხლი 14.** სარწმუნოების აღიარების თავისუფლება, მისი საჯაროდ განხორციელება, ისევე როგორც ნებისმიერ საკითხზე საკუთარი აზრის გამოხატვის თავისუფლება, განაპირობებულია, გარდა ამ თავისუფლებათა განხორციელებისას ჩადენილი დანაშაულებისთვის დევნისა.

პუნლი 15. აზავინ არ შეიძლება აიძულონ, რაიძე ფორმით დაცივას რომელიძე სარწმუნობის რიტუალები და ცერემონიები ან მოსთხოვონ უქმე დღეების დაცვა.

პუნლი 16. სახელმწიფოს არ აქვს უფლება ჩაეროს რომელიძე რელიგიურ თრგანოში რელიგიის მსახურის წარდგენაში ან თანამდებობაზე დანიშნვაში და არც აუკრძალოს ამ მსახურებს, მიმოწერა აწარმოთონ ზემდგომ პირებთან და გასაჯაროთონ მათი აქტები; ამ უკანასკნელ შემთხვევაში მოქმედებს ჩვეული პასუხისმგებლობა პრესასა და გამოცემასთან დაკავშირებით.

სამოქალაქო ქორწინება ყოველთვის წინ უნდა უსწრებდეს საეკლესიო ქორწინებას, გარდა კანონით დადგენილი გამონაკლისი შემთხვევებისა.

პუნლი 17. საჯარო განათლება უნდა იყოს უფასო; ნებისმიერი პრევენციული ზომა აკრძალულია. მხოლოდ დანაშაულის ჩადენისთვის დევნა რეგულირდება კანონით.

სახელმწიფოს ხარჯზე უზრუნველყოფილი საჯარო სწავლება ასევე რეგულირდება კანონით.

პუნლი 18. პრესა თავისუფალია; არასოდეს არ უნდა დაწესდეს ცენზურა და არც მწერლებს, რედაქტორებსა და მბეჭდავებს მოეთხოვებათ გარანტიის მიცემა.

რედაქტორის, მბეჭდავის ან მეგაზეთის წინააღმდეგ დევნა დაუშვებელია, თუ ავტორი ცნობილია და ცნობრობს ბელგიაში.

პუნლი 19. ბელგელებს უფლება აქვთ შეიკრიბონ მშვიდობიანად და უიარალოდ, იმ კანონების დაცვით, რომლებიც შეიძლება არეგულირებდეს ამ უფლების განხორციელებას, მაგრამ წინასწარი ნებართვის მიღების გარეშე.

ეს დებულება არ ვრცელდება ღია ცის ქვეშ შეკრებებზე, რომლებიც სრულად ექვემდებარება საპოლიციო რეგულირებას.

პუნლი 20. ბელგელებს აქვთ გაერთიანების უფლება; ეს უფლება არ შეიძლება შეიზღუდოს პრევენციული ზომით.

პუნლი 21. ყველას აქვს უფლება მიმართოს საჯარო ხელისუფლებას პეტიციებით, რომლებსაც ხელს აწერს ერთი ან მეტი პირი.

ხელისუფლების მხოლოდ დადგენილ თრგანობებს აქვთ კოლექტივის სახელით პეტიციებით მიმართვის უფლება.

პუნლი 22. მიმოწერის საიდუმლოება ხელშეუხებელია.

კანონით განისაზღვრება, თუ რომელი თანამშრომლები აზიან პასუხისმგებლნი მიმოწერის საიდუმლოების დარღვევის შემთხვევაში.

მუხლი 23. ბელგიაში მიღებული ენების გამოყენება აზრითია. მისი რეგულირება შესაძლებელია მხოლოდ კანონით და ისიც მხოლოდ საჯარო ხელისუფლების აქტებთან და სასამართლო წარმოებასთან მიმართებით.

მუხლი 24. საჯარო ხელისუფლების თანამდებობის პირის წინააღმდეგ მისი სამმართველოს მოქმედებების გამო საზრისის შესატანად წინასწარი ნებაზე საჭირო არ არის, გარდა იმ გამონაკლისებისა, რომლებიც შეიძლება დაიშვას მინისტრებთან დაკავშირებით.

პაპო III

ხელისუფლებანი

მუხლი 25. ყველა ხელისუფლება ხალხისგან მომდინარეობს.

ისინი ხორციელდება კონსტიტუციით დადგენილი წესით.

მუხლი 26. საკანონმდებლო ხელისუფლებას ერთობლივად ახორციელებენ მეფე, წარმომადგენელთა პალატა და სენატი.

მუხლი 27. ინიციატივის უფლება აქვს საკანონმდებლო ხელისუფლების სამივე შტოდან თითოეულს.

თუმცა ყველა კანონს, რომელიც ენება სახელმწიფოს შემოსავლებსა თუ ხარჯებს ან ჯარის კონტინგენტს, პირველ რიგში, წარმომადგენელთა პალატა უყრის კენჭს.

მუხლი 28. კანონების ავტორიტეტულად განმარტების უფლება აქვს მხოლოდ საკანონმდებლო ხელისუფლებას.

მუხლი 29. მეფეს აქვს აღმასრულებელი ძალაუფლება კონსტიტუციით დადგენილ ფარგლებში.

მუხლი 30. სასამართლო ხელისუფლებას ახორციელებენ სასამართლოები და ტრიბუნალები.

დაკავებისა და სასჯელის აღსრულება ხორციელდება მეფის სახელით.

მუხლი 31. ექსკლუზიურად კომუნის ან პროვინციის ინტერესებს ავრეგულირებენ შესაბამისი კომუნის ან პროვინციის საბჭოები კონსტიტუციით დადგენილი პრინციპების შესაბამისად.

ՄԱՅՈՒ

ՀԱՅԵՍՏԱՆ

Մუხլի 32. Երկու իրավաբանական հարցերի վերաբերյալ իրավաբանական օրենսդրության և իրավաբանական գիտելիքների, իրավաբանական օրենսդրության և իրավաբանական գիտելիքների միջոցով:

Մուխլի 33. իրավաբանական հարցերի լուծումը:

Երկու իրավաբանական հարցերի վերաբերյալ իրավաբանական օրենսդրության և իրավաբանական գիտելիքների միջոցով:

Երկու իրավաբանական հարցերի վերաբերյալ իրավաբանական օրենսդրության և իրավաբանական գիտելիքների միջոցով:

Մուխլի 34. Երկու իրավաբանական հարցերի վերաբերյալ իրավաբանական օրենսդրության և իրավաբանական գիտելիքների միջոցով:

Մուխլի 35. Երկու իրավաբանական հարցերի վերաբերյալ իրավաբանական օրենսդրության և իրավաբանական գիտելիքների միջոցով:

Մուխլի 36. իրավաբանական հարցերի լուծումը:

Մուխլի 37. Երկու իրավաբանական հարցերի վերաբերյալ իրավաբանական օրենսդրության և իրավաբանական գիտելիքների միջոցով:

Մուխլի 38. իրավաբանական հարցերի լուծումը:

Երկու իրավաբանական հարցերի վերաբերյալ իրավաբանական օրենսդրության և իրավաբանական գիտելիքների միջոցով:

Երկու իրավաբանական հարցերի վերաբերյալ իրավաբանական օրենսդրության և իրավաբանական գիտելիքների միջոցով:

Մուխլի 39. Երկու իրավաբանական հարցերի վերաբերյալ իրավաբանական օրենսդրության և իրավաբանական գիտելիքների միջոցով:

Երկու իրավաբանական հարցերի վերաբերյալ իրավաբանական օրենսդրության և իրավաբանական գիտելիքների միջոցով:

Մուխլի 40. Երկու իրավաբանական հարցերի վերաբերյալ իրավաբանական օրենսդրության և իրավաբանական գիտելիքների միջոցով:

Մուխլի 41. Երկու իրավաբանական հարցերի վերաբերյալ իրավաբանական օրենսդրության և իրավաբանական գիտելիքների միջոցով:

- მუხლი 42.** პალატები უფლებამოსილია ცვლილებები შეიტანონ ან დაყონ შემთავაზებული მუხლები და შესწორებები.
- მუხლი 43.** აკრძალულია პალატებში პეტიციების პირდაპირ შეტანა.
თითოეული პალატა უფლებამოსილია მინისტრებს გადაუზავნოს ის პეტიციები, რომლებიც მის სახელზე იქნა წარმოდგენილი. მინისტრები ვალდებული არიან, ანგარიში წარადგინონ მათი შინაარსის შესახებ, თუ ამას მოითხოვს პალატა.
- მუხლი 44.** პალატების არცერთი წევრის მიმართ არ შეიძლება განხორციელდეს დევნა ან მონდეს მისი დაკითხვა მის მიერ საკუთარი ფუნქციების შესრულებისას გამოთქმული მოსაზრებების ან მიცემული ხმის გამო.
- მუხლი 45.** პალატების არცერთი წევრის მიმართ არ შეიძლება განხორციელდეს დევნა ან მონდეს მისი დაკავება სხდომის დროს იმ პალატის ნებაზღვევის გაჩეხე, რომლის წევრიც არის ის.
გამონაკლისია შემთხვევა, როცა მას დანაშაულზე წასწებენ.
სხდომის დროს პალატების არცერთი წევრი არ შეიძლება დაექვემდებაროს ფიზიკურ შეზღუდვას იმავე ნებაზღვევის გაჩეხე.
პალატის წევრის დაპატიმრება ან დევნა შეჩერდება სხდომის ხანგრძლივობით, მის დასრულებამდე, თუ ამას მოითხოვს პალატა.
- მუხლი 46.** თითოეული პალატა უფლებამოსილია თავისი რეგლამენტით განსაზღვროს საკუთარი უფლებამოსილებების განხორციელების წესი.

განყოფილება I

წარმომადგენელთა პალატა

- მუხლი 47.** წარმომადგენელთა პალატა შედგება იმ მოქალაქეების მიერ პირდაპირ აირჩეული დეპუტატებისგან, რომლებიც იხდიან საარჩევნო კანონით დადგენილ ცენზს, რომელიც არ უნდა აღემატებოდეს პირდაპირი გადასახადის 100 ფლორინს და არ უნდა იყოს ოც ფლორინზე ნაკლები.
- მუხლი 48.** არჩევნები ტარდება პროვინციების იმ დანაყოფებში და იმ უბნებში, რომლებიც კანონით არის განსაზღვრული.
- მუხლი 49.** საარჩევნო კანონი ადგენს დეპუტატების რაოდენობას მოსახლეობის მიხედვით; მათი რიცხვი არ უნდა აღემატებოდეს ყოველ 40 000 მოსახლეზე ერთი

დეპუტატის თანაფარდობას. კანონი ასევე განსაზღვრავს ამომრჩეველად ყოფნისთვის აუცილებელ პირობებს და ყველაფერს, რაც უკავშირდება არჩევნებს.

პუნქტი 50. არჩევნებში მონაწილეობის უფლების მისაღებად საჭიროა პირი:

1. იყოს ბელგიელი დაბადებით ან მიღებული ჰქონდეს უმაღლესი ნატურალიზაცია.
2. საზღვარსაღარო სამოქალაქო და პოლიტიკური უფლებებით.
3. იყოს ოცდახუთ წელს მიღწეული.
4. ცხოვრობდეს ბელგიაში.

არჩევნებში მონაწილეობის უფლების მოსაპოვებლად სხვა პირობების შესრულების მოთხოვნა დაუმეგობრია.

პუნქტი 51. წარმომადგენელთა პალატის წევრები აირჩევიან ოთხი წლის ვადით.

წევრთა საერთო რაოდენობის ნახევარი განახლდება ყოველ ორ წელიწადში ერთხელ კანონით დადგენილი წესით. დათხოვნის შემთხვევაში პალატის შემადგენლობა მთლიანად განახლდება.

პუნქტი 52. წარმომადგენელთა პალატის თითოეულ წევრს მთელი სესიის განმავლობაში ეძლევა ყოველთვიური ხელფასი 200 ფლორინის ოდენობით. მათ, ვინც ცხოვრობს იმ ქალაქში, სადაც იმართება სხდომა, ხელფასის მიღების უფლება არ აქვთ.

განყოფილება II

სენატი

პუნქტი 53. სენატის წევრებს ირჩევენ თითოეული პროვინციის მოსახლეობის პროპორციულად ის მოქალაქეები, რომლებსაც აქვთ უფლება მისცენ ხმა წარმომადგენელთა პალატის წევრებს.

პუნქტი 54. სენატი შედგება წევრთა რაოდენობისგან, რომელიც უდრის მეორე პალატის დეპუტატების ნახევარს.

პუნქტი 55. სენატორებს ირჩევენ რვა წლის ვადით; მათი რაოდენობის ნახევარი გადადგება ყოველ ოთხ წელიწადში ერთხელ საარჩევნო კანონით დადგენილი წესით. დათხოვნის შემთხვევაში სენატის შემადგენლობა მთლიანად განახლდება.

პუნქტი 56. იმისათვის, რომ პირი იქნეს არჩეული სენატორად და იკავებდეს ამ თანამდებობას, საჭიროა ის:

1. იყოს ბელგიელი დაბადებით ან მიღებული ჰქონდეს უმაღლესი ნატურალინაცია.
2. სარგებლობდეს პოლიტიკური და სამოქალაქო უფლებებით.
3. ცნობდეს ბელგიაში.
4. იყოს თრმოც წელს მიღწეული.
5. ბელგიაში იხდიდეს პირდაპირ გადასახადს არანაკლებ 1000 ფლორინისა, მათ შორის, ნებართვების მოსაკრებელს.

პროვინციებში, სადაც იმ მოქალაქეების სია, რომლებიც იხდიან პირდაპირ გადასახადს 1000 ფლორინის ოდენობით, ვერ აღწევს 6000 მოსახლეზე 1 ადამიანის თანაფარდობას, უნდა შეივსოს იმ პირობით, რომლებიც პროვინციაში ყველაზე მაღალ გადასახადს იხდიან, სანამ არ მიიღწევა აღნიშნული თანაფარდობა.

- მუხლი 57.** სენატორები არ იღებენ ხელფასს და არც ხარჯები არ აუნაზღაურდებათ.
- მუხლი 58.** თვრამეტი წლის ასაკში მეფის მემკვიდრე უფლებით ხდება სენატორი. თვრამეტი წლის ასაკამდე მას მხოლოდ სათათბირო ხმის უფლება აქვს.
- მუხლი 59.** სენატი იკრიბება მხოლოდ წარმომადგენელთა პალატის სესიის დროს.

თავი II

მეფე და მისი მინისტრები

განყოფილება I

მეფე

- მუხლი 60.** მეფის კონსტიტუციური უფლებამოსილებები მემკვიდრეობითია მისი სამეფო უმაღლესობა ლეოპოლდ საქსენ-კობურგელის პირდაპირი, ბუნებრივი და კანონიერი შთამომავლობით, მამაკაცადან მამაკაცამდე, პირველშობილობის წესით, ქალებისა და მათი შთამომავლების სამუდამო გამორიცხვით.
- მუხლი 61.** მისი სამეფო უმაღლესობა ლეოპოლდ საქსენ-კობურგელის მამრობითი სქესის შთამომავლების არარსებობის შემთხვევაში, მეფეს შეუძლია დაასახელოს თავისი მემკვიდრე ორივე პალატის თანხმობით, რომელიც გამონაკლისი იქნება მომდევნო მუხლით დადგენილი წესით.

თუ ამ წესით დასახელება ვერ მოხერხდება, ტახტი თავისუფალი რჩება.

პუნქლი 62. მეფე არ შეიძლება იყოს ერთდროულად სხვა სახელმწიფოს მეთაური თბილეს პალატის თანხმობის გარეშე.

არცერთ პალატას არ შეუძლია განიხილოს ეს საკითხი, თუ სხდომას არ ესწრება მისი შემადგენლობის სულ მცირე თბი მესამედი, ხოლო გადაწყვეტილების მიღება შესაძლებელია მხოლოდ ხმის მიძვემთა თბი მესამედის თანხმობით.

პუნქლი 63. მეფის პირფენება ხელშეუხებელია; პასუხისმგებლობა აკისრიათ მინისტრებს.

პუნქლი 64. მეფის არცერთ აქტს არ აქვს ძალა, თუ მას თანახელმწიფრით არ ადასტურებს მინისტრი, რომელიც მხოლოდ ამ აქტით იღებს საკუთარ თავზე პასუხისმგებლობას.

პუნქლი 65. მეფე ნიშნავს და ათავისუფლებს თავის მინისტრებს.

პუნქლი 66. ის ანიჭებს წოდებებს ჯარში.

ის ნიშნავს მთავარი სამმართველოსა და საგარეო საქმეთა მთხელებს, გარდა კანონით გათვალისწინებული შემთხვევებისა.

ის სხვა დანიშნავს მხოლოდ იმ შემთხვევაში ახორციელებს, თუ ეს კანონით არის ნებადართული.

პუნქლი 67. ის ადგენს კანონების აღსრულებისთვის საჭირო წესებსა და დებულებებს და არ აქვს უფლებამოსილება შეაჩეროს თვით კანონების მოქმედება ან თავი აარიდოს მათ აღსრულებას.

პუნქლი 68. მეფე მეთაურობს სახმელეთო და საზღვაო ძალებს, აცხადებს თმს, დებს სამშვიდობო, სამოკავშირეთ და საგაჭრო ხელშეკრულებებს. ის ზემოაღნიშნულ საკითხებზე ინფორმაციას აწვდის თბილეს პალატას, რომელიც კი სახელმწიფოს ინტერესები და უსაფრთხოება აძლევს ამის საშუალებას, და აღნიშნულ ინფორმაციას თან ურთავს ჩვეულებრივ შეტყობინებებს.

სავაჭრო ხელშეკრულებები და ხელშეკრულებები, რომლებიც შესაძლოა მძიმე ტვირთად დააწვეს სახელმწიფოს ან ინდივიდუალურად დაავადლებულთს ბელგიელები, ძალაში შედის მხოლოდ პალატების თანხმობის მიღების შემდეგ.

ტერიტორიის დათმობა, გაცვლა, მიერთება შესაძლებელია მხოლოდ კანონის საფუძველზე. დაუშვებელია, რომ ხელშეკრულების გასაიდუმლოებული მუხლები გასაჯაროებული მუხლების საზიანოდ მოქმედებდეს.

პუნქლი 69. მეფე ამტკიცებს და აქვეყნებს კანონებს.

პუნქლი 70. პალატებს უფლება აქვთ შეიკრიბონ ყოველწლიურად, ნოემბრის თვის მეორე

სამშაბათს, თუ ისინი მეფის ბრძანებით უფრო ადრე არ იყვნენ მოწვეულნი.

პალატები იკრიბებიან ყოველწლიურად, სულ მცირე, თბილისი დღის განმავლობაში.

მეფე ხურავს სხდომებს.

მეფეს უფლება აქვს მოიწვიოს პალატები განსაკუთრებულ შემთხვევებში.

მუხლი 71. მეფეს უფლება აქვს დაითხოვოს პალატები ერთდროულად ან ცალ-ცალკე. დათხოვნის შესახებ აქტივით ცხადდება ახალი აზრების თაბილი თბილისი დღის ვადაში და პალატების შეკრება თბი თვის ვადაში.

მუხლი 72. მეფე უფლებამოსილია შეაჩეროს პალატების მუშაობა. ამასთან, შესვენება არ უნდა აღემატებოდეს ერთ თვეს და არ უნდა განმეორდეს იმავე სესიის დროს პალატების თანხმობის გარეშე.

მუხლი 73. ის უფლებამოსილია შეამსუბუქოს ან შეამციროს მისამართლების მიერ შეფარდებული სასჯელები, გარდა მინისტრებთან დაკავშირებით გამოტანილი გადაწყვეტილებებისა.

მუხლი 74. ის უფლებამოსილია კანონის შესაბამისად მოჭრას ფული.

მუხლი 75. ის უფლებამოსილია მიანიჭოს ტანგები და დიდგვარობის ტიტულები ყოველგვარი პრივილეგიების გარეშე.

მუხლი 76. ის ანიჭებს სამხედრო წოდებებს, იცავს რა ამასთან დაკავშირებით კანონით დადგენილ მოთხოვნებს.

მუხლი 77. კანონით დგინდება სამთქალაქო სია მეფობის თითოეული პერიოდისთვის.

მუხლი 78. მეფეს არ აქვს სხვა უფლებამოსილებები, გარდა მისთვის კონსტიტუციითა და კონსტიტუციის შესაბამისად მიღებული კონკრეტული კანონებით თვით-აღიარებულ მინიჭებული უფლებამოსილებებისა.

მუხლი 79. მეფის გარდაცვალებისთანავე პალატები იკრიბებიან მოწვევის გარეშე, მისი გარდაცვალებიდან არაუგვიანეს მეათე დღისა.

თუ პალატები იქნა დათხოვილი და დათხოვნის შესახებ აქტივით აღდგენს სხდომის თაბილს უფრო გვიან, ვიდრე მეათე დღეს, წინა მოწვევის პალატები განა-ანლებენ თავიანთი ფუნქციების შესრულებას ახალი პალატების სხდომამდე.

თუ მხოლოდ ერთი პალატა იქნა დათხოვილი, იგივე წესი ვრცელდება მეორე პალატაზე.

მეფის გარდაცვალებიდან მისი მემკვიდრის ან რეგენტის მიერ ფიცის დადებამდე მეფის კონსტიტუციური უფლებამოსილებებს ბელგიელი ხალხის სახე-

ლით და საკუთარი პასუხისმგებლობით ახორციელებენ საბჭოში გაერთიანებული მინისტრები.

პუნლი 80. მეფე სრულწლოვანებას აღწევს 18 წლის ასაკში.

ის ტახტზე აღის მხოლოდ მას შემდეგ, რაც სწინამოდ დადებს შემდეგ ფიცს შეკრებილი პალატების თანდასწრებით:

„ვფიცავ, დავიცვა ბელგიელი ხალხის კონსტიტუცია და კანონები, დავიცვა მათი ერთგული დამოუკიდებლობა და მათი ტერიტორიის მთლიანობა“.

პუნლი 81. თუ მეფის გარდაცვალების შემთხვევაში მისი მემკვიდრე არასრულწლოვანია, თბივე პალატა იკრიბება ერთობლივ სხდომაზე რეგენტობისა და საზოგადოებრივი უსაფრთხოების უზრუნველსაყოფად.

პუნლი 82. თუ მეფე მართვისთვის უნაროდ იქნა აღიარებული, მინისტრები, რომლებმაც მისი უნარობა დაადგინეს, დაუყოვნებლივ იწვევენ პალატებს.

საზოგადოებრივი უსაფრთხოება და რეგენტობა თბივე პალატის მიერ უნდა იქნეს უზრუნველყოფილი.

პუნლი 83. რეგენტობა შეიძლება გადაეცეს მხოლოდ ერთ პირს.

რეგენტი შეუდგება თავისი მოვალეობების შესრულებას მხოლოდ მე-80 პუნლით გათვალისწინებული ფიცის დადების შემდეგ.

პუნლი 84. რეგენტობის პერიოდში კონსტიტუციაში ცვლილებების შეტანა დაუშვებელია.

პუნლი 85. ტახტის გათავისუფლების შემთხვევაში ერთობლივ სესიანზე მოწვეული პალატები ადგენენ ღრებით რეგენტობას სრულიად განსხვავებული პალატების სხდომაზე. აღნიშნული სხდომა უნდა გაიმართოს თბი თვის ვადაში. ერთობლივ სესიანზე მოწვეულმა ახალმა პალატებმა უნდა უზრუნველყონ თავისუფალი ტახტის საკითხის საბოლოო გადაწყვეტა.

განყოფილება II

მინისტრები

პუნლი 86. არავის შეუძლია იყოს მინისტრი, თუ ის არ არის ბელგიელი დაბადებით ან არ მიუღია უმაღლესი ნატურალიზაცია.

პუნლი 87. სამეფო ჯვარის არცერთ წევრს არ შეუძლია იყოს მინისტრი.

პუნლი 88. მინისტრებს აქვთ სათათბირო ხმა კონკრეტულ პალატაში მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ ისინი არიან მისი წევრები.

მათ აქვთ თავისუფალი წვდომა თითოეულ პალატასთან და ისინი უნდა იქნენ მოსმენილნი, როდესაც ამას მოითხოვენ.

პალატებს შეუძლიათ მოითხოვონ მინისტრების დასწრება.

მუხლი 89. მეფის ზეპირი ან წერილობითი ბრძანება არავითარ შემთხვევაში არ ათავისუფლებს მინისტრს პასუხისმგებლობისგან.

მუხლი 90. წარმომადგენელთა პალატას აქვს მინისტრების იმპიჩმენტის და მათი სააპელაციო სასამართლოს წინაშე წარდგენის უფლება. მხოლოდ სააპელაციო სასამართლოს აქვს მათი განსჯის უფლება. ეს სასამართლო მოიცავს ორივე პალატის გაერთიანებულ სხდომას.

გამონაკლისი დაიშვება იმ შემთხვევებში, რომლებიც შეიძლება დადგინდეს კანონით დაზარალებული მხარის მიერ სამთქალაქო საჩივლის შეტანასთან დაკავშირებით, ასევე იმ დანაშაულებსა და გადაცდომებთან დაკავშირებით, რომლებიც შეიძლება ჩაიდინეს მინისტრებმა მაშინ, როდესაც არ ასრულებდნენ სამსახურებრივ მოვალეობებს.

კანონით უნდა განისაზღვროს პასუხისმგებლობაში მიცემის შემთხვევები, მინისტრების მიმართ გამოსაყენებელი სასჯელები და მათ წინააღმდეგ სამართალწარმოების წესი, იქნება ეს წარმომადგენელთა პალატის მიერ წარდგენილი ბრალდებების თუ დაზარალებული მხარის საჩივლის საფუძველზე.

მუხლი 91. მეფეს არ შეუძლია შეიწყალოს სააპელაციო სასამართლოს მიერ გასამართლებული მინისტრი, გარდა იმ პალატიდან ერთის მოთხოვნის საფუძველზე.

თავი III

სასამართლო ხელისუფლება

მუხლი 92. დავები, რომელთა საგანსაც წარმოადგენს სამთქალაქო უფლებები, მხოლოდ ტრიბუნალების კომპეტენციაშია.

მუხლი 93. დავები, რომელთა საგანსაც წარმოადგენს პოლიტიკური უფლებები, ტრიბუნალების კომპეტენციაშია, გარდა კანონით გათვალისწინებული გამონაკლისი შემთხვევებისა.

მუხლი 94. ტრიბუნალი და სამთქალაქო სასამართლო იქმნება მხოლოდ კანონის საფუძველზე. საგანგებო კომისიები ან ტრიბუნალები არ შეიძლება შეიქმნას არავითარი სახელწოდებით.

მუხლი 95. მთელი ბელგიისთვის აჩსებობს ერთი სააპელაციო სასამართლო.

ამ სასამართლოს აზრს განიხილავს პირველი ინსტანციის იურისდიქცია რამდენიმე ტიპის საქმეზე, გარდა მინისტრების საქმეებისა.

მუხლი 96. ტრიბუნალის სხდომები საჯაროა, გარდა იმ შემთხვევებისა, როდესაც მათი საჯაროება საფრთხეს უქმნის საზოგადოებრივ წესრიგსა და ზნეობას; ასეთ შემთხვევაში ამას ტრიბუნალი თავისი გადაწყვეტილებით აცხადებს.

პოლიტიკური დანაშაულების და პრესასთან დაკავშირებულ საკითხებზე აუცილებელია სასამართლოს ერთნაირი გადაწყვეტილება სხდომის დასასრულად.

მუხლი 97. ყველა სასამართლო გადაწყვეტილება უნდა იყოს დასაბუთებული. ის ღია სხდომაზე ცხადდება.

მუხლი 98. ნაფიც მსაჯულთა სასამართლო იქმნება ყველა სისხლის სამართლის საქმეზე, ასევე პოლიტიკური და პრესასთან დაკავშირებული დანაშაულების შემთხვევაში.

მუხლი 99. მომჩიებელ მოსამართლეებს და ტრიბუნალების მოსამართლეებს უშუალოდ მეფე ნიშნავს.

სააპელაციო სასამართლოს მჩიელებსა და მათ იურისდიქციაში აჩსებული პირველი ინსტანციის ტრიბუნალების თავმჯდომარეებსა და თავმჯდომარის მოადგილეებს მეფე ნიშნავს ორი სიიდან. ერთს წარადგენენ სასამართლოები, მეორეს კი – პროვინციების საბჭოები.

სააპელაციო სასამართლოს მჩიელებს მეფე ნიშნავს ორი ორმაგი სიიდან. ერთს წარადგენს სენატი, მეორეს – სააპელაციო სასამართლო.

ამ ორ შემთხვევაში ერთ სიაში დასახელებული კანდიდატები შეიძლება მეორეშიც დასახელდნენ.

ყველა წარდგინება უნდა გასაჯაროვდეს დანიშვნამდე სულ მცირე თხუთმეტი დღით ადრე.

სასამართლოები საკუთარი შემადგენლობიდან ირჩევენ თავიანთ თავმჯდომარეებსა და თავმჯდომარის მოადგილეებს.

მუხლი 100. მოსამართლეები თანამდებობაზე სამისდღეშიოდ გამწესდებიან.

მოსამართლეს შეიძლება ჩამოერთვას თანამდებობა ან გადაყენებულ იქნეს თანამდებობიდან მხოლოდ სასამართლოს გადაწყვეტილების საფუძველზე.

მოსამართლის ერთი ადგილიდან მეორეზე გადაყვანა შესაძლებელია მხოლოდ ახალი დანიშვნის გზით და თავად მოსამართლის თანხმობით.

- მუხლი 101.** მეფე ნიშნავს და თანამდებობიდან ათავისუფლებს პროკურატურის მთავარ-სასამართლოებსა და ტრიბუნალებში.
- მუხლი 102.** სასამართლო უწყების წევრების ხელფასი დგინდება კანონით.
- მუხლი 103.** არცერთ მსამართლეს არ შეუძლია მიიღოს ანაზღაურებადი დანიშვნა მთავრობისგან, თუმცა მას შეუძლია უსასყიდლოდ შეასრულოს ამ დანიშვნასთან დაკავშირებული მოვალეობები, გარდა კანონით გათვალისწინებული შეუთავსებლობის შემთხვევებისა.
- მუხლი 104.** ბელგიაში სამი სააპელაციო სასამართლოა.
კანონით განისაზღვრება მათი იურისდიქცია და ადგილები, სადაც ისინი უნდა შეიქმნას.
- მუხლი 105.** ცალკეული კანონები აწესრიგებს სამხედრო ტრიბუნალების მოწყობას, უფლებამოსილებებს, აგრეთვე ამ სასამართლოების წევრთა უფლება-მოვალეობებსა და მათი უფლებამოსილების ვადას.
კომერციული ტრიბუნალები ფუნქციონირებს კანონით დადგენილ ადგილებში. მათი მოწყობა, უფლებამოსილებები, მათი წევრების დანიშვნის წესი და უფლებამოსილების ვადა განისაზღვრება კანონით.
- მუხლი 106.** სააპელაციო სასამართლო წყვეტს განსჯადობის საკითხებს კანონით განსაზღვრული წესით.
- მუხლი 107.** სასამართლოები და ტრიბუნალები პროვინციებისა და ადგილობრივ ადმინისტრაციულ თუ ზოგად დადგენილებებს მხოლოდ მაშინ აღასრულებენ, როდესაც ისინი კანონთან შესაბამისობაშია.

თავი IV

პროვინციისა და კომუნის დაწესებულებები

- მუხლი 108.** პროვინციისა და კომუნის დაწესებულებების საქმიანობა რეგულირდება კანონით.
კანონი უზრუნველყოფს შემდეგი პრინციპების გამოყენებას:
1. პირდაპირი აზრებები, იმ გამონაკლისების გათვალისწინებით, რომლებსაც ადგენს კანონი კომუნის ადმინისტრაციების ხელმძღვანელებსა და პროვინციის საბჭოებში მთავრობის წარმომადგენლებთან მიმართებით.

2. პრთვინციისა და კომუნის ინტერესის სფეროში შემავალი ყველა საკითხის პრთვინციისა და კომუნის საბჭოებისთვის გადაცემა, მათი აქტების დამტკიცების უფლებისთვის ზიანის მიყენების გარეშე, კანონით განსაზღვრულ შემთხვევებში და წესით.
3. პრთვინციისა და კომუნის საბჭოების სნდომების საჯაროობა კანონით დადგენილ ფარგლებში.
4. ბიუჯეტისა და ანგარიშგების საჯაროობა.
5. მეფისა და საკანონმდებლო ხელისუფლების ჩარევა პრთვინციისა და კომუნის საბჭოების მიერ უფლებამოსილების გადაჭარბებისა და საზოგადოებრივი ინტერესების შელახვის თავიდან აცილების მიზნით.

პუნლი 109. სამოქალაქო მდგომარეობის ჩანაწერების ბეჭდვა და რეესტრების წარმოება შედის კომუნის ხელისუფლების ორგანოების ექსკლუზიურ კომპეტენციაში.

პარო IV

ზონანსუბო

პუნლი 110. სახელმწიფოს სასარგებლოდ გადასახადის დაწესება ხდება მხოლოდ კანონის საფუძველზე.

დაუმეგებელია პრთვინციაში ბაჟის ან გადასახადის დაწესება პრთვინციის საბჭოს თანხმობის გარეშე.

დაუმეგებელია კომუნაში ბაჟის ან გადასახადის დაწესება კომუნის საბჭოს თანხმობის გარეშე.

პრთვინციებსა და კომუნებში გადასახადის დაწესებასთან დაკავშირებით კანონით შეიძლება განისაზღვროს გამონაკლისები, რომელთა საჭიროებაც უნდა იყოს დასაბუთებული.

პუნლი 111. ყველა სახელმწიფო გადასახადს ყოველწლიურად უყრია კენჭს.

მათი დამდგენი კანონები მოქმედებს მხოლოდ ერთი წლის განმავლობაში, თუ არ მონდება მათი განახლება.

პუნლი 112. გადასახადით დაბეგვრის საკითხებში პრივილეგიების მინიჭება დაუმეგებელია.

გადასახადისგან გათავისუფლება ან მისი შემცირება შეიძლება დადგინდეს მხოლოდ კანონის საფუძველზე.

მუხლი 113. გარდა იმ შემთხვევებისა, როდესაც კანონი ფორმალურად უშვებს გამონაკლისებს, მოქალაქეებს არ შეიძლება მოეთხოვოთ რაიმე გადასახადის გადახდა, გარდა სახელმწიფო, პრევენციის ან კომუნის გადასახადებისა.

აღნიშნული დებულება არ ცვლის არსებულ რეჟიმს პოლდერებისა და წყალსაცავების მიმართ, რომლებიც ექვემდებარება ჩვეულებრივ კანონმდებლობას.

მუხლი 114. სახელმწიფო ხაზინიდან პენსია ან ანაზღაურება გაიცემა მხოლოდ კანონის შესაბამისად.

მუხლი 115. პალატები ყოველწლიურად აღგენენ ანგარიშების შესახებ კანონს და კენჭს უყრიან ბიუჯეტს.

სახელმწიფოს ყველა შემოსავალი და ხარჯი აისახება ბიუჯეტსა და ანგარიშებში.

მუხლი 116. საანგარიშო პალატის წევრებს ნიშნავს წარმომადგენელთა პალატა კანონით დადგენილი ვადით.

აღნიშნულ პალატას ევალება მთავარი სამმართველოს ანგარიშების, აგრეთვე სახელმწიფო ხაზინის წინაშე პასუხისმგებელი პირების ანგარიშების, შემოწმება და დახურვა. ის ზრუნავს, რომ არ მოხდეს გამოყოფილი ბიუჯეტის გადაჭარბება და სახსრების ერთი მუხლიდან მეორეში გადატანა. ის ამოწმებს სახელმწიფოს სხვადასხვა ადმინისტრაციული დეპარტამენტის ანგარიშებს და ევალება ამ მიზნით ყველა საჭირო ინფორმაციისა და დოკუმენტის შეგროვება შესაბამის საკითხზე. სახელმწიფოს საერთო ანგარიში პალატებს წარედგინება საანგარიშო პალატის შენიშვნებით.

აღნიშნული პალატის მოწყობა განისაზღვრება კანონით.

მუხლი 117. ბელივიის მსახურების ხელფასებსა და პენსიებზე პასუხისმგებელია სახელმწიფო და ამისთვის საჭირო თანხები ყოველწლიურად ირიცხება ბიუჯეტში.

პარა V

ჯარო

მუხლი 118. ჯარის დაკომპლექტების წესი განისაზღვრება კანონით. სამართლებრივი დებულებები ასევე ითვალისწინებს სამხედრო მოსამსახურეების დაწინაურების საკითხსა და მათ უფლება-მოვალეობებს.

მუხლი 119. ჯარის შემადგენლობა დგინდება ყოველწლიურად. შემადგენლობის დამდგე-

ნი კანონი მოქმედებს მხოლოდ ერთი წლის განმავლობაში, თუ არ მოხდება მისი განახლება.

- პუნქტი 120.** ჟანდარმერიის მოწყობა და უფლებამოსილებები რეგულირდება კანონით.
- პუნქტი 121.** არ შეიძლება უცხო ქვეყნის ძალების სახელმწიფოს სამსახურში დაშვება, მათ მიერ სახელმწიფოს ტერიტორიის დაკავება ან გადაკვეთა, თუ ეს არ არის ნებადართული კანონით.
- პუნქტი 122.** უნდა აღსებობდეს სამოქალაქო გვარდია, რომლის მოწყობაც რეგულირდება კანონით.
- პუნქტი 123.** სამოქალაქო გვარდიის მობილიზაცია ხორციელდება მხოლოდ კანონის საფუძველზე.
- პუნქტი 124.** სამხედრო მსამსახურეს შეიძლება ჩამოერთვას მისი წოდება, ჯილდოები და პენსია მხოლოდ კანონით დადგენილი წესით.

პარტი VI

ზოგადი დებულებანი

- პუნქტი 125.** ბელგიელი ერი წინამდებარე კონსტიტუციით ეროვნულ ფერებად ამტკიცებს წითელს, ყვითელსა და შავს, ხოლო სამეფო გერბად – ბელგიურ ლომს დევიზით „ერთობა გვაძლევს ძალას“ (L'Union Fait la Force).
- პუნქტი 126.** ქალაქი ბრიუსელი არის ბელგიის დედაქალაქი და მთავრობის ადგილსამყოფელი.
- პუნქტი 127.** ფიცის დადების მოთხოვნა შესაძლებელია მხოლოდ კანონის საფუძველზე, რომელიც განსაზღვრავს ფიცის ფორმას.
- პუნქტი 128.** ნებისმიერი უცხოელი, რომელიც იმყოფება ბელგიის ტერიტორიაზე, საზღვრობს პიროვნებისა და ქონების დაცვით, გარდა კანონით გათვალისწინებული შემთხვევებისა.
- პუნქტი 129.** ნებისმიერი კანონი ან პრინციპისა თუ კომუნის მთავარი სამმართველოს ნებისმიერი დადგენილება საგალდებულოა მხოლოდ კანონით განსაზღვრული ფორმით გამოქვეყნების შემდეგ.
- პუნქტი 130.** კონსტიტუციის მოქმედება არც მთლიანად შეიძლება შეჩერდეს და არც ნაწილობრივ.

პარტი VII

კონსტიტუციის გადასინჯვა

მუხლი 131. საკანონმდებლო ხელისუფლებას უფლება აქვს განაცხადოს მის მიერ განსაზღვრული კონსტიტუციური დებულებების გადასინჯვის აუცილებლობა.

ამ განცხადების შემდეგ ორივე პალატა დაითხოვება.

ახალი პალატები მოიწვევიან 71-ე მუხლის შესაბამისად.

პალატები გადასასინჯ საკითხებზე მოქმედებენ მეფესთან შეთანხმებით.

ამ შემთხვევაში პალატებს არ შეუძლიათ განხილვის ჩატარება, თუ სხდომას არ ესწრება მათი შემადგენლობის სულ მცირე ორი მესამედი, ხოლო ცვლილება არ მიიღება, თუ მას ხმას არ მისცემს დამსწრე წევრთა სულ მცირე ორი მესამედი.

მუხლი 132. სახელმწიფოს მეთაურის პირველად არჩევისას მე-80 მუხლის პირველი დებულება შეიძლება არ იქნეს გათვალისწინებული.

პარტი VIII

ზოგადი დებულება

მუხლი 133. უცხოელები, რომლებიც დასახლდნენ ბელგიაში 1814 წლის პირველ იანვრამდე და დღემდე განაგრძობენ აქ ცხოვრებას, დაბადებით ბელგიელებად ითვლებიან, იმ პირობით, რომ ისინი განაცხადებენ თავიანთ განზრახვას, ისარგებლონ წინამდებარე დებულებით.

განცხადება უნდა გაკეთდეს წინამდებარე კონსტიტუციის ძალაში შესვლის დღიდან ექვსი თვის ვადაში, იმ პირობით, რომ აღნიშნული პირები სრულწლოვანნი არიან. თუ ისინი არასრულწლოვანნი არიან, განცხადება უნდა გაკეთდეს სრულწლოვანების მიღწევის წლის შემდეგი წლის განმავლობაში.

განცხადება უნდა გაკეთდეს პროვინციის ხელისუფლების ორგანოების წინაშე, რომლებსაც აქვთ იურისდიქცია ამ პირობა საცხოვრებელ ადგილთან მიმართებით.

ის უნდა გაკეთდეს პირადად ან კანონიერი წარმომადგენლის მიერ, რომელსაც ექნება სპეციალური და ავთენტიკური მინდობილობა.

პუნლი 134. ამ საკითხთან დაკავშირებული კანონის მიღებამდე, დანაშაულისა და შესაბამისი სასჯელის განსაზღვრასთან მიმართებით წარმომადგენელთა პალატას აქვს დისკრეციული უფლებამოსილება მინისტრისთვის ბრალდების წაყენებისას, ხოლო სააპელაციო სასამართლოს – იგივე უფლებამოსილება განაჩენის გამოტანისას.

თუმცა, სასჯელი არ უნდა აღემატებოდეს თავისუფლების აღკვეთას; ამასთან, სისხლის სამართლის კანონმდებლობით პირდაპირ გათვალისწინებული შემთხვევები არ უნდა დაირღვეს.

პუნლი 135. სასამართლოებისა და ტრიბუნალების პერსონალი უნდა შენაჩუნდეს ისე, როგორც ამჟამად არსებობს, სანამ სხვა სამართლებრივი დებულება არ იქნება მიღებული.

ამ საკითხთან დაკავშირებული კანონი პირველ საკანონმდებლო სესიაზე უნდა იქნეს მიღებული.

პუნლი 136. ამავე სხდომაზე მისაღები კანონით უნდა განისაზღვროს სააპელაციო სასამართლოს წევრების პირველად დანიშვნის წესი.

პუნლი 137. 1815 წლის 24 აგვისტოს ძირითადი კანონი და ასევე პრთეინციისა და ადგილობრივი სტატუტები უქმდება.

ამავე დროს პრთეინციებისა და ადგილობრივი ხელისუფლების ორგანოები ინაჩუნებენ თავიანთ უფლებამოსილებებს, თუ კანონით სხვა რამ არ არის გათვალისწინებული.

პუნლი 138. წინამდებარე კონსტიტუციის ძალაში შესვლის დღიდან უქმდება ყველა კანონი, დადგენილება, რეზოლუცია, წესი და სხვა აქტები, რომლებიც მასთან წინააღმდეგობაში იმყოფება.

დავატეპოთი დებულებანი

პუნლი 139. ერთგულმა კონგრესმა უმოკლეს ვადაში უნდა მიიღოს ზომები შემდეგ საკითხებზე ცალკეული კანონების მიღებით:

1. პრესა.
2. ნაფიც მსაჯულთა სასამართლოს მოწყობა.
3. ფინანსები.
4. პრთეინციისა და კომუნის დაწესებულებები.
5. მინისტრებისა და აღმასრულებელი ხელისუფლების სხვა წარმომადგენლების პასუხისმგებლობა.

6. სასამართლო ხელისუფლების მოწყობა.
7. საბენსიო სიის გადახედვა.
8. სათანადო ზომები თანამდებობათა სიმრავლის ბოლოტად გამოყენების თავიდან ასაცილებლად.
9. გაკოტრებისა და რეპრესალიების შესახებ კანონმდებლობის გადახედვა.
10. ჯარის მოწყობა, დაწინაურებისა და გადადგომის უფლებები და სისხლის სამართლის სამხედრო კოდექსი.
11. კოდექსების გადასინჯვა.

აღმასრულებელი ხელისუფლება პასუხისმგებელია წინამდებარე დადგენილების
აღსრულებაზე.

ბჩიუსელი, ერის სასახლე
პრეზიდენტი
მდივნი
კანცელის წევრები

სამართლიანობა*

ვილჰელმ ზაუერი

15. უსამართლობის გადალახვა სამართლიანობისა და სიყვარულის მეშვეობით

„არაფერია იმაზე აუტანელი, ვიდრე უსამართლობა“, ვინაიდან უსამართლობა სხვა არაფერია, ვიდრე უდანაშაულოთა ტანჯვა ან სხვისი ბრალეულობის გამოსყიდვა. ზემოთ მოცემულ იქნა ესოდენ გავრცელებული უსამართლობის რამდენიმე შემთხვევა: 1) ბუნების ან ბედის უსამართლობა; 2) ადამიანის ცალკეული ქმედებების (კანონები, გადაწყვეტილებები, ქცევა და მოპყრობა) უსამართლობა; 3) ყველა ადამიანური წესრიგისა და ინსტიტუტის უსამართლობა. უსამართლობა ყოველთვის მოიცავს ბრალეულობას, ხშირად, მძიმე ბრალს, თუნდაც იმიტომ, რომ მისი შედეგები ძალიან ხანგრძლივი და დამთრგუნველია. აღნიშნული სამი შემთხვევიდან პირველში ბრალეული „ბედისწერაა“; მეორეში – მოქმედი, აქტიური ან უმოქმედო პირი ან მისი ბრძანებები (კანონები), მაგრამ ასევე მესამე, გარეშე პირი; მესამე შემთხვევაში – უსამართლო წესრიგის ან ინსტიტუტის შემქმნელი პასუხისმგებელი პირი, ავტორიტარული სახელმწიფო, საეკლესიო წყობა, საზოგადოების ფორმა, მმართველი პარტია ან კლასი.

მხოლოდ ეს მიმოხილვაც კი აჩვენებს, რომ უსამართლობის გამოსწორება ძალიან რთულად თუა შესაძლებელი, ზოგჯერ კი საერთოდ შეუძლებელია. დამნაშავე პასუხისგებაში უნდა მიეცეს; ამ გამოსყიდვაში ან პასუხისმგებლობაში, სასჯელში ან ზიანის ანაზღაურებაში დევს ის რეაქცია, რომელსაც სამართლიანობა მოელის, რაც ნებისმიერ იდეალურ შემთხვევაში ნიშნავს სამართლიანობის გამოცდას, კანონიერი მდგომარეობის აღდგენას ან სუბიექტურ დაკმაყოფილებას.

ამრიგად, უსამართლობის მორალურად და სამართლებრივად აუცილებელი გადალახვა ხდება სამართლიანობის შექმნით და, შეძლებისდაგვარად, საერთო სიკეთის შექმნით. თუ ეს ვერ ხერხდება ან სრულად ვერ ხერხდება (სამართლიანობა, როგორც მარეგულირებელი იდეა, ბოლოს და ბოლოს, მხოლოდ მარადიული ამოცანაა), მაშინ, სულ მცირე, სიყვარული უნდა გამოვლინდეს და განხორციელდეს; ამით, მიიღწევა გარკვეული შინაგანი კმაყოფილება და აღდგება სუბიექტური წონასწორობა – არასრულყოფილი, მაგრამ, ნებისმიერ შემთხვევაში, ნაწილობრივი გადაწყვეტა.

* დასაწყისი იხილეთ ჟურნალის I, II, III და IV ნომერში.

უპირველეს ყოვლისა, საჭიროა ჭეშმარიტებისა და სამართლიანობის ეგზომ ხშირად წარუმატებელი სითამამე: სიმამაცის – სულიერი, სიმამაცის – პლატონური, კარდინალური სათნოება. გამოცდილება გვიჩვენებს, რომ ადამიანები, როგორც წესი, ზედმეტად მშობრები და ზედმეტად ეგოისტები არიან; მაშინ უსამართლობაში მათი ბრალეულობაა ან (სხვებთან ერთად, არსებულ წესრიგთან ერთად, ან ბედთან) იზიარებენ ბრალს. უსამართლობა, რომელიც ესოდენ ხშირი და დამთრგუნველია, უნდა გადაილახოს. ეს კაცობრიობის მოვალეობაა, თუ მას სურს, თავი „ადამიანურად“ წარმოაჩინოს. ის არ უნდა დამძიმდეს უსამართლობით, როცა სხვაგვარად მოქცევის უფლება აქვს.

უსამართლობის დამღევა შესაძლებელია მხოლოდ სამართლიანობით და მისი წინამორბედებით, სიყვარულითა და ჭეშმარიტებით, სითამამითა და სიმამაცით. ადამიანებს, რომლებიც უსამართლოდ იქცევიან, შესაბამისად უნდა მოექცნენ. ადამიანი გაიმარჯვებს და მას შეუძლია გამარჯვება მხოლოდ ჭეშმარიტებისა და სამართლიანობის დაცვით, ფასეულობების შექმნით, ჭეშმარიტი ღვთაებისკენ სწრაფვით, როცა ცრუ ღმერთი, რომელსაც ადამიანები თაყვანს სცემენ, მიატოვებს მათ და რომელსაც მხოლოდ ტანჯვა და გაჭირვება, ავადმყოფობა და დანაშაული მოაქვს.

ყველაზე ძლიერი ადამიანიც კი უძლურია ბუნების, „ბედის“, „ემშაკის“ წინაშე. როგორ უნდა მოიქცეს ის მათ წინაშე, როცა თავს ისევ უსამართლობა დაატყდება? არსებობს მხოლოდ ერთი მოკლე და მკაფიო პასუხი: მას უნდა სძულდეს ყველა, როგორც ისინი ამას „იმსახურებენ“; მაშინ ის მათ „სამართლიანად“ მოექცევა. ადამიანი უნდა გაექცეს მათ მარადიული ფასეულობების სამეფოში, უკან დაიხიოს, არა – ამალდეს, მოიტანოს და შექმნას ფასეულობა ფასეულობების სამეფოში, შეერწყას ჭეშმარიტ ღმერთს. მაშინ ადამიანი ზურგს აქცევს უღირსებს, მიატოვებს და ამით უვნებელყოფს მათ.

15a. სამართლიანობა, როგორც ღაცვა

სოციალურ-ეთიკური გადახრებისგან

ცხოვრებისეული გამოცდილება მუდმივად აწყდება სოციალურ-პათოლოგიურ გადახრებს¹: „გულმოდგინება ადამიანს ხდის არაპოპულარულს“; რადგან სხვები უფრო მეტად უნდა ეცადონ, რომ არ ჩამორჩნენ. პროდუქტიულობის უნარი, რომელიც გულმოდგინების, როგორც რეალური მიღწევის, წინა სტადიაა, ითვლება სტანდარტად მხოლოდ სკოლაში და ცხოვრების სკოლაში. რეალური ცხოვრება ცდილობს, დათრგუნოს პროდუქტიულობა, რათა თავიდან აიცილოს არასასიამოვნო შესრულება, აღმოფხვრას შრომისმოყვარეობა. ამისგან თავს

1. შემდეგი აბზაცი ტექნიკური მიზეზების გამო უკვე გამოქვეყნებული იქნა დანართში „Leben und Lehre“ 1958, გვ. 208.

იცავს ჭეშმარიტი ფასეულობა; რაც უფრო წარმატებულია თავდაცვა, მით უფრო იზრდება გულმოდგინება. რეალური გულმოდგინება მოითხოვს თავდაცვის უნარს, ისევე როგორც შესრულების უნარს. თავდაცვა კი ადამიანს კიდევ უფრო არაპოპულარულს ხდის; რადგან სხვას განსაცდელი ემუქრება. ადამიანს შეუძლია გახადოს საკუთარი თავი უფრო პოპულარული მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ ის სხვა ადამიანს მოუტანს ან, სულ მცირე, უჩვენებს უპირატესობას ისე, რომ მან შეძლებისდაგვარად დაივიწყოს მისთვის გამაღიზიანებელი შესრულება ან ნაკლებად განიკითხოს ის. გულმოდგინება შესრულებისა და თავდაცვის გარდა მოიცავს მესამეს – მუშაობას სხვებისთვის, როგორც მეგობრებისთვის, ისე (მით უმეტეს) მტრებისთვის. ვინაიდან არავის აქვს პროდუქტიულობის ასეთი უნარი, ჯანსაღი ეგოიზმი (sacro egoismo პოლიტიკურ ცხოვრებაში), ბოლოს და ბოლოს, გამართლებულია. უმაღლესი სტანდარტი არის არა სიყვარული, არამედ სამართლიანობა. ყველაზე გადაუდებელი საჭიროებაა სამართლიანობაზე ზრუნვა და სამართლიანობის სულისკვეთებით აღზრდა.

ამის მიხედვით, ადამიანი გადადის სამართლიანობის ვითომ სუბიექტური განსაზღვრისკენ. მას ხელს უწყობს მიმართულებები და სისტემები, რომლებსაც თავად ახასიათებს სუბიექტური დამოკიდებულება, მიუხედავად მათი ობიექტური მართებულობისა, და ატარებს საფრთხეს, რომ შეიძლება გადაგვარდეს სიცოცხლისადმი ეგოცენტრულ და, საბოლოოდ, ეგოისტურ დამოკიდებულებად. თუმცა, ის უკვე იტანჯება აქამდე თითქმის ამოუცნობი თეორიული ხარვეზისგან. სამართლიანობის ჭეშმარიტი, სწორი ცნება შეიძლება სოციოლოგიურ-სოციალურ-ეთიკურად განისაზღვროს მხოლოდ სოციალურ სფეროში. თუ ის რჩება ინდივიდის სფეროში, თუნდაც პიროვნულად გამართლებული იყოს, სამართლიანობის ცნება იქნება არასრულყოფილი, მცდარი, არასწორიც, მაშინაც კი, თუ ამ ცნებას მაინც აქვს სამართლიანობის მახასიათებლები (სხვა ადამიანისადმი მოპყრობა მისი ღირებულების შესაბამისად და ა.შ.). ამ მხრივ შეიძლება განვასხვაოთ სამართლიანობის სწორი და არასწორი ცნება, ისევე როგორც ვცდილობდით, განგვესხვაებინა სწორი და არასწორი უფლება.

რამდენადაც ანტიკური ეთიკა, ქრისტიანული რელიგია და გერმანული კლასიციზმი ამაღლებს სამართლიანობას, როგორც ერთ-ერთ უმაღლეს სათნოებას, როდესაც პლატონი თავის იდეალურ სახელმწიფოს სამართლიანობაზე აშენებს, ხოლო კანტი სიცოცხლეს უსარგებლოს უწოდებს, თუ სამართლიანობა არ არის, უარყოფილი იქნება ვალდებულებისა და სათნოების დოქტრინის მკაცრად ეთიკური (ინდივიდუალურ-ეთიკური) ან რელიგიური საფუძველი, ხოლო პიროვნული დამოკიდებულება გაფართოვდება საგნობრივ-ობიექტურზე. გერმანული იდეალიზმის ფილოსოფიაში კანტი და ფიხტე მხოლოდ გარეგნულად ინარჩუნებენ სუბიექტურ თვალსაზრისს; ფაქტობრივად, ის ტრანსცენდენტურად (ობიექტურ-კრიტიკულად და ფართოდ) უნდა გავიაზროთ,

ხოლო ამ პირობით მხოლოდ სამართლიანობის ზოგადად მართებული იდეაა შესაძლებელი. გარეგნულადაც, ამ ფილოსოფიური მიმართულების ფარგლებში სუბიექტურის ობიექტურამდე გაფართოება პირველად ჩნდება შელინგსა და ჰეგელთან. ნეოკანტიანელთა შორის სამართლიანობის სოციალური ხასიათი ხაზგასმულია ნატორპის (Sozialpädagogik 1904, გვ. 212) და შტამლერის (Theorie der Rechtswissenschaft 1911, გვ. 437) დეტალურ შენიშვნებში: სოციალური იდეალის, როგორც თავისუფალი ადამიანების საზოგადოების განსაზღვრისას, ინდივიდები და განსაკუთრებული საზოგადოებები, რომლებიც ასე ხშირად ეწინააღმდეგებიან ერთმანეთს, იძენენ უმაღლეს ერთიანობას. ჰარტმანის თანახმად (Ethik 1926, გვ. 386), სამართლიანობა არა მხოლოდ განსაკუთრებული სათნო ფასეულობაა, არამედ საზოგადოების ფაქტობრივი ფასეულობა, რომელიც მდგომარეობს ადამიანთა სოლიდარობაში, მათ ერთმანეთისადმი თანადგომაში და საერთო პასუხისმგებლობაში როგორც მთლიანობაში, ასევე ახლობლების გამო, ხოლო იმავდროულად ინდივიდის დამოკიდებულების ფასეულობას განსაკუთრებული ყურადღება ენიჭება. ეგზისტენციალური ფილოსოფია², რომელიც დაკავშირებულია ჰარტმანის ონტოლოგიასთან, კიდევ უფრო რჩება ინდივიდის სფეროში: ადამიანი „ეგზისტენციალური“ ხდება მაშინ, როცა გადაწყვეტილებას პასუხისმგებლობით იღებს და წინააღმდეგობაში შედის ობიექტურ ნორმებთან, რომლებმაც თავიანთი დასაბუთება ცალკეული ინდივიდის კონკრეტული პასუხისმგებლობიანი გადაწყვეტილებითაც კი უნდა მიიღონ. სწორედ აქ იბადება ინდივიდუალიზმი, რომელმაც უნდა მიგვიყვანოს ფასეულობით ნიჰილიზმამდე.

16. ზემოქმედება სამართლიან გადაწყვეტილებაზე ეთნიური უთანხმოების, ასახის, ხალხის ხასიათის, პროფანის (თეოლოგია, ეთიკა), ეთიკის გავლენით

I. სამართლიანობა ემყარება ფასეულობით განსჯას, რომელიც, ისევე როგორც ყველა განსჯა, მოითხოვს ლოგიკურ სიზუსტეს, სიცხადეს და სიმკვეთრეს, რომელიც მეტ-ნაკლებად შერწყმულია გრძნობის ელემენტებთან და ატარებს ძალასა და ენერგიას. ნებისმიერი სამართლიანობისთვის დამახასიათებელი ფასეულობების გონივრული აწონა, რაც მას მაღალ, საყოველთაო მნიშვნელობის ფასეულობით ხასიათს ანიჭებს, ზოგჯერ მნიშვნელოვნად სუსტდება ამ გარე ჩარევების შედეგად, რის გამოც, რა თქმა უნდა, თავისთავად სამართლიანობა არ კარგავს თავის ღირსებას აბსტრაქტულ მდგომარეობაში, მაგრამ მისი როლი

2. იასპერსის ეგზისტენციალური ფილოსოფიის მიხედვით, იოჰანეს თისენის წარმოდგენაში, ჟურნალში Arch. RSozPH. 41 გვ. 1/18.

კონკრეტულ შემთხვევაში ბოლომდე არ ხორციელდება. მაშინ მცოდნე ადამიანი ამბობს: აქ და ახლა არა მხოლოდ სამართლიანობას აქვს საბოლოო სიტყვა, არამედ ასევე სიყვარულს, მოთმინებას, ძალას და ძალაუფლებასაც. შესაძლებელია განმსაზღვრელი ფაქტორების (დეტერმინანტების) გამოყოფა, რომლებმაც შეიძლება უფრო დიდი გავლენა მოახდინოს სამართლიანობის გადაწყვეტილებაზე ცალკეულ შემთხვევებში. როგორც ნებისმიერი გადაწყვეტილება, ისინი ეფუძნება ხან მიდრეკილებას, ხან იმ გარემოს გავლენას, რომელშიც შემფასებელი იმყოფება. ისინი ხან ბუნებრივია, ხან კულტურული, სოციალური, ეკონომიკური.

ამრიგად, სამართლიანობის განსჯა ერთობლივად შეიძლება განისაზღვროს ეთნიკური და ტომობრივი კუთვნილების მიხედვით, რაც, თავის მხრივ, დამოკიდებულია ჰავისა და ნიადაგის პირობებზე. ჩრდილოეთში ადამიანები უფრო მშვიდად, უფრო ობიექტურად, უფრო ფხიზლად, უფრო მიუკერძოებლად უყურებენ საგნებს და აფასებენ მათ, ვიდრე სამხრეთში; ჩრდილოეთში განხორციელების გარანტია, შესაძლოა, სამართლიანობის გრძნობაც და მისდამი ინტერესი, როგორც ჩანს, უფრო მაღალია, ვიდრე სამხრეთში. არის თუ არა მსგავსი კონტრასტი გერმანული და რომანული წარმოშობის ხალხებს შორის და როგორ ურთიერთქმედებენ მათთან სლავური, აღმოსავლური და აზიური წარმოშობის ხალხები, საჭიროებს დეტალურ შესწავლას, რაც მნიშვნელოვანი ამოცანაა პოლიტიკური გააზრებისთვის. გამოცდილება გვასწავლის, რომ, ზოგადად, თუ მხედველობაში არ მივიღებთ (რეგიონულად და კულტურულად განპირობებულ) გარდატეხებს, რომანული წარმოშობის ხალხს აქვს ფორმის ძლიერი შეგრძნება და, შესაბამისად, მათ აქვთ ხელოვნების, განსაკუთრებით, სახვითი ხელოვნების ნიჭი, ასევე უნარები იურისპრუდენციაში, განსაკუთრებით ფორმალური სფეროსა და პრობლემების მიმართ, მაშინ როცა გერმანული წარმოშობის ხალხს, განსაკუთრებით ანგლოსაქსებს, აქვთ ფაქტობრივისა და ინდივიდუალურის შეგრძნება მატერიალური სოციოლოგიისა და უტილიტარიზმის მიმართ, ამიტომ ფორმალური პრინციპები მათთან უკანა პლანზე გადადის, მატერიალურ სამართლიანობასა და კონკრეტულ საერთო სიკეთესთან შედარებით. რა თქმა უნდა, რომანული წარმოშობისა და სამხრეთელმა ხალხებმაც იციან სამართლიანობის ფასი; ზემოთ უკვე აღნიშნულ იქნა მათი პოზიცია პლატონთან და მთაზე ქადაგებაში. თუ კონტრასტები მაინც შესამჩნევია, მაშინ ისინი ეხება მხოლოდ სამართლიანობის წმინდა განსჯის სიძლიერეს და მასთან დაკავშირებულ ფაქტორებს – ემპათიურ სიყვარულსა და მოთმინებას. თუმცა ხაზგასმით უნდა აღინიშნოს, რომ ზემოაღნიშნული ჩვენი შეხედულების თანახმად, სამართლიანობა ცალკეულ შემთხვევებში უნდა იყოს შერწყმული კეთილგანწყობასა და სულიერ სითბოსთან, რათა სრულად ეფექტური იყოს ბრალდებულის სკამზე მჯდომი დამნაშავეს მიმართაც კი; მაგრამ ამ შეხედულების თანახმად, სამართლიანობის მიერ შეთავაზებულმა ფასეულობის სტანდარტმა არ უნდა გადაინაცვლოს სიყვარულისა და კეთილგანწყობის სასარგებლოდ.

II

ასაკობრივ ჯგუფებში განსხვავება სქესის მიხედვითაც არსებობს. ყმაწვილები და ქალები დიდწილად ხელმძღვანელობენ სიყვარულით, კეთილგანწყობითა და მოთმინებით, როდესაც ეძლევათ სამართლიანობის განსჯის შესაძლებლობა; ეს ჩანს მომავალი იურისტების, განსაკუთრებით, მდედრობითი სქესის წარმომადგენლების მაგალითზე, თუ რამდენად ცუდად აქვთ განვითარებული სამართლიანობისა და მისი განხორციელების შეგრძნება ცალკეულ შემთხვევებში, თუ როგორ აძლევენ თავს უფლებას, ცდუნდნენ ლამაზი სიტყვებითა და ცრემლებით, თუ რამდენად უფრო ღმობიერად განსჯიან ისინი პროფესიონალ, მჭევრმეტყველ თაღლითს, ვიდრე წვრილმან ქურდს, რომელიც აღიარებს თავის დანაშაულს. ყმაწვილები და ქალები ასევე მოელიან, რომ მათ მოექცევიან არა იმდენად სამართლიანობის სტანდარტების შესაბამისად, არამედ მოთმინებითა და კეთილგანწყობით. მხოლოდ უარყოფით ასპექტებში არიან ყმაწვილები განსაკუთრებულად მგრძობიარენი უსამართლო მოპყრობის მიმართ, მაგალითად, მასწავლებლების ან მშობლების მხრიდან. სამართლიანობის მკაცრი გრძობა მწიფდება მხოლოდ ზრდასრულ ასაკში და არის სიქველის, მამაკაცურობის ჭეშმარიტი მახასიათებელი, რომელიც მნიშვნელოვნად სცდება მის პირდაპირ მნიშვნელობას და ხდება სათნოება, რომელშიც, ისევე როგორც პლატონთან, სამართლიანობა პირველ ადგილზეა. მეორე მხრივ, მოწიფული ადამიანი მოელის, რომ მას მოექცევიან მხოლოდ მისი გულმოდგინების ხარისხის შესაბამისად, რომელიც სწორედაც მის „მოწიფულობაში“ მდგომარეობს.

მეორე მხრივ, რთულ კითხვებს ბადებს სიბერე ან თუნდაც ასაკობრივი ზღვრის მიღწევა. მოულოდნელად, თვითნებური გარდატეხის შედეგად, ხშირად ჯერ კიდევ სრულიად პროდუქტიული ადამიანი შორდება თავის პროფესიას, რომელსაც მან მთელი თავისი ძალა მიუძღვნა და რომლისთვისაც შეეძლო ემსახურა ასაკობრივი სიბრძნითა და მდიდარი გამოცდილებით. მხოლოდ ახლა დაეუფლა ის იმ ცოდნას, რომელიც ფასდაუდებელი იქნებოდა ახალგაზრდებისთვის. ამიტომ გრძნობს, რომ მას უსამართლოდ ექცევიან, განსაკუთრებით მაშინ, როცა მის ადგილს არაკომპეტენტური ადამიანი იკავებს, რომელიც მის შეხედულებებს „მომველებულს“ უწოდებს. ასეთი მენტალური დამოკიდებულება სავსებით გასაგებია უსამართლოდ მოპყრობის განცდის გამო, რაც საზიანოა საერთო სიკეთისთვის. შილერი („ვალენშტაინი“) აცხადებს პროფესიულ ეთოსს: „თუ მუშაობა არ შემოდის, განადგურებული ვარ“, ხოლო გოეთე სამართლიანად შენიშნავს, რომ მოხუცი ადამიანი კარგავს ადამიანის ერთ-ერთ უდიდეს უფლებას: მას უკვე განსჯიან არა თანატოლები, არამედ არაღიარებული ახალგაზრდები, რომლებსაც მისი არ ესმით; მოხუცი ყოველთვის ფეხქვეშ გათელილი მეფე ღირსია. ხოლო ფრაიდანკმა (ჯერ კიდევ 1230 წელს) ჩამოაყალიბა ახალგაზრდებისთვის: რაც თქვენ ახლა ხართ, ჩვენ ეს ვიყავით;

რაც ჩვენ ახლა ვართ, თქვენ ეს იქნებით. მაგრამ ისეთივე გაუმართლებელია წყენა (უკმაყოფილების გრძნობა), რომელსაც მოხუცები ასე ხშირად განიცდიან წარმატებული ახალგაზრდების მიმართ. იგივე გოეთე ამბობს: ახალგაზრდობა აქ მის გამოა; სისულელე იქნება მოთხოვნა: მოდი, ჩემთან ერთად დაბერდი! – უსამართლო იქნებოდა, ყმაწვილებისთვის არ მიგვეცა იმ წინსვლის საშუალება, რომელსაც ისინი იმსახურებენ; მათ უნდა დაიკავონ თავიანთი ადგილი, ხოლო ის ფასეულობები, რომლებსაც ჯერ კიდევ ფლობენ ხანდაზმული ადამიანები – გაწონასწორებულობა, სიმშვიდე, ამქვეყნიური სიბრძნე, მდიდარი გამოცდილება – სათანადოდ უნდა იყოს მათთვის ხელმისაწვდომი. სამართლიანობა მოითხოვს, როგორც აქ ძალიან ნათლად ჩანს, ყველა თვალსაზრისის გათვალისწინებას, არა მხოლოდ მოხუცი ადამიანის თვალსაზრისისა. მისი ამქვეყნიური სიბრძნე ასევე მდგომარეობს იმაში, რომ დროულად მიხვდეს, რომ დროა განზე გაიწიოს და გზა დაუთმოს ახალგაზრდობას ახალი, პერსპექტიული შეხედულებებით. აქ სამართლიანობა ისევ სიყვარულს ერწყმის³.

განსხვავებული, მაგრამ მაინც მსგავსი სახის კონტრასტები შეიძლება შეინიშნოს პირველყოფილ ძირძველ ხალხებს, ახალგაზრდა, განვითარებად კულტურულ ერებსა და ძველ ან დასუსტებულ ხალხებს შორის. ყველა ერისთვის საერთოა ეგოცენტრულობა, ეგოიზმი, სხვა ხალხების მიმართ ემპათიის ნაკლებობა და მათ მიმართ კეთილი ნება, როცა ამის საშუალებას არ იძლევა საკუთარი ინტერესი. მათ ასევე ნაკლებად ესმით სამართლიანობა უცხო ხალხებთან მიმართებით, თუ ეს კონკრეტულ შემთხვევაში ნაკარნახევი არ არის მათი კეთილდღეობით. ჰომეროსთან, ისევე როგორც ჩვენი ყმაწვილკაცების შემთხვევაში, განდიდებულია სითამამე და სიმამაცე, ასევე ეშმაკობა და მოხერხებულობა, ტყუილის ხელოვნება (რაც განსხვავდება ჭკვიანობისა და სიბრძნისგან, რომლებიც იდეალად იქცა მხოლოდ სოკრატეს შემდეგ). სამართლიანობა მხოლოდ სხვათა შორისაა მოხსენიებული, ძირითადად, ნესტორთან, რომელმაც „სამი თაობის“ გამოცდილება მიიღო; მოგვიანებით კი სამართლიანობას აქებდა პისისტრატე, შემდეგ კი – არისტიდესი. აგრეთვე ნიბელუნგების საგა განადიდებს სითამამეს და სიმამაცეს, ძალასა და გამძლეობას; სამართლიანობას კი აღასრულებს ქალი შურისძიების სახით, საშინელი, თითქმის შემზარავი მასშტაბით. მხოლოდ ხალხების მიერ კულტურულ ერად გამოღვიძება ავსებს მათ ერთმანეთის მიმართ სამართლიანობის გარკვეული გრძნობით; მაგრამ დიდი დრო დასჭირდა

3. Ferd. Kehler (ფსიქიატრი მიუნსტერში), Vom seelischen Altern 1950. ნაშრომში ავტორი რეკომენდაციას უწევს სიბერის ჰიგიენას, სიბერის ხარვეზების პრევენციას შეძლებისდაგვარად გაახალგაზრდავებით, ახალგაზრდობის ერთგვარი გახანგრძლივებით. სენ-პიერის (1948 წ.) თანახმად, ახალგაზრდობის შენარჩუნება სოციალურ ვალდებულებად იქცა, ამიტომ დასაქმებას პრაქტიკული ფსიქოლოგიის პოზიციიდან უნდა მივუდგეთ. შოპენჰაუერის აფორიზმები VI „ახალშობილი ჰარმონიისკენ“ მოუწოდებს (რაც, კერძო თანახმად, საშუალო ადამიანისთვის განკუთვნილი არ არის!); უფრო სრულყოფილია კ. გ. იუნგი: სიცოცხლის ბოლომდე აზრიანად ცხოვრებისა და სიბრძნის შექმნის ხელოვნება. მისაბამი მაგალითი აქაც არის: გოეთეს ფაუსტი.

ხალხების აღზრდას, რომ გაეცნობიერებინათ „საერთაშორისო სამართალი“, რასაც ისინი პრაქტიკული და პოლიტიკური მიზეზებით უფრო იღებენ და არა სამართლიანობის გრძნობის გამო. თანამედროვე საერთაშორისო სამართალი უფრო მეტად აღმოცენდა ეკლესიის წიაღიდან, საეკლესიო წრეებიდან, ვიდრე სახელმწიფოებიდან. უპირველეს ყოვლისა, უარყოფით ასპექტში შესამჩნევია, რომ უფლებების დარღვევისა და ხელყოფის შემთხვევაში ჯერჯერობით ახალგაზრდა, ამბიციური და გარკვეულწილად ძლიერი ხალხები ხაზს უსვამენ და ახორციელებენ სახელმწიფო ძალაუფლებას, ხოლო სუსტი და ჩაგრული ხალხები საპროტესტო ნოტაზე მიმართავენ კანონსა და სამართლიანობას. მხოლოდ ბოლო ხანებში შემუშავდა ადამიანისა და ხალხების ძირითადი უფლებები როგორც სამართლიანობიდან გამომდინარე შედეგი, რომლებიც, სხვათა შორის, ჯერ კიდევ იწვევს ცხარე კამათს დეტალებთან დაკავშირებით. აქაც მნიშვნელოვანი იყო ეკლესიისა და (ასევე საკამათო) საეკლესიო ბუნებითი სამართლის გავლენა. სახელმწიფოებს თითქოს ეშინიათ, მიმართონ სამართალსა და სამართლიანობას, თითქოს ამ შემთხვევაში ისინი შეიძლება ეჭვმიტანილი იქნენ საკუთარი სისუსტის აღიარებაში; ჰომეროსისეული სათნოებები – ძალა და ტყუილის ხელოვნება – უფრო ესიმპათიურება მათ.

III

არანაკლებ, ვიდრე ეს ბუნებრივი და ეთნოლოგიური გავლენები, მოსამართლის ცხოვრების სოციალური და ზოგადკულტურული პირობები, მისი აღზრდა და განათლება, ინტელექტუალური და მორალური დონე, ფინანსური მდგომარეობა, განსაკუთრებით, პროფესიული პოზიცია, ასევე აღმსარებლობითი კუთვნილება და რელიგიური შეხედულებები გავლენას ახდენს სამართლიანობის განსჯაზე. ცხადია, იურიდიული და პედაგოგიური პროფესიის წარმომადგენლები უფრო ქმედუნარიანები და პრაქტიკულები არიან სამართლიანობის მტკიცედ განსჯაში, რაც მათი ყოველდღიური სამუშაოს ნაწილია, ხოლო თეოლოგიური და საქველმოქმედო პროფესიის წარმომადგენლები უფრო მიმართული არიან სიყვარულისა და კეთილგანწყობისკენ, თუმცა, საბოლოოდ მათაც საერთო სიკეთეზე უნდა იზრუნონ.

იურიდიული შეხედულებები უფრო დეტალურად იქნება განხილული (მე-2 ნაწილში); აქ კი უნდა გადმოვცეთ პროტესტანტული თეოლოგის უადრესად მნიშვნელოვანი დამოკიდებულება⁴, რომლის მიღება შეუძლია არა იურისტს და ფილოსოფოსს, არამედ უფრო პედაგოგს და რომელიც, შესაძლოა, სასარგებლო აღმოჩნდეს სასჯელადსრულების სისტემისთვის. შეიძლება დავეთანხმოთ სამართლიანობის არსის კონცეფციას: თანასწორთან – თანასწორი მოპყრობა, უთანასწოროსთან – განსხვავებული; მაგრამ ისმის კითხვა: რომელი სტანდარტის

4. Emil Bruner (პროფესორი ციურხში), Die Gerechtigkeit, Zürich 1943.

მიხედვით? პროტესტანტული დოქტრინისთვის შედარებითი სამართლიანობა განსაკუთრებული მნიშვნელობისაა, მაგრამ ის განიხილება მხოლოდ სიყვარულის „წინა საფეხურად“, რომელიც არის „ღვთის სამართლიანობა“, ბიბლიის თვალსაზრისით; თავისთავად სამართლიანობა კი მხოლოდ წინა საფეხური და მორალის ყველაზე დაბალი სახეობაა. ის ვერ გახდება ნამდვილი სამართლიანობა, თუ არ დათმობს საკუთარ თავს და არ გახდება სიყვარული. ამ თეოლოგიური დოქტრინის მეორე ნაწილი შეიცავს ოჯახის, ეკონომიკის, სახელმწიფოს, ხალხების სამართლიანი მოწყობის „მცდელობას“ ქრისტიანული, სოციალური წესრიგის მიმართულებით. ეს თვალსაზრისი შეიძლება მიღებულ იქნეს რელიგიურ სფეროში ამიერი და იმიერი ცხოვრებისთვის, მაგრამ არა სოციალური წესრიგისთვის.

ეთიკისა და პედაგოგიკის შემთხვევაში შეხედულებები განსხვავებულია, ასევე განსხვავებულია ავტორების მოტივები. მაშინ, როცა პლატონი სახელმწიფოს იდეალის ჭეშმარიტად ელინური პრიმატის შესაბამისად აღიარებს სამართლიანობას უმაღლეს სათნოებად, თანამედროვე ფილოსოფოსი⁵ ბალტიისპირეთიდან, ნეოკანტიანელთა მარბურგის სკოლის ყოფილი მიმდევარი და მოგვიანებით კი ჰუსერლის ფენომენოლოგიის მიმდევარი, ინდივიდუალური ეთიკის თვალსაზრისით, რაოდენ გროტესკულადაც არ უნდა ჩანდეს, სამართლიანობას უწოდებს „უმაღლეს სათნოებას“, რადგან ვალდებულება მხოლოდ მინიმალურ მორალურ მოთხოვნებს შეიცავს: თანასწორი მოპყრობა ადამიანების მიმართ; მეორე მხრივ, ის აღიარებს უთანასწორობას, რომელიც გამოიხატება გამოჩენილ, სანიმუშო პიროვნებებში დიდი საგანმანათლებლო მნიშვნელობის მქონე ეთიკურ ფასეულობად (ნიცშეს გამოძახილი). გარდა ამისა, ის განადიდებს მოყვასის სიყვარულს და სოლიდარობის გრძნობას, როგორც ნამდვილ სათნოებას და როგორც უმთავრესს მოქალაქის ეთიკურ არსებობაში. მაშასადამე, მის მიერ ამ კონტექსტში წამოყენებული ეთიკური იდეალი ძალიან ახლოს არის საერთო სიკეთის იდეასთან, რომელსაც ჩვენ სოციალური ცხოვრების უმაღლეს პრინციპს ვუწოდებთ და რომელშიც ჩვენ ვაღიარებთ სამართლიანობის დადებით მხარეს და სტანდარტს. ამრიგად, კონსტრუქციული და პირადი გავლენის ყველა განსხვავების მიუხედავად, უნდა არსებობდეს ფაქტობრივი შეთანხმების გარკვეული ხარისხი.

IV

უპირველეს ყოვლისა, აქ ასევე უნდა გვახსოვდეს მეთოდების საკითხი, რომლის მნიშვნელობა ჯერ კიდევ არ არის სათანადოდ შეფასებული. ამ თვალსაზრისით, კანტის ტრანსცენდენტური მეთოდი უაღრესად ნაყოფიერი აღმოჩნდება; ეს არის ღრმა შინაგანი მიზეზი შორსმიმავალი სამეცნიერო განსხვავებული აზრებისა,

5. Nikolai Hartmann (პროფესორი ბერლინში), Ethik, Berlin 1926, თავი 44, 55.

რომლებიც გადაიზრდება სასტიკ, მაგრამ უნაყოფო კამათში იმის გამო, რომ მათი მთავარი მიზეზი არ არის შეცნობილი და ეს არის ბირთვი ფუნდამენტურად განსხვავებული პრაქტიკული შედეგებისა, რომლებამდეც, როგორც ჩანს, ლოგიკური სიმკაცრით უნდა მივიდნენ მკვლევრები. აქ დაგმობილი უნდა იქნეს როგორც უსამართლო კრიტიკაზე დაფუძნებული (!) სერიოზული შეცდომა, როდესაც ერთი მიმართულება ემყარება ერთ მეთოდს (შესაძლოა, სასკოლოს), როგორც ერთადერთ ნეტარს, და უარყოფს სხვებს, როგორც არასწორს ან თუნდაც არამეცნიერულს. კანტის კრიტიკული მეთოდის გახსენებასაც კი უნდა გამოეწვია იმის გააზრება, რომ მკვლევარს შეუძლია სხვადასხვა პოზიციის დაკავება და სხვადასხვა ამოცანის გადაჭრა, ანუ სხვადასხვა სამეცნიერო მეთოდის გამოყენება (მუშაობის მეთოდები, პროცედურების სახეები) და აქედან მივიდეს მისი მეცნიერების (მხოლოდ ამ!) სფეროსთვის შესაფერის კონკრეტულ შედეგებამდე.

ამრიგად, ნების ცნება მრავალი მეცნიერების შესწავლის საგანია. ცალმხრივი და, შესაბამისად, არასწორი იქნებოდა ფსიქოლოგიის შედეგების სხვა მეცნიერებებისთვის სავალდებულოდ გამოცხადება; ფსიქოლოგიასა და ფსიქიატრიასაც კი თავიანთი სპეციალური ამოცანების მიმართ განსხვავებულად შეუძლია ნების განსაზღვრა, რათა მისი დახმარებით დამაკმაყოფილებლად გადაჭრას საკუთარი პრობლემები; კიდევ უფრო განსხვავებულად გამოყენება შეუძლია ისტორიკოსს, სოციოლოგს (კოლექტიური ფსიქიკა!), კერძო იურისტს (ნების გამოვლინება, შეცდომა!), სრულიად განსხვავებულად – მასთან მომუშავე სისხლის სამართლის ადვოკატს (უმოქმედობის, განზრახვის, დაუდევრობის დანაშაული!), რომ აღარაფერი ვთქვათ ეთიკასა (კარგი შეხედულება) და რელიგიაზე (უკვდავი სული!). თუ თავის დარგში კომპეტენტური ახალგაზრდა მკვლევარი აღიარებს მხოლოდ თავის ნების კონცეფციას და უარყოფს სხვებს, ეს მიუთითებს არა მხოლოდ მეცნიერულ ვიწრო აზროვნებაზე და არასაკმარის მეთოდოლოგიურ მომზადებაზე, არამედ სამართლიანობის ცუდად განვითარებულ გრძნობაზე. როდესაც ვხედავთ, თუ როგორ კამათობენ ფსიქოლოგები ნების ცნებაზე, სხვა სამეცნიერო დისციპლინისთვის არც ისე რეკომენდებულია, მიმართოს ფსიქოლოგიას რჩევისთვის. მაგრამ, რა თქმა უნდა, სამუშაოს სხვა მეთოდების გაცნობას და მათი შედეგების შესწავლას, რაც შეიძლება სასარგებლო იყოს საკუთარი კვლევისთვის, შეიძლება მხოლოდ სასურველი ეწოდოს, მაგრამ, საბოლოო ჯამში, ყველა პასუხისმგებელია მხოლოდ საკუთარ შედეგებზე.

აქ წარმოდგენილი მეთოდოლოგიური გააზრება თავის მეცნიერულ და თეორიულ გამოხატულებას პოულობს შემდეგ სახელმძღვანელო პრინციპში: მეცნიერების თითოეული დარგისთვის თავისი ძირითადი კანონი განსაზღვრავს კვლევითი სამუშაოს ამოცანებსა და მიზანს, თვალსაზრისსა და გამოსავალს, მოცულობასა და საზღვრებს. ამავდროულად, მკვლევარი სამართლიანი უნდა

იყოს მეცნიერების სხვა სფეროებთან მიმართებით, რომლებსაც მათ წრეში იგივე დასაბუთება აქვს; ამრიგად, მიზეზობრიობის მკაცრი კანონი უპირობო აღიარებას პოულობს მხოლოდ საბუნებისმეტყველო და აღწერით ჰუმანიტარულ მეცნიერებებში (ისტორია, სოციოლოგია), მაგრამ არა სამართალმცოდნეობასა და ეთიკაში. მაგრამ ამ შემთხვევაში განხორციელებულმა მკაცრმა მეთოდოლოგიურმა დიფერენციაციამ არ უნდა გამორიცხოს შესაძლებლობა იმისა, რომ მეთოდების ერთობლიობა, თუნდაც მათი გადაკვეთა (შეგნებულად და არა არაკეთილსინდისიერი მეთოდით!) შეიძლება უკიდურესად სასარგებლო იყოს კონკრეტული პრობლემის გადასაჭრელად. ამგვარად, სისხლის სამართლის დოქტრინას მხოლოდ მაშინ შეუძლია გაიმარჯვოს, თუ მისი ძირითადი ცნებები – დანაშაული, ბრალეულობა და გამოსყიდვა – ასევე განიხილება ბიოლოგიური, ფსიქოლოგიური, სოციოლოგიური და ეთიკური თვალსაზრისით; ეს უფრო დეტალურად იქნება განხილული ქვემოთ (II 15).

ზოგადი ნაწილის ამ ეტაპზე საჭიროა მხოლოდ აღვნიშნოთ კიდევ ერთი სფერო, სადაც საწყისი დიფერენციაციის და შემდგომი სინთეზის მნიშვნელობა უკიდურესად ნაყოფიერი აღმოჩნდა. ამრიგად, ფილოლოგიის მიღწევად ითვლებოდა მუშაობის მკაცრი ტექსტოლოგიური მეთოდი, რომლის მიზანი იყო უძველესი შემონახული ტექსტის დადგენა ხელნაწერთა ურთიერთკავშირებისა და მათი ტექსტების ისტორიის შესწავლით, აგრეთვე შემონახული ტექსტის შეცდომების აღმოფხვრა შესწორებითა და ინტერპოლაციით (ლახმანი). შემდგომ, მიუხედავად იმისა, რომ შემონახული ტექსტის მთელი ბედის გასარკვევად საჭირო გახდა მთელი ტექსტური ისტორია, ავტორიდან შემორჩენილ ხელნაწერებამდე, ამავდროულად, კულტურული ცხოვრების ყველა მნიშვნელოვანი გამოვლინება შეგროვებული იქნა შემეცნებისთვის და გაერთიანებული იქნა ერთ მთლიანობად (ფონ ვილიამოვიც-მიოლენდორფი). ამრიგად, სოფოკლე შეფასდა ტრაგიკული პოეზიის ფარგლებში, პლატონი – ფილოსოფიის ფარგლებში, ხოლო ფილოლოგია გაფართოვდა (უპირველეს ყოვლისა, შეუცვლელი) ტექსტოლოგიიდან ანტიკურობის ყოვლისმომცველ ზოგად მეცნიერებამდე (რისკენაც მიისწრაფოდა ჯერ კიდევ ბიოკი).

გოეთეს ფილოლოგიაში მნიშვნელოვან ნაბიჯად შეიძლება ჩაითვალოს ტექსტოლოგიური კვლევების დანერგვა (დუნტცერი, შერერი), მაგრამ გოეთეს ფიგურისა და მისი შემოქმედების ჭეშმარიტი გაგებისთვის აუცილებელი იყო მუშაობის ესთეტიკური და ფილოსოფიური მეთოდების ურთიერთქმედება (ჰერმან გრიმი, დილტეი, გუნდოლფი, ზიმელი, კასირერი, რიკერტი, შპრანგერი, მანკე, ფორლენდერი, კროჩე – ეს მხოლოდ რამდენიმე ავტორია იმ წრიდან, რომლის უგულებელყოფა რთულია). სამართლიანობა მოითხოვს, რომ ყველა ძირითადი ხმა გაგონილ იქნეს; მხოლოდ მაშინ, როდესაც ისინი ჰარმონიულადაა შერწყმული, შეიძლება მივიღოთ სავარაუდო წარმოდგენა უზარმაზარი

კულტურული ფენომენის შესახებ, რომელსაც გოეთე წარმოადგენს ყველა კულტურული ერისთვის.

დაბოლოს, მინდა აღვნიშნო ის გარდასახვა, რომელიც განიცადა მოცარტის სახემ ბოლო ათწლეულების განმავლობაში. როდესაც ფილოლოგმა ოტო იანმა თავისი დიდი ბიოგრაფია (1856 წ.) დაწერა, მან გააერთიანა საუკეთესო ავთენტური კვლევები მოცარტის რომანტიკული სახის აღწერასთან, როგორც სილამაზისა და კლასიკური სიმეტრიის მანათობელი ფიგურისა, რაც იმ დროს აქტუალურად ითვლებოდა. მუსიკის ისტორიკოს ჰერმან აბერტის ავტორიტეტული ბიოგრაფიული ნაშრომის ახალი გამოცემა (1923 წ.) ასახავს ოსტატის რეალისტურ პორტრეტს ახლა უკვე დომინანტური, მკაცრი ფილოლოგიური კვლევის გამოყენებით, რაც გვიჩვენებს, რომ გენიოსისთვის, რომელშიც უკვე ჩანს ბეთჰოვენის მთელი შემოქმედების ჩანასახები, ასევე უცხო არ არის ტრაგიკული, მწარე და ვნებიან-დემონური განწყობები. თუ მოცარტის სახე დღეს საკმაოდ ცალსახად შეიძლება ჩაითვალოს, ბეთჰოვენის შესახებ აზრი იცვლება ყოველ კულტურულ პერიოდთან ერთად; სწორედ ამიტომ ჩნდება ბეთჰოვენის უზარმაზარი კულტურული ძალის გააზრების ამოცანა კულტურის იდეაზე უშუალო დამოკიდებულებით, თუ გვსურს, ვიყოთ სამართლიანები მასთან მიმართებით⁶.

17. სამართლიანობის სტრუქტურული აჯახულება

მართლაც, არსებობს მხოლოდ ერთი სამართლიანობა, რომელიც, გამოხატვის ყველა შესაძლო ფორმის მიუხედავად, თავისი არსით ყოველთვის იგივეა და შეფასების ერთსა და იმავე სტანდარტს შეიცავს. თუმცა, ვინაიდან ის შეიძლება წარმოიშვას სხვადასხვა თემში, მომდინარეობდეს სხვადასხვა მოქმედი პირისგან და მისდევდეს სხვადასხვა მიზანს სხვადასხვა საშუალებით, ჩნდება კითხვა, თუ როგორ უკავშირდება ეს ცალკეული ტიპის გამოვლინებები ერთმანეთს, რომელ რანგში არის ისინი და რომელი სახის სამართლიანობა ჭარბობს კონფლიქტის ცალკეულ შემთხვევაში.

აუცილებელია განვასხვაოთ სოციალური წარმონაქმნების სამი ჯგუფი, რომლებშიც სამართლიანობას განსხვავებული მნიშვნელობა აქვს: დაბალი ან ქვედა თემები, რომლებსაც ასევე უნდა მიეწეროს შემთხვევითი შეხვედრები; საშუალო თემები, კერძოდ, სახელმწიფო, ეკლესია და საერთაშორისო სამართლის საზოგადოება; მაღალი ან ზედა თემები, კაცობრიობის კულტურული თემი (ჰუმანიზმი).

6. მეთოდების საკითხთან დაკავშირებით აქაც შემიძლია მივუთითო ჩემს ნაშრომზე „მეცნიერების საფუძვლები“ 1926 წ. (მე-2 გამოცემა, 1949 წ.); ხელოვნებასთან დაკავშირებით – ჩემს წიგნზე ბეთჰოვენის შესახებ, 1958 წ., თავი 1, 2.

ქვედა ჯგუფში უმაღლეს სოციალურ კანონს წარმოადგენს მაქსიმალური ხელშეწყობა საერთო სიკეთისთვის, რომელიც სავალდებულოა ყველა მონაწილისთვის. ზოგადად, აქ ჩანს უმაღლესი სოციალური კანონი, რომელსაც ჩვენ ვუწოდებთ სოციალურ-ფილოსოფიურ ძირითად კანონს და რომელიც სავალდებულოა მთელი სოციალური ცხოვრებისათვის, მათ შორის, მომდევნო ორი ჯგუფისთვის. აქ, ყველაზე პრიმიტიულ ჯგუფში, ის ვლინდება ყველაზე პრიმიტიული ფორმით და, ბუნებრივია, შემოიფარგლება სოციალური ურთიერთობების შესაბამისი, მეტ-ნაკლებად ვიწრო ჩარჩოებით. ეს ჯგუფი, უპირველეს ყოვლისა, მოიცავს უფრო მჭიდრო თემებს – ქორწინებასა და ოჯახს, მეგობრობასა და ამხანაგობას, სკოლასა და აღმზრდელით თემებს, პროფესიულ და საგანმანათლებლო თემებს, ეკონომიკურ და იდეურ გაერთიანებებს. ამ ჯგუფებში სამართლიანია ის, რაც ხელს უწყობს შესაბამისი საზოგადოების მიერ მისი ამოცანებისა და მიზნების შესრულებას. ცალკეულ ადამიანს უნდა მოეპყრონ მისი ფასეულობის ან ამ თემისთვის ფასეულობის გარანტიის შესაბამისად; მაშინ ამ საზღვრებში კმაყოფილდება საერთო სიკეთე და რეალიზდება სამართლიანობა. ზემოაღნიშნული განმარტებები სამართლიანობის შესახებ აქ თავიანთი პირდაპირი მნიშვნელობით გამოიყენება. ამკარა ეჭვები ეხება არა სამართლიანობის კონცეფციას, არამედ შესაბამისი თემის ამოცანების წრის განსაზღვრას, რომელიც ყოველთვის მარტივად ვერ ფორმულირდება, მაგრამ უფრო დეტალური შემოწმებისას ყოველთვის არსებობს, თუ თემი არსებობს.

ამ ჯგუფში შედის ყოველდღიური სოციალური ცხოვრების ნაკლებად მნიშვნელოვანი შემთხვევები, როდესაც ადამიანი ხვდება სხვა ადამიანებს ქუჩაში, ტრანსპორტში, მაღაზიებსა და რესტორნებში; აქ მჭიდრო კონტაქტის არარსებობის გამო არ ხდება თემის ჩამოყალიბება, არამედ მხოლოდ წინა საფეხურია ან უბრალოდ სოციალური ჯგუფია, რომელიც შემთხვევითობაზეა დაფუძნებული და სწრაფად ქრება. თუმცა დამაბულობა და კონფლიქტები შესაძლებელია წამიერად; მაშინ საერთო, თუნდაც დროებითი, ფასეულობის მაქსიმალური ხელშეწყობის პრინციპი ჩვეულების, წესიერებისა და თავაზიანობის წესების შესაბამისად ვრცელდება მათ აღმოფხვრაზე ან თავიდან აცილებაზე, მაგალითად, შეზღუდულ სივრცეში ადგილის დათმობის შემთხვევაში, კარში შესვლის შემთხვევაში, სატრანსპორტო საშუალების გამოყენებისას, სასტუმროში განთავსებისას. აქ სამართლიანობა ნიშნავს სხვისთვის შესაძლებლობის მიცემას, შეძლებისდაგვარად გამოიყენოს საერთო ფასეულობები, დადგენილი წესებისა და ჩვეულებების დაცვითა და დამაბულობების შეძლებისდაგვარად თავიდან აცილებით. ხოლო თუ კონკრეტულ შემთხვევაში უფლებამოსილების ან ჩვეულების ასეთი ნორმა არ არსებობს, აუცილებელია დამოუკიდებლად, თუ შესაძლებელია ყველა დაინტერესებული მხარის თანხმობით, ჩამოყალიბდეს

კონკრეტული, მაგრამ განზოგადების უნარის მქონე ნორმები. ამრიგად, ადამიანი უკვე წინასწარ შეიმუშავებს ზოგად სამართლიანობას.

საშუალო ჯგუფში მოქმედებს სამართლიანობის იგივე პრინციპები. თავისებურება ჩნდება მხოლოდ მაშინ, როდესაც უფრო დიდი თემები – სახელმწიფო და ეკლესია, სტატუსი და კლასი, პარტიები და პოლიტიკური გაერთიანებები – დიდი რაოდენობით აყალიბებენ გარკვეულ წესებს, რომლებიც პირველ რიგში უნდა იქნეს დაცული; მაშინ იზეიმებს სამართლიანობა. ამ შემთხვევაში, უპირველეს ყოვლისა, საუბარია სამართლებრივ განსაზღვრულობაზე, თანმიმდევრულობაზე და ერთგვაროვნებაზე. მაინდივიდუალიზებული ჩვეულება, რომელიც დიდწილად ცალკეულ შემთხვევაზეა ორიენტირებული, აქ უკანა პლანზე გადადის, მაგრამ არ სუსტდება; ის შემავსებელია იქ, სადაც სამართლებრივი დებულებები არ არსებობს ან არასაკმარისია. მაშასადამე, სამართლიანობა, უპირველეს ყოვლისა, ფორმალური ზოგადი სამართლიანობაა: არსებულ ნორმებთან შესაბამისობა. ამის შესავსებად და გამოსასწორებლად ინდივიდუალურ, მაგრამ განზოგადების უნარის მქონე სამართლიანობას, როგორც პირველ ჯგუფში, პრაქტიკული თვალსაზრისით მხოლოდ „დამხმარე“ მნიშვნელობა აქვს. საერთაშორისო სამართალში, სადაც უფრო მეტია კონკრეტული სამართლებრივი ნორმების ნაკლებობა, ვიდრე სახელმწიფო სამართალში, უფრო ხშირად გვხვდება სამართლიანობის შევსების ასეთი შემთხვევა. ზოგადად, ამ საშუალო ჯგუფში ინდივიდუალური სამართლიანობა ასრულებს უფრო დამხმარე და ამავედროულად შემზღვეველ ფუნქციას.

უმაღლეს ჯგუფში – ცივილიზებული ერების ზესახელმწიფოებრივი თემების იმპერიაში (საერთაშორისო სამართალი წარმოქმნის გადასვლას) – ისევე როგორც პრიმიტიულ თემებში, ისევე არის გარკვეული სამართლებრივი ნორმების ნაკლებობა ან ისინი იმდენად ზოგადი და აბსტრაქტული ხასიათისაა, რომ ისინი ჯერ უნდა შეივსოს კონკრეტული, ცოცხალი შინაარსით. აქ ისევე უმთავრესი მნიშვნელობა აქვს ინდივიდუალურ, განზოგადების უნარის მქონე სამართლიანობას. აქ საერთო სიკეთე ჰუმანიზმის სახეს იღებს; ზოგიერთ შემთხვევაში ის შეიძლება განისაზღვროს ძალიან ინდივიდუალურად და დახვეწილად, როგორც მოყვასის სიყვარული, რომელიც არ განსხვავდება პირველი ჯგუფისგან, მაგრამ საბოლოო ორიენტაციას ის პოულობს კაცობრიობის ერთობაში, ჰუმანიზმსა და მოყვასის სიყვარულში. ამავედროულად, ეს ქმნის უმაღლეს სტანდარტს ყველა შესაძლო განსაკუთრებული სახის სამართლიანობისა და წინა ორი ჯგუფის საერთო სიკეთისთვის.

ამრიგად, ყველა სოციალური ინსტიტუტი და ადამიანის ქმედება შესაძლებელია მხოლოდ სამართლიანობის არსებობის პირობებში.

მაინც ჩაუღრმავდა მუსიკის ისტორიის იდუმალ მსვლელობას, იცის, რომ მოცარტი, უფრო მეტხანს რომ ეცოცხლა, გაივლიდა განვითარების იმავე გზას, რომელიც ბეთჰოვენმა თავისებურად გაიარა; მაგრამ მოცარტთან ის იქნებოდა უფრო ჰარმონიული, უფრო აპოლონური, უფრო კლასიკური, მაშინ, როცა ბეთჰოვენს ჯერ კიდევ ჰქონდა ნიადაგი მისი გასაოცარი შემოქმედებისთვის, რაც, მეორე მხრივ, უზრუნველყოფდა პრომეთეს გამარჯვებას ტრაგიკულ ცხოვრებაზე. ამრიგად, ბეთჰოვენი არავითარ შემთხვევაში არ არის მოცარტის გამგრძელებელი და სრულყოფელი, არამედ რაღაც სხვა, თავისთავადი. სამართლიანი ბედით მოცარტი მსოფლიოს სხვა, ასევე დიდ სასწაულს მიანიჭებდა, შესაძლოა უფრო სუფთა სიხარულითა და ჭეშმარიტად ღვთაებრივი ხედვით. ნაცვლად ამისა ის საფლავში ჩაიძირა ისე, რომ არასოდეს მიუღია უმადური სამყაროსგან რაიმე მხატვრული შემოქმედების ნეტარი ტანჯვისთვის და მრავალი გათენებული ღამისა და იმ უანგარო ცხოვრების სხვა გაჭირვების სანაცვლოდ, რომელიც მხოლოდ წმინდა შემოქმედებას იცნობდა. ის, რაც გრილპარცერმა ასე ლამაზად ჩამოაყალიბა გარდაცვლილი ბეთჰოვენის პატივსაცემად წარმოთქმულ სიტყვაში, უფრო მეტად ეხება მოცარტს: „ის წავიდა ისე, რომ ადამიანებს მისცა ყველაფერი, მაგრამ არაფერი მიუღია სანაცვლოდ“⁸. შეუგნებელმა ქალაქმა ვენამ ის ღარიბთა საძვალეში მიაგდო...

ანალოგიურად შეიძლება მოვიყვანოთ გოეთეს უაღრესად ჰარმონიული ცხოვრება, რომელმაც ბედის მრავალი ტრაგიკული, დაუმსახურებელი დარტყმის მიუხედავად, ზოგადად, ჰარმონიული, „სამართლიანი“ დასასრული პოვა. თუმცა, გოეთეს თანამედროვენი და შთამომავლებიც კი არ იყვნენ მის მიმართ სამართლიანები. მხოლოდ მე-19 საუკუნის მეორე ნახევარში მიხვდნენ ადამიანები, თუ რა დამსახურება აქვს ამ ერთადერთი ადამიანის მოღვაწეობასა და პოეზიას. როგორც ჩანს, საზღვარგარეთაც სულ უფრო და უფრო აცნობიერებენ, რომ გოეთეს სახით გერმანიამ მთელ მსოფლიოს მისცა თანამედროვე ადამიანის პირველი წარმომადგენელი, მსოფლიოს ერთ-ერთი უდიდესი ბრძენი და პირველი, ყველაზე სრულყოფილი კულტურული პიროვნება. ამ ძვირფასი, შეუცვლელი, უნიკალური საჩუქრისთვის კულტურული სამყარო სამართლიანად უნდა უმადლოდეს გერმანელებს, რომლებიც, როგორც ერი, იყვნენ გოეთეს ცხოვრებისეული შემოქმედების თანაშემოქმედნი.

მაგალითად, მოცარტი ზემოთ მხოლოდ ტრაგიკულ ფიგურად იყო ნახსენები. რამდენ ახალგაზრდა და ხანდაზმულ ადამიანს აქვს მსგავსი, უსამართლო დასასრული, რომელიც არანაირად არ შეესაბამება მათ ცხოვრებასა და საქმიანობას; და უსამართლოდ წყვეტენ მათზე საუბარს, თითქოს არასოდეს უცხოვრიათ და უმსახურიათ სხვებისთვის. ბედი ძალიან ცოტა ადამიანს აძლევს იმ დასასრულს, რომელიც მათ შეეფერება. და ამიტომ, მათ ექნებოდათ ყოველგვარი საფუძველი,

8. WW, გამომცემელი ა. ზაუერი 20, 214.

რილკესთან ერთად წარმოეთქვათ ზემოაღნიშნული ლოცვა – თუ ლოცვები, გარკვეულწილად მაინც, სასარგებლო იქნებოდა და, უპირველეს ყოვლისა, ბედს ენდომებოდა, ყოფილიყო და შეეძლო ყოფილიყო სამართლიანი. ამრიგად, ჩნდება ახალი გაგება, უფრო სწორად, ძველის დადასტურება: ბედი უნდა მივიჩნიოთ როგორც ფასეულობის საგანი, თუ მას რაიმე მნიშვნელობა აქვს, და არა უბრალოდ, ბრმად, როგორც ბუნების ძალა. და ამიტომ, ღვთაება არ უნდა მივიჩნიოთ ბუნების ძალად და ბუნების შემქმნელად, არამედ მხოლოდ ფასეულობის სუბიექტად. ამიტომ, ღვთაება მოიცავს, უპირველეს ყოვლისა, სამართლიანობას და მის წინა საფეხურს – ჭეშმარიტებას. აქედან სამართლიანობა სულ უფრო დიდ სიწმინდესა და ფასეულობას იძენს.

პირიქითაც, ღვთაებაც შეიძლება გახდეს ხელმისაწვდომი უფრო ღრმა გააზრებისთვის ამ ორმაგად სუბიექტურ-ტრანსცენდენტური ხასიათის წყალობით. ნება მომეცით, კიდევ ერთხელ შემოგთავაზოთ სამების დოქტრინის განმარტება: მამა ღმერთი არის შემოქმედი ღმერთი (არასრულყოფილი, ნაკლულოვანი) ბუნებისა; ძე ღმერთი არის ადამიანი, რომელიც მარად იღვწის (გოეთეს ფაუსტის გაგებით); სულიწმიდა არის ჭეშმარიტებისა და სამართლიანობის მარადიული ფასეულობების ნორმატიულ-პანთეისტური ღმერთი⁹.

ღვთაებრივის პრობლემა გადაწყვეტას ღირებულებით-ფილოსოფიურ ასპექტში პოულობს სამართლიანობის ცნების დახმარებით, რომელიც, თავის მხრივ, იძენს რეალისტურ-იდეალისტურ განმარტებას როგორც მარადიულ (ღვთაებრივ) ფასეულობას და, შესაბამისად, ვიტალისტურ-მეტაფიზიკურ გაღრმავებას. ამ პრობლემური სფეროს ფარგლებში ჩვენ ვმუშაობდით ღირებული მონადის ცნებასთან, რომელიც იურიდიულ სფეროში სწორედ სამართლებრივი მონადის სახით ვლინდება; თუ ეს ტერმინი არ მოგწონთ, მის ნაცვლად გამოიყენეთ ტერმინი მატერიალური ფასეულობა, რომელიც ზემოთ განვიხილეთ. ღვთაებრივს უნდა ჰქონდეს შემდეგი მახასიათებლები და ისინი შეიძლება ჰქონდეს მხოლოდ ადამიანური ამთვისებლობისთვის.

a) ღვთაებრივი არის ადამიანური გამოცდილების ობიექტი; მხოლოდ ის, რასაც განვიცდი, არსებობს ჩემთვის და მხოლოდ იმის შესახებ, რასაც განვიცდი, შემძლია გამოვთქვა აზრი. ღმერთი შესაძლებელია მხოლოდ იმ სახით, როგორც ადამიანები ქმნიან მას. ღმერთი ყოველთვის შეზღუდულია ადამიანის წარმოსახვით. ეს კანტის ტრანსცენდენტური მეთოდის ზოგადი მახასიათებლებია, თანამედროვე ცხოვრების ფილოსოფიად გარდაქმნილი. ამავდროულად, თითოეულს შეუძლია გამოიყენოს ნებისმიერი საშუალება, რომელიც მას ნაყოფიერად და ეფექტიანად მიაჩნია: რელიგიური დოგმები და სიმბოლოები, პოეტური, მუსიკალური, არქიტექტონიკური, სკულპტურული თუ ფერწერული გამოხატულებები ან, სულაც, აზროვნების მეცნიერული ფორმები.

9. Kanststudien 50, 1958/9, 211.

- b) ღვთაებრივი წარმოდგენს ადამიანისთვის გააზრებად უმაღლეს ფასეულობით სტრუქტურას, რომელზე მაღლა სხვა არაფერია; ეს არის ყველაზე სრულყოფილი ფასეულობა, რომელიც თავისთავად ატარებს თავის მნიშვნელობას – აბსოლუტური ფასეულობა. ცხადია, ის განსაკუთრებით გაიაზრება ბოროტების, ცუდისა და ამაზრზენის საპირისპიროდ (ანტიპოდად), განსაკუთრებით კრიმინალურისა და ამორალურისა. ამ თვალსაზრისით, რელიგია საუბრობს ეშმაკზე, როგორც ღმერთის მოწინააღმდეგეზე; კანტი ღვთაებას პრაქტიკული საღი აზრის პოსტულატს უწოდებს. აქ მანძილი სიცოცხლესა და ღვთაებას შორის ისე ძლიერად არის გამოხატული, რამდენადაც ამის წარმოდგენა შესაძლებელია. ამ განზომილებების საყოველთაო მრავალფეროვნების გაცნობიერება არის სპეციფიკური ცნობიერება ღმერთის გასააზრებლად. ცხოვრების არასრულყოფილება, რომელსაც მძაფრად გრძნობს თითოეული ბოროტებისა და სიკვდილის პირისპირ, თავისი ფსიქოლოგიური ანტიპოდის სახით მოითხოვს უმაღლესი სრულყოფილების იდეას; ლოგიკურადაც შეუძლებელია არასრულყოფილის გააზრება სრულყოფილის გარეშე.
- c) ამ ორ ანტიპოდს შორის კავშირი ფასეულობებისკენ სწრაფვაა: ბოროტების დამღევისაკენ სწრაფვა და ფასეულობებისა და სულ უფრო მაღალი ფასეულობებისკენ სწრაფვა, სანამ საბოლოოდ მსწრაფველი არ მიაღწევს უმაღლეს ფასეულობებს. თითოეული ფასეულობითი ზრდა ადებს პერსპექტივას და აღვივებს უფრო უმაღლესი ფასეულობებისკენ მისწრაფებას, რომელშიც არის მთელი ცხოვრების უმაღლესი აზრი.
- d) სოციალური ცხოვრების სფეროში უმაღლესი ღირებულება სამართლიანობაა, რომელიც სხვა აბსოლუტური ფასეულობების მსგავსად ღვთაებრივის ნაწილობრივი გამოვლინებაა. მხოლოდ ამ შემთხვევაში ხდება ღვთაებრივის განცდისა და წარმოდგენის ფორმები ადამიანური ამთვისებლობისთვის ხელმისაწვდომი. ეს, რა თქმა უნდა, არ არის ერთადერთი ფენომენი, მითუმეტეს, უზენაესი მსოფლიო სულის არსი; მაგრამ ის სცილდება ადამიანის გამოცდილებისა და ამთვისებლობის უნარს, ასე რომ ჩვენ არ შეგვიძლია რაიმე აზრის გამოთქმა მათი მახასიათებლების ან თუნდაც მათი არსებობის შესახებ. მხოლოდ დაშვება მნიშვნელოვანი ძალის არსებობის შესახებ, რომლისგანაც მომდინარეობს მსოფლიო მოვლენების მამოძრავებელი ყველა ძალისმიერი და ფასეულობითი მისწრაფება, შეიძლება გამართლებული იქნეს როგორც თეორიული ჰიპოთეზის განხორციელება.
- e) ადამიანის ცხოვრებისა და მისწრაფებების სფეროში ღვთაებრივი ჩნდება არა როგორც სამყაროს შემოქმედი – და მითუმეტეს არა როგორც (შემღებისდაგვარად ადამიანის მსგავსი) პიროვნება – არამედ მხოლოდ როგორც მატერიალური ფასეულობების განსახიერება, კერძოდ, კონკრეტული მატერიალური ფასეულობებისა, რომლებიც მუდმივად იცვლება, იზრდება, მაღლდება და ერთიანდება (სოციალიზაცია). მე არ შემიძლია, განვიცადო უცვლელი, მარადიული იმიერი, ამიტომ არ შემიძლია მისი დაჯერება, გააზრება ან ვარაუდი. მაგრამ მე განვიცდი მარადიულ ფასეულობებს, როგორც ღირებულ მონადებს, თუ ჩემი ფასეულობითი მისწრაფებები შეესაბამება

აბსოლუტურ ფასეულობებს, განსაკუთრებით, თუ ისინი აკმაყოფილებს სამართლიანობას.

- f) ფასეულობებისკენ სწრაფვა სულაც არ არის ღირებული მონადის სინონიმი, მიუხედავად იმისა, რომ ფაქტობრივად და დროის თვალსაზრისით ისინი ერთმანეთს ემთხვევა. ფასეულობებისკენ სწრაფვა არის ფაქტობრივი ცხოვრების ფენომენი, რომელიც მიზნად ისახავს სუბიექტური ფასეულობების მიღწევას, მოთხოვნილებების დაკმაყოფილებას, ინტერესების განხორციელებას. ეს არ ნიშნავს, რომ ქმედება და მისი მიზანი ობიექტურად არის გამართლებული; დამნაშავეც ფასეულობებისკენ ისწრაფვის. ღირებული მონადები არის ისეთი ფასეულობითი მისწრაფებები, რომლებიც არა მხოლოდ ობიექტურად არის გამართლებული (ანუ ისინი არსებობს ნებისმიერი თემის, მაგალითად, სახელმწიფოს ან ეკლესიის წინაშე), არამედ შეესაბამება უმაღლეს, აბსოლუტურ, მარადიულ ფასეულობებს. ამ მხრივ, თითოეული ღირებული მონადა ასევე ემყარება ფასეულობით მისწრაფებებს. თუმცა, ღირებული მონადა არ არის ფაქტობრივი, ფსიქოლოგიური ან სოციოლოგიური ფენომენი, არამედ ეპისტემოლოგიური და მეტაფიზიკური სიდიდეა; ეს არის ტენდენცია, ენერგია, სულიერი დედაარსი, რომელიც თან ახლავს ამ ფაქტობრივ ფასეულობით მისწრაფებებს, თუ ისინი აბსოლუტურად გამართლებულია. ღირებული მონადა აკმაყოფილებს ჭეშმარიტებისა და სილამაზის, მორალისა და სამართლიანობის ძირითად სამეცნიერო კანონებს. ის გადადის კულტურაში და მალდება კონკრეტულ მარადიულ ფასეულობებამდე. ის იძირება მარადისობაში, ხოლო ადამიანის ინდივიდუალური სწრაფვა ფასეულობისკენ ყველაზე გვიან წყდება სიკვდილით. ღირებული მონადები ქმნის ადამიანის უკვდავ არსებას. ადამიანური ამთვისებლობისთვის მარადისობა ნიშნავს ღირებული მონადების განსახიერებას და ურთიერთკავშირს; ამიტომ, ის მუდმივად მით უფრო იცვლება და ფართოვდება, რაც უფრო მეტი ღირებული მონადა მიედინება მიწიერი ცხოვრებიდან კულტურაში, ხოლო კულტურიდან კი – მარადისობაში. ღირებული მონადა არის არა მხოლოდ (ეპისტემოლოგიურ-კრიტიკულად) ობიექტური ფასეულობითი განსჯა, არამედ (მეტაფიზიკურად) ობიექტური ფასეულობა, ფასეული ობიექტი, რომელიც გასაგები ხდება როგორც ასეთი ობიექტურ-კრიტიკული ფასეულობითი განსჯის ჩამოყალიბებისა და გამოტანისას. ამ ფუნქციას ასრულებს არა მიწიერი მოსამართლე, არამედ მეცნიერება იდეაში, ძირითადი კანონებისა და აბსოლუტური ფასეულობების შესაბამისად, ანუ წარმოსახვითი ლოგიკური შემფასებელი, ტრანსცენდენტური პიროვნება. ღირებული მონადა არ არის მიწიერი ფენომენი; მაგრამ ის ცხოვრობს მიწიერ ფენომენებში, მკაფიოდ აღმოცენდება მათგან და იზრდება სიცოცხლეზე მაღლა, როდესაც ეს უკანასკნელი ქრება. ადამიანის გარდაცვალების შემდეგ რჩება მის მიერ შექმნილი მატერიალური ფასეულობები; ეს არა რეალური ნაწარმოებებია, რომლებიც ჯერ კიდევ მიეკუთვნება კულტურულ ცხოვრებას (როგორცაა ხელოვნება და მეცნიერება, ტექნოლოგია და ეკონომიკა), არამედ მათ საფუძვლად არსებული ღრმა სულიერი ენერგიები, რომლებიც აგრძელებს ცხოვრებას სხვა ადამიანებში,

ისევე როგორც სხვა ხალხებში, იმდენად, რამდენადაც ისინი დაკავებული არიან მსგავსი ცხოვრებისეული ამოცანებით და დაკავშირებული არიან, ალბათ, დიდი ხნის გარდაცვლილ კულტურის მატარებლებთან. ეკლესიებისა და ხელოვნების საგანძურის, ბიბლიოთეკებისა და სამრეწველო შენობების განადგურებაც კი არ აკნინებს უბედური ხალხის კულტურის ღირებულებას; მატერიალური ფასეულობები ხელახლა იბადება სხვა ადამიანებსა და ერებში, როდესაც კვლავ დგება მათი დრო დედამიწაზე. ღირებული მონადეები არის მუდმივი სტიმული მათი მატარებლისთვის, რომ ისწრაფოდეს უფრო და უფრო მაღლა, ხოლო გარემოსა და შთამომავლებისთვის წარუშლელი მაგალითია ცხოვრებისა და სწრაფვისთვის.

გ) კერძოდ, სამართლებრივი მონადეები არის კანონებისა და გადაწყვეტილებების განუყოფელი სამართლებრივი ფასეულობები, რომლებიც აკმაყოფილებს სამართლიანობისა და საერთო სიკეთის ძირითადი კანონის მოთხოვნებს. კანონის შემქმნელი კონკრეტული ნორმები ქმნის გადაწყვეტილების სულს და წარმოადგენს პრეცედენტების, აგრეთვე მატერიალური იურიდიული ძალის გამაყვებელ ელემენტებს (შდრ. ქვემოთ II 2, 3).

ლიტ.: SystRSPH. § 5 (გვ. 28-33); eingehender Metaphysik 1951 (იხ. სარჩევი).

DIE GERECHTIGKEIT*

WILHELM SAUER

15. DIE ÜBERWINDUNG DER UNGERECHTIGKEIT DURCH GERECHTIGKEIT UND LIEBE

„Nichts ist unerträglicher als Ungerechtigkeit“; denn diese bedeutet nichts Schlimmeres als schuldloses Leiden oder als Sühne für fremde Schuld. Mehrere Arten von Fällen dieser so häufigen Ungerechtigkeit wurden oben vorgeführt: 1) Ungerechtigkeit der Natur oder des Schicksals; 2) Ungerechtigkeit einzelner menschlicher Akte (Gesetze, Entscheidungen, Verhaltens- und Behandlungsweisen); 3) Ungerechtigkeit ganzer menschlicher Ordnungen und Einrichtungen. Ungerechtigkeit enthält stets Schuld, oft schwere Schuld, schon weil die Folgen so nachhaltig und bedrückend sind. Die Schuld liegt im ersten der genannten drei Fälle beim „Schicksal“; im zweiten Fall bei dem Handelnden, dem tätigen oder dem untätigen Einzelmenschen oder seinen Anordnungen (Gesetzen), aber auch bei dritten, unbeteiligten Menschen; im dritten Fall bei dem verantwortlichen Schöpfer der ungerechten Ordnung oder Einrichtung dem autoritären Staat, der Kirchenordnung, der Gesellschaftsform, der herrschenden Partei oder Klasse.

Schon diese Übersicht zeigt, daß sich die Ungerechtigkeit nur schwer oder mitunter gar nicht ausschalten läßt. Der Schuldige ist zur Rechenschaft zu ziehen; alsdann liegt in dieser Sühne oder Haftung, in der Bestrafung oder dem Schadensausgleich jene von der Gerechtigkeit erwartete Reaktion, die jedenfalls in ideeller Hinsicht Bewährung der Gerechtigkeit, Wiederherstellung des rechtmäßigen Zustandes oder subjektive Genugtuung bedeutet.

Die moralisch und rechtlich gebotene Überwindung der Ungerechtigkeit geschieht also durch Schaffung von Gerechtigkeit und möglichste Schaffung von Gemeinwohl. Wenn dies nicht gelingt oder nicht voll gelingt (ist doch Gerechtigkeit als regulative Idee nur eine ewige Aufgabe), so sollte wenigstens Liebe gezeigt und betätigt werden; alsdann wird immerhin eine gewisse innere Genugtuung gewährt und das subjektive Gleichmaß wiederhergestellt: eine unvollkommene, aber jedenfalls eine teilweise Lösung.

Vor allem ist erforderlich der leider allzu oft versagende Mut zur Wahrheit und zur Gerechtigkeit: eine Platonische Kardinaltugend der Tapferkeit, der seelischen Tapferkeit. Die Erfahrung zeigt, daß die Menschen meist zu feige und zu selbstsüchtig sind; alsdann tragen auch sie an der Ungerechtigkeit die Schuld oder (neben anderen, neben der bestehenden Ordnung oder neben dem Schicksal) die Mitschuld. Die so überaus häufige

* This is a continuation from the I, II, III and IV issue of the journal.

und so bedrückende Ungerechtigkeit gilt es zu überwinden; hier besteht eine Pflicht des Menschengeschlechts, will es sich selbst, „menschlich“ bewähren. Es darf sich nicht mit Ungerechtigkeit belasten, wo es zum Andershandeln befähigt ist.

Überwinden läßt sich die Ungerechtigkeit nur durch Gerechtigkeit und deren Vorstufen, durch Liebe und Wahrhaftigkeit, durch Mut und Tapferkeit. Ungerecht handelnde Menschen sollte man entsprechend behandeln. Siegen wird und kann man nur bei Mut zur Wahrheit und Gerechtigkeit, nur durch Werteschaffen, nur durch Streben zur wahren Gottheit, wenn der falsche Gott, den die Menschen anbeten, im Stich läßt und nur Leid und Not, nur Krankheit und Verbrechen bringt.

Machtlos ist der selbst stärkste Mensch gegen die Natur, das „Schicksal“, den „Teufel“. Wie soll er sich ihnen gegenüber verhalten, wenn sich Ungerechtigkeit über Ungerechtigkeit wieder einmal häufen? Es gibt nur eine bündige Antwort: er soll sie alle verachten, was sie „verdienen“; dann behandelt er sie „gerecht“. Er soll vor ihnen in das Reich der ewigen Werte flüchten, zurückweichen, nein: sich erheben durch Wertebringen und Werteschaffen selbst im Wertreich, im wahren Gott aufgehen. Alsdann hat er den Unwerten den Rücken gekehrt, sie sich selbst überlassen und damit unschädlich Rücken gekehrt, gemacht.

15A. DIE GERECHTIGKEIT ALS SCHUTZ GEGEN SOZIALETHISCHE IRRUNGEN

Die Lebenserfahrung stößt dauernd auf sozialpathologische Irrwege¹: „Tüchtigkeit macht unbeliebt“; denn die anderen müssen sich umso mehr anstrengen, um nicht abzufallen. Leistungsfähigkeit, ein Vorstadium der Tüchtigkeit als der wirklichen Leistung, gilt als Maßstab nur in der Schule und in der Lebensschule. Das wirkliche Leben sucht die Leistungsfähigkeit herabzudrücken, um die unbequeme Leistung zu verhüten, die Tüchtigkeit auszuschalten. Dagegen setzt sich wahrer Wert zu Wehr; je mehr die Abwehr gelingt, umso mehr wächst die Tüchtigkeit. Wirkliche Tüchtigkeit erfordert Wehrfähigkeit ebenso wie Leistungsfähigkeit. Wehrfähigkeit macht noch unbeliebter; denn dem anderen droht Leiden. – Beliebter kann man sich nur machen, wenn man dem anderen entsprechend Vorteile bringt oder wenigstens zeigt, so daß er die ihm lästige Leistung möglichst vergißt oder geringer einschätzt. Tüchtigkeit setzt außer Leistung und Abwehr drittens voraus: Arbeiten für andere, für Freunde wie (erst recht) für Feinde. Da niemand solche Leistungsfähigkeit besitzt, ist ein gesunder Egoismus (sacro egoismo im politischen Leben) schließlich doch berechtigt. Der oberste Maßstab ist nicht Liebe, sondern Gerechtigkeit. Am dringendsten geboten ist Pflege der Gerechtigkeit und Erziehung zu ihr.

Hiernach wird man gedrängt zu einer vermeintlich subjektiven Bestimmung der Gerechtigkeit. Sie wird begünstigt durch Richtungen und Systeme, die ihrerseits durch subjektive Einstellung, sei es auch von objektiver Gültigkeit, gekennzeichnet sind, und trägt die Gefahr in sich, in

1. Der folgende Absatz wurde aus technischen Gründen bereits im Anhang von „Leben und Lehre“ 1958 S. 208 veröffentlicht.

egozentrische und letztlich egoistische Lebenshaltung auszuarten. Sie leidet aber schon an einem bisher wohl kaum erkannten theoretischen Mangel. Der wahre, richtige Gerechtigkeitsbegriff kann nur im sozialen Bereich nur soziologisch-sozialethisch bestimmt werden. Verbleibt er im Bereich des Individuellen, mag dieses auch persönlich berechtigt sein, so ist auch der Gerechtigkeitsbegriff unvollkommen, unecht, ja unrichtig, selbst wenn dieser Begriff noch die Merkmale der Gerechtigkeit aufweist (die Behandlung des anderen gemäß seinem Wert usw.). Insofern kann man einen richtigen und einen unrichtigen Begriff der Gerechtigkeit unterscheiden, wie man auch richtiges und unrichtiges Recht zu scheiden suchte.

Soweit die antike Ethik, die christliche Religion und die deutsche Klassik die Gerechtigkeit als eine der obersten Tugenden preisen, wenn Platon seinen Idealstaat auf Gerechtigkeit aufbaut und Kant das Leben wertlos nennt, wenn die Gerechtigkeit fehlt, so ist der streng ethische (individual-ethische) oder religiöse Boden einer Pflichten- und Tugendlehre verlassen und die persönliche Einstellung ins Sachlich-Objektive erweitert. In der Philosophie des deutschen Idealismus stehen Kant und Fichte nur äußerlich auf subjektivem Standpunkt; in Wahrheit ist er transzendental (objektiv-kritisch und kosmisch) zu verstehen, unter welcher Voraussetzung erst eine allgemein gültige Idee der Gerechtigkeit möglich ist. Auch äußerlich tritt diese Erweiterung des Subjektiven ins Objektive innerhalb dieser philosophischen Richtung erstmalig bei Schelling und Hegel auf. Den sozialen Charakter der Gerechtigkeit betonen unter den Neukantianern in eingehenden Ausführungen Natorp (Sozialpädagogik 1904 S. 212) und Stammler (Theorie der Rechtswissenschaft 1911 S. 437): in der Bestimmung des sozialen Ideals als Gemeinschaft frei wollender Menschen gelangen die einander so oft widersprechenden Einzelmenschen und spezielle Gemeinschaften zu einer höheren Einheit. Nach Nic. Hartmann (Ethik 1926 S. 386) ist Gerechtigkeit über den speziellen Tugendwert hinaus auch Sachverhaltenswert in der Gemeinschaft, der in der Solidarität der Menschen, in ihrem Einstehen für einander und in der Mitverantwortung für das Ganze wie für die Mitmenschen besteht, wobei allerdings der Gesinnungswert des Einzelnen stark betont wird. Noch mehr verbleibt die der Hartmannschen Ontologie verwandte Existenz Philosophie² im Bereich des Einzelmenschen: „existent“ wird der Mensch, wenn er sich verantwortlich entscheidet und in Spannung zu den objektiven Normen tritt; diese sollen sogar ihre Gültigkeit durch die konkrete verantwortliche Entscheidung der Einzelnen erhalten. Hier wird geradezu ein Individualismus heraufbeschworen, der zum Wert-Nihilismus führen muß.

16. EINFLÜSSE AUF DAS GERECHTIGKEITSURTEIL DURCH VOLKSZUGEHÖRIGKEIT, JUGEND UND ALTER, VOLKSCHARAKTER, BERUFE (THEOLOGIE, ETHIK), METHODIK

I. Die Gerechtigkeit beruht auf Wertungsurteilen, die wie alle Urteile eine logische Bestimmtheit, Klarheit und Schärfe erfordern, aber mehr oder weniger von Gefühlselementen durchsetzt sind und von Macht und Energie getragen werden. Die jeder Gerechtigkeit

2. Nach der Existenzphilosophie von Jaspers in der Darstellung durch Joh. Thyssen in Arch. RSozPH. 41 S. 1/18.

innewohnende, ihr den hohen, allgemeingültigen Wertcharakter verleihende weise Abwägung der Wertgrade erleidet durch diese fremd artigen Einmischungen eine mitunter erhebliche Abschwächung, wodurch natürlich nicht die Gerechtigkeit selbst in ihrer abstrakten Stellung an Ansehen einbüßt, wohl aber ihre eigene Rolle im konkreten Fall nicht zur vollen Entfaltung gelangt. Der Kenner sagt alsdann: hier und heute spricht nicht die Gerechtigkeit allein das entscheidende Wort, sondern es sind mitbeteiligt bald Liebe und Nachsicht, bald Kraft und Gewalt. Es lassen sich Bestimmungsgründe (Determinanten) erkennen, die bei der Entscheidung der Gerechtigkeit von größerem Einfluß im Einzelfall sein können. Wie jede Entscheidung, beruhen sie bald auf Anlage, bald auf Umwelteinflüssen des Wertenden. Sie sind bald natürlicher, bald kultureller, sozialer, wirtschaftlicher Art.

So kann das Gerechtigkeitsurteil mitbestimmt werden von der Volks- und der Stammeszugehörigkeit, die ihrerseits wiederum der von dem Klima und der Bodenbeschaffenheit abhängig sind. Im Norden pflegen die Menschen ruhiger, sachlicher, nüchterner, leidenschaftsloser, objektiver die Dinge zu betrachten und zu beurteilen als im Süden; in den Nordländern scheint die Gewähr für Durchführung, vielleicht schon der Sinn für Gerechtigkeit und das Interesse an ihr größer zu sein als in den Südländern. Ob ein ähnlicher Gegensatz zwischen den germanischen und den romanischen Völkern besteht und wie sich zu ihnen die slavischen, die orientalischen und die asiatischen Völker verhalten, bedarf einer eingehenden Untersuchung, die eine dankbare, für die politische Behandlung gewiß bedeutsame Aufgabe darstellt. Die Erfahrung lehrt, daß im allgemeinen, wenn man von (regional und kulturell bedingten) Übergängen absieht, bei den Romanen der Formensinn stark ausgeprägt ist und daß sie demgemäß eine hohe Begabung für Kunst, besonders bildende Kunst sowie für Jurisprudenz, besonders die formalen Gebiete und Probleme besitzen, während den Germanen, besonders den angelsächsischen Völkern, ein stärkerer Sinn für das Tatsächliche und Individuelle, für materiale Soziologie und Utilitarismus eignet, so daß sie die formalen Sätze gegenüber der materialen Gerechtigkeit und dem konkreten Gemeinwohl zurücktreten lassen. Selbstverständlich wissen auch die Romanen und die Südvölker die Gerechtigkeit hochzuschätzen; auf ihre Stellung bei Platon und in der Bergpredigt wurde oben hingewiesen. Wenn gleichwohl Gegensätze erkennbar sind, so beziehen sie sich nur auf die Stärke eines reinen Gerechtigkeitsurteils und der mitbestimmenden anderen Faktoren, einführender Liebe und Nachsicht. Jedoch sei hervorgehoben, daß nach unserer oben dargestellten Auffassung ein Gerechtigkeitsurteil im Einzelfall mit Wohlwollen und Herzenswärme gepaart sein sollte, um voll wirksam zu werden, selbst dem Verbrecher auf der Anklagebank gegenüber; nur darf nach Ansicht der von der Gerechtigkeit gebotene Wertmaßstab nicht zugunsten der Liebe und des Wohlwollens verschoben werden.

II. Ein Gegensatz besteht auch innerhalb der Altersstufen ferner beim Geschlecht. Die Jugend und die Frau lassen sich weitgehend von Liebe, Wohlwollen und Nachsicht leiten, wenn sie in die Gelegenheit kommen, ein Gerechtigkeitsurteil zu fällen; man kann es bei den angehenden Juristen, besonders bei den weiblichen, beobachten, wie wenig ausgeprägt ihr Sinn für Gerechtigkeit und für deren Durchführung in Einzelfällen ist, wie sie sich von schönen Reden und von Tränen betören lassen, wie sie einen gewerbsmäßigen, redegewandten

Betrüger milder beurteilen, als einen geständigen Gelegenheitsdieb. Die Jugend und die Frau erwarten auch, weniger selbst nach dem Maßstab der Gerechtigkeit behandelt zu werden, als mit Nachsicht und Wohlwollen. Nur in negativer Hinsicht ist die Jugend besonders empfindlich gegen ungerechte Behandlung, zB. durch den Lehrer oder die Eltern. Der strenge Gerechtigkeitssinn reift erst im Mannesalter heran und ist ein echtes Kennzeichen für die virtus, die Mannbarkeit, die sich über ihren Wortsinn hinaus sehr bezeichnend zur Tugend schlechthin erweitert, in der wie bei Platon die Gerechtigkeit an der Spitze steht. Der gereifte Mann erwartet umgekehrt auch nur, nach dem Grad seiner Tüchtigkeit behandelt zu werden, worin ja seine „Reife“ besteht.

Schwierige Fragen wirft dagegen das Greisenalter, ja schon die Erreichung der Altersgrenze auf. Plötzlich mit einem willkürlichen Einschnitt ist der oft noch voll leistungsfähige Mann aus seinem Beruf gerissen, dem er seine besten Kräfte gewidmet hat und dem er mit abgeklärter Altersweisheit und reicher Erfahrung noch weiter dienen könnte. Erst jetzt hat er einen vollen Überblick über die Dinge erlangt, dessen Kenntnis für die Jüngeren von unschätzbarem Wert sein würde. Daher fühlt er sich aufs Höchste ungerecht behandelt, zumal wenn er Untüchtige an seiner Stelle sieht, die seine Anschauungen als „veraltet“ abtun. Eine solche seelische Einstellung ist aus dem Gefühl ungerechter, dem Gemeinwohl abträglicher Behandlung durchaus verständlich. Schiller (Wallenstein) verkündet das Berufsethos: „Wenn ich nicht wirken kann, bin ich vernichtet“. Und Goethe weist mit Recht darauf hin, daß der alte Mann eines seiner größten Menschenrechte verliert: er wird nicht mehr von seines Gleichen beurteilt, sondern von unberufenen, ihn nicht verstehenden Jüngeren; der alte Mann ist stets ein mit Füßen getretener König Lear. Und Freidank formulierte (schon gegen 1230) gegenüber der Jugend: Was ihr seid, das waren wir; was wir sind, das werdet ihr. Aber ebenso unberechtigt ist das so häufige Ressentiment (Groll-Empfinden) des Alten gegen die erfolgreiche Jugend. Derselbe Goethe sagt: Die Jugend ist um ihretwegen hier; es wäre thöricht zu verlangen: Komm, ältle du mit mir! – Es wäre ungerecht, der Jugend nicht den ihr gebührenden Aufstieg zu ermöglichen; ihr ist der Platz einzuräumen, und ihr sind die Werte, über die der Gealterte noch verfügt, Ausgeglichenheit, Abgeklärtheit, Weltweisheit, Erfahrungsreichtum, in geeigneter Weise nutzbar zu machen. Die Gerechtigkeit erfordert, was hier so recht deutlich wird, alle Standpunkte zu berücksichtigen, nicht nur den des alten Mannes. Seine Weltweisheit besteht auch in dem Erkenntnis des richtigen Zeitpunktes, sich zurückzuziehen und der Jugend mit neuen, zukunftssträchtigen Anschauungen freien auf zu lassen. Hier paart sich wieder Gerechtigkeit mit Liebe³.

Gegensätze anderer, aber immerhin ähnlicher Art sind zwischen primitiven Urvölkern, jungen, aufstrebenden Kulturvölkern und gealterten oder geschwächten Völkern zu

3. Ferd. Kehrler (Psychiater in Münster), Vom seelischen Altern 1950 empfiehlt Altershygiene, Vorbeugung der Altersmangel durch möglichst Verjüngung, eine Art Verlängerung der Jugend. Nach Saint-Pierre 1948 ist Jungbleiben eine soziale Pflicht geworden; daher sei notwendig Beschäftigungsbearbeitung durch praktische Psychologie. Schopenhauer Aphorismen VI fordert eine „neugeborene Harmonie“ (nach Kehrler nicht für den Durchschnitt geeignet!); besser C. G. Jung: die Kunst, das Leben sinnvoll bis zuletzt zu gestalten und Weisheit zu erwerben. Vorbild ist auch hier: Faust-Goethe.

beobachten. Gemeinsam ist allen Völkern ihr egozentrischer Sinn, die Eigenliebe, der Mangel an Einfühlung in andere Völker und an Wohlwollen ihnen gegenüber, sobald das eigene Interesse es nicht zuläßt. Auch für Gerechtigkeit gegenüber fremden Völkern besitzen sie wenig Verständnis, wenn es nicht vom Eigenwohl im konkreten Fall geboten wird. Bei Homer werden wie bei unserer männlichen Jugend Mut und Tapferkeit gefeiert, ferner Schlaueit und Gewandtheit bis zur List (verschieden von Klugheit und Weisheit, die erst seit Sokrates zum Ideal wurde). Die Gerechtigkeit wird nur nebenbei genannt, bezeichnend bei Nestor, der „drei Menschenalter“ erlebte: später wird sie bei Pisistratus und dann bei Aristides gepriesen. Auch die Nibelungensage verherrlicht Mut und Tapferkeit, Kraft und Ausdauer; die Gerechtigkeit wird in Form von Rache in grausigem Ausmaß, beinahe abschreckend, von einem Weib in die Tat umgesetzt. Erst das Erwachen der Völker zur Kulturnation erfüllt die Völker mit einigem Gerechtigkeitssinn gegeneinander; aber es dauerte lange, bis die Völker zum Verständnis für ein „Völkerrecht“ erzogen wurden, das sie sogar mehr aus praktischen und politischen Gründen als aus Gerechtigkeitsgefühl annehmen. Das moderne Völkerrecht erwuchs mehr aus dem Schoß der Kirche, mehr aus kirchlichen Kreisen als aus den Staatsvölkern. Vor allem fällt in negativer Hinsicht auf, daß bei Rechtsverletzungen und Übergriffen bisher von jungen, aufstrebenden und einigermaßen starken Völkern die Staatsmacht betont und betätigt wird, während sich die schwachen und niedergehaltenen Völker auf Recht und Gerechtigkeit in Protestnoten berufen. Erst in neuester Zeit sind Grundrechte der Menschen und Völker als Ausfluß aus der Gerechtigkeit herausgearbeitet, übrigens in ihren Einzelheiten noch heftig umstritten. Auch hier war der Einfluß der Kirche und des (ebenfalls umstrittenen) kirchlichen Naturrechts bedeutend. Die Staaten scheuen sich beinahe, sich auf Recht und Gerechtigkeit zu berufen, als ob sie alsdann in den Verdacht kämen, die eigene Schwäche einzugestehen; die homerischen Tugenden, Kraft und List, scheinen ihnen sympathischer zu sein.

III. Nicht minder als diese natürlichen und ethnologischen Einflüsse wirken auf ein Gerechtigkeitsurteil soziale und allgemein kulturelle Verhältnisse des Urteilenden ein, seine Erziehung und Ausbildung, sein geistiges und sittliches Niveau, seine wirtschaftliche Lage, vor allem seine berufliche Stellung, sodann seine Konfessionszugehörigkeit und religiöse Haltung. Es leuchtet ein, daß die Angehörigen der juristischen und pädagogischen Berufe zur Abgabe eines sicheren Gerechtigkeitsurteils, das zu ihrem Tagewerk gehört, im allgemeinen befähigter und geübter sind, während die theologischen und Fürsorge-Berufe mehr auf Liebe und Wohlwollen eingestellt sind, obwohl auch sie letzthin das Gemeinwohl berücksichtigen sollten.

Über die juristischen Ansichten ist noch eingehender (in Teil II) zu sprechen; an dieser Stelle sei die überaus bezeichnende Einstellung eines evangelischen Theologen wiedergegeben⁴, die weder von einem Juristen noch von einem Philosophen, eher von einem Pädagogen gebilligt werden kann und sich vielleicht für den Strafvollzug als nützlich erweisen mag.

4. Emil Bruner (prof. In Zürich), Die Gerechtigkeit, Zürich 1943.

Zustimmen kann man der Auffassung des Wesens der Gerechtigkeit: Gleiches gleich, Ungleiches verschieden zu behandeln; aber man fragt: nach welchem Maßstab? Für die protestantische Lehre wird die relative Gerechtigkeit als besonders wichtig bezeichnet, aber sie gilt nur als eine, „Vorstufe“ für die Liebe, die im Sinne der Bibel die „Gerechtigkeit Gottes“ ist; die Gerechtigkeit selbst ist sogar nur eine Vorstufe und minderwertige Art der Sittlichkeit. Sie kann nicht zur wahren Gerechtigkeit werden, wenn sie nicht sich aufgibt und zur Liebe wird. Der 2. Teil jener theologischen Lehre enthält den, „Versuch“ einer gerechten Ordnung der Familie, der Wirtschaft, des Staates, der Völker in Richtung einer christlich ständischen Sozialordnung. Im religiösen Bereich für das Innenleben und für ein Jenseits mag man die Auffassung gelten lassen, nicht aber für eine soziale Ordnung.

Für die Ethik und Pädagogik gehen die Ansichten auseinander, wobei wiederum die Bestimmungsgründe der Autoren verschieden sind. Während Platon gemäß dem echt hellenischen Vorrang des Staatsideals die Gerechtigkeit als oberste Tugend anerkennt, nennt ein moderner Philosoph⁵ aus dem Baltikum stammend, ein früherer Anhänger der Marburger Schule der Neukantianer und später Anhänger der Husserlschen Phänomenologie, vom individualethischen Standpunkt aus, grotesk genug, die Gerechtigkeit die „niederste Tugend“, weil die Pflicht nur ein Minimum an sittlichen Anforderungen enthält: die Gleichbehandlung der Menschen; er erkennt dagegen die Ungleichheit, die sich in hochstehenden, vorbildlich wirkenden Persönlichkeiten äußert, als ethischen Wert von großer erzieherischer Bedeutung an (Anklang an Nietzsche). Und er preist außerdem die Fernstenliebe und das Solidaritätsbewußtsein als echten Tugendwert und als das Primäre im ethischen Wesen des Staatsbürgers. Das von ihm in diesem Zusammenhang aufgestellte ethische Ideal steht daher der von uns als oberstes Prinzip des sozialen Lebens bezeichneten Idee des Gemeinschaftswohls durchaus nahe, in dem wir die positive Seite und den Maßstab der Gerechtigkeit erkannten. So dürfte bei aller Verschiedenheit in der Konstruktion und in den persönlichkeitsbedingenden Einflüssen doch eine gewisse sachliche Übereinstimmung bestehen.

IV. Vor allem ist auch an dieser Stelle der in ihrer Bedeutung noch immer unterschätzten Methodenfrage zu gedenken. In dieser Hinsicht erweist sich Kants transzendentes Verfahren als überaus fruchtbar; es ist der tief innerlich gelegene Grund für weitgehende wissenschaftliche Meinungsverschiedenheiten, die sich in heftigen und doch fruchtlosen, weil in ihrer Hauptursache nicht erkannten Streitigkeiten entladen, und es ist der Kern für die grundverschiedenen praktischen Ergebnisse, zu denen die Forscher anscheinend in logischer Strenge gelangen. Hier muß es als ein folgenschwerer, auf ungerechter Kritik (!) beruhender Fehler gerügt werden, wenn sich eine Richtung auf eine einzige Methode (womöglich schulenmäßig) als die allein selig machende festlegt und die anderen als unrichtig oder gar unwissenschaftlich ablehnt. Schon die Besinnung auf Kants kritische Methode hätte zu der Erkenntnis führen sollen, daß der Forscher verschiedene Standpunkte einnehmen und verschiedene Aufgaben verfolgen, also auch verschiedene wissenschaftliche Methoden

5. Nikolai Hartmann (Prof. in Berlin), Ethik, Berlin 1926, Kap. 44, 55.

(Arbeitsweisen, Verfahrensarten) anwenden kann und von hier aus zu bestimmten, für sein Wissenschaftsgebiet (nur für dieses!) gültigen Ergebnissen gelangen kann.

So ist der Begriff Wille der Gegenstand mehrerer Wissenschaften. Es wäre einseitig und daher unrichtig, die Ergebnisse der Psychologie als bindend für andere Wissenschaften zu proklamieren; schon die Psychologie und die Psychiatrie können den Willen für ihre Sonderaufgaben anders bestimmen, um ihre eigenen Probleme mit seiner Hilfe befriedigend zu lösen; noch anders mag ihn der Historiker, noch anders der Soziologe (Kollektivpsyche!), noch anders der Privatrechtler (Willenserklärung, Irrtum!), noch anders der mit ihm viel arbeitende Strafrechtler (Unterlassungsdelikt, Vorsatz, Fahrlässigkeit!) verwenden, ganz zu schweigen von der Ethik (gute Gesinnung!) und der Religion (unsterbliche Seele!). Es zeugt nicht nur von wissenschaftlicher Engstirnigkeit und von mangelnder methodologischer Schulung, sondern auch von gering ausgebildetem Gerechtigkeitssinn, wenn ein vielleicht in seinem Fach tüchtiger junger Forscher nur seinen eigenen Willensbegriff anerkennt und die anderen ablehnt. Wenn man sieht, wie sich die Psychologen noch jetzt über den Willensbegriff streiten, wird eine andere wissenschaftliche Disziplin nicht gerade ermutigt, sich bei der Psychologie Rat zu holen. Aber selbstverständlich kann es nur als erwünscht bezeichnet werden, auch die anderen Arbeitsweisen kennen zu lernen und ihre Ergebnisse zu überprüfen, die sich vielleicht als fruchtbar für die eigene Forschung erweisen; allerdings trägt eine jede letztthin die alleinige Verantwortung für die eigenen Ergebnisse.

Die hier vorgetragene methodische Einsicht findet ihren wissenschaftstheoretischen Ausdruck in folgendem Leitsatz: für jedes Wissenschaftsgebiet entscheidet sein eigenes Grundgesetz über Aufgabe und Ziel, über Standpunkt und Ausgang, über Geltungsbereich und Tragweite der Forschungsarbeit. Hiermit wird der Forscher zur Gerechtigkeit gegenüber anderen Wissenschaftsgebieten angehalten, die in ihrem Kreise die gleichen Geltungskraft besitzen; So findet das strenge Kausalgesetz nur im Bereich der Naturwissenschaften und der beschreibenden Geisteswissenschaften (Geschichte, Soziologie) unbedingte Anerkennung, nicht ohne weiteres dagegen in der Rechtswissenschaft und in der Ethik. Die hiermit durchzuführende strenge methodische Differenzierung darf nun aber nicht den Blick verschließen, daß eine Methodenverbindung, ja eine Methodenüberkreuzung (wenn sie nur bewußt und nicht etwa in unsauberer Arbeitsweise!) ganz außerordentlich förderlich für die Behandlung eines bestimmten Problems sein kann. So kann die Strafrechtslehre nur gewinnen, wenn ihre Grundbegriffe, Verbrechen, Schuld und Sühne, auch biologisch, psychologisch, soziologisch und ethisch betrachtet werden; hierüber ist unten II 15 näher zu sprechen.

An dieser Stelle des allgemeinen Teils sei nur noch auf ein anderes Gebiet hingewiesen, wo sich die Bedeutung einer anfänglichen Differenzierung und späteren Synthese als überaus fruchtbar erwiesen hat. So galt als Errungenschaft der Philologie die streng textkritische Arbeitsweise mit dem Ziel, durch Untersuchung des gegenseitigen Verhältnisses der Handschriften und der Geschichte ihres Textes den ältesten überlieferten Wortlaut festzustellen und die Fehler des überlieferten Textes durch Korrektur und Interpolation zu beseitigen (Lachmann). Später

wurde zwar weitergehend eine ganze Textgeschichte gefordert, um alle Schicksale der Überlieferung vom Verfasser bis zu den erhaltenen Handschriften aufzuklären, aber zugleich alle erheblichen Äußerungen des kulturellen Lebens zur Erkenntnis zusammenzutragen und zu einer Einheit zu verbinden (v. Wilamowitz-Moellendorff). So wurde Sophokles innerhalb der tragischen Dichtung, Platon innerhalb der Philosophie gewürdigt und die Philologie von einer (zunächst allerdings unerläßlichen) Textkritik zu einer umfassenden allgemeinen Altertumswissenschaft erweitert (wie sie schon Boeckh anstrebte).

Als ein bedeutender Schritt in der Goethe-Philologie gilt die Einführung der textkritischen Untersuchungen (Düntzer, Scherer); aber zur wahren Erkenntnis der Goetheschen Gestalt und seines Lebenswerkes bedurfte es der Mitwirkung ästhetischer und philosophischer Arbeitsweisen (Herman Grimm, Dilthey, Gundolf, Simmel, Cassirer, Rickert, Spranger, Mahnke, Vorländer, Croce, um aus dem kaum übersehbaren Kreis nur einige Autoren zu nennen). Die Gerechtigkeit erfordert, alle wesentlichen Stimmen zu Gehör zu bringen; erst wenn sie sich harmonisch vereinigen, gewinnt man ein ungefähres Bild der gewaltigen Kulturercheinung, wie sie Goethe allen Kulturvölkern bedeutet.

Endlich sei auf die Wandlung hingewiesen, die das Mozartbild letzten Jahrzehnten erfahren hat. Als der Philologe Otto Jahn seine große Biographie schuf (1856), verband er mit den feinsten, quellenmäßigen Untersuchungen die Schilderung des damals als gültig angesehenen romantischen Mozartbildes als einer in Schönheit und klassischem Ebenmaß aufgehenden Lichtgestalt. Die Neubearbeitung des angesehenen biographischen Werkes durch den Musikhistoriker Hermann Abert (1923) entwarf ein realistisches Bild des Meisters unter Anwendung der nunmehr zur Herrschaft gelangten, streng philologischen Forschung, die erkennen läßt, daß dem Genius, in dem bereits Keime zu Beethovens Lebenswerk sichtbar werden, auch die tragischen, herben und leidenschaftlich-dämonischen Stimmungen nicht fremd sind. Während das heutige Mozartbild als ziemlich eindeutig gelten darf, scheinen die Auffassungen über Beethoven mit jeder Kulturperiode zu wechseln; gerade deswegen erwächst die Aufgabe, die gewaltige Kulturmacht Beethoven in unmittelbarer Abhängigkeit von der Kulturidee zu erfassen, will man ihr Gerechtigkeit widerfahren lassen⁶.

17. STUFENAUFBAU DER GERECHTIGKEIT

Es gibt zwar nur eine einzige Gerechtigkeit, die ihrem Wesen nach trotz aller verschiedenen Äußerungsformen immer die in ihrem Wesen gleiche ist und den gleichen Wertungsmaßstab enthält. Da sie aber in verschiedenen Gemeinschaften auftreten, von verschiedenen Subjekten ausgehen und verschiedene Aufgaben mit verschiedenen Mitteln verfolgen kann, so tritt die Frage auf, wie sich diese einzelnen Erscheinungsarten zu einander verhalten, in welchem Rang sie stehen und welche Art von Gerechtigkeit im Einzelfall bei Konflikten vorgeht.

6. Zu der Methodenfrage darf ich auch hier verweisen u. a. auf meine Grundlagen der Wissenschaft 1926 (2. Aufl. 1949); wegen der Kunst auf mein Beethovenbuch 1958 Kap. 1, 2.

Zu unterscheiden sind drei Gruppen von sozialen Gebilden, in denen die Gerechtigkeit eine verschiedene Bedeutung besitzt: niedere Gemeinschaften, denen auch Zufallstreffen anzugliedern sind; mittlere Gemeinschaften, insbesondere der Staat, die Kirche und die Völkerrechtsgemeinschaft; höhere Gemeinschaften, die Kulturgemeinschaft der Menschheit (Humanität).

In der untersten Gruppe gilt als oberstes soziales Gesetz die möglichste Förderung des für die Beteiligten verbindlichen Gemeinwohls. Hierin kann überhaupt das oberste soziale Gesetz gesehen werden, das wir als das sozialphilosophische Grundgesetz bezeichnet haben und das für das gesamte soziale Leben verbindlich ist, auch für die beiden folgenden Gruppen. Hier bei der primitivsten Gruppe zeigt es sich in seiner primitivsten Gestalt und beschränkt sich naturgemäß auf die jeweilig vorliegenden, mehr oder weniger engen Grenzen des sozialen Verhältnisses. In diese Gruppe gehören zunächst alle engeren Gemeinschaften, Ehe und Familie, Freundschaft und Kameradschaft, Schule und Erziehungsgemeinschaft, Berufs- und Bildungsgemeinschaft, wirtschaftliche und ideale Vereine. Gerecht ist in diesen Gruppen, was die jeweilige Gemeinschaft in den ihr eigenen Aufgaben und Zwecken fördert. Der einzelne Mensch ist gemäß seinem Wert oder seiner Wertegewährleistung für die betreffende Gemeinschaft zu behandeln; dann ist dem Gemeinwohl genügt und die Gerechtigkeit in diesen Grenzen verwirklicht. Es gelten hier die obigen Ausführungen über die Gerechtigkeit in ihrer reinsten Gestalt. Scheinbare Zweifel betreffen nicht die Gerechtigkeitsauffassung, sondern die Bestimmung des Aufgabenkreises der jeweiligen Gemeinschaft, der sich nicht immer ganz einfach formulieren läßt, der aber bei näherem Zusehen stets vorhanden ist, soll eine Gemeinschaft überhaupt vorliegen.

Dieser Gruppe sind anzureihen die weniger bedeutenden Fälle des alltäglichen sozialen Lebens, in denen man mit anderen Menschen zusammentrifft, auf der Straße, in Verkehrsmitteln, in Läden und Gaststätten; es kommt hier wegen der nicht näheren Berührung nicht zur Bildung einer Gemeinschaft, sondern höchstens zu einer Vorstufe oder einer nur gesellschaftlichen, auf Zufall beruhenden und schnell wieder vergehenden Gruppe. Möglich sind aber auch in einem flüchtigen Augenblick Reibungen und Konflikte; alsdann gilt für deren Beseitigung oder Verhütung ebenfalls das Prinzip möglichster Förderung des gemeinsamen, sei es auch nur vorübergehenden Wertes gemäß den Regeln der Sitte, des Anstandes und der Höflichkeit, zB. bei Ausweichen in engem Raum, Eintreten in eine Tür, Benutzung eines Beförderungsmittels, Platz im Gasthof. Gerechtigkeit bedeutet hier, den anderen an dem Genuß eines gemeinsamen Wertes möglichst teilnehmen zu lassen, im übrigen die erlassenen Vorschriften und die Sitte zu beobachten sowie Reibungen möglichst zu vermeiden. Ist im Einzelfall eine solche Regel der Behörde oder der Sitte nicht vorhanden, so muß man selbst konkrete, aber generalisierungsfähige Normen in Gedanken bilden, möglichst im Einverständnis aller Beteiligten. Hiermit hat man bereits der generellen Gerechtigkeit vorgearbeitet.

In der mittleren Gruppe gelten dieselben Grundsätze über die Gerechtigkeit. Eine

Besonderheit tritt nur insofern ein, als die größeren Gemeinschaften, Staat und Kirche, Stand und Klasse, Partei und politische Verbände, eine größere Zahl bestimmter Regeln ausgebildet haben, die es zunächst zu befolgen gilt; alsdann ist der Gerechtigkeit genügt. Diese bedeutet in solcher Hinsicht also vor allem Rechtssicherheit, Stetigkeit und Gleichmäßigkeit. Die mehr auf den Einzelfall abstellende individualisierende Sitte tritt hier zurück, ohne allerdings zu schwinden; sie hält sich bereit zur Ergänzung, wo Rechtsvorschriften fehlen oder unzureichend sind. Gerechtigkeit ist also zunächst formale generelle Gerechtigkeit: Einhaltung der bestehenden Normen. Zur Ergänzung und evtl. Berichtigung ist, also in praktischer Hinsicht nur von „subsidiärer“ Bedeutung, die individuelle aber generalisierungsfähige Gerechtigkeit wie in der Erstgruppe, herbeizuziehen. Im Völkerrecht, wo es mehr als im staatlichen Recht an bestimmten Rechtsnormen fehlt, tritt dieser Fall der Ergänzung durch die Gerechtigkeit weit häufiger ein. Im allgemeinen hat in dieser Mittelgruppe die individuelle Gerechtigkeit mehr ergänzende und zugleich begrenzende (limitative) Funktion.

In der obersten Gruppe, dem Reich der überstaatlichen Gemeinschaft der zivilisierten Völker (das Völkerrecht bildet den Übergang), fehlt es wiederum, wie bei den primitiven Gemeinschaften, an bestimmten Rechtsnormen oder sind diese derart allgemeiner und abstrakter Natur, daß sie erst mit konkretem, lebendigem Inhalt angefüllt werden müssen. Hier besitzt wiederum die individuelle generalisierungsfähige Gerechtigkeit primäre Bedeutung. Das Gemeinwohl nimmt hier die Gestalt der Humanität an; es mag im Einzelfall höchst individuell und subtil als Nächstenliebe zu bestimmen sein, nicht anders wie innerhalb der Erstgruppe, findet jedoch seine letzte Ausrichtung auf die gesamte Menschheit, auf Humanität und Fernstenliebe. Diese bildet zugleich den obersten Maßstab für alle etwaige Sonderarten von Gerechtigkeit und Gemeinwohl der beiden Vorgruppen.

So sind alle sozialen Einrichtungen und menschlichen Handlungen nur möglich bei Gerechtigkeit.

18. GERECHTIGKEIT DES EIGENEN TODES. DIE GOTTHEIT

Von einem gerechten Schicksal sollte man beanspruchen, daß das eigene Leben dereinst ein Ende findet, das dem Wertgehalt dieses Lebens entspricht, ihm adäquat (angemessen) ist, ihm gerecht wird. Ein Mißklang wäre es, wenn das Leben eines Schwerverbrechers mit einem seligen, beglückenden Ende, einer Himmelfahrt, einer Euthanasie, einem Liebestod Isoldes auf der erhebenden H-dur-Quinte abschließen würde, während Jesu Christi Qualen am Kreuz, wenigstens äußerlich betrachtet, nicht das gerechte Ende auf einen vorbildlich gerechten Lebenswandel waren. R. M. Rilke gibt diesem Anspruch auf Gerechtigkeit ergreifenden Ausdruck in einem Gebet⁷:

7. Das Zitat aus dem Buch von der Armut und vom Tode 1903 gab ich bereits in meiner Selbstbiographie 1958 S. 42 am Ende des 2. Abschnittes über die mich bewegenden Kulturkreise; es darf wegen seiner allgemeinen Bedeutung hier wiederholt werden.

O Herr, gib jedem seinen eignen Tod:
Das Sterben, das aus jenem Leben geht,
Darin er Liebe hatte, Sinn und Not.
Denn wir sind nur die Schale und das Blatt.
Der große Tod, den jeder in sich hat,
Das ist die Frucht, um die sich alles dreht.

Man darf allerdings nicht sagen, daß der Tod den Schwerpunkt und den Sinn des Lebens darstellt, jedenfalls nicht der Tod als Abschluß des Lebens gedacht. Nur der Tod als Anfang eines neuen, eines ewigen Lebens ist die Frucht, um die sich alles dreht, wie es Rilke meinte. Ein Ende, das nichts weiter ist als Ende, kann nicht der Sinn des Lebens sein, ist gerechterweise das gerade Gegenteil, Vernichtung, Zerstörung.

Das Schicksal ist nun aber nicht immer gerecht, im Gegenteil oft höchst ungerecht. Das ist der Gedanke, mit dem unser Allgemeiner Teil der Gerechtigkeitslehre anhub; und mit demselben Gedanken findet er seinen (im ästhetischen Sinne gerechten) Abschluß, sich zu einer tragischen Harmonie vollendend. Wenn Mozart der Welt nur beglückend schöne Werke geschenkt hat, so daß vielen edlen Menschen mit ihrem Genuß eine der edelsten, reinsten Lebensfreuden bereitet wird, die ihr Leben auf eine höhere Stufe erheben, so ist es unbegreiflich, weshalb dieses Künstlerleben so früh erlöschen mußte, wo es noch so viele Schätze darbieten konnte, die nunmehr mit in das Grab genommen wurden. Wer in den geheimnisvollen Gang der Musikgeschichte etwas tiefer eingedrungen ist, der weiß, daß Mozart bei längerem Leben eine ähnliche Entwicklung genommen hätte, wie sie Beethoven auf seine eigene Weise fortführte; nur wäre sie bei Mozart um einen Grad harmonischer, apollinischer, klassischer verlaufen, während bei Beethoven immer noch ein Erdenrest verblieb, der auf der anderen Seite seinem bewundernswerten Lebenswerk jenen prometheischen Sieg über ein tragisches Leben verliehen hat. Beethoven ist also keineswegs der Fortsetzer und Vollender Mozarts sondern etwas anderes, eben sein Eigener gewesen. Mozart hätte bei einem gerechten Schicksal der Welt ein anderes, ebenso großes Wunder mit vielleicht reineren Freuden und wahrhaft göttlicher Sicht geschenkt. Statt dessen sank er früh dahin, ohne von der undankbaren Welt irgendeinen Gegenwert für die wonnevollen Schmerzen künstlerischen Schaffens und die vielen durchwachten Nächte und sonstigen Entbehrungen dieses entsagungsvollen Lebens, das nur das reine Schaffen kannte, jemals empfangen zu haben. Auf Mozart traf in höherem Grade zu, was Grillparzers Grabrede auf Beethoven so schön ausführte: „Er entzog sich den Menschen, nachdem er ihnen alles gegeben und nichts dafür empfangen hatte“⁸. Die verständnislose Stadt Wien ließ ihn in die Armengruft werfen...

Als Gegenstück sei auf das selten harmonische Leben Goethes hingewiesen, das trotz manchen tragischen, unverdienten Schicksalsschlägen einen im ganzen harmonischen,

8. WW, herausgeg. von A. Sauer 20, 214.

„gerechten“ Abschluß fand. Gerecht ist aber auch gegen Goethe nicht die Mit- und Nachwelt gewesen. Erst in der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts besann man sich, was man der Gestalt und der Dichtung dieses einzigen Mannes zu verdanken hat. Auch im Ausland scheint sich jetzt die Erkenntnis durchzusetzen, daß die Deutschen in Goethe der gesamten Welt einen ersten Repräsentanten des modernen Menschen, einen der größten Weltweisen und eine erste, umfassendste Kulturpersönlichkeit gestellt haben. Für dieses kostbare, unersetzliche, einmalige Geschenk schuldet die Kulturwelt gerechterweise den Deutschen, die ja als Volk Mitschöpfer an Goethes Lebenswerk waren, ihren Dank.

Mozart wurde oben als tragische Gestalt nur beispielsweise genannt. Wie viele junge und auch ältere Menschen finden ein ähnliches, ungerechtes Ende, das ihrem Leben und Wirken in keiner Weise entspricht; und von ihnen spricht man ungerechterweise überhaupt nicht mehr, als wenn sie niemals gelebt und sich um andere Menschen verdient gemacht hätten. Das Schicksal gibt den wenigsten Menschen das ihnen gerecht werdende Ende. Und daher hätten sie allen Grund, mit Rilke obiges Gebet zu sprechen – wenn Gebete etwas nützen würden und wenn vor allem das Schicksal gerecht sein wollte und könnte. Somit ergibt sich aber eine neue, oder vielmehr es bestätigt sich die alte Erkenntnis: das Schicksal ist als Wertsujet zu denken, wenn es überhaupt einen Sinn haben sollte und nicht bloße, blinde, Naturgewalt. Und deswegen ist die Gottheit nicht als Naturgewalt und Naturschöpfer zu denken, sondern nur als Wertsujet. Die Gottheit schließt also vor allem die Gerechtigkeit und ihre Vorstufe, die Wahrheit, ein. Von hier aus gewinnt die Gerechtigkeit erhöhte Weihe und erhöhten Wert.

Aber umgekehrt auch die Gottheit dürfte durch diesen gleichsam doppelt subjektiv-transzendentalen Charakter einer vertieften Einsicht zugänglich gemacht werden. Und ich darf die Deutung der Dreieinigkeitslehre erneut anregen: Gott-Vater ist der Schöpfer-Gott der (unvollkommenen, mit Mängeln behafteten) Natur; Gott-Sohn ist der Mensch, der ewig strebend sich bemüht (im Sinne von Goethe Faust); Gott-Heiliger-Geist ist der normativ-pantheistische Gott der ewigen Werte der Wahrheit und Gerechtigkeit⁹.

Das Problem des Göttlichen findet eine Lösung vom wertphilosophischen Standpunkt mit Hilfe des Gerechtigkeitsbegriffs, der umgekehrt seinerseits eine realistisch-idealistische Deutung als ewiger (göttlicher) Wert und hiermit eine vitalistisch-metaphysische Vertiefung erfährt. Wir haben innerhalb dieses Problemkreises mit dem Begriff der Wert-Monade, der speziell im juristischen Bereich als Rechts-Monade erscheint, gearbeitet; wem der Ausdruck nicht zusagt, setze dafür den Begriff Sachwert ein, über den wir oben sprachen. – Folgende Wesensmerkmale muß das Göttliche aufweisen und kann es für ein menschliches Fassungsvermögen nur aufweisen.

- a) Das Göttliche ist Gegenstand menschlichen Erlebens; nur was ich erlebe, existiert für mich, und nur über ein Erleben kann ich eine Aussage machen. Gott ist nur möglich, wie ihn die Menschen bilden. Gott ist immer nur auf menschliche Vorstellungskraft begrenzt. Das sind geläufige Gedankengänge der transzendentalen Methode Kants, nur umgebildet

9. Kanststudien 50, 1958/9, 211.

auf die moderne Lebensphilosophie. Ein jeder mag sich dabei der ihm als fruchtbar und ergebnisreich zusagenden Hilfsmittel bedienen: religiöser Dogmen und Symbole, poetischer, musikalischer, architektonischer, plastischer oder malerischer Darstellungen oder schließlich wissenschaftlicher Denkweisen.

- b) Das Göttliche stellt das für Menschen denkbare höchste Wertgebilde dar, demgegenüber es kein höheres mehr gibt; es ist der vollkommenste Wert, der seine Gültigkeit in sich selbst trägt: absoluter Wert. Faßlich wird es daher besonders als Gegenstück (Antipode) zum Bösen, Schlechten und Gemeinen, besonders auch zum Kriminellen und Moralwidrigen. Die Religion spricht in diesem Sinne vom Teufel als Gegner Gottes; Kant nennt die Gottheit ein Postulat der praktischen Vernunft. Hier ist die Distanz zwischen Leben und Gottheit am denkbar stärksten ausgedrückt. Sich der weltweiten Verschiedenheit dieser Dimensionen bewußt zu werden, ist das spezifische Gottesbewußtsein. Die Unvollkommenheit des Lebens, die ein jeder schon angesichts des Bösen und des Todes so recht eindringlich empfindet, fordert als psychologisches Gegenstück die Idee einer höchsten Vollkommenheit heraus; auch logisch kann man das Unvollkommene nicht ohne das Vollkommene denken.
- c) Die Verbindung zwischen beiden Antipoden stellt das Wertstreben dar: ein Drang der Überwindung des Übels und ein Sehnen nach Werten und immer höheren Werten, bis der Aufstrebende schließlich bei den obersten Werten anlangt. Jeder Wertgewinn eröffnet den Ausblick und die Aufforderung zu höheren Wertstrebungen, worin der letzte Sinn alles Lebens liegt.
- d) Der oberste Wert im Bereich des sozialen Lebens wird durch die Gerechtigkeit dargestellt; sie ist ebenso wie die anderen absoluten Werte eine Teilerscheinung des Göttlichen. Nur hiermit sind die Erlebnis- und Vorstellungsweisen des Göttlichen für menschliches Auffassungsvermögen wiedergegeben. Es sind sicher nicht die einzigen Erscheinungen und noch weniger das Wesen eines höchsten Weltgeistes; aber jene übersteigen das menschliche Erlebnis- und Auffassungsvermögen, so dass wir über ihre Eigenschaften und schon über ihre Existenz keine Aussage machen können. Nur die Annahme einer Urkraft, von der alle das Weltgeschehen bewegenden Kraft- und Wertstrebungen ausgehen, ist als Erkenntnis theoretischer Hypothese berechtigt.
- e) Im Bereich menschlichen Lebens und Strebens erscheint das Göttliche nicht als Weltschöpfer und noch weniger als (womöglich menschenähnliche) Person, sondern nur als Inbegriff von Sachwerten, und zwar konkreten Sachwerten, die sich beständig wandeln, mehren, steigern und vereinigen (sozialisieren). Ein unwandelbares, zeitloses Jenseits kann ich nicht erleben, daher nicht glauben, nicht denken, nicht ahnen. Wohl aber erlebe ich die ewigen Werte als Wert-Monaden, wenn meine Wertstrebungen den absoluten Werten entsprechen, speziell der Gerechtigkeit genügen.
- f) Wertstreben ist keineswegs gleichbedeutend mit Wert-Monade, obwohl sie tatsächlich und zeitlich zusammenfallen. Wertstreben ist eine Erscheinung des tatsächlichen Lebens, gerichtet auf Erreichung subjektiver Werte, auf Befriedigung von Bedürfnissen, auf

Verfolgung von Interessen. Hiermit ist noch nicht gesagt, daß jene Handlung nebst ihrem Ziel objektiv berechtigt ist; auch der Verbrecher erstrebt Werte. Wert-Monaden sind solche Wertstrebungen, die nicht nur objektiv berechtigt (also vor irgendeiner Gemeinschaft bestehen, etwa dem Staat oder der Kirche), sondern den obersten, absoluten, ewigen Werten entsprechen. Insofern liegen jeder Wert-Monade auch Wertstrebungen zugrunde. Jedoch ist die Wert-Monade keine tatsächliche, psycho- oder soziologische Erscheinung, sondern eine erkenntnistheoretische und metaphysische Größe; sie ist eine Tendenz, Energie, geistige Substanz, die jenen tatsächlichen Wertstrebungen, falls sie absolut berechtigt sind, innewohnen. Die Wert-Monade genügt den wissenschaftlichen Grundgesetzen der Wahrheit und Schönheit, der Sittlichkeit und Gerechtigkeit. Sie geht in die Kultur über und erhebt sich zu konkret ewigen Werten. Sie taucht in der Ewigkeit unter, während das einzelne menschliche Wertstreben spätestens mit dem Tode aufhört. Die Wert-Monaden machen das unsterbliche Wesen des Menschen aus. Die Ewigkeit bedeutet für menschliches Fassungsvermögen den Inbegriff und Zusammenhang der Wert-Monaden; daher verändert und erweitert sie sich unaufhörlich, je mehr Wert-Monaden aus dem irdischen Leben in die Kultur und von ihr in die Ewigkeit einströmen. Die Wert-Monade ist nicht nur (erkenntnis-kritisch) objektives Werturteil, sondern (metaphysisch) objektivierter Wert, werthafter Gegenstand, der sich als solcher allerdings verdeutlicht, wenn das objektiv-kritische Werturteil angelegt und abgegeben wird. Diese Funktion übt kein irdischer Richter aus, sondern die Wissenschaft in der Idee, nach den Grundgesetzen und den absoluten Werten, also ein gedachter logischer Beurteiler, eine transzendente Persönlichkeit. Die Wert-Monade ist keine irdische Erscheinung; aber sie wohnt den irdischen Erscheinungen inne, sie wächst lebendig aus ihnen heraus und erhebt sich über das Leben, wenn dieses abstirbt. Mit dem Tode der Person bleiben die von dieser einst geschaffenen Sachwerte zurück; das sind nicht die wirklichen, noch dem kulturellen Leben angehörenden Werke (etwa der Kunst und Wissenschaft, der Technik und Wirtschaft), sondern die ihnen zugrunde liegenden geistigen Energien, die in anderen Menschen und auch in anderen Völkern weiterleben, soweit sich diese mit ähnlichen Lebensaufgaben beschäftigen und an Leistungswerte vielleicht längst verstorbener Kulturträger anknüpfen. Selbst die Zerstörung von Kirchen und Kunstschatzen, von Bibliotheken und Industriebauten vermindert nicht den Wertgehalt der Kultur eines unglücklichen Volkes; die Sachwerte erleben in anderen Personen und Nationen ihre Renaissance, wenn ihre Zeit auf Erden wieder gekommen ist. Die Wert-Monaden sind für den eigenen Träger ein unaufhörlicher Ansporn für Weiter- und Höherstreben, für die Umgebung und die Nachfahren ein unauslöschliches Vorbild für Nachleben und Nachstreben.

- g) Speziell die Rechts-Monaden sind solche den Gesetzen und Entscheidungen innewohnenden Rechtswerte, die den Anforderungen des Juristischen Grundgesetzes der Gerechtigkeit und des Gemeinwohls entsprechen. Die konkreten Gestaltungsnormen bilden die Seele des Urteils und sind die maßgeblich weiter wirkenden Elemente der Präjudizien sowie der materiellen Rechtskraft (vgl. unten II 2, 3).

Lit.: SystRSPH. § 5 (S. 28-33); eingehender Metaphysik 1951 (s. Inhaltsverzeichnis).

კონსტიტუციონალიზმის მიღწევები
ACHIEVEMENTS OF CONSTITUTIONALISM

220 წელი შესრულდა ამერიკის შეერთებულ შტატებში საკონსტიტუციო კონტროლის შემოღებიდან. აქ წარმოდგენილია ამერიკის უმაღლესი სასამართლოს მოსამართლის ჯონ მარშალის 1803 წლის პრეცედენტული გადაწყვეტილება საქმეზე „მარბერი მედისონის წინააღმდეგ“, რომელმაც საფუძველი დაუდო საკონსტიტუციო მართლმსაჯულებას. თუმცა, მის შესახებ იდეა ჯერ კიდევ 1795 წელს პროექტის სახით წარმოადგინა ფრანგმა განმანათლებელმა ემანუელ სიესმა საფრანგეთის დამფუძნებელი კრების წინაშე.

სიესის პროექტი და ჯონ მარშალის გადაწყვეტილება პირველად ქვეყნდება ქართულ ენაზე.

ადვ. სიყვ

ეგნულ-ჟოზეფ სიესი

საკონსტიტუციო სასამართლო ჟოლეგის შესახებ

ემანუელ-ჟოზეფ სიესის (აბე სიესი) პროექტი შეტანილ იქნა 1795 წლის
 2 თერმიდორს (20 ივლისი). ეს საკითხი განხილულ იქნა
 18 თერმიდორს (5 აგვისტო).

- მუხლი I.** „საკონსტიტუციო სასამართლო კოლეგიის“ სახელწოდებით ეს ორგანო იქმნება როგორც კონსტიტუციის დამცველი.
- მუხლი II.** მისი შემადგენლობა, რომელიც ყოველწლიურად განახლდება ერთი მესამედით და საკანონმდებლო ასამბლეის პარალელურად, მოიცავს 108 წევრს.
- მუხლი III.** ამ მესამედის (ანუ ოცდათექვსმეტი კანდიდატის) არჩევა ხორციელდება საკონსტიტუციო სასამართლო კოლეგიის ხელმძღვანელობით (რომელიც მათ ირჩევს) ორას ორმოცდაათი წევრიდან, რომლებიც ერთდროულად ტოვებენ ორივე საბჭოს.
- მუხლი IV.** პირველ საკონსტიტუციო სასამართლო კოლეგიას ირჩევს კონვენტი ფარული კენჭისყრით ისე, რომ მისი წევრების ერთი მესამედი შეირჩევა ეროვნული ასამბლეიდან, მეორე მესამედი – საკანონმდებლო ასამბლეიდან და ბოლო მესამედი – კონვენტიდან.
- მუხლი V.** საკონსტიტუციო სასამართლო კოლეგიის სხდომები საჯარო არ არის.
- მუხლი VI.** საკონსტიტუციო სასამართლო კოლეგიას გამოაქვს გადაწყვეტილებები იმ არაკონსტიტუციური აქტების შესახებ, რომლებიც მიღებულ იქნა ერთ-ერთი შემდეგი სახელმწიფო ორგანოს მიერ: უხუცესთა საბჭო, ხუთასთა საბჭო, საარჩევნო კრება, უმაღლესი კრება თუ საკასაციო სასამართლო.
- საჩივარი შეიძლება შეიტანოს უხუცესთა საბჭომ, ხუთასთა საბჭომ ან ნებისმიერმა მოქალაქემ საკუთარი ინიციატივით.
- ანალოგიურად, ის იღებს გადაწყვეტილებებს უმცირესობის მიერ უმრავლესობის წინააღმდეგ რომელიმე ზემოხსენებულ სახელმწიფო ორგანოში შეტანილი საჩივრების შესახებ.
- მუხლი VII.** საკონსტიტუციო სასამართლო კოლეგიის გადაწყვეტილებებს ეწოდება „გადაწყვეტილება“.

მუხლი VIII. აქტები, რომლებსაც საკონსტიტუციო სასამართლო კოლეგია აცხადებს არაკონსტიტუციურად, კარგავს ძალას და იმთავითვე ბათილია.

მუხლი IX. თუ არაკონსტიტუციურად მიჩნეული აქტები შედეგია მითითებებთან დაკავშირებული ქმედებებისა ან დაკავშირებულია მათთან, საკონსტიტუციო სასამართლო კოლეგიას შეუძლია საჩივარი გადააგზავნოს კომპეტენტურ სასამართლოებში მითითებით, რომ გამოიძიონ მათი არაკონსტიტუციურობის საკითხი გადაწყვეტილების გამოტანამდე ან მის შემდეგ.

მუხლი X. საკონსტიტუციო სასამართლო კოლეგია მუდმივად განიხილავს წინადადებებს, რომლებსაც ის მიზანშეწონილად მიიჩნევს კონსტიტუციისა და ადამიანის უფლებათა დეკლარაციის გაუმჯობესების მიზნით. უმრავლესობის აზრი, ჩამოყალიბების შემდეგ, შეტანილი იქნება სპეციალურ კრებულში.

მუხლი XI. დაწყებული 1800 წლიდან – რესპუბლიკის მერვე და რევოლუციის მეთორმეტე წელი – ყოველ მეათე წელს საკონსტიტუციო სასამართლო კოლეგია ხელახლა განიხილავს თავის კრებულში ჩამოთვლილ მოსაზრებებს. ის შეიმუშავებს „რეზოლუციის პროექტს“ საკონსტიტუციო რეფორმის შესახებ და თანამდებობის მიხედვით წარუდგენს უხუცესთა საბჭოსა და ხუთასთა საბჭოს, რათა მან შეძლებისდაგვარად ფართო გავრცელება ჰპოვოს. ეს უნდა გაკეთდეს ყოველწლიურად ჩასატარებელ პრაიმერიზამდე, სულ მცირე, სამი თვით ადრე.

მუხლი XII. „რეზოლუციის პროექტის“ გაცნობის შემდეგ პრაიმერიზი კენჭისყრით – *მომხრე ან წინააღმდეგი* – გადაწყვეტს, გადასცეს თუ არა უხუცესთა საბჭოს უფლებამოსილება, მიიღოს გადაწყვეტილებები პროექტის შესახებ. თუ პრაიმერიზის უმრავლესობა *უარს განაცხადებს, პროექტი არშემდგარად ჩაითვლება* და (მასში თავმოყრილი) წინადადებები არ შეიძლება ხელახლა იქნეს წარდგენილი მომდევნო ათი წლის განმავლობაში. თუ პრაიმერიზის უმრავლესობა *მომხრეა*, მაშინ დამფუძნებელი უფლებამოსილება გადაეცემა უხუცესთა საბჭოს, რათა მიიღოს გადაწყვეტილებები წარდგენილ წინადადებებთან დაკავშირებით, რომელთა შეცვლა ან სხვა წინადადებებით ჩანაცვლება მას არ შეუძლია.

მუხლი XIII. სხდომები, რომლებზეც უხუცესთა საბჭო ახორციელებს დამფუძნებელ უფლებამოსილებას, იმართება მხოლოდ ამ მიზნით. სულ შესაძლებელია არაუმეტეს თორმეტი ასეთი სხდომის ჩატარება, ხოლო

დეკადაში¹ – არაუმეტეს ორისა. დამფუძნებელი ხელისუფლების სხდომების ცალკეული ოქმები იწარმოება სპეციალურ ჟურნალში, რომელიც საბოლოოდ საზეიმოდ ინახება საკონსტიტუციო სასამართლო კოლეგიის არქივში.

მუხლი XIV. ყოველწლიურად საკონსტიტუციო სასამართლო კოლეგიის წევრთა სულ მცირე მეთედი, კენჭისყრით აირჩევა „სამართლიანი იურისდიქციის კომიტეტის“ შესაქმნელად. ამ პალატამ, წინა ორი უფლებამოსილების გარდა, ექსკლუზიურად უნდა გამოიტანოს გადაწყვეტილებები სხვადასხვა სასამართლოს მიერ მისთვის წარდგენილი ოფიციალური შუამდგომლობების შესახებ. მან უნდა გამოიტანოს გადაწყვეტილება *სამართლიანობის პრინციპის* საფუძველზე იმ საქმეებში, რომლებზეც შესაბამისმა მოსამართლეებმა ან ვერ შეძლეს საქმის გადაწყვეტა მოქმედი კანონის არარსებობის გამო, ან უნდა მიეღოთ თავიანთ სინდისთან შეუთავსებელი გადაწყვეტილება, თუ კანონის ტექსტს მიჰყვებოდნენ.

მუხლი XV. *სამართლიანობის პრინციპის* საფუძველზე გადაწყვეტილება გამოაქვს საკონსტიტუციო სასამართლო კოლეგიის მოთხოვნით ან შუამდგომლობის შემტან სასამართლოს, ან სხვა სასამართლოს.

მუხლი XVI. სამართლიანობის პრინციპის საფუძველზე გამოტანილი გადაწყვეტილება გადაეცემა ხუთასთა საბჭოს თანამდებობის მიხედვით, ერთი თვის ვადაში.

მუხლი XVII. საკონსტიტუციო სასამართლო კოლეგია არ არის უფლებამოსილი საკუთარი ინიციატივით მიიღოს გადაწყვეტილება.

Emmanuel Joseph Sieyes. Was ist der Dritte Stand? Ausgewählte Schriften. Herausgegeben von Oliver W. Lembcke und Florian Weber. Berlin. 2010.

1. ისტ. საფრანგეთში (დიდი რევოლუციის დროს): რესპუბლიკური კალენდრის ათდღიანი კვირა.
<http://www.nplg.gov.ge/gwdict/index.php?a=term&d=3&t=10020>

James

ჯონ მარშალი

უილიამ მარბარი შაერთებული შტატების სახელმწიფო მდივან ჯიშს მელისონის წინააღმდეგ

მარბარი მელისონის წინააღმდეგ ამერიკის შაერთებული შტატების უზენაესი სასამართლო

5 U.S. 137; 2 L. Ed. 60; 1 Cranch 137

1803 წლის თებერვლის სესია

წინასტორია: ბოლო სესიაზე, სახელდობრ, 1801 წლის დეკემბრის სესიაზე, უილიამ მარბერიმ, დენის რამსიმ, რობერტ თაუნსენდ ჰუმ და უილიამ ჰარპერმა, რომლებსაც წარმოადგენდა მათი ადვოკატი ჩარლზ ლი, შეერთებული შტატების ყოფილი გენერალური პროკურორი, ინდივიდუალურად მიმართეს სასამართლოს შუამდგომლობით შეერთებული შტატების სახელმწიფო მდივან ჯეიმს მედისონის მიმართ გადაწყვეტილების გამოტანის თაობაზე, რათა მას წარმოედგინა მოსაზრებები, თუ რატომ არ უნდა გაცემულიყო მანდამუსი (სასამართლოს ბრძანება ქვემდგომი სასამართლოსადმი ან თანამდებობის პირისადმი), რომლითაც სასამართლო მას დაავალდებულებდა მოსარჩელებისთვის კოლუმბიის ოლქის მომრიგებელ მოსამართლეებად განწესების სიგელების გაცემას. აღნიშნული შუამდგომლობა გამყარებული იყო შემდეგი ფაქტებით: რომ შეტყობინება ამ შუამდგომლობის შესახებ გაეგზავნა ბ-ნ მედისონს; რომ ბ-ნმა ადამსმა, შეერთებული შტატების ყოფილმა პრეზიდენტმა, მოსარჩელების კანდიდატურები წარუდგინა სენატს, რათა მათ განწესებაზე კოლუმბიის ოლქის მომრიგებელ მოსამართლეებად მიეღო სენატის რჩევა და თანხმობა; რომ სენატმა გასცა რჩევა და თანხმობა მათ განწესებაზე; რომ რწმუნებათა სიგელებს სათანადო წესით ხელი მოაწერა ზემოხსენებულმა პრეზიდენტმა, რომელიც ნიშნავდა მათ მოსამართლეებად და რომ სახელმწიფო მდივანმა ზემოაღნიშნულ რწმუნებათა სიგელებზე სათანადო წესით დასვა ბეჭედი; რომ მოსარჩელებმა ბ-ნ მედისონს მიმართეს თხოვნით, გადმოეცა მათთვის აღნიშნული სიგელები, რომელმაც მათი თხოვნა არ დააკმაყოფილა; და რომ მათ უარი ეთქვათ ზემოაღნიშნულ რწმუნებათა სიგელებზე; რომ მოსარჩელებმა მიმართეს ბ-ნ მედისონს ინფორმაციის მისაღებად იმასთან დაკავშირებით, მოეწერა თუ არა ხელი და დაისვა თუ არა ბეჭედი რწმუნებათა სიგელებზე შესაბამისი წესით, როგორც

ზემოთ იქნა აღნიშნული; რომ ამ შეკითხვის საპასუხოდ არ იქნა გაცემული მკაფიო და დამაკმაყოფილებელი ინფორმაცია არც სახელმწიფო მდივნის და არც სახელმწიფო დეპარტამენტის რომელიმე მოხელის მიერ; რომ სენატის მდივნის სახელზე წარდგენილ იქნა განცხადება მოსარჩელეების კანდიდატურების დასახელების, აგრეთვე სენატის მიერ გაცემული რჩევისა და თანხმობის, დამადასტურებელი დოკუმენტის მისაღებად, რომელმაც უარი განაცხადა ასეთი დოკუმენტის გაცემაზე; რის შედეგადაც ამ სესიის მე-4 დღეს სასამართლომ გამოიტანა გადაწყვეტილება მოსარჩელების წარმოდგენის შესახებ. ეს გადაწყვეტილება სათანადო წესით ჩაჰბარდა ადრესატს.

გადაწყვეტილების მოკლე შინაარსი:

სასამართლო სხდომის მდივნის შენიშვნები

შეერთებული შტატების უზენაეს სასამართლოს არ გააჩნია უფლებამოსილება, გასცეს მანდამუსი შეერთებული შტატების სახელმწიფო მდივნის მიმართ, ვინაიდან აღნიშნული წარმოდგენს პირველი ინსტანციის სასამართლოს იურისდიქციის სფეროს, რაც კონსტიტუციით გათვალისწინებული არ არის. კონგრესს არ გააჩნია უფლებამოსილება, პირველი ინსტანციის სასამართლოს იურისდიქცია მიანიჭოს უზენაეს სასამართლოს სხვა შემთხვევაში, გარდა კონსტიტუციაში აღწერილისა. *კონგრესის აქტი, რომელიც ეწინააღმდეგება კონსტიტუციას, კანონი ვერ გახდება.* შეერთებული შტატების სასამართლოები ვალდებული არიან, გაითვალისწინონ კონსტიტუცია. რწმუნებათა სიგელი არ არის საჭირო აღმასრულებელი ხელისუფლების მიერ თანამდებობის პირის დანიშვნის შემთხვევაში – Semb. რწმუნებათა სიგელი მხოლოდ დანიშვნის მტკიცებულებას წარმოადგენს.

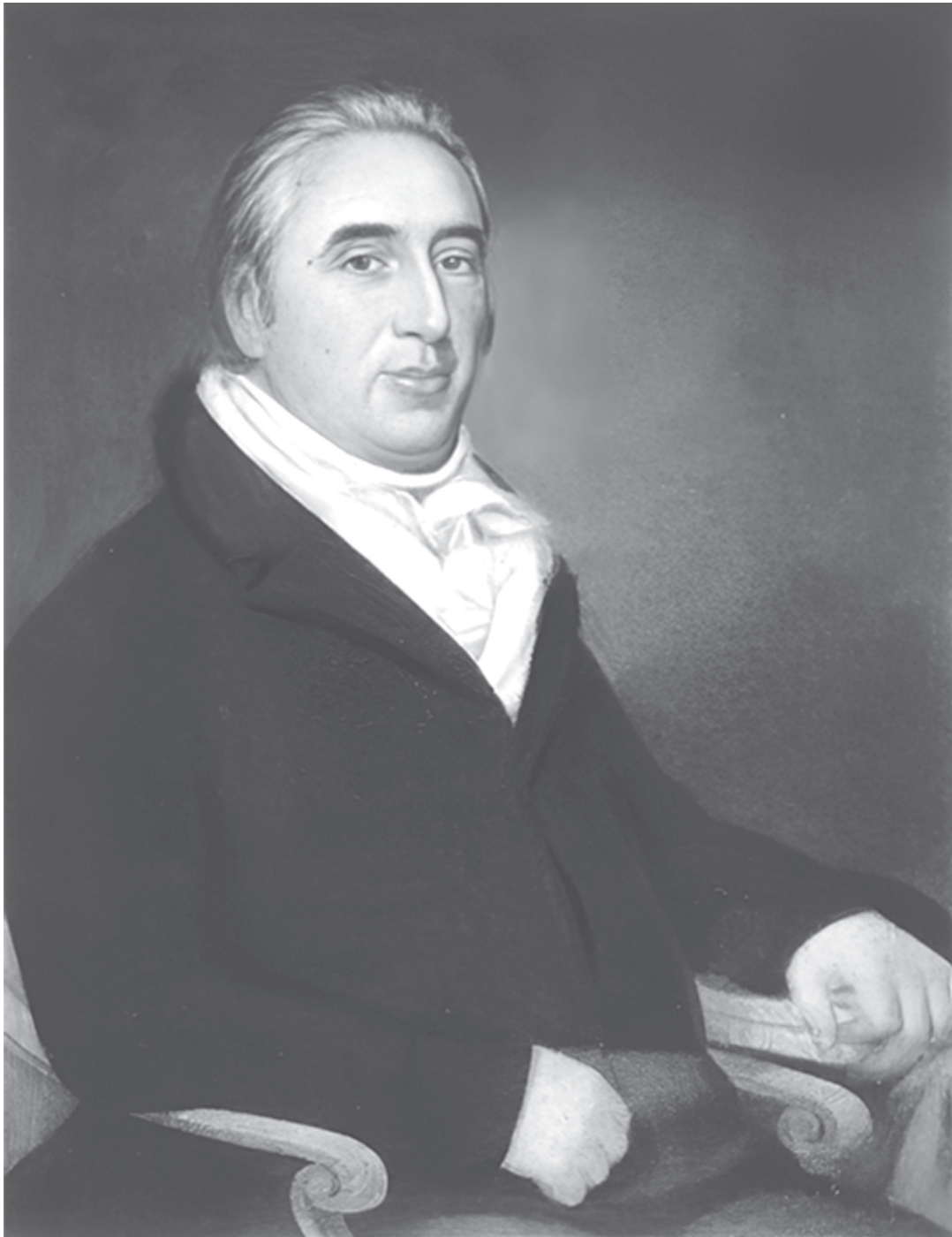
გადაცემა არ არის აუცილებელი წყალობის სიგელის ნამდვილად მიჩნევისათვის. პრეზიდენტი სახელმწიფო მდივანს ვერ მისცემს უფლებას, არ შეასრულოს ის მოვალეობები, რომლებიც მას კანონით ეკისრება.

კოლუმბიის ოლქში მომრიგებელი მოსამართლის თანამდებობიდან გადაყენება პრეზიდენტის ნებით არ ხდება. როდესაც იმ პირის რწმუნებათა სიგელი, რომლის თანამდებობაზე დანიშვნაც არ ხდება პრეზიდენტის ნებით, მის მიერ ხელმოწერილია და გაგზავნილია სახელმწიფო მდივნისთვის ბეჭდის დასასმელად და რეგისტრაციაში გასატარებლად, შეუქცევადია. დანიშვნის პროცედურა დასრულებულია.

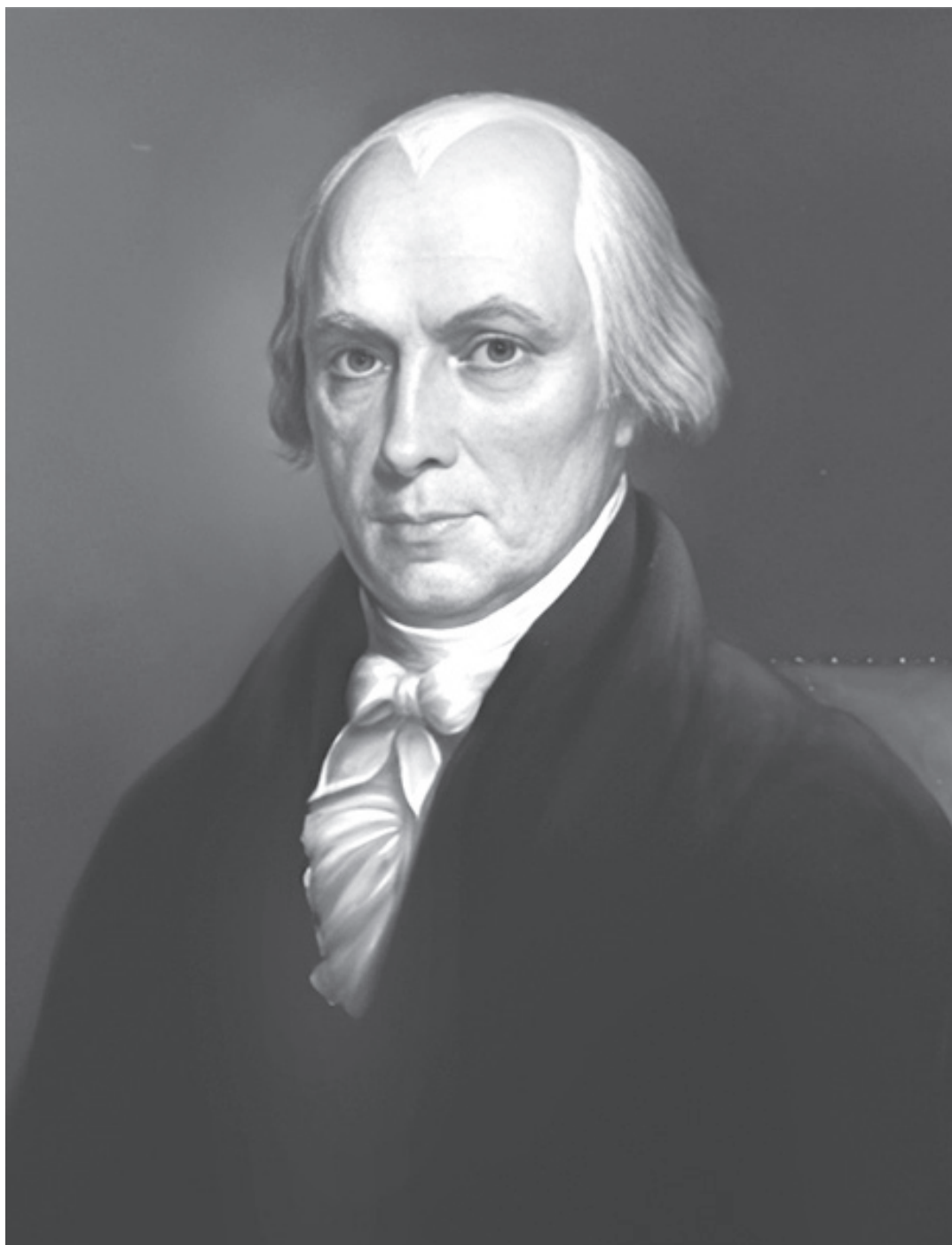
მანდამუსი არის სათანადო საშუალება, რომელიც სახელმწიფო მდივანს დაავალდებულებს, გადასცეს რწმუნებათა სიგელი, რომლის მიღების უფლებაც აქვს მხარეს.

ადვოკატი: ამ ბრძანების მხარდასაჭერად ბატონმა ლიმ აღნიშნა, რომ მნიშვნელოვანია იმის ცოდნა, თუ რა საფუძვლით იკავებს თანამდებობას კოლუმბიის ოლქის მომრიგებელი მოსამართლე და რა პროცედურებია საჭირო იმ თანამდებობის დასაკავებლად რომელზეც დანიშვნა არ ხდება პრეზიდენტის ნებით. როგორც ცნობილიც არ უნდა იყოს ფაქტები, რომლებსაც ეყრდნობა ეს გადაწყვეტილება, მოსარჩელები დიდ სირთულეებს წააწყდნენ მათი დამამტკიცებელი საბუთების მიღების პროცესში. გონივრული ინფორმაციის გაცემაზე მათ უარი ეთქვათ სახელმწიფო დეპარტამენტის ოფისში. მიუხედავად იმისა, რომ სენატს პატივისცემით წარედგინა პეტიცია, რომლითაც ეთხოვა, მისი მდივნისთვის მიეცა უფლება, რომ გაეცა ამონაწერები აღმასრულებელი ხელისუფლების ჟურნალებიდან სენატისთვის მოსარჩელების კანდიდატურების წარდგენის შესახებ, აგრეთვე მათ დანიშვნასთან დაკავშირებით სენატის მიერ გაცემული რჩევისა და თანხმობის შესახებ, სენატმა მათი თხოვნა არ დააკმაყოფილა, ხოლო პეტიციის მიღებაზე უარი განაცხადა. შესაბამისად, ისინი იძულებული გახდნენ, სასამართლოში გამოეძახათ ის მოწმეები, რომლებისგანაც ნებაყოფლობითი წერილობითი ჩვენებები ვერ მოიპოვეს. ბ-ნმა ლიმ წაიკითხა დენის რამსის წერილობითი ჩვენება და სენატის 1803 წლის 31 იანვრის ბეჭდური ჟურნალები, რომლებიც ეხებოდა სენატის უარს, თავისი მდივნისთვის მიეცა მოთხოვნილი ინფორმაციის გაცემის უფლება. შემდეგ მან მოუხმო ჯეიკობ ვაგნერსა და დანიელ ბრენტს, რომლებიც სასამართლო სხდომაზე დასასწრებად იყვნენ გამოძახებულნი და რომლებმაც, როგორც ირკვევა, უარი განაცხადეს ნებაყოფლობითი წერილობითი ჩვენების მიცემაზე. მათ უარი თქვეს ფიცის დადებაზე, ამტკიცებდნენ რა, რომ ისინი იყვნენ სახელმწიფო დეპარტამენტის კლერკები და არ იყვნენ ვალდებულნი, გაემჟღავნებინათ რაიმე ფაქტი დეპარტამენტის ოფისში მიმდინარე საქმიანობასთან ან გარიგებებთან დაკავშირებით.

ბ-ნმა ლიმ აღნიშნა, რომ აღნიშნული მოწმეების დაკითხვის მიზანშეწონილობის დამტკიცების მიზნით ის გააკეთებს რამდენიმე კომენტარს სახელმწიფო მდივნის თანამდებობის ბუნებასთან დაკავშირებით. მისი მოვალეობები ორი სახისაა და ის თავის ფუნქციებს ახორციელებს ორ განსხვავებულ რანგში – როგორც შეერთებული შტატების სახელმწიფო მოსამსახურე და როგორც პრეზიდენტის წარმომადგენელი. პირველ შემთხვევაში ის თავის მოვალეობას შეერთებული შტატებისთვის ან მისი მოქალაქეებისთვის ასრულებს, მეორეში კი – პრეზიდენტისთვის; პირველში ის არის დამოუკიდებელი და ანგარიშვალდებული მოხელე, მეორეში კი ის დამოკიდებულია პრეზიდენტზე, არის მისი წარმომადგენელი და

უილიამ მარბერი

James Madison

ჯეიმს მადისონი

მხოლოდ მის წინაშე ანგარიშვალდებული. პირველ რანგში ის შეიძლება მანდამუსით აიძულონ, შეასრულოს თავისი მოვალეობა, ხოლო მეორე რანგში – არა. ამ განსხვავებაზე მკაფიოდ მიუთითებს აღნიშნულ საკითხთან დაკავშირებით კონგრესის ორი აქტი. პირველი მიღებულ იქნა 1789 წლის 27 ივლისს, ტ. 1. გვ. 359, სახელწოდებით „აქტი აღმასრულებელი ხელისუფლების დეპარტამენტის შექმნის შესახებ, რომელსაც საგარეო საქმეთა დეპარტამენტი დაერქმევა“. მისი პირველი მუხლი ადგენს მდივნის მოვალეობებს იმ ნაწილში, რომელშიც ის ითვლება უბრალოდ აღმასრულებელი ხელისუფლების წარმომადგენლად. აღნიშნული მოცემულია შემდეგ ტექსტში: „დადგინდეს და ა. შ., რომ უნდა შეიქმნას აღმასრულებელი ხელისუფლების დეპარტამენტი, რომელსაც დაერქმევა საგარეო საქმეთა დეპარტამენტი და რომ მას უნდა ჰყავდეს მთავარი კლერკი, რომელსაც ეწოდება საგარეო საქმეთა დეპარტამენტის მდივანი, რომელიც შეასრულებს იმ მოვალეობებს, რომლებსაც მას, კონსტიტუციის შესაბამისად, დროდადრო დააკისრებს ან დაავალებს შეერთებული შტატების პრეზიდენტი მიმოწერასთან, რწმუნებათა სიგელებთან ან შეერთებული შტატების სახელმწიფო მინისტრებისთვის ან კონსულებისთვის გაცემულ მითითებებთან დაკავშირებით; ან უცხო სახელმწიფოთა სახელმწიფო მინისტრებთან ან მონარქებთან წარმოებულ მოლაპარაკებებთან, უცხო სახელმწიფოთა სახელმწიფო მინისტრების ან სხვა წარმომადგენლების პეტიციებთან ან სხვა განცხადებებთან, აგრეთვე სხვა ისეთ საკითხებთან დაკავშირებით, რომლებიც ეხება საგარეო საქმეებს, რომლებსაც შეერთებული შტატების პრეზიდენტი მიაკუთვნებს აღნიშნულ დეპარტამენტს; ასევე დადგინდეს, რომ მთავარმა მოხელემ უნდა განახორციელოს სამინისტროს საქმიანობა ისე, როგორც მას შეერთებული შტატების პრეზიდენტი დროდადრო უბრძანებს ან დაავალებს“. მეორე მუხლი ადგენს მთავარი კლერკის დანიშნვის საკითხებს; მესამე მუხლი ითვალისწინებს ფიცის დადებას, რომელიც მხოლოდ გულისხმობს, რომ „კარგად და კეთილსინდისიერად აღასრულოს მისთვის მინიჭებული ნდობა“; ხოლო მეოთხე და ბოლო მუხლებით მას შესაძლებელია გადაეცემა წინა მოწვევის კონგრესის საგარეო საქმეთა დეპარტამენტის საბუღალტრო წიგნები და საბუთები. ამ აქტით მინიჭებულ უფლებამოსილებებსა და დაკისრებულ მოვალეობებთან მიმართებით მანდამუსი არ გამოიყენება. მდივანი პასუხისმგებელია მხოლოდ პრეზიდენტის წინაშე. კონგრესის დანარჩენი აქტები ამ დეპარტამენტთან დაკავშირებით მიღებულ იქნა 1789 წლის 15 სექტემბრის იმავე სესიაზე, ტ. 1, გვ. 41, მუხ. 14, სახელწოდებით „აქტი, რომელიც მიიღება აქტებისა და ჩანაწერების, აგრეთვე ამერიკის შეერთებული შტატების ბეჭდის, შენახვის უზრუნველსაყოფად და სხვა მიზნებისთვის.“ პირველი მუხლით იცვლება დეპარტამენტისა და მდივნის სახელწოდება. პირველს ეწოდა დეპარტამენტი, ხოლო მეორეს – სახელმწიფო მდივანი. მეორე მუხლი მდივანს აკისრებს ახალ მოვალეობებს, რომელთა შესრულებისას, ცხადია, პრეზიდენტი მას კანონიერად ვერ გააკონტრო-

ლებს მათი ბუნებიდან გამომდინარე და რომლის შეუსრულებლობაზე ის არ არის უფრო მეტად პასუხისმგებელი პრეზიდენტის, ვიდრე შეერთებული შტატების ნებისმიერი სხვა მოქალაქის წინაშე. ის ითვალისწინებს, რომ სახელმწიფო მდივანი პრეზიდენტისგან იღებს ყველა კანონპროექტს, ბრძანებას, დადგენილებას და სენატისა და წარმომადგენელთა პალატის საარჩევნო ბიულეტენებს, რომლებსაც პრეზიდენტი წინასწარ ამტკიცებს და აწერს ხელს; უზრუნველყოფს მათ გამოქვეყნებასა და დაბეჭდილი ასლების გადაცემას სენატორებისთვის, წარმომადგენლებისთვის და ასევე რამდენიმე შტატის აღმასრულებელი ხელისუფლებისთვის; იღებს ვალდებულებას, საგულდაგულოდ შეინახოს დედნები; აგრეთვე უზრუნველყოფს მათ აღრიცხვას სპეციალურად ამ მიზნისთვის წარმოებულ ჟურნალებში. მესამე მუხლი ადგენს შეერთებული შტატების ბეჭედს. მეოთხე მუხლი მას ავალდებულებს აღნიშნული ბეჭდის შენახვას, ასევე ყველა სამოქალაქო რწმუნებათა სიგელის მომზადებასა და აღრიცხვას და მათზე შეერთებული შტატების ბეჭდის დასმას პრეზიდენტის მიერ მათი ხელმოწერის შემდეგ. მეხუთე მუხლი ადგენს ოფისის ბეჭედს და იმას, რომ მის ოფისში წარმოებული ჩანაწერებისა და დოკუმენტების ყველა ასლი, რომლებიც დამოწმებულია ამ ბეჭდით, უნდა იყოს ისეთივე კარგი მტკიცებულება, როგორც დედნები. მეექვსე მუხლი ადგენს ასლების დამზადების საფასურს და ა. შ. მეშვიდე და ბოლო მუხლები მას ანიჭებს წინა მოწვევის კონგრესის მდივნის ოფისის დოკუმენტების შენახვის უფლებამოსილებას. ამ აქტით დაკისრებული მოვალეობების უმეტესობა საჯარო ხასიათისაა და მდივანი ვალდებულია, შეასრულოს ისინი რომელიმე პირის მხრიდან კონტროლის გარეშე. პრეზიდენტს არ აქვს უფლება, ხელი შეუშალოს მას საკანონმდებლო ორგანოსგან კანონპროექტების, ბრძანებების, დადგენილებებისა და საარჩევნო ბიულეტენების მიღებაში, აგრეთვე მათ გამოქვეყნებასა და გავრცელებაში ან შენახვასა და აღრიცხვაში. სანამ მდივანი თანამდებობაზე რჩება, პრეზიდენტი მას ვერ ჩამოართმევს შეერთებული შტატების ბეჭდის შენახვის უფლებამოსილებას და ვერც იმ მოხელეების სამოქალაქო რწმუნებათა სიგელების რეგისტრაციასა და მათზე ბეჭდის დასმაში შეუშლის ხელს, რომლებიც თავიანთ თანამდებობებზე არ არიან დანიშნულნი პრეზიდენტის ნებით, მას შემდეგ, რაც პრეზიდენტმა მათ ხელი მოაწერა და მდივანს გადასცა ამ მიზნებისთვის. სხვა კანონების თანახმად, მან თავის ოფისში უნდა შეადგინოს და აღრიცხოს სასარგებლო აღმოჩენების პატენტები, აგრეთვე მიწის პატენტები, რომლებიც გაცემულია შეერთებული შტატების ნებართვით. ყველა ამ მოვალეობის შესრულებისას ის არის შეერთებული შტატების სახელმწიფო მოსამსახურე, რომელსაც კანონით დაკისრებული მოვალეობების აღსრულებისას ვერ აკონტროლებს პრეზიდენტი, ხოლო თუ ის უგულებელყოფს ან უარს განაცხადებს მათ შესრულებაზე, მანდამუსით ისევე შეიძლება იქნეს დავალდებულებული, როგორც სხვა პირები, რომლებსაც უკავიათ თანამდებობები შეერთებული შტატების ნებართვით. პრეზი-

დენტი ამ საქმეში მხარეს არ წარმოადგენს. მდივანი ვალდებულია, შეასრულოს მოვალეობა, რომელზეც პრეზიდენტს კონტროლი არ აქვს და რომელთან დაკავშირებითაც მას არ აქვს კანონით დაკისრებული ვალდებულებისგან გათავისუფლების უფლება, აგრეთვე რომლის უფლებებელყოფაზეც ის არანაირად არ არის პასუხისმგებელი. მხოლოდ მდივანი არის ის პირი, რომელსაც მინდობილი აქვს მათი შესრულება და მხოლოდ ის არის პასუხისმგებელი მათ სათანადო შესრულებაზე. შესაბამისად, სახელმწიფო მდივანი, რომელიც იმყოფება იმავე მდგომარეობაში ამ მოვალეობებთან მიმართებით, როგორც შეერთებული შტატების ყველა სხვა მოსამსახურე და თანაბრად შეიძლება იქნეს დავალდებულებული, შეასრულოს ისინი, ასევე ვალდებულია, დაიცვას მტკიცებულებათა მოპოვებისა და წარდგენის იგივე წესები. ეს მოვალეობები არ არის კონფიდენციალური, არამედ საჯარო ხასიათის და მის კლერკებს არ შეიძლება ჰქონდეთ განსაკუთრებული პრივილეგიები. უდავოა, რომ არის ფაქტები, რომლებიც მათთვის შეიძლება გახდეს ცნობილი სახელმწიფო მდივანთან კავშირის გამო, რომელთან დაკავშირებითაც მათ ვერ დავავალდებულებთ პასუხის გაცემას. ასეთი ფაქტები ეხება უცხოურ მიმოწერას, აგრეთვე კონფიდენციალურ კომუნიკაციას დეპარტამენტის ხელმძღვანელსა და პრეზიდენტს შორის. ამდენად, აღნიშნული ვერ იქნება მათ მიერ ფიცის დადებაზე უარის თქმის საფუძველი, მაგრამ შეიძლება იყოს რომელიმე კონკრეტულ შეკითხვაზე პასუხის გაცემაზე უარის საფუძველი. ვთქვათ, მე პრეტენზია მაქვს იმ მიწის საკუთრების უფლებაზე, რომელიც შეერთებული შტატების პატენტითაა დაცული. მე ვითხოვ მის ასლს სახელმწიფო მდივანისგან. ის უარს მეუბნება. რა თქმა უნდა, მანდამუსით შეიძლება მისი დავალდებულება, რომ გასცეს ის, მაგრამ მანდამუსის მისაღებად მე უნდა დავამტკიცო, რომ პატენტი მის ოფისში აღრიცხულია. ჩემი საქმე ნამდვილად გართულდებოდა, თუ ამ ფაქტის დასადასტურებლად არ მომეცემოდა ოფისის კლერკებისთვის მიმართვის შესაძლებლობა. და კიდევ, დაფუძვით, რომ კონგრესმა კერძო აქტი მიიღო ჩემს სასარგებლოდ. დგება ამ აქტის სასამართლოში გამოყენების აუცილებლობა. ვითხოვ მის ასლს, მაგრამ ვიღებ უარს. მომეცემა თუ არა უფლება, მანდამუსის გაცემის შესახებ შუამდგომლობის წარდგენით ოფისის კლერკებისგან მოვითხოვო, დამიდასტურონ, რომ ეს აქტი ინახება ოფისის არქივში, ან რომ ის სათანადო წესითაა აღრიცხული? ცხადია, არ შეიძლება იმის მტკიცება, რომ, მიუხედავად იმისა, კანონები უნდა აღრიცხებოდეს, შესაბამის ჩანაწერებზე წვდომა არ უნდა იყოს შესაძლებელი და მათგან ვერანაირი სარგებელი ვერ უნდა მივიღოთ.

სასამართლომ ბრძანა, რომ მოწმეებმა დადონ ფიცი და მათი პასუხები წერილობით იქნეს დაფიქსირებული, მაგრამ აცნობა მათ, რომ შეკითხვების დასმისას მათ შეუძლიათ გამოთქვან პროტესტი კონკრეტულ შეკითხვაზე პასუხის გაცემასთან დაკავშირებით, ასეთის არსებობის შემთხვევაში.

წერილობითი გამოკითხვის ფარგლებში ბ-ნმა ვაგნერმა განაცხადა, რომ, ვინაიდან დიდი დროა გასული, ის ვერ იხსენებს, უნახავს თუ არა ოფისში რწმუნებათა სიგელი, რომელიც ეხებოდა მოსარჩელებს ან რომელიმე მომრიგებელ მოსამართლეს. რომ ბ-ნმა მარბერი და ბ-ნმა რამსიმ მიმართეს სახელმწიფო მდივანს მათ რწმუნებათა სიგელებთან დაკავშირებით. რომ მდივანმა ისინი მასთან გადაამისამართა; მან ისინი სხვა ოთახში გაიყვანა და მოახსენა, რომ ხელმოწერილია ორი რწმუნებათა სიგელი, დანარჩენი კი – არა. რომ მან ამ ფაქტის შესახებ იცოდა არა საკუთარი ცოდნიდან გამომდინარე, არამედ სხვებისგან გადმოცემით. ბ-ნმა ვაგნერმა უარი განაცხადა პასუხის გაცემაზე შეკითხვაზე, თუ „ვინ მიაწოდა მას ეს ინფორმაცია“; ხოლო სასამართლომ მიიჩნია, რომ ის არ არის ვალდებული, უპასუხოს ამ შეკითხვას, რადგან ის ამ საქმეს არ ეხებოდა. მან ასევე დაადასტურა, რომ მოსამართლეების ზოგიერთი რწმუნებათა სიგელი, მაგრამ, მისი აზრით, არა ყველა, აღრიცხულია. მან არ იცოდა, აღრიცხულია თუ არა უშუალოდ მოსარჩელების რწმუნებათა სიგელები, ვინაიდან თორმეტ თვეზე მეტია, რაც ჟურნალი არ დასჭირვებია.

ბ-ნმა დანიელ ბრენტმა განაცხადა, რომ მას დაზუსტებით არ ახსოვს ბ-ნი ადამსის მიერ ხელმოწერილ მომრიგებელი მოსამართლეების რწმუნებათა სიგელებში აღნიშნული არცერთი პირის სახელი; მაგრამ ის ვარაუდობდა და თითქმის დარწმუნებული იყო, რომ ბ-ნი მარბერისა და პოლკოვნიკ ჰუს რწმუნებათა სიგელები მომზადებულია, ხოლო ბ-ნი რამსის – არა; რომ მისი შედგენილია სახელობითი სია, რომლითაც იხელმძღვანელა კლერკმა რწმუნებათა სიგელების შევსებისას; ის ფიქრობდა, რომ ბ-ნი რამსი შეცდომით იყო გამორჩენილი, მაგრამ, რამდენადაც მისთვის ცნობილი იყო, სია შეიცავდა დანარჩენი ორის სახელსა და გვარს; ის ფიქრობდა, რომ ბ-ნი ადამსის მიერ ხელმოწერილი მომრიგებელი მოსამართლეების არცერთი რწმუნებათა სიგელი არ აღრიცხულა. მომრიგებელი მოსამართლეების რწმუნებათა სიგელების მომზადების შემდეგ ისინი ბ-ნი ადამსს წაუღო ხელმოსაწერად. ხელმოწერის შემდეგ მან ისინი ისევ მდივნის ოფისში დააბრუნა, სადაც მათზე შეერთებული შტატების ბეჭედი იქნა დასმული. რომ რწმუნებათა სიგელები, როგორც წესი, არ იგზავნება ოფისიდან, სანამ არ მოხდება მათი აღრიცხვა; მაგრამ ზოგჯერ იგზავნება და ამის შესახებ მხოლოდ ჩანაწერი კეთდება, მოგვიანებით კი ხდება მათი აღრიცხვა. მისი ვარაუდით, მოსამართლეების რწმუნებათა სიგელები საერთოდ არ გაგზავნილა ან მიწოდებულა იმ პირებისთვის, რომლებისთვისაც იყო ისინი განკუთვნილი; მან არ იცოდა, თუ რა ბედი ეწია რწმუნებათა სიგელებს და არც ის იცოდა, არის თუ არა ისინი ახლა სახელმწიფო მდივნის ოფისში.

გენერალურმა პროკურორმა, ბ-ნმა ლინკოლნმა, რომელიც სასამართლოში იყო დაბარებული და ახლა გამოიძახეს, პასუხის გაცემაზე უარი განაცხადა. მან მოითხოვა,

მისთვის წერილობითი სახით შეკითხვები დაესვათ და რომ მოგვიანებით მას ჰქონდა დრო გადაწყვეტილების მისაღებად, უპასუხებდა თუ არა მათ. ერთი მხრივ, ის პატივს სცემდა ამ სასამართლოს იურისდიქციას, ხოლო, მეორე მხრივ, თავს ვალდებულად თვლიდა, დაეცვა აღმასრულებელი ხელისუფლების უფლებები. იმ დროს, როდესაც ეს გარიგება შედგა, ბ-ნი ლინკოლნი სახელმწიფო მდივნის მოვალეობას ასრულებდა. მას მიაჩნდა და მის აზრს მხარს უჭერდნენ სხვა ადამიანებიც, რომლებსაც დიდ პატივს სცემდა, რომ არ იყო ვალდებული და არც უნდა ეპასუხა შეკითხვებზე იმ ფაქტებთან დაკავშირებით, რომლებიც მისთვის ოფიციალურად გახდა ცნობილი სახელმწიფო მდივნის მოვალეობის შესრულებისას.

შემდეგ მას წაუკითხეს და გადასცეს დაწერილი შეკითხვები. მან გაიმეორა თავის მიერ მანამდე გამოთქმული მოსაზრებები და განაცხადა, რომ მისი პროტესტი ორი სახისაა:

პირველი, ის არ თვლიდა საკუთარ თავს ვალდებულად, გაემჟღავნებინა მის მიერ სახელმწიფო მდივნის მოვალეობის შესრულებისას განხორციელებული ოფიციალური გარიგებები; და

მეორე, არ უნდა აიძულონ, პასუხი გასცეს ისეთ რამეს, რაც მას ამხილებდა.

პასუხად ბ-ნმა ლიმ გაიმეორა იმ განცხადების შინაარსი, რომელიც მანამდე ბ-ნი ვაგნერისა და ბ-ნი ბრენტის პროტესტის საპასუხოდ გააკეთა. მან თქვა, რომ სახელმწიფო მდივნის მოვალეობები ორგვარია. ამ მოვალეობების ერთი ნაწილის შესრულებისას ის მოქმედებს როგორც შეერთებული შტატების სახელმწიფო მოსამსახურე, პრეზიდენტისგან სრულიად დამოუკიდებლად, ხოლო იმ ფაქტებთან დაკავშირებით, რომლებიც მისთვის ოფიციალურად გახდა ცნობილი ამ რანგში, ის ისევეა ვალდებული, გასცეს პასუხი, როგორც სასამართლოს აღმასრულებელი, გადასახადების ამკრეფი ან ნებისმიერი სხვა მოსამსახურე. მაგრამ მეორე ნაწილის შესრულებისას ის მოქმედებს არა როგორც სახელმწიფო მოსამსახურე, არამედ პრეზიდენტის წარმომადგენელი, რომელიც ვალდებულია, შეასრულოს მისი ბრძანებები და საკუთარ საქციელზე პასუხს აგებს მის წინაშე. ხოლო იმ ფაქტებთან დაკავშირებით, რომლებიც ოფიციალურად გახდა მისთვის ცნობილი თავისი მოვალეობების ამ ნაწილის შესრულებისას, ის არ არის ვალდებული, გასცეს პასუხი. ბ-ნი ლი დაეთანხმა იმას, რომ ბ-ნი ლინკოლნი არ იყო ვალდებული, გაემჟღავნებინა ისეთი რამ, რაც მას ამხილებდა.

ბ-ნმა ლინკოლნმა ჩათვალა, რომ ძალიან კარგი იქნებოდა იმის აღნიშვნა, რომ სახელმწიფო მდივანს ყოველთვის უნდა ჰქონდეს ვალდებულება, გამოცხადდეს სასამართლოში მოწმის სტატუსით და მისცეს ჩვენება იმ ფაქტებთან დაკავშირებით, რომლებიც მისთვის გახდა ცნობილი. ის თავს დელიკატურ მდგომარეობაში გრძნობდა, ერთი მხრივ, ჰქონდა რა მოვალეობა ამ სასამართლოს წინაშე და,

მეორე მხრივ, მოვალეობა, რომელიც, მისი შეხედულებით, ჰქონდა აღმასრულებელი ხელისუფლების დეპარტამენტის წინაშე, და იმედოვნებდა, რომ სასამართლო მისცემდა დროს ამ საკითხზე პასუხების მოსაფიქრებლად.

სასამართლომ განაცხადა, რომ, თუ ბ-ნ ლინკოლნს სჭირდება დრო პასუხების მოსაფიქრებლად, ის ამ დროს მისცემს; თუმცა, სასამართლოს ეჭვიც არ ეპარება, რომ მან პასუხები უნდა წარმოადგინოს. რაიმე კონფიდენციალურის გამჟღავნება საჭირო არ არის. ეს რომ ასე იყოს, ის არ იქნებოდა ვალდებული, ეპასუხა; ხოლო თუ ის ფიქრობს, რომ რაიმე საიდუმლოდ გაანდვებს, ის არ არის ვალდებული, ეს გაამჟღავნოს; ის ასევე არ არის ვალდებული, ისეთი რამ თქვას, რაც მას ამხილებდა; თუმცა, იყო თუ არა აღნიშნული რწმუნებათა სიგელები ოფისში, კონფიდენციალური ფაქტი ვერ იქნება; ეს არის ფაქტი, რომლის ცოდნის უფლებაც მთელ მსოფლიოს აქვს. თუ ის რომელიმე შეკითხვას უმართებულოდ მიიჩნევს, შეუძლია გამოთქვას პროტესტი.

ბ-ნმა ლინკოლნმა პასუხების მოსაფიქრებლად ხვალამდე ითხოვა დრო, სასამართლოს ამ გადაწყვეტილების შესაბამისად.

სასამართლომ მისი თხოვნა დააკმაყოფილა და საქმის განხილვა მეორე დღისთვის გადადო. მეორე დღით სასამართლო სხდომის გახსნაზე ბ-ნმა ლინკოლნმა განაცხადა, რომ არ არის წინააღმდეგი უპასუხოს დასმულ შეკითხვებს, გარდა უკანასკნელი შეკითხვისა, რომელზეც სრულად პასუხის გაცემის ვალდებულება, როგორც ის თვლიდა, არ აქვს. შეკითხვა ეხებოდა იმას, თუ რა ბედი ეწია რწმუნებათა სიგელებს. მან ყოყმანის გარეშე უპასუხა, რომ არ იცის, გადაეცა თუ არა ისინი ბ-ნ მედისონს, და არც ის იცის, იყო თუ არა ისინი ოფისში, როდესაც ბ-ნ მედისონს ჩაჰბარდა. მან ითხოვა სასამართლოს მოსაზრების გაგება იმასთან დაკავშირებით, იყო თუ არა ის ვალდებული, გაემჟღავნებინა, თუ რა ბედი ეწია რწმუნებათა სიგელებს.

სასამართლო იმ აზრისა იყო, რომ ის არ იყო ვალდებული, ეთქვა, თუ რა ბედი ეწია რწმუნებათა სიგელებს. თუ ისინი არასოდეს ჩაჰბარებია ბ-ნ მედისონს, მოცემული საქმისთვის არსებითი მნიშვნელობა არ ჰქონდა, რა მოიმოქმედეს სხვებმა ამ სიგელებთან მიმართებით.

დანარჩენ შეკითხვებზე მან უპასუხა, რომ ნანახი ჰქონდა ბ-ნი ადამსის მიერ ხელმოწერილი კოლუმბიის ოლქის მომრიგებელი მოსამართლეების რწმუნებათა სიგელები, რომლებზეც დასმული იყო შეერთებული შტატების ბეჭედი. მან ვერ გაიხსენა, ეხებოდა თუ არა რომელიმე მათგანი მომრიგებელ მოსამართლეებს ბ-ნ მარბერის, პოლკოვნიკ ჰუს ან პოლკოვნიკ რამსის; როდესაც ის ოფისში მივიდა, ოლქის მომრიგებელი მოსამართლეების რამდენიმე რწმუნებათა სიგელი უკვე შედგენილი იყო; ბ-ნ ლინკოლნს გადმოსცეს საერთო რწმუნებათა სიგელში შესა-

ტანი სახელების სია, რაც მან შეასრულა და ჩათვალა, რომ ეს საერთო დოკუმენტი კონკრეტულ რწმუნებათა სიგელებს ჩაანაცვლებდა; იმ პირებს კი, რომელთა სახელებიც შეტანილი იქნა საერთო რწმუნებათა სიგელში, ეცნობათ მათი ამგვარად დანიშვნის შესახებ. მან არ იცოდა, გაეგზავნა თუ არა საერთოდ რომელიმე რწმუნებათა სიგელი იმ პირს, ვისთვისაც იყო შედგენილი. მისი აზრით, არცერთი არ გაგზავნილა.

ამის შემდეგ ბ-ნმა ლიმ წაიკითხა ჯეიმს მარშალის წერილობითი ჩვენება, რომელიც ასევე მოწმის სახით იყო დაბარებული. მასში ნათქვამი იყო, რომ 1801 წლის 4 მარტს, როდესაც ალექსანდრიიდან ერთმა ადამიანმა აცნობა, რომ იმ ღამით ამ ქალაქში არეულობა იყო მოსალოდნელი, ის იძულებული გახდა, დაუყოვნებლივ სახლში დაბრუნებულიყო და შეეველო სახელმწიფო მდივნის ოფისში მომრიგებელი მოსამართლეების რწმუნებათა სიგელების გამო; რომ მას გადმოსცეს, როგორც ის ფიქრობდა, ამ ოლქის მოსამართლეთა 2 რწმუნებათა სიგელი, რომლებისთვისაც მან მისცა ხელწერილი და რომლებიც ოფისში დატოვა. როცა მიხვდა, რომ ყველას მოხერხებულად ვერ წამოიღებდა, რამდენიმე მათგანი უკან დააბრუნა და ხელწერილში კალმით გადახაზა მათი სახელები, ვისიც დააბრუნა. დაბრუნებულ რწმუნებათა სიგელებს შორის, რამდენადაც იყო მისთვის ცნობილი, ერთი იყო პოლკოვნიკ ჰუსის, ხოლო მეორე – უილიამ ჰარპერის.

შემდეგ ბ-ნმა ლიმ აღნიშნა, რომ, ვინაიდან რწმუნებათა სიგელების არსებობა დამტკიცებულია, ის გადაწყვეტილების სასარგებლოდ წარსადგენ შემდგომ შენიშვნებს სამი შეკითხვით შემოფარგლავდა:

პირველი, შეუძლია თუ არა უზენაეს სასამართლოს მიიღოს გადაწყვეტილება მანდამუსის გაცემის შესახებ ნებისმიერ შემთხვევაში?

მეორე, გაიცემა თუ არა ის სახელმწიფო მდივნის მიმართ ნებისმიერ შემთხვევაში?

მესამე, შეუძლია თუ არა მოცემულ საქმეში სასამართლოს გასცეს მანდამუსი სახელმწიფო მდივან ჯეიმს მედისონის მიმართ?

არგუმენტი პირველ შეკითხვასთან დაკავშირებით გამომდინარეობს არა მხოლოდ იმ ქვეყნის პრინციპებიდან და პრაქტიკიდან, საიდანაც ვიღებთ ჩვენი პოლიტიკური ინსტიტუტების ბევრ პრინციპს, არამედ შეერთებული შტატების კონსტიტუციიდან და კანონებიდან.

ეს არის უზენაესი სასამართლო და ის, თავისი უზენაესი ხასიათიდან გამომდინარე, უნდა ახორციელებდეს ქვემდგომი სასამართლოებისა და მოხელეების – იქნება ეს სასამართლოს თუ სამინისტროს მოხელეები – ზედამხედველობას. ამ მხრივ არანაირი განსხვავება არ არის სასამართლოსა და სამინისტროს მოხელეებს შორის.

რის. ინგლისის სამეფო ტახტის სასამართლოს მხოლოდ ამ პრინციპის საფუძველზე აქვს მანდამუსისა და ამკრძალავი ბრძანების გაცემის უფლებამოსილება. 3 Inst. 70, 71 შეგვიძლია თუ არა ვამტკიცოთ, რომ სამეფო ტახტის სასამართლოს ეს უფლებამოსილება იქიდან გამომდინარე აქვს, რომ უზენაესი სასამართლოა და უნდა უარვყოთ თუ არა ამ სასამართლოს უფლებამოსილება, რომელსაც კონსტიტუცია უზენაეს სასამართლოდ ადგენს? ეს სასარგებლო და, ამავდროულად, საჭირო უფლებამოსილებაა. თუმცა ის ვერასდროს ვერ იქნება გამოყენებული იმ შემთხვევებში, როდესაც არსებობს სხვა *სათანადო, კონკრეტული, სამართლებრივი დაცვის საშუალება*.

კონსტიტუციის მესამე მუხლის მეორე ნაწილი ამ სასამართლოს ანიჭებს სააპელაციო იურისდიქციას საერთო სამართლისა და სამართლიანი სამართლის ყველა საქმეში, რომლებიც შეერთებული შტატების კონსტიტუციიდან და კანონებიდან გამომდინარეობს (გარდა იმ შემთხვევებისა, სადაც მას აქვს პირველი ინსტანციის სასამართლოს იურისდიქცია) იმ გამონაკლისებით და იმ წესების შესაბამისად, რომლებსაც კონგრესი დაადგენს. ტერმინი „სააპელაციო იურისდიქცია“ ფართოდ უნდა იქნეს გაგებული. ის თავისი ბუნებით გულისხმობს ქვემდგომი სასამართლოების ზედამხედველობის უფლებამოსილებას.

საჩივრების საგნიდან გამომდინარე, სააპელაციო წარმოება სხვადასხვა სახისაა. 3 Bl. Com. 402. დამკვიდრებულ და უცვლელ პრინციპს წარმოადგენს ის, რომ ყოველი უფლებისთვის, მისი დარღვევის შემთხვევაში, უნდა არსებობდეს სამართლებრივი დაცვის საშუალება, ხოლო ყოველი ზიანისთვის – სათანადო კომპენსაცია. 3 Bl. Com. 109. მიყენებული ზიანის ზოგიერთი სახეობის კომპენსაცია შესაძლებელია მხოლოდ მანდამუსის საშუალებით, ზოგიერთის კი – ამკრძალავი ბრძანების საშუალებით. მაშინ უნდა არსებობდეს იურისდიქცია, რომელსაც ექნება ამ სახის პროცესის დაწყების კომპეტენცია. სად უნდა ვეძებოთ ის თუ არა იმ სასამართლოში, რომელიც კონსტიტუციამ და კანონებმა აქციეს უზენაესად და რომელსაც მიანიჭეს სააპელაციო იურისდიქცია? ბლექსტონის მე-3 ტომის 110-ე გვერდზე ნათქვამია, რომ მანდამუსი არის „სამეფო ტახტის სასამართლოს მიერ მეფის სახელით ნებისმიერი პირის, კორპორაციისა თუ ქვემდგომი სასამართლოსადმი გაცემული ბრძანება, რომელიც ავალებს მათ მასში მითითებული კონკრეტული მოქმედების შესრულებას, რომელიც დაკავშირებულია მათ თანამდებობასა და მოვალეობასთან და რომელიც სასამართლომ მანამდე დაადგინა, ან, სულ მცირე, ივარაუდა, რომ შეესაბამება სიკეთისა და სამართლიანობის პრინციპს. ეს არის სასამართლოს ბრძანება, რომელიც, ძირითადად, გამოსასწორებელ ხასიათს ატარებს და გაიცემა ყველა იმ საქმეში, სადაც მხარეს აქვს უფლება, მოითხოვოს მოქმედების შესრულება, მაგრამ არ გააჩნია სხვა კონკრეტული საშუალება მისი შესრულების იძულებისთვის“.

„ფედერალისტის“ მე-2 ტომის 239-ე გვერდზე ნათქვამია, რომ სიტყვა „სააპელაციო“ არ უნდა იქნეს გაგებული მისი სპეციალური მნიშვნელობით, რომელსაც სამოქალაქო სამართალში სააპელაციო საჩივრებთან მიმართებით იყენებენ, არამედ მისი ყველაზე ფართო მნიშვნელობით, როდესაც ის არაფერს სხვას არ აღნიშნავს, გარდა ერთი სასამართლოს უფლებამოსილებისა, გადასინჯოს მეორე სასამართლოს გადაწყვეტილება სამართლის ნორმებთან ან ფაქტებთან, ან ორივესთან მიმართებით. მანდამუსი სააპელაციო საჩივრის მსგავსია როგორც ფაქტებთან, ისე სამართლის ნორმებთან მიმართებით. კონგრესი უფლებამოსილია, დაადგინოს პროცესის ფორმები, რომლითაც უზენაესი სასამართლო განახორციელებს თავის სააპელაციო იურისდიქციას და მას თავისუფლად შეუძლია მანდამუსი ერთ-ერთ ასეთ ფორმად განსაზღვროს. მაგრამ ამ უფლებამოსილებას შედეგი არ განსაზღვრავს. მას აღიარებს საკანონმდებლო ნორმა და ასევე ამ სასამართლოს გადაწყვეტილებები.

კონგრესმა კონსტიტუციის მიღებიდან პირველივე სხდომაზე მიღებული კანონით, ტ. 1. გვ. 58, @ 13, უზენაეს სასამართლოს პირდაპირ მიანიჭა მანდამუსების გაცემის უფლებამოსილება. მასში ნათქვამია, რომ „უზენაესი სასამართლო ასევე ახორციელებს სააპელაციო იურისდიქციას საოლქო სასამართლოებსა და რამდენიმე შტატის სასამართლოებთან მიმართებით წინამდებარე დოკუმენტით გათვალისწინებულ შემთხვევებში. ის უფლებამოსილია, გასცეს ამკრძალავი ბრძანებები რაიონული სასამართლოების მიმართ იმ შემთხვევებში, როდესაც ის მოქმედებს როგორც საადმირალო და საზღვაო იურისდიქციის სასამართლო, აგრეთვე მანდამუსები შეერთებული შტატების ნებართვით დანიშნული ნებისმიერი სასამართლოს ან თანამდებობის პირის მიმართ, სამართლის პრინციპებითა და პრაქტიკით გათვალისწინებულ შემთხვევებში“.

კონგრესს არ ეზღუდება პირველი ინსტანციის სასამართლოს იურისდიქციის მინიჭება კონსტიტუციით გათვალისწინებული შემთხვევების გარდა სხვა შემთხვევებშიც. 2 Dal. Rep. 298.

ამ სასამართლომ ერთ საქმეში განახორციელა იურისდიქცია მანდამუსთან დაკავშირებით, ხოლო მეორეში – აკრძალვასთან დაკავშირებით. საქმეში „შეერთებული შტატები მოსამართლე ლორენსის წინააღმდეგ“, 3 Dal Rep. 42, გენერალურმა პროკურორმა საფრანგეთის მინისტრის ინიციატივით მოითხოვა მანდამუსის გამოცემა, რათა, საფრანგეთთან საკონსულო კონვენციის ერთ-ერთი მუხლის საფუძველზე, აიძულებინა მოსამართლე ლორენსი, გამოეცა ორდერი ფრანგული სამხედრო ხომალდის „ლე პერდრი“ (Le Perdrix) მეთაურის კაპიტან ბარეს წინააღმდეგ. ამ საქმეში სასამართლოს უფლებამოსილება, გასცეს მანდამუსები ორივე მხარის ადვოკატების მიერ წარმოდგენილ მოსაზრებებში თავისთავად ნაგულისხმევად იყო მიჩნეული და, როგორც ჩანს, სასამართლომაც ასე

ჩათვალა. მანდამუსი არ გაიცა, ვინაიდან საქმე, რომელშიც იყო ის საჭირო, არ იყო შესაფერისი შუამდგომლობის მხარდასაჭერად. საქმეში „შეერთებული შტატები მოსამართლე პეტერსის წინააღმდეგ“ გაიცა ამკრძალავი ბრძანება, 3 Dal. Rep. 121, 129. ეს იყო ფრანგული კორვეტ „კასიუსის“ ცნობილი საქმე, რომელიც შემდგომში ორ ერს შორის დიპლომატიური დავის საგანი გახდა. 1794 წლის 5 თებერვალს უზენაეს სასამართლოში კონექტიკუტის მოქალაქე ჯონ ჩენდლერის სახელით შევიდა შუამდგომლობა სამხედრო მინისტრის მიმართ მანდამუსის გაცემის მოთხოვნით, რომელიც მას დაავალდებულებდა ჩენდლერის ინვალიდთა საპენსიო სიაში შეყვანას. მსჯელობის შემდეგ სასამართლომ უარი თქვა მანდამუსის გაცემაზე, ვინაიდან კონგრესის ორი აქტი, რომლებიც ეხებოდა ინვალიდებს, არ ითვალისწინებდა იმ შემთხვევას, რომელსაც დაეყრდნო განმცხადებელი თავის შუამდგომლობაში. საქმე „შეერთებული შტატები ჰოპკინსის წინააღმდეგ“, რომელიც 1794 წლის თებერვლის სხდომაზე იქნა განხილული, წარმოადგენდა ვირჯინიის ოლქის საკრედიტო ოფიცერ ჰოპკინსის მიმართ მანდამუსის გაცემის შესახებ შუამდგომლობას, რომელიც მას დაავალდებულებდა პირისთვის შეერთებული შტატების სესხის გამოწერის უფლების მიცემას. მსჯელობის შემდეგ სასამართლომ უარი თქვა მანდამუსის გაცემაზე, ვინაიდან განმცხადებელმა თავისი საკუთრების უფლება სათანადოდ ვერ დაადასტურა. არცერთ ამ და არც სხვა შემთხვევაში არასოდეს არ ყოფილა უარყოფილი ამ სასამართლოს უფლებამოსილება, გასცეს მანდამუსები. აქედან გამომდინარეობს, რომ აღნიშნულ საკითხთან დაკავშირებით კონსტიტუციის საკანონმდებლო ინტერპრეტაცია და მასზე დაფუძნებული სასამართლო პრაქტიკა ამ მთავრობის ჩამოყალიბების დღიდან არსებობს.

მეორე, მეორე საკითხია, შესაძლებელია თუ არა, რომ მანდამუსი სახელმწიფო მდივნის მიმართ ნებისმიერ შემთხვევაში გაიცეს? რა თქმა უნდა, ის ვერ გაიცემა ყველა შემთხვევაში და არცერთ შემთხვევაში არ გაიცემა პრეზიდენტის მიმართ. შესაძლოა, ამ თანამდებობის ხსენება უმართებულო იყოს, მაგრამ იძულებული ვარ, ეს გავაკეთო. არსებობს მოსაზრება, რომ სახელმწიფო მდივნის მიმართ გაცემული მანდამუსი შეერთებული შტატების პრეზიდენტის მიმართ გაცემული მანდამუსის ეკვივალენტურია. მე ვაცხადებ, რომ ჩემი შეხედულებით, რომელიც ემყარება ამ საკითხის ყოვლისმომცველ ხედვას, პრეზიდენტი თავისი მაღალი რანგის ფუნქციების განხორციელებაზე არ აგებს პასუხს არცერთი სასამართლოს წინაშე, არამედ აგებს პასუხს მხოლოდ კონსტიტუციაში მითითებული წესით. როგორც მანამდე აღინიშნა, სახელმწიფო მდივანი მოქმედებს ორ რანგში. როგორც პრეზიდენტის წარმომადგენელი, ის არ ექვემდებარება მანდამუსს; მაგრამ როგორც შეერთებული შტატების კანონთა რეგისტრატორი, როგორც დიდი ბეჭდის მცველი, როგორც მიწასთან დაკავშირებული დოკუმენტების, წყალობის სიგელების, რწმუნებათა სიგელების და ა. შ.

რეგისტრატორი, ის არის შეერთებული შტატების ხალხის სახელმწიფო მოსამსახურე. როგორც ასეთი, ის ასრულებს კანონით დაკისრებულ მოვალეობებს და მათი შესრულების პროცესში ის თავისუფალია ყოველგვარი კონტროლისგან, გარდა კანონმდებლობით გათვალისწინებულისა. მართალია, ის მაღალი თანამდებობის პირია, მაგრამ კანონზე მაღლა არ დგას. ჩვენი პოლიტიკური ინსტიტუტების პოლიტიკასთან ან შეერთებული შტატების მოქალაქეთა ზნეობასთან შეუსაბამოა ის ფაქტი, რომ სახელმწიფო მოსამსახურე, რომელიც ასრულებს საჯარო ფუნქციებს, ამ ფუნქციების განხორციელებისას არ ემორჩილება კანონის მოთხოვნებს. როგორც სახელმწიფო მოსამსახურე, ის ვალდებულია შეასრულოს თავისი მოვალეობები, ხოლო თუ ის უარს განაცხადებს მათ შესრულებაზე, მას წაუყენებენ ბრალდებას. ასეთი სასამართლო დევნა შეიძლება იყოს მოხელის დასჯის საშუალება, მაგრამ დაზარალებულ მხარეს კონკრეტული სამოქალაქოსამართლებრივი დაცვის საშუალების მიღება მხოლოდ მანდამუსის საშუალებით შეუძლია. თუ ამ სასამართლოს ნებისმიერ შემთხვევაში შეუძლია მანდამუსის გაცემა, მას უფლება აქვს, გასცეს ის სახელმწიფო მდივნის მიმართაც, ვინაიდან კონგრესის აქტი მკაფიოდ ითვალისწინებს მისი გაცემის უფლებამოსილებას „სამართლის პრინციპებითა და პრაქტიკით გათვალისწინებულ შემთხვევებში, ნებისმიერი პირის მიმართ, რომელსაც უკავია თანამდებობა შეერთებული შტატების ნებართვით“.

მრავალი მაგალითი შეგვიძლია მოვიყვანოთ, როდესაც სახელმწიფო მდივანი უნდა აიძულოს, შეასრულოს თავისი მოვალეობა. კონგრესის აქტის მე-5 და მე-6 მუხლების შესაბამისად, ტ. 1. გვ. 43, სახელმწიფო დეპარტამენტის ოფისის ბეჭდით დამოწმებული ასლები სასამართლოსთვის მტკიცებულებას წარმოადგენს და მათ დასამზადებლად წესდება საფასური. კანონის მიზანი უნდა ყოფილიყო ის, რომ ყველას, ვისაც სჭირდება ასლი, უნდა ჰქონოდა მისი მიღების უფლება. დავუშვათ, მდივანი უარს ამბობს ასლის გაცემაზე, უნდა მოხდეს თუ არა მისი იძულება? დავუშვათ, შეძენილი მიწებისთვის მაქვს შეერთებული შტატების პატენტის მიღების უფლება. მას ადგენს და ხელს აწერს პრეზიდენტი, რომელიც მდივანს აძლევს პატენტზე დიდი ბეჭდის დასმის განკარგულებას. ის ამის გაკეთებაზე უარს ამბობს. ნუთუ არ უნდა შემემლოს მანდამუსის მოპოვება იმისთვის, რომ მას ამის გაკეთება ვაიძულო? დავუშვათ, ბეჭედი დასმულია, მაგრამ მდივანი უარს ამბობს მის დარეგისტრირებაზე. უნდა მოხდეს თუ არა მისი იძულება? დავუშვათ, ის დარეგისტრირებულია და მდივანი უარს ამბობს მის გადაცემაზე. ნუთუ ჩემთვის არ უნდა ხელმისაწვდომი შესაბამისი დაცვის საშუალება?

ამ მხრივ, მიწის პატენტსა და სასამართლო მოხელის რწმუნებათა სიგელს შორის არანაირი განსხვავება არ არის. მდივნის მოვალეობა ზუსტად იგივეა.

მოსამართლე პატერსონმა ბ-ნ ლის ჰკითხა, თვლის თუ არა ის, რომ მდივნის მოვალეობაში შედის რწმუნებათა სიგელის გადაცემა, თუ ამის შესახებ ბრძანება პრეზიდენტს არ გაუცია.

ბ-მა ლიმ უპასუხა, რომ პრეზიდენტის მიერ რწმუნებათა სიგელის ხელმოწერის შემდეგ იმ თანამდებობის შემთხვევაში, რომელზეც პირი პრეზიდენტის ნებით არ ინიშნება, და ბეჭდის დასასმელად ამ დოკუმენტის მდივანთან შესვლის შემდეგ, პრეზიდენტის მოვალეობა ამით სრულდება და აღარაფერი რჩება იმის გარდა, რომ მდივანმა შეასრულოს მისთვის კანონით დაკისრებული სამსახურებრივი მოვალეობები. მისი მოვალეობა მაშინვე ხდება დოკუმენტზე ბეჭდის დასმა, მისი დარეგისტრირება და, მოთხოვნის შემთხვევაში, პირისთვის გადაცემა. ასეთ შემთხვევაში, დანიშვნის პროცესი სრულდება ხელმოწერისა და ბეჭდის დასმით, მდივანი კი არასწორად იქცევა, თუ უარს ამბობს რწმუნებათა სიგელის გადაცემაზე.

მესამე, მესამე საკითხი იმაში მდგომარეობს, უნდა გამოიცეს თუ არა წინამდებარე საქმეში მანდამუსი სახელმწიფო მდივან ჯეიმს მედისონის მიმართ.

კოლუმბიის ოლქის მომრიგებელი მოსამართლეები არიან სასამართლო მოხელეები და თავიანთ თანამდებობებს იკავებენ ხუთი წლის განმავლობაში. ეს თანამდებობა შეიქმნა 1803 წლის 27 თებერვალს მიღებული კონგრესის აქტით, სახელწოდებით „აქტი კოლუმბიის ოლქის შესახებ,“ თავი 86, @ 11 და 4; გვერდები 271, 273. ისინი უფლებამოსილნი არიან, გამართონ სასამართლოს სხდომები და განიხილონ პირთა მოთხოვნები, რომელთა ღირებულებაც 20 დოლარს შეადგენს. 1802 წლის 3 მაისის აქტი, თავი 52, @ 4, მათ სასამართლო მოხელეებად მიიჩნევს და ადგენს მათ მიერ გამოტანილი გადაწყვეტილებების აღსრულების წესს. ისინი თავიანთ თანამდებობებს იკავებენ პრეზიდენტის ნებისგან დამოუკიდებლად. ასეთი მოხელის დანიშვნის პროცესი სრულდება მაშინ, როცა პრეზიდენტი მის კანდიდატურას წარუდგენს სენატს, ეს უკანასკნელი გასცემს რჩევასა და თანხმობას, ხოლო პრეზიდენტი ხელს მოაწერს შესაბამის რწმუნებათა სიგელს და გადასცემს მდივანს ბეჭდის დასასმელად. როგორც კი პრეზიდენტი მასთან დაკავშირებით თავის საქმეს ასრულებს, ის ხდება შეუქცევადი. მას შემდეგ, რაც მოსამართლის დანიშვნის პროცესი ერთხელ დასრულდება, დანიშვნა ცვლილებას აღარ ექვემდებარება. მოსამართლე თანამდებობას იკავებს კონსტიტუციის შესაბამისად. მოვალეობები, რომლებიც აკისრია მდივანს, სამსახურებრივი ხასიათისაა და დადგენილია კანონით. მას არ აქვს არჩევანის გაკეთების უფლება და უნდა შეასრულოს ისინი. კანონით დაკისრებული მოვალეობებისგან განთავისუფლების უფლება არავის აქვს. კანონის თვალსაზრისით ისინი თითქოს სრულდება.

ეს მოსამართლეები ახორციელებენ შეერთებული შტატების სასამართლო უფლებამოსილების ნაწილს. ამიტომაც უნდა იყვნენ ისინი დამოუკიდებელი. ბ-ნმა ლიმ კვლავ ითხოვა „ფედერალისტის“ მოშველიების ნებართვა, ტომი 2, ნომრები 78 და 79, ვინაიდან ამ საკითხის სწორი ხედვა ამ ნომრებშია მოცემული. ისინი შეიცავს მოსაზრებებსა და იდეებს, რომლებიც, მისი აზრით, ყველას უნდა წაეკითხა და გაეგო. ისინი შეიცავს პრინციპებს, რომლებზეც აგებულია ჩვენი კონსტიტუციის ეს დარგი. ამ ოლქის მოქალაქეებისთვის მნიშვნელოვანია, რომ მოსამართლეები იყვნენ დამოუკიდებელი. მათ მიმართ უშუალოდ განხორციელებული თითქმის მთლიანი ძალაუფლება წარმოადგენს მოსამართლეების ძალაუფლებას. მათ სურთ იცოდნენ, უნდა დაიკავონ თუ არა ამ ოლქის მოსამართლეებმა თავიანთი თანამდებობები სახელმწიფო მდივნის სურვილის მიხედვით. ეს საკითხი, ერთი შეხედვით, შეიძლება ბანალური ჩანდეს, მაგრამ პრინციპში ის მნიშვნელოვანია. ესაა მიზეზი იმისა, რომ ახლა ეს სასამართლო შეწუხებულია ამ საკითხით. მოსარჩელეთა პრეტენზიის საგანს არ წარმოადგენს თანამდებობრივი სარგო ან თანამდებობის ტიტული. ისინი თავიანთ თავს სათანადოდ დანიშნულ მომრიგებელ მოსამართლეებად თვლიან და ფიქრობენ, რომ მათი მოვალეობაა საკუთარი თანამდებობის უფლებების დაცვა და ხელისუფლების მიერ მათი დარღვევის არდაშვება. ამ ოლქის მოქალაქეები შემოფოთებულნი არიან ძალაუფლების ყოველი გამოვლენის გამო იმ პირის მხრიდან, რომელსაც უკავია სახელმწიფო მდივნის მაღალი თანამდებობა.

ახლა განსახილველი რჩება მხოლოდ ის საკითხი, წარმოადგენს თუ არა მანდამუსი, რომელიც დაავალდებულებს სახელმწიფო მოსამსახურეს გადასცეს რწმუნებათა სიგელი პირს, „სამართლის პრინციპებითა და პრაქტიკით გათვალისწინებულ ერთ-ერთ შემთხვევას“.

სამართლის ზოგადი პრინციპია, რომ მანდამუსი გამოიყენება იმ შემთხვევაში, თუ არ არსებობს სხვა სათანადო, კონკრეტული, სამართლებრივი დაცვის საშუალება; 3 Burrow, 1067, King v. Barker, et al. როგორც ჩანს, ეს არის ამ საკითხთან დაკავშირებული ყველა შემთხვევის გაანალიზების შედეგი.

საქმე Rex v. Borough of Midhurst, 1 Wils. 283, ეხებოდა მანდამუსს, რომლის მიხედვითაც დაბის მიწის ნაკვეთის შემქმნათათვის უნდა გადაეცათ საკუთრების უფლების გადაცემის შესახებ გარკვეული დოკუმენტები, რომელთა მეშვეობითაც მიიღებდნენ პარლამენტის წევრებისთვის ხმის მიცემის უფლებას. საქმეში Rex v. Dr. Hay, 1 W. Bl. Rep. 640, მანდამუსი გაიცა პირისთვის ქონების მართვის უფლების მისაცემად.

მანდამუსი არ ანიჭებს მხარეს უფლებას, არამედ მხოლოდ აძლევს მას შესაძლებლობას, გამოიყენოს თავისი უფლება. Sid. 286.

ის გამოიყენება იმისთვის, რომ დაავალდებულოს პირი, შეასრულოს ისეთი სამსახურებრივი მოვალეობა, რომელიც ეხება საზოგადოებას. 1 Wilson, 283. 1 Bl. Rep. 640 – თუმცა, შეიძლება არსებობდეს უფრო უსიამოვნო სამართლებრივი დაცვის საშუალება, Str. 1082. 4 Bur. 2188. 2 Bur 1045; შესაბამისად, თუ არსებობს კანონიერი უფლება, სამართლიანობის სამართალში არსებობს სამართლებრივი დაცვის საშუალებაც, 3. Term. Rep. 652. მანდამუსი გაიცემა სავაჭრო კომპანიაში დაშვების უფლების მოსაპოვებლად. საქმე Rex v. Turkey Company, 2 Bur. 1000. Carthew 448. 5 Mod. 402; შესაბამისად, ის გაიცემა დოკუმენტზე კომპანიის ბეჭდის დასასმელად. 4 Term. Rep. 699; სააქციო სამმართველოს ხელმძღვანელობის მიმართ, რათა გასცეს ნებართვა, 2 Term Rep. 381; რათა დაიკავოს თანამდებობა, 3 Term. Rep. 575; საზოგადოებასთან დაკავშირებული დოკუმენტების მისაწოდებლად, 2 Sid. 31. მანდამუსი ზოგჯერ გაიცემა საექვო საქმეში, 1 Levinz 123, რათა დაბრუნებისას დამატებით იქნეს განხილული, 2 Levinz, 14. 1 Siderfin, 169.

ის გაიცემა, რათა პირი მიღებულ იქნეს ეკლესიის წევრად, 3 Bur. 1265, 1043.

ეს პროცესი სათავეს იღებს უძველესი დროიდან. 2d. 1 Levinz 23.

პირველი მანდამუსი არ არის იმპერატიული. ის მხოლოდ უბრძანებს მოხელეს, შეასრულოს მოქმედება ან წარმოადგინოს მოსაზრება, თუ რატომ არ შეუძლია მას ამის გაკეთება. თუ მოყვანილი მიზეზი საკმარისია, საქმის წარმოება სრულდება, თუ არა, გაიცემა იმპერატიული მანდამუსი.

მას სასამართლოს დისკრეციულ ბრძანებად მიიჩნევენ. მაგრამ სასამართლოს დისკრეცია ყოველთვის გულისხმობს სანდო, კანონიერ დისკრეციულ უფლებას და არა თვითნებობას. თუ მოსარჩელე წარდგება სათანადო საქმით, სასამართლო ვალდებულია, ის დააკმაყოფილოს. ის ვერავის ვერ ეტყვის უარს მართლმსაჯულების განხორციელებაზე.

მომდევნო დღეს, ვიდრე სასამართლო გამოიტანდა დასკვნას, ბ-ნმა ლიმ წაიკითხა ჰეიზენ კიმბოლის წერილობითი ჩვენება, რომელიც სახელმწიფო მდივნის ოფისში კლერკად მუშაობდა. ის შეერთებული შტატების შორეული მხარიდან დაბრუნდა, მაგრამ მისი დაბრუნების შესახებ მოსარჩელისთვის არაფერი იყო ცნობილი საქმეზე პაექრობის დასრულებამდე.

მასში ნათქვამი იყო, რომ 1801 წლის სამ მარტს ის სახელმწიფო დეპარტამენტში კლერკად მუშაობდა. რომ იმ დღეს ოფისში იყო პრეზიდენტის მიერ შედგენილი და ხელმოწერილი რწმუნებათა სიგელები, რომლებითაც უილიამ მარბერი ინიშნებოდა კოლუმბიის ოლქში ვაშინგტონის ოლქის მომრიგებელ მოსამართლედ, ხოლო რობერტ ტ. ჰუ – ალექსანდრიის ოლქის მომრიგებელ მოსამართლედ.

მარშალის დასკვნა

დასკვნა: მოგვიანებით, 24 თებერვალს, მთავარმა მოსამართლემ გამოაცხადა სასამართლოს შემდეგი დასკვნა.

სასამართლოს დასკვნა.

ბოლო სესიაზე წაკითხული და სასამართლოს მდივნისთვის გადაცემული წერილობითი ჩვენებების საფუძველზე, მოცემულ საქმეზე გამოტანილ იქნა გადაწყვეტილება, რომლითაც სახელმწიფო მდივანს მოეთხოვებოდა მოსაზრებების წარმოდგენა, თუ რატომ არ უნდა გაცემულიყო მანდამუსი, რომელიც მას დაავალდებულებდა უილიამ მარბერისთვის კოლუმბიის ოლქში ვაშინგტონის ოლქის მომრიგებელ მოსამართლედ განწესების სიგელის გადაცემას.

მოსაზრებები არ იქნა წარმოდგენილი. ამიტომ, წინამდებარე შუამდგომლობა ეხება მანდამუსის გაცემას. მოცემული საქმის განსაკუთრებული დელიკატურობა, მისი ზოგიერთი გარემოების სიახლე და მასში წარმოქმნილი საკითხების სირთულე მოითხოვს იმ პრინციპების სრულ გადმოცემას, რომლებსაც ეყრდნობა სასამართლოს დასკვნა.

ეს პრინციპები მოსარჩელის მხრიდან ძალიან დამაჯერებლად იქნა არგუმენტირებული სასამართლოს სხდომაზე. სასამართლოს დასკვნის გამოტანისას, ადგილი ექნება ამ არგუმენტში ჩამოყალიბებული საკითხებიდან გარკვეულ გადახვევას, ფორმის თვალსაზრისით და არა არსის.

იმ თანმიმდევრობით, რომლითაც სასამართლომ მიუდგა ამ საკითხს, განხილული იქნა და გადაწყდა შემდეგი საკითხები.

პირველი, აქვს თუ არა მოსარჩელეს უფლება, მიიღოს რწმუნებათა სიგელი, რომელსაც ის ითხოვს?

მეორე, თუ მას ამის უფლება აქვს და ის დაირღვა, სთავაზობს თუ არა მისი ქვეყნის კანონმდებლობა მას სამართლებრივი დაცვის საშუალებას?

მესამე, თუ კანონმდებლობა მას სთავაზობს სამართლებრივი დაცვის საშუალებას, არის თუ არა ეს მანდამუსი, რომელსაც გასცემს ეს სასამართლო?

მოკვლევის პირველი საკითხია,

პირველი, აქვს თუ არა მოსარჩელეს უფლება, მიიღოს რწმუნებათა სიგელი, რომელსაც ის ითხოვს?

მისი უფლება გამომდინარეობს კონგრესის მიერ 1801 წლის თებერვალში მიღებული აქტიდან კოლუმბიის ოლქის შესახებ.

კოლუმბიის ოლქის ორ ოლქად დაყოფის შემდეგ, ამ კანონის მე-11 მუხლი ადგენს, რომ „თითოეულ აღნიშნულ ოლქში და თითოეული მათგანისთვის მომრიგებელ მოსამართლეებად ხუთწლიანი ვადით უნდა დაინიშნონ იმ რაოდენობის კეთილგონიერი პირები, რომელსაც შეერთებული შტატების პრეზიდენტი დროდადრო მიზანშეწონილად ჩათვლის“.

წერილობითი ჩვენებებიდან ირკვევა, რომ, ამ კანონის დაცვით, ვაშინგტონის ოლქის მომრიგებელ მოსამართლედ უილიამ მარბერის განწესების სიგელს ხელი მოაწერა შეერთებული შტატების იმდროინდელმა პრეზიდენტმა ჯონ ადამსმა, შემდეგ მასზე შეერთებული შტატების ბეჭედი იქნა დასმული, თუმცა რწმუნებათა სიგელს ადრესატამდე არასოდეს მიუღწევია.

იმის დასადგენად, აქვს თუ არა მას უფლება, მიიღოს აღნიშნული რწმუნებათა სიგელი, საჭიროა, გაირკვეს, დაინიშნა თუ არა ის ამ თანამდებობაზე. ვინაიდან იმ შემთხვევაში, თუ მისი დანიშვნა განხორციელდა, კანონის თანახმად ის თანამდებობაზე რჩება ხუთი წლის განმავლობაში და მას აქვს უფლება, ფლობდეს თანამდებობაზე დანიშვნის დამადასტურებელ საბუთს, რომელიც გაფორმების შემდეგ მისი საკუთრება გახდა.

კონსტიტუციის მე-2 მუხლის მე-2 პუნქტში ნათქვამია, რომ „პრეზიდენტი წარადგენს და სენატისგან რჩევისა და თანხმობის მიღების შემდეგ ნიშნავს ელჩებს, სხვა დიპლომატიურ წარმომადგენლებსა და კონსულებს, აგრეთვე შეერთებული შტატების ყველა სხვა მოხელეს, რომელთა დანიშვნის წესი არ არის სხვაგვარად განსაზღვრული.“

მესამე პუნქტში ნათქვამია, რომ „ის რწმუნებათა სიგელს ანიჭებს შეერთებული შტატების ყველა მოხელეს“.

კონგრესის აქტი ავალებს სახელმწიფო მდივანს, შეინახოს შეერთებული შტატების ბეჭედი, „მოამზადოს, აღრიცხოს და დასვას აღნიშნული ბეჭედი პრეზიდენტის მიერ, სენატის თანხმობით ან დამოუკიდებლად, დასანიშნი შეერთებული შტატების მოხელეების ყველა სამოქალაქო რწმუნებათა სიგელზე, იმ პირობით, რომ აღნიშნული ბეჭედი არ უნდა დაისვას არცერთ რწმუნებათა სიგელზე, სანამ მას ხელს არ მოაწერს შეერთებული შტატების პრეზიდენტი“.

ეს არის შეერთებული შტატების კონსტიტუციისა და კანონების მუხლები, რომლებიც საქმის ამ ნაწილს ეხება. როგორც ჩანს, ისინი ითვალისწინებს სამ სხვადასხვა მოქმედებას:

პირველი, კანდიდატის წარდგენა. ეს არის პრეზიდენტის ერთპიროვნული აქტი და ის სრულიად ნებაყოფლობითია.

მეორე, დანიშვნა. ეს ასევე არის პრეზიდენტის აქტი და ასევე არის ნებაყოფლობითი, თუმცა მისი შესრულება შესაძლებელია მხოლოდ სენატისგან რჩევისა და თანხმობის მიღების შემდეგ.

მესამე, რწმუნებათა სიგელის გადაცემა. თანამდებობაზე დანიშნული პირისთვის რწმუნებათა სიგელის მინიჭება შესაძლოა, ჩაითვალოს კონსტიტუციით დაკისრებულ მოვალეობად. ამ დოკუმენტში ნათქვამია, რომ „ის რწმუნებათა სიგელს ანიჭებს შეერთებული შტატების ყველა მოხელეს.“

თანამდებობაზე დანიშვნისა და დანიშნული პირისთვის რწმუნებათა სიგელის მინიჭების აქტები ძნელად თუ ჩაითვლება ერთ და იმავე მოქმედებად, ვინაიდან მათი შესრულების უფლებამოსილება გათვალისწინებულია კონსტიტუციის ორი სხვადასხვა პუნქტით. დანიშვნასა და რწმუნებათა სიგელის მინიჭებას შორის განსხვავებას ნათლად დავინახავთ, თუ მოვიშველიებთ კონსტიტუციის მეორე მუხლის მეორე პუნქტის იმ დებულებას, რომელიც უფლებას აძლევს კონგრესს, „მხოლოდ პრეზიდენტს, სასამართლოებს ან დეპარტამენტების ხელმძღვანელებს მიანიჭოს კანონით ისეთი ქვემდგომი მოხელეების დანიშვნის უფლებამოსილება, რომლებსაც ისინი მიიჩნევენ სათანადოდ.“ ამდენად, გათვალისწინებულია ისეთი შემთხვევები, როდესაც პრეზიდენტს შეიძლება კანონით დაეკისროს რწმუნებათა სიგელის ისეთი პირისთვის მინიჭება, რომელსაც დანიშნავს სასამართლო ან დეპარტამენტის ხელმძღვანელი. ასეთ შემთხვევაში, რწმუნებათა სიგელის გაცემა, ცხადია, დანიშვნისგან განსხვავებული ფუნქციაა, რომლის შესრულებაზე, ალბათ, იურიდიულად არ შეიძლება უარის თქმა.

მიუხედავად იმისა, რომ კონსტიტუციის ის დებულება, რომელიც პრეზიდენტისგან მოითხოვს შეერთებული შტატების ყველა მოხელისთვის რწმუნებათა სიგელის მინიჭებას, შესაძლოა, არასოდეს გამოყენებულა პრეზიდენტის მიერ დანიშნული მოხელეების გარდა სხვა პირების მიმართ, ძნელი იქნება კანონმდებლის უფლების უარყოფა, გაავრცელოს ის მსგავს შემთხვევებზე. შესაბამისად, კონსტიტუციური განსხვავება დანიშვნასა და დანიშნული მოხელისთვის რწმუნებათა სიგელის მინიჭებას შორის ისეთივე რჩება, როგორც იმ შემთხვევაში, თუ სინამდვილეში პრეზიდენტი სხვა ხელისუფლების ორგანოს მიერ და არა მისი ნებით დანიშნულ მოხელეებს მიანიჭებდა რწმუნებათა სიგელებს.

ამ განსხვავებიდან ასევე გამომდინარეობს, რომ, თუ აუცილებელი იქნებოდა დანიშვნის საჯარო აქტით დადასტურება, გარდა რწმუნებათა სიგელისა, ასეთი საჯარო აქტის შესრულება წარმოშობდა მოხელის არსებობის აუცილებლობას, ხოლო თუ მისი თანამდებობიდან განთავისუფლება არ იქნებოდა დამოკიდებული

პრეზიდენტის ნებაზე, აღნიშნული მისცემდა მას საკუთარი რწმუნებათა სიგელის მიღების უფლებას, ან თავისი მოვალეობების რწმუნებათა სიგელის გარეშე შესრულების საშუალებას.

ეს მოსაზრებები მოყვანილია მხოლოდ და მხოლოდ იმ მიზნით, რომ უფრო გასაგები გახდეს ის მოსაზრებები, რომლებიც უფრო უშუალოდ ეხება კონკრეტულ განსახილველ საქმეს.

ეს არის დანიშვნა, რომელსაც პრეზიდენტი ახორციელებს სენატისგან რჩევისა და თანხმობის მიღების შემდეგ და დასტურდება არა აქტით, არამედ თვით რწმუნებათა სიგელით. შესაბამისად, ასეთ შემთხვევაში, რწმუნებათა სიგელის მინიჭება და დანიშვნა განუყოფლად მიიჩნევა. რწმუნებათა სიგელის არსებობის დადასტურების გარდა სხვა გზით დანიშვნის დამტკიცება თითქმის შეუძლებელია. ამავ დროს, აუცილებელი არაა, რომ რწმუნებათა სიგელი იყოს დანიშვნა, თუმცა ის წარმოადგენს მის უდავო მტკიცებულებას.

მაგრამ რა ეტაპზე წარმოადგენს ის ამ უდავო მტკიცებულებას?

ამ კითხვაზე პასუხი ცხადია. დანიშვნა, როგორც პრეზიდენტის ერთპიროვნული აქტი, უნდა იყოს სრულად დადასტურებული, როდესაც საჭიროა იმის დამტკიცება, რომ მან ყველაფერი გააკეთა, რაც უნდა შეესრულებინა.

თუ რწმუნებათა სიგელის მინიჭება განიხილებოდა დანიშვნის შემადგენელ ნაწილად და არა დანიშვნის მტკიცებულებად, ის მაინც განხორციელდებოდა პრეზიდენტის მიერ ბოლო აქტის შესრულებისას ან, უკიდურეს შემთხვევაში, როდესაც დასრულდებოდა რწმუნებათა სიგელის მინიჭების პროცესი.

პრეზიდენტის მიერ შესასრულებელი ბოლო აქტი არის რწმუნებათა სიგელის ხელმოწერა. ასეთ შემთხვევაში ის მოქმედებს მის მიერ წარდგენილ კანდიდატურასთან დაკავშირებით სენატისგან მიღებული რჩევისა და თანხმობის შესაბამისად. შემდეგ განხილვის დრო გადის. ის იღებს გადაწყვეტილებას. გადაწყვეტილება მიიღება სენატის რჩევისა და თანხმობის საფუძველზე, რომლებიც თანხვედრაშია მის მიერ განხორციელებულ წარდგენასთან, და მოხელე ინიშნება. დანიშვნა დასტურდება ღია, არაორაზროვანი აქტით და, ვინაიდან ეს არის ბოლო აქტი, რომელიც უნდა შეასრულოს პირმა, ის უთუოდ გამორიცხავს იმ აზრს, რომ დანიშვნასთან მიმართებით ეს გარიგება არის არასრულყოფილი და დაუსრულებელი.

დროის გარკვეულ მომენტში აღმასრულებელი ხელისუფლების უფლებამოსილება იმ მოხელის მიმართ, რომლის თანამდებობიდან გადაყენება არ ხდება მისი ნებით, წყდება. დროის ეს მომენტი უნდა დადგეს, როდესაც განხორციელდე-

ბა დანიშვნის კონსტიტუციური უფლებამოსილება, ხოლო ეს უფლებამოსილება ხორციელდება მაშინ, როდესაც პირი, რომელიც ფლობს ამ უფლებამოსილებას, ასრულებს ბოლო აქტს. ეს ბოლო აქტი არის რწმუნებათა სიგელის ხელმოწერა. როგორც ჩანს, ეს იდეა პრევალირებდა საკანონმდებლო ორგანოში, როდესაც მიიღეს აქტი, რომლითაც საგარეო საქმეთა დეპარტამენტი [*158] გარდაიქმნა სახელმწიფო დეპარტამენტად. ამ აქტით დადგენილია, რომ სახელმწიფო მდივანმა უნდა შეინახოს შეერთებული შტატების ბეჭედი, „ასევე მოამზადოს და აღრიცხოს და დასვას აღნიშნული ბეჭედი პრეზიდენტის მიერ დასანიშნი შეერთებული შტატების მოხელეების ყველა სამოქალაქო რწმუნებათა სიგელზე.“ „იმ პირობით, რომ აღნიშნული ბეჭედი არ უნდა დაისვას არცერთ რწმუნებათა სიგელზე მანამ, სანამ მას ხელს არ მოაწერს შეერთებული შტატების პრეზიდენტი, და არც რომელიმე სხვა დოკუმენტზე ან აქტზე პრეზიდენტის სპეციალური განკარგულების გარეშე“.

ხელმოწერა წარმოადგენს რწმუნებათა სიგელზე დიდი ბეჭდის დასმის განკარგულებას. დიდი ბეჭედი კი უნდა დაისვას მხოლოდ დასრულებულ დოკუმენტზე. ის საყოველთაოდ ცნობილი აქტით ამტკიცებს პრეზიდენტის ხელმოწერის ნამდვილობას.

დიდი ბეჭედი არასოდეს არ უნდა დაისვას რწმუნებათა სიგელის ხელმოწერამდე, ვინაიდან ხელმოწერა, რომელიც რწმუნებათა სიგელს ანიჭებს ძალას და მოკყავს მოქმედებაში, წარმოადგენს იმის უდავო მტკიცებულებას, რომ დანიშვნა განხორციელდა.

რწმუნებათა სიგელის ხელმოწერის შემდეგ სახელმწიფო მდივნის შემდგომი მოვალეობა განსაზღვრულია კანონით და არ არის დამოკიდებული პრეზიდენტის ნებაზე. მან რწმუნებათა სიგელზე უნდა დასვას შეერთებული შტატების ბეჭედი და აღრიცხოს ის.

ეს არ არის პროცედურა, რომლის შეცვლაც შეიძლება აღმასრულებელი ხელისუფლების მიერ სხვა შესაფერისი საშუალების შემოთავაზების შემთხვევაში, არამედ ეს არის კანონით მკაფიოდ განსაზღვრული წესი, რომელიც მკაცრად უნდა იქნეს დაცული. სახელმწიფო მდივნის მოვალეობაა, დაიცვას კანონი და ამ პროცესში ის არის შეერთებული შტატების მოხელე, რომელიც ვალდებულია, დაემორჩილოს კანონებს. ამ მხრივ, ის მოქმედებს, როგორც სწორად აღინიშნა სასამართლოს სხდომაზე, კანონის საფუძველზე და არა პრეზიდენტის მითითებებით. ეს არის სამსახურებრივი მოვალეობა, რომლის შესრულების ვალდებულებას კანონი კონკრეტულ მოხელეს კონკრეტული მიზნისთვის უწესებს.

თუ ვივარაუდებთ, რომ ბეჭდის დასმის ცერემონია აუცილებელია არა მხოლოდ რწმუნებათა სიგელის ნამდვილობისთვის, არამედ ასევე დანიშვნის პროცედურა

რის დასასრულებლად, ბეჭდის დასმით მაინც ხორციელდება დანიშვნა, ხოლო რწმუნებათა სიგელი იძენს ძალას. კანონი რაიმე სხვა ფორმალობას არ ითვალისწინებს. მთავრობას რაიმე სხვა მოქმედების შესრულება არ ევალება. ყველაფერი, რისი გაკეთებაც აღმასრულებელ ხელისუფლებას შეუძლია პირის თანამდებობაზე დასანიშნად, უკვე გაკეთდა; ხოლო თუ შემდეგ დანიშვნა არ განხორციელდება, აღმასრულებელი ხელისუფლება ვერ შეძლებს ამის გაკეთებას სხვებთან თანამშრომლობის გარეშე.

იმ პრინციპების ბევრი ძიების შემდეგ, რომლებსაც შეიძლება დაეყრდნოს საპირისპირო მოსაზრება, ვერ მოიძებნა ვერც ერთი პრინციპი, რომელსაც ექნებოდა საკმარისი ძალა საპირისპირო დოქტრინის მხარდასაჭერად.

ყველა საკითხი, რომელიც სასამართლოს შეეძლო ევარაუდა, ძალიან ზედმიწევნით იქნა განხილული, და შესაძლებლობის ფარგლებში მათი გათვალისწინების შემდეგ სასამართლოს დასკვნა ურყევი დარჩა.

ამ საკითხის განხილვისას გამოითქვა ვარაუდი, რომ რწმუნებათა სიგელი შეიძლება გათანაბრებულ იქნეს ისეთ საბუთთან, რომლის ნამდვილობისთვისაც აუცილებელია პირისთვის მისი გადაცემა. ეს იდეა ემყარება იმ ვარაუდს, რომ რწმუნებათა სიგელი არა მხოლოდ დანიშვნის მტკიცებულებაა, არამედ ის თვითონ წარმოადგენს ფაქტობრივ დანიშვნას, რაც არავითარ შემთხვევაში არ არის უდავო. მაგრამ ამ საწინააღმდეგო მოსაზრების სამართლიანად შესწავლის მიზნებისთვის დავუშვათ, რომ პრინციპი, რომელიც მის დასასაბუთებლად გამოიყენება, დამკვიდრებულია.

თუ, კონსტიტუციის თანახმად, დანიშვნა უნდა განხორციელდეს პრეზიდენტის მიერ პირადად, დანიშვნის შესახებ დოკუმენტის გადაცემა, თუ ეს აუცილებელია დანიშვნის დასრულებისთვის, ასევე უნდა განხორციელდეს პრეზიდენტის მიერ. არ არის აუცილებელი, რომ ფორმალური გადაცემა იმ პირისთვის, რომელიც დაიკავებს თანამდებობას, მოხდეს პირადად: ეს ასე არასოდეს არ ხდება. კანონი, როგორც ჩანს, გულისხმობს, რომ რწმუნებათა სიგელი უნდა გადაეცეს სახელმწიფო მდივანს, რადგან კანონი მდივანს აკისრებს რწმუნებათა სიგელზე ბეჭდის დასმას პრეზიდენტის მიერ მისი ხელმოწერის შემდეგ. თუკი რწმუნებათა სიგელის ნამდვილობისთვის საჭიროა ფორმალური გადაცემის აქტი, მისი გადაცემა უკვე მოხდა, როდესაც ის გაფორმდა და მიეწოდა მდივანს ბეჭდის დასასმელად, აღსარიცხად და მხარისთვის ჩასაბარებლად.

თუმცა, ყველა შემთხვევაში, რომელიც წყალობის სიგელს ეხება, კანონი ითვალისწინებს გარკვეულ ფორმალურ პროცედურებს, რომლებიც წარმოადგენს დოკუმენტის ნამდვილობის მტკიცებულებებს. პირისთვის ოფიციალური გადაცემა არ შედის მათ რიცხვში. რწმუნებათა სიგელების შემთხვევაში ეს ფორმალური

პროცედურებია პრეზიდენტის საკუთარი ხელმოწერა და შეერთებული შტატების ბეჭედი. შესაბამისად, ეს შედავება მოცემულ საქმეს არ ეხება.

გარდა ამისა, არსებობდა ვარაუდი, რომ რწმუნებათა სიგელის ჩაბარება და მისი მიღება შეიძლება საჭიროდ იქნეს მიჩნეული მოსარჩელის უფლების სრული განხორციელებისთვის.

რწმუნებათა სიგელის ჩაბარება არის პრაქტიკა, რომელიც განპირობებულია მოხერხებულობით და არა კანონით. შესაბამისად, არ არის აუცილებელი, რომ ის წარმოადგენდეს დანიშვნის ნაწილს. დანიშვნა მას უნდა უსწრებდეს და არის მხოლოდ პრეზიდენტის აქტი. თუ აღმასრულებელი ხელისუფლება მოითხოვდა, რომ თანამდებობაზე დანიშნულმა პირმა თავად უნდა მიიღოს ზომები საკუთარი რწმუნებათა სიგელის მისაღებად, დანიშვნა ამის გამო ნაკლები ძალის მქონე არ იქნებოდა. დანიშვნა არის პრეზიდენტის ერთპიროვნული აქტი, რწმუნებათა სიგელის ჩაბარება კი არის იმ მოხელის ერთპიროვნული აქტი, რომელსაც ეკისრება ეს მოვალეობა. ის შეიძლება დააჩქაროს ან შეაფერხოს გარემოებებმა, რომლებიც დანიშვნაზე გავლენას ვერ მოახდენს. რწმუნებათა სიგელი ჰბარდება უკვე დანიშნულ და არა დასანიშნ პირს. რწმუნებათა სიგელზე თანდართული წერილი უნდა მოხვდეს ფოსტაში და ადრესატამდე უსაფრთხოდ მიაღწიოს.

ამ საკითხის გასარკვევად შეიძლება დაისვას კითხვა, აუცილებელია თუ არა რწმუნებათა სიგელის დედნის ფლობა იმისთვის, რომ ნებისმიერ თანამდებობაზე დანიშნულ პირს მიეცეს უფლება, შეასრულოს ამ თანამდებობის მოვალეობები. თუ აღნიშნული იქნებოდა საჭირო, მაშინ რწმუნებათა სიგელის დაკარგვა თანამდებობის დაკარგვის ტოლფასი იქნებოდა. არა მხოლოდ დაუდევრობა, არამედ ასევე უბედური შემთხვევა თუ თაღლითობა, ხანძარი თუ ქურდობა დააკარგვინებდა პირს თავის თანამდებობას. ასეთ შემთხვევაში, მე ვვარაუდობ, რომ ექვეარეშეა, სახელმწიფო მდივნის ოფისის მიერ წარმოებული ჩანაწერის ასლი ყველა მხრივ დედნის ტოლფასი იქნებოდა. კონგრესის აქტი ამას ცალსახად ითვალისწინებს. ამ ასლისთვის კანონიერი ძალის მისანიჭებლად არ იქნებოდა საჭირო იმის დამტკიცება, რომ დედანი ჩაჰბარდა პირს და შემდეგ დაიკარგა. ასლი იქნებოდა იმის სრული მტკიცებულება, რომ დედანი არსებობდა და დანიშვნა განხორციელდა, მაგრამ არა იმისა, რომ დედანი პირს ჩაჰბარდა. თუ აღმოჩნდება, რომ დედანი დაიკარგა სახელმწიფო უწყებაში, ეს გარემოება არ მოახდენს გავლენას ასლის მოქმედებაზე. როდესაც ყველა ის მოთხოვნა, რომელიც აღმრიცხველს აძლევს ნებისმიერი დოკუმენტის აღრიცხვის უფლებას, შესრულებულია, და შესაბამისი ბრძანება გამოცემულია, დოკუმენტი იურიდიული თვალსაზრისით ითვლება აღრიცხულად, იმის მიუხედავად, შესრულდა თუ არა ფიზიკური მოქმედება შესაბამის ქურნალში მის შესატანად.

რწმუნებათა სიგელების შემთხვევაში კანონი სახელმწიფო მდივანს ავალდებულებს მათ აღრიცხვას. ამიტომ მათი ხელმოწერისა და მათზე ბეჭდის დასმის შემდეგ გამოიცემა ბრძანება მათი აღრიცხვის შესახებ და ისინი იურიდიული თვალსაზრისით აღრიცხულად ითვლება იმის მიუხედავად, ჩაიწერა თუ არა ისინი ჟურნალში.

ამ ჩანაწერის ასლი დედნის ტოლფასია, ხოლო ასლის მიღების მსურველი პირის მიერ გადასახდელი საფასური დადგენილია კანონით. შეუძლია თუ არა საჯარო ჩანაწერების მწარმოებელ პირს უკვე აღრიცხული რწმუნებათა სიგელის ამოშლა? ან შეუძლია თუ არა მას უარი უთხრას მისი ასლის გაცემაზე იმ პირს, რომელიც მას ითხოვს კანონით დადგენილი პირობების შესაბამისად?

ასეთი ასლი, ისევე როგორც დედანი, მომრიგებელ მოსამართლეს მისცემდა უფლებას, შეუდგეს თავისი მოვალეობის შესრულებას, ვინაიდან ის, ისევე როგორც დედანი, დაადასტურებდა მის დანიშვნას.

თუ რწმუნებათა სიგელის ჩაბარება არ ჩაითვლებოდა დანიშვნის ნამდვილობის აუცილებელ პირობად, მაშინ, მით უმეტეს, არც მისი მიღება ჩაითვლებოდა. დანიშვნა არის პრეზიდენტის ერთპიროვნული აქტი; მიღება კი არის მოხელის ერთპიროვნული აქტი და, საღ აზრზე დაყრდნობით, მოსდევს დანიშვნას. მას შეუძლია უარი თქვას რწმუნებათა სიგელის მიღებაზე ისევე, როგორც შეუძლია გადადგეს, მაგრამ ვერც ერთი და ვერც მეორე ვერ გახდის დანიშვნას ბათილს.

ის, რომ მთავრობას ასე ესმის ეს საკითხი, მისი მოქმედებებიდან ჩანს.

რწმუნებათა სიგელზე დატანილია თარიღი, მაგრამ მოხელის ხელფასი იწყება მისი დანიშვნის დღიდან და არა რწმუნებათა სიგელის ჩაბარების ან მიღების დღიდან. როდესაც რომელიმე თანამდებობაზე დანიშნული პირი უარს ამბობს ამ თანამდებობის მიღებაზე, შემცველის დასახელება იმ პირის ადგილზე ხდება, რომელმაც უარი თქვა მიღებაზე, და არა იმ პირის ადგილზე, რომელსაც მანამდე ეკავა ეს თანამდებობა და მისი დატოვებით წარმოშვა თავდაპირველი ვაკანსია.

ამიტომ, სასამართლოს მტკიცე მოსაზრებაა, რომ, როდესაც პრეზიდენტი რწმუნებათა სიგელს აწერს ხელს, ხორციელდება დანიშვნა; და რომ რწმუნებათა სიგელი დასრულებულია, როდესაც სახელმწიფო მდივანი მასზე შეერთებული შტატების ბეჭედს სვამს.

თუ მოხელის თანამდებობიდან განთავისუფლება აღმასრულებელი ხელისუფლების ნებით ხდება, მნიშვნელობა არ აქვს, თუ რა გარემოებით მთავრდება მისი დანიშვნა, ვინაიდან ამ აქტის გაუქმება შეიძლება ნებისმიერ დროს, ხოლო რწმუნებათა სიგელის შეჩერება შეიძლება, თუ ის ჯერ კიდევ ოფისშია. მაგრამ, როდესაც მოხელის თანამდებობიდან განთავისუფლება არ ხდება აღმასრულებელი ხე-

ლისუფლების ნებით, დანიშვნა გაუქმებას არ ექვემდებარება და მისი ანულირება შეუძლებელია. ის ანიჭებს კანონიერ უფლებებს, რომელთა აღდგენაც შეუძლებელი იქნება.

აღმასრულებელი ხელისუფლების დისკრეცია უნდა განხორციელდეს დანიშვნამდე. მაგრამ დანიშვნის შემდეგ თანამდებობასთან მიმართებით მისი უფლებამოსილება წყდება ყველა იმ შემთხვევაში, როდესაც, კანონის თანახმად, მოხელის თანამდებობიდან განთავისუფლება აღმასრულებელი ხელისუფლების ნებით არ ხდება. ასეთ შემთხვევაში თანამდებობასთან დაკავშირებული უფლება ეკუთვნის თავად დანიშნულ პირს და მას აქვს აბსოლუტური, უპირობო უფლება, მიიღოს თანამდებობა ან უარი თქვას მის მიღებაზე.

მაშასადამე, ადგილი ჰქონდა ბ-ნი მარბერის თანამდებობაზე დანიშვნას, ვინაიდან პრეზიდენტმა მის რწმუნებათა სიგელს ხელი მოაწერა, ხოლო სახელმწიფო მდივანმა ბეჭედი დასვა; აგრეთვე, ვინაიდან იმ კანონის თანახმად, რომლითაც შეიქმნა ეს თანამდებობა, მოხელე თანამდებობას ხუთი წლის ვადით იკავებდა აღმასრულებელი ხელისუფლების ნებისგან დამოუკიდებლად, მისი დანიშვნა გაუქმებას არ ექვემდებარებოდა და ანიჭებდა კანონიერ უფლებებს, რომლებსაც იცავს მისი ქვეყნის კანონმდებლობა.

შესაბამისად, მისი რწმუნებათა სიგელის გაცემაზე უარის თქმას სასამართლო მიიჩნევს იმ ქმედებად, რომელიც კანონით არ არის გათვალისწინებული და არღვევს მინიჭებულ კანონიერ უფლებას.

ამას ჩვენ მივყავართ მეორე კითხვამდე, რომელიც მდგომარეობს შემდეგში.

თუ მას აქვს უფლება და ეს უფლება დაირღვა, სთავაზობს თუ არა მისი ქვეყნის კანონმდებლობა მას სამართლებრივი დაცვის საშუალებას?

სამოქალაქო თავისუფლების არსი, რა თქმა უნდა, მდგომარეობს ყოველი ადამიანის უფლებაში, დაცულ იქნეს კანონმდებლობით მისთვის ზიანის მიყენების შემთხვევაში. მთავრობის ერთ-ერთი მთავარი მოვალეობაა ამ დაცვის უზრუნველყოფა. დიდ ბრიტანეთში თავად მეფესაც უჩივიან პეტიციის თავაზიანი ფორმით და ის არასოდეს ამბობს უარს თავისი სასამართლოს გადაწყვეტილების შესრულებაზე.

თავისი კომენტარების მე-3 ტომში, გვ. 23, ბლექსტონს მოჰყავს ორი შემთხვევა, სადაც სამართლებრივი დაცვის საშუალება უზრუნველყოფილია მხოლოდ კანონის ძალით.

ის ამბობს, რომ „ყველა სხვა შემთხვევაში ზოგადი და უდავო წესია, რომ იქ, სადაც არსებობს კანონიერი უფლება, ასევე არსებობს სამართლებრივი დაცვის საშუალებ-

ება სასამართლო პროცესის ან სასამართლო სარჩელის სახით, როცა ეს უფლება ირღვევა“.

და შემდეგ, იმავე ტომის 109-ე გვერდზე, ის ამბობს: „შემდეგში მე განვიხილავ ზიანის ისეთ სახეობებს, რომლებიც საერთო სამართლის სასამართლოების განსჯადია. აქ კი მხოლოდ იმას აღვნიშნავ, რომ ყველა შესაძლო ზიანი, რომელიც არ შევიდა არც საეკლესიო, არც სამხედრო და არც საზღვაო ტრიბუნალის განსაკუთრებულ განსჯადობაში, სწორედ ამ მიზეზით მიეკუთვნება საერთო სამართლის სასამართლოების განსჯადობას, რადგან ინგლისის კანონმდებლობას საფუძვლად უდევს კარგად დამკვიდრებული და უცვლელი პრინციპი, რომ ყოველი უფლებისთვის, მისი დარღვევის შემთხვევაში, უნდა არსებობდეს სამართლებრივი დაცვის საშუალება, ხოლო ყოველი ზიანისთვის – მისი სათანადო კომპენსაცია“.

შეერთებული შტატების მთავრობას მკაფიოდ ეწოდა კანონების მთავრობა და არა ხალხის მთავრობა. ის, რა თქმა უნდა, ამ მაღალ წოდებას აღარ დაიმსახურებს, თუ კანონით გათვალისწინებული უფლების დარღვევისთვის კანონმდებლობა არ უზრუნველყოფს სამართლებრივი დაცვის საშუალებას.

თუ ეს შეურაცხყოფა ჩვენი ქვეყნის იურისპრუდენციას თავს უნდა დაატყდეს, ეს ამ საქმის სპეციფიკური ხასიათით უნდა იყოს გამოწვეული.

ამიტომ ჩვენი მოვალეობა იმის გარკვევაა, არის თუ არა ამ საქმის შემადგენლობაში ისეთი კომპონენტი, რომელიც გამორიცხავდა საქმის გამოძიებას ან დაზარალებული მხარისთვის ზიანის ანაზღაურებას. ამ მოკვლევის განხორციელებისას პირველი კითხვა, რომელიც ჩნდება, არის, შესაძლებელია თუ არა, რომ ეს საქმე მიეკუთვნოს იმ კატეგორიას, რომელიც შეესაბამება *damnum absque injuria*-ის (ზიანი იურიდიული უფლების დარღვევის გარეშე) აღწერას.

საქმეების ეს კატეგორია არასოდეს განხილულა და, სავარაუდოდ, ვერასოდეს განიხილება როგორც ნდობითი, საპატიო ან ანაზღაურებადი თანამდებობების მომცველი. კოლუმბიის ოლქის მომრიგებელი მოსამართლის თანამდებობა ასეთ თანამდებობას წარმოადგენს; ამიტომ, ის იმსახურებს ყურადღებას და კანონმდებლობით დაცვას. მან მიიღო ეს ყურადღება და დაცვა. ის შექმნილია კონგრესის სპეციალური აქტის საფუძველზე და ამ თანამდებობაზე დანიშნული პირისთვის ხუთი წლის ვადითაა გარანტირებული, რამდენადაც ეს შესაძლებელია კანონმდებლობით. აქ იმას ვერ ვიტყვით, რომ დაზარალებული მხარე სამართლებრივი დაცვის საშუალებას მოკლებულია სარჩელის საგნის უსარგებლობის გამო.

დამახასიათებელია თუ არა ეს ამ სახის გარიგებისთვის? უნდა ჩაითვალოს თუ

არა რწმუნებათა სიგელის გადაცემა ან გადაცემაზე უარის თქმა უბრალო პოლიტიკურ აქტად, რომელიც წარმოადგენს მხოლოდ აღმასრულებელი ხელისუფლების დეპარტამენტის პრეროგატივას და რომლის შესასრულებლადაც ჩვენი კონსტიტუცია სრულ ნდობას ანიჭებს უმაღლეს აღმასრულებელ ხელისუფლებას და რომელთან მიმართებითაც ნებისმიერი გადაცდომის შემთხვევაში დაზარალებულ პირს არ გააჩნია სამართლებრივი დაცვის საშუალება?

ის, რომ ასეთი შემთხვევები შეიძლება არსებობდეს, ეჭვგარეშეა, მაგრამ არ უნდა იქნეს დაშვებული ის, რომ მთავრობის ნებისმიერი მსხვილი დეპარტამენტის მიერ შესასრულებელი მოვალეობის ყოველი აქტი წარმოადგენდეს ასეთ შემთხვევას.

ინვალიდების შესახებ აქტით, რომელიც მიღებულია 1794 წლის ივნისში, ტ. 3, გვ. 112, სამხედრო მინისტრს ევალება საპენსიო სიაში ყველა იმ პირის შეყვანა, რომელთა სახელებიც შეტანილია კონგრესისთვის მის მიერ წარდგენილ ანგარიშში. თუ ის უარს იტყვის ამის გაკეთებაზე, დარჩება თუ არა დაჭრილი ვეტერანი სამართლებრივი დაცვის საშუალების გარეშე? შეიძლება თუ არა იმის მტკიცება, რომ იქ, სადაც კანონი ზუსტი ტერმინებით მოითხოვს იმ მოქმედების შესრულებას, რომელშიც პირი არის დაინტერესებული, კანონს არ შეუძლია უზრუნველყოს, რომ დაცული იქნეს მისი მოთხოვნები? უკავშირდება თუ არა ეს იმ პირის ხასიათს, რომლის წინააღმდეგაც შეტანილია საჩივარი? შეიძლება თუ არა იმის მტკიცება, რომ დეპარტამენტების ხელმძღვანელები არ ემორჩილებიან თავიანთი ქვეყნის კანონებს?

როგორც არ უნდა იყოს პრაქტიკა კონკრეტულ შემთხვევებთან დაკავშირებით, ამ პრინციპის თეორია, რასაკვირველია, არასოდეს დარჩება უცვლელი. საკანონმდებლო ორგანოს არცერთი აქტი არ ითვალისწინებს ასეთ განსაკუთრებულ პრივილეგიას და მას არც საერთო სამართლის დოქტრინები არ უჭერს მხარს. იმის აღნიშვნის შემდეგ, რომ მეფის მიერ ქვეშევრდომის მიმართ ფიზიკური ზიანის მიყენება, სავარაუდოდ, შეუძლებელია, ბლექსტოუნი ამბობს, ტ. 3, გვ. 255: „მაგრამ მეფეს ძნელად თუ შეუძლია მიაყენოს ზიანი საკუთრების უფლებებს თავისი მოხელეების ჩაურევლად, რომელთა მიმართაც კანონი უფლებების საკითხებში არ ავლენს არც პატივისცემას და არც ტაქტს, არამედ ითვალისწინებს იმ სუბიექტთა შეცდომებისა და გადაცდომების გამოვლენის სხვადასხვა ხერხს, რომლებმაც მეფე შეცდომაში შეიყვანეს და აიძულეს დროებითი უსამართლობის ჩადენა“.

1796 წელს მიღებული აქტით, რომელიც იძლევა მდინარე კენტუკის შესართავის ზემოთ მდებარე მიწების გაყიდვის ნებართვას (ტ. 3, გვ. 299), მყიდველი, შესასყიდი თანხის გადახდისას, იძენს საკუთრების სრულ უფლებას შეძენილ ქონებაზე, ხოლო სახელმწიფო მდივნისთვის ხაზინადრის მიერ კანონით გათვალისწინებული მოწმობის საფუძველზე გაცემული ხელწერილის წარდგენისას შეერთებული

შტატების პრეზიდენტი უფლებამოსილია მყიდველზე გასცეს პატენტი. ის ასევე ადგენს, რომ ყველა პატენტის თანახელმოწერას სახელმწიფო მდივანი ახდენს და არეგისტრირებს მათ თავის ოფისში. თუ სახელმწიფო მდივანი გადაწყვეტს, არ გასცეს ეს პატენტი, ან თუ პატენტი დაკარგულია, უნდა ეთქვას თუ არა პირს უარი მისი ასლის გაცემაზე? შეგვიძლია წარმოვიდგინოთ, რომ კანონი დაზარალებული პირისთვის არ უზრუნველყოფდეს სამართლებრივი დაცვის არანაირ საშუალებას?

დაუჯერებელია, რომ ვინმე შეეცდება ასეთი ვარაუდის მხარდაჭერას.

აქედან გამომდინარეობს, რომ იმ საკითხის გადაწყვეტა, ექვემდებარება თუ არა დეპარტამენტის ხელმძღვანელის ქმედების კანონიერება სასამართლოში განხილვას, ყოველთვის უნდა იყოს დამოკიდებული ამ ქმედების არსზე.

თუ სასამართლო ზოგიერთ ქმედებას განიხილავს, ზოგიერთს კი – არა, აუცილებელია, რომ არსებობდეს გარკვეული სამართლებრივი ნორმა, რომლითაც იხელმძღვანელებდა სასამართლო საკუთარი იურისდიქციის განხორციელებისას.

ზოგჯერ შეიძლება რთული იყოს აღნიშნული ნორმის კონკრეტული შემთხვევების მიმართ გამოყენება, მაგრამ ნორმის დადგენა, ალბათ, დიდ სირთულეს არ წარმოადგენს.

შეერთებული შტატების კონსტიტუციით პრეზიდენტს მინიჭებული აქვს გარკვეული მნიშვნელოვანი პოლიტიკური უფლებამოსილებები, რომელთა განხორციელებისას მან უნდა გამოიყენოს საკუთარი დისკრეციული უფლება და თავისი პოლიტიკური ქმედებებისთვის ის პასუხს აგებს მხოლოდ თავისი ქვეყნისა და საკუთარი სინდისის წინაშე. იმისთვის, რომ მას დაეხმარონ ამ მოვალეობების შესრულებაში, ის უფლებამოსილია, დანიშნოს მოხელეები, რომლებიც იმოქმედებენ მისი უფლებამოსილებით და მისი ბრძანებების შესაბამისად.

ასეთ შემთხვევებში მათი ქმედებები მის ქმედებებზე განიხილება და, როგორც არ უნდა იყოს მოსაზრება აღმასრულებელი ხელისუფლების დისკრეციული უფლების გამოყენების ფორმასთან დაკავშირებით, მაინც არ არსებობს და ვერ იარსებებს ამ დისკრეციული უფლების მაკონტროლებელი ძალა. ისინი არიან პოლიტიკით დაინტერესებული სუბიექტები. ისინი პატივს სცემენ ერს და არა ინდივიდუალურ უფლებებს და, ვინაიდან ისინი ენდობიან აღმასრულებელ ხელისუფლებას, აღმასრულებელი ხელისუფლების გადაწყვეტილება საბოლოოა. ამ შენიშვნის გამოყენება გასაგები გახდება, თუ მოვიშველიებთ კონგრესის აქტს საგარეო საქმეთა დეპარტამენტის შექმნის შესახებ. ეს თანამდებობა, ვინაიდან მისი მოვალეობები ამ აქტით განისაზღვრა, ზუსტად უნდა შეესაბამებოდეს პრეზიდენტის ნებას. ის უბრალოდ წარმოადგენს ორგანოს, რომლის მეშვეობითაც გადმოიცემა

მისი ნება. ასეთი პირის, როგორც მოხელის, ქმედებები არასოდეს არ ექვემდებარება სასამართლო განხილვას.

მაგრამ, როდესაც საკანონმდებლო ორგანო ამ მოხელეს სხვა მოვალეობებსაც აკისრებს, როდესაც მას ავალდებულებს გარკვეული ქმედებების შესრულებას, როდესაც ადამიანის უფლებები დამოკიდებულია ამ ქმედებების შესრულებაზე, ის ჯერ კიდევ არის კანონის მსახური მოხელე, რომელიც თავისი ქცევისთვის პასუხს აგებს კანონის წინაშე და მას არ შეუძლია საკუთარი ნება-სურვილით სხვებს ჩამოართვას კანონით გათვალისწინებული უფლებები.

ამ მსჯელობიდან გამომდინარეობს დასკვნა, რომ, როდესაც დეპარტამენტების ხელმძღვანელები არიან აღმასრულებელი ხელისუფლების პოლიტიკური ან ნდობით აღჭურვილი წარმომადგენლები, რომლებსაც ევალებათ უბრალოდ პრეზიდენტის ნების შესრულება ან ისეთ შემთხვევებში მოქმედება, როდესაც აღმასრულებელი ხელისუფლება ფლობს კონსტიტუციურ ან იურიდიულ დისკრეციას, არაფერი შეიძლება იყოს იმაზე უფრო მკაფიო, ვიდრე ის, რომ მათი ქმედებები ექვემდებარება განხილვას მხოლოდ პოლიტიკური თვალსაზრისით. მაგრამ იმ შემთხვევაში, თუ კანონი აწესებს კონკრეტულ მოვალეობას და ადამიანის უფლებები დამოკიდებულია ამ მოვალეობის შესრულებაზე, ანალოგიურად მკაფიოა ის ფაქტი, რომ პირს, რომელიც საკუთარ თავს დაზარალებულად თვლის, აქვს უფლება, მიმართოს თავისი ქვეყნის კანონმდებლობას სამართლებრივი დაცვის საშუალების მისაღებად.

თუ ეს უნდა იყოს წესი, მოდით გამოვიკვლიოთ, თუ როგორ გამოიყენება ის სასამართლოს მიერ განსახილველი საქმის მიმართ.

სენატში კანდიდატის წარდგენის უფლებამოსილება და წარდგენილი პირის დანიშვნის უფლებამოსილება წარმოადგენს პოლიტიკურ უფლებამოსილებას, რომელსაც პრეზიდენტი თავისი შეხედულებისამებრ ახორციელებს. დანიშვნისას მან განახორციელა მთელი თავისი უფლებამოსილება, მისი დისკრეციული უფლება კი სრულად იქნა გამოყენებული მოცემული საქმის მიმართ. თუ კანონით მოხელის თანამდებობიდან განთავისუფლება პრეზიდენტის ნებით ხდება, მაშინ ახალი დანიშვნა შეიძლება მაშინვე განხორციელდეს, ხოლო მოხელეს უფლებები უწყდება. მაგრამ, ვინაიდან შეუძლებელია იმ ფაქტის, რომელიც არსებობდა, ისე წარმოჩენა თითქოს არასოდეს უარსებია, დანიშვნა ვერ გაუქმდება. შესაბამისად, თუ კანონით მოხელის თანამდებობიდან განთავისუფლება პრეზიდენტის ნებით არ ხდება, მის მიერ შემენილი უფლებები დაცულია კანონით და არ ექვემდებარება პრეზიდენტის მიერ აღდგენას. აღმასრულებელ ხელისუფლებას არ შეუძლია მათი ანულირება, ხოლო მოხელეს აქვს პრივილეგია, დაიცვას ისინი ისე, როგორც დაიცავდა სხვა წყაროდან მიღებულ უფლებებს.

იქნა თუ არა უფლება მინიჭებული – ეს საკითხი თავისი ბუნებით სასამართლოს-თანაა დაკავშირებული და ის სასამართლო ხელისუფლების ორგანომ უნდა განიხილოს. თუ, მაგალითად, ბ-ნი მარბერი დადებდა მაგისტრატის ფიცს და შეუდგებოდა მაგისტრატის ფუნქციების შესრულებას, რის გამოც მის წინააღმდეგ აღიძვრებოდა საქმე, რომელშიც მისი დაცვა დაეყრდნობოდა იმ ფაქტს, რომ ის არის მაგისტრტი, მისი დანიშვნის ნამდვილობის საკითხი სასამართლო ხელისუფლების ორგანოს უნდა გადაეწყვიტა.

ამრიგად, თუ ის ფიქრობს, რომ მისი დანიშვნის საფუძველზე მას აქვს კანონიერი უფლება ან რწმუნებათა სიგელზე, რომელიც მისთვის მომზადდა, ან ამ დოკუმენტის ასლზე, მაშინ ეს საკითხი, ანალოგიურად, სასამართლომ უნდა განიხილოს, ხოლო ამ საკითხზე გადაწყვეტილების მიღებისას სასამართლო უნდა დაეყრდნოს თავის მოსაზრებას მის დანიშვნასთან დაკავშირებით.

ეს საკითხი განხილულ იქნა და მოსაზრება არის ის, რომ დროის ყველაზე ბოლო წერტილი, რომელიც შეიძლება ჩაითვალოს მომენტად, როდესაც დანიშვნა დასრულდა და დადასტურდა, იყო მაშინ, როდესაც პრეზიდენტის ხელმოწერის შემდეგ რწმუნებათა სიგელზე დაისვა შეერთებული შტატების ბეჭედი.

შესაბამისად, სასამართლოს მოსაზრებაა:

პირველი, რომ ბ-ნი მარბერის რწმუნებათა სიგელის ხელმოწერით შეერთებული შტატების პრეზიდენტმა ის დანიშნა კოლუმბიის ოლქში ვაშინგტონის ოლქის მომრიგებელ მოსამართლედ; რომ შეერთებული შტატების ბეჭედი, რომელიც მასზე დასვა სახელმწიფო მდივანმა, არის ხელმოწერის ნამდვილობისა და დანიშვნის დასრულების უტყუარი მტკიცებულება და რომ ამ დანიშვნით მას მიენიჭა თანამდებობის ხუთი წლის ვადით დაკავების კანონიერი უფლება.

მეორე, რომ თანამდებობაზე კანონიერი უფლების ქონის შედეგად მას აქვს უფლება რწმუნებათა სიგელზე; მის გადაცემაზე უარის თქმა წარმოადგენს ამ უფლების აშკარა დარღვევას, რასთან დაკავშირებითაც მისი ქვეყნის კანონმდებლობა უზრუნველყოფს მას სამართლებრივი დაცვის საშუალებით.

გასარკვევი რჩება,

მესამე, აქვს თუ არა მას უფლება, ისარგებლოს იმ სამართლებრივი დაცვის საშუალებით, რომელსაც ითხოვს. ეს დამოკიდებულია

პირველი, მოთხოვნილი სასამართლო ბრძანების სახეობაზე და

მეორე, ამ სასამართლოს უფლებამოსილებაზე.

პირველი, სასამართლო ბრძანების სახეობა.

ბლექსტოუნის თავისი კომენტარების მე-3 ტომში, გვ. 110, მანდამუსს განსაზღვრავს როგორც „სამეფო ტახტის სასამართლოს მიერ მეფის სახელით ნებისმიერი პირის, კორპორაციისა თუ ქვემდგომი სასამართლოსადმი გაცემულ ბრძანებას, რომელიც ავალებს მათ მასში მითითებული კონკრეტული მოქმედების შესრულებას, რომელიც დაკავშირებულია მათ თანამდებობასა და მოვალეობასთან და რომელიც სასამართლომ მანამდე დაადგინა ან, სულ მცირე, ივარაუდა, რომ შეესაბამება სიკეთისა და სამართლიანობის პრინციპს“.

ლორდი მენსფილდი საქმეში „მეფე ბეიკერის წინააღმდეგ“, 3d Burrows 1266, დიდი სიზუსტით და მკაფიოდ განსაზღვრავს იმ შემთხვევებს, როდესაც შეიძლება ამ სასამართლო ბრძანების გამოყენება.

როგორც ეს ძალზე კომპეტენტური მოსამართლე აღნიშნავს, „ყოველთვის, როდესაც არსებობს თანამდებობის შესრულების, მომსახურების განხორციელების ან განსაკუთრებული უფლებამოსილების განხორციელების უფლება (განსაკუთრებით, თუ ის უკავშირდება საზოგადოებრივი ინტერესის საკითხს ან მოგების მიღებას) და პირს ეზღუდება ან ერთმევა ასეთი უფლება და, ამავდროულად, მას რაიმე სხვა კონკრეტული სამართლებრივი დაცვის საშუალება არ გააჩნია, ამ სასამართლომ უნდა გაუწიოს მას დახმარება მანდამუსის მეშვეობით სამართლიანობის ინტერესებიდან გამომდინარე, როგორც მითითებულია ბრძანებაში, და ასევე საზოგადოებრივი წესრიგის ინტერესებიდან გამომდინარე, მშვიდობის, წესრიგისა და კარგი მმართველობის შენარჩუნების მიზნით.“ იმავე საქმეში ის ამბობს: „ეს ბრძანება უნდა იქნეს გამოყენებული ყველა იმ შემთხვევაში, როდესაც კანონი არ ადგენს სამართლებრივი დაცვის რაიმე კონკრეტულ საშუალებას და როდესაც სამართლიანობისა და კარგი მმართველობის პირობებში ის უნდა არსებობდეს“.

განსაკუთრებულად ხსენებული წყაროების გარდა, სასამართლო პროცესზე ბევრი სხვა წყაროც იქნა მოყვანილი, რომლებიც აჩვენებდა, თუ რამდენად შეესაბამებოდა ეს პრაქტიკა ახლახან ციტირებულ ზოგად დოქტრინებს.

ეს ბრძანება, მისი გამოცემის შემთხვევაში, განკუთვნილი იქნებოდა სამთავრობო მოხელისთვის და დაავალდებულებდა მას, ბლექსტოუნის სიტყვებს თუ მოვიშველიებთ, „შეასრულოს მასში მითითებული კონკრეტული მოქმედება, რომელიც დაკავშირებულია მის თანამდებობასა და მოვალეობასთან და რომელიც სასამართლომ მანამდე დაადგინა ან, სულ მცირე, ივარაუდა, რომ შეესაბამება სიკეთისა და სამართლიანობის პრინციპს“. ანუ, ლორდი მენსფილდის სიტყვებით რომ ვთქვათ, მოსარჩელეს ამ შემთხვევაში აქვს უფლება, შეასრულოს საზოგადოებრივი ინტერესის შესაბამისი ფუნქცია, მაგრამ მას ართმევენ ამ უფლების განხორციელების შესაძლებლობას.

აღნიშნული გარემოება უდავოდ ემთხვევა ამ საქმის გარემოებას.

თუმცა იმისთვის, რომ მანდამუსი სამართლებრივი დაცვის სათანადო საშუალებ-

ად იქცეს, მოხელე, უნდა იყოს ამავდროულად პირი, რომელზედაც სამართლებრივი პრინციპების შესაბამისად, ასეთი ბრძანება შეიძლება იქნეს გაცემული; ხოლო პირს, რომელიც მის გაცემას ითხოვს, არ უნდა გააჩნდეს სხვა კონკრეტული და სამართლებრივი დაცვის საშუალება.

პირველი, იმ მოხელესთან დაკავშირებით, რომელზედაც ის გაიცემა. ის ახლო პოლიტიკური ურთიერთობა, რომელიც შეერთებული შტატების პრეზიდენტსა და დეპარტამენტების ხელმძღვანელებს შორის არსებობს, აუცილებლად ხდის ერთ-ერთი ამ მაღალი თანამდებობის პირის ქმედებებთან დაკავშირებული საქმის გამოძიებას განსაკუთრებით მომაბეზრებელს და, ასევე, დელიკატურს; აგრეთვე ბადებს გარკვეულ ეჭვს ასეთი გამოძიების დაწყების მიზანშეწონილობასთან დაკავშირებით. შთაბეჭდილება ხშირად იქმნება ღრმა გააზრებისა თუ შესწავლის გარეშე და გასაკვირი არ არის, რომ მსგავს შემთხვევაში პირის მიერ საკუთარი სამართლებრივი მოთხოვნების სასამართლოში დაცვა, რომლებსაც სასამართლო ვალდებულია, მიაქციოს ყურადღება, ერთი შეხედვით შეიძლება ჩათვალოს მთავრობაში შეჭრისა და აღმასრულებელი ხელისუფლების პრეროგატივაში ჩარევის მცდელობად.

სასამართლოს ნამდვილად არ უღირს, რომ უარი თქვას ყველა პრეტენზიაზე ასეთ იურისდიქციაზე. ასეთ აბსურდულ და დიდ უკიდურესობას ერთი წამითაც კი ვერ დავუშვებდით. სასამართლოს კომპეტენციაში შედის მხოლოდ პირების უფლებებთან დაკავშირებით გადაწყვეტილების მიღება და არა იმის მოკვლევა, თუ როგორ ასრულებენ აღმასრულებელი ხელისუფლება თუ აღმასრულებელი ხელისუფლების მოხელეები იმ მოვალეობებს, რომლებთან დაკავშირებითაც მათ აქვთ დისკრეციული უფლება. საკითხები, რომლებიც თავისი ბუნებით არის პოლიტიკური ან რომლებიც, კონსტიტუციისა და კანონების შესაბამისად, აღმასრულებელი ხელისუფლების კომპეტენციას მიეკუთვნება, ამ სასამართლოში ვერასოდეს განიხილება.

მაგრამ, თუ ეს არ არის ასეთი საკითხი, თუ ეს არ არის მთავრობის საიდუმლოების ხელყოფა და ეხება დოკუმენტს, რომელიც კანონის შესაბამისად არის დარეგისტრირებული და რომლის ასლის მიღების უფლებასაც ითვალისწინებს კანონი ათი ცენტის გადახდის შემთხვევაში, თუ ეს არ არის იმ საკითხში ჩარევა, რომელთან დაკავშირებითაც შეიძლება ჩაითვალოს, რომ აღმასრულებელი ხელისუფლება ახორციელებს კონტროლს, მაშინ რა არის ისეთი მოხელის მაღალ თანამდებობაში, რაც მოქალაქეს აუკრძალავს სასამართლოში თავისი კანონიერი უფლებების დაცვას ან სასამართლოს შეუშლის ხელს სარჩელის განხილვაში ან მანდამუსის გაცემაში, რომელიც პირს დაავალდებულებს, შეასრულოს მოვალეობა, რომელიც ეფუძნება არა აღმასრულებელი ხელისუფლების დისკრეციას, არამედ კონგრესის კონკრეტულ აქტებსა და სამართლის ზოგად პრინციპებს?

თუ დეპარტამენტის ერთ-ერთი ხელმძღვანელი ჩაიდენს უკანონო ქმედებას თავისი თანამდებობრივი მოვალეობების შესრულების საბაზით, რის შედეგადაც პირს მიადგება ზიანი, თავს ვერ მოვიტყუებთ იმის ფიქრით, რომ მხოლოდ მისი თანამდებობა ათავისუფლებს მას სასამართლო დევნისგან სამართალწარმოების ჩვეულებრივ რეჟიმში და სასამართლოს გადაწყვეტილების შესრულების ვალდებულებისგან. მაშინ როგორ გაათავისუფლებს მას მისი თანამდებობა მისი ქმედების კანონიერების საკითხის გადაწყვეტის ამ კონკრეტული რეჟიმისგან, თუ ეს საქმე წარმოადგენს ისეთ საქმეს, რომელიც, თუ ნებისმიერი სხვა პირი იქნებოდა მხარე, რომელსაც უჩივიან, მოითხოვდა ამ პროცესის განხორციელებას?

მანდამუსის გაცემის მიზანშეწონილობა ან უმართებულობა უნდა განისაზღვროს არა იმ პირის თანამდებობით, რომლის მიმართაც გამოიცემა სასამართლოს ბრძანება, არამედ შესასრულებელი მოქმედების ხასიათით. თუ დეპარტამენტის ხელმძღვანელი მოქმედებს ისეთ საქმეში, სადაც უნდა განხორციელდეს აღმასრულებელი ხელისუფლების დისკრეციული უფლება ან სადაც ის არის მხოლოდ აღმასრულებელი ხელისუფლების ნების გამომხატველი ორგანო, კიდევ ერთხელ ვიმეორებთ, რომ სასამართლოში შეტანილი ნებისმიერი განცხადება მისი ქცევის გაკონტროლების მოთხოვნით ყოველგვარი ყოყმანის გარეშე იქნება უარყოფილი.

მაგრამ, თუ მას კანონით ევალება გარკვეული მოქმედების შესრულება, რომელიც ეხება პირთა აბსოლუტურ უფლებებს და რომლის შესრულების დროსაც ის არ ემორჩილება პრეზიდენტის კონკრეტულ მითითებას და რომლის შესრულებაც პრეზიდენტს არ შეუძლია კანონიერად აკრძალოს და, შესაბამისად, ვერასოდეს ჩაითვლება აკრძალულად – მაგალითად, რწმუნებათა სიგელის ან მიწის პატენტის რეგისტრაცია, რომელმაც გაიარა ყველა კანონიერი ფორმალური პროცედურა, ან ამ რეგისტრაციის ჩანაწერის ასლის გაცემა – ასეთ შემთხვევებში გაუგებარია, რა საფუძვლით თავისუფლებებიან ქვეყნის სასამართლოები გადაწყვეტილების გამოტანის ვალდებულებისგან, რომ მართლმსაჯულება განხორციელდეს დაზარალებული პირის სასარგებლოდ, როგორც იმ შემთხვევაში, თუ იმავე მომსახურებას შეასრულებდა პირი, რომელიც არ არის დეპარტამენტის ხელმძღვანელი.

მსგავსი დასკვნა ამ ქვეყანაში პირველად არ გამოტანილა.

კარგად გვახსოვს, რომ 1792 წელს მიიღეს აქტი, რომლის თანახმადაც სამხედრო მდივანს საპენსიო სიაში უნდა შეეყვანა ის ინვალიდი ოფიცრები და ჯარისკაცები, რომელთა შესახებაც მისთვის საოლქო სასამართლოებს უნდა წარედგინათ ანგარიში, და ეს მოქმედება, რამდენადაც აღნიშნული მოვალეობა სასამართლოებს დაეკისრა, არაკონსტიტუციურად იქნა მიჩნეული; მაგრამ ზოგიერთი მოსამარ-

თლე ფიქრობდა, რომ მათ შეეძლოთ აღესრულათ კანონი კომისრების რანგში, და ამ რანგში განაგრძობდა მოქმედებას და ანგარიშების წარდგენას.

ეს კანონი, რომელიც საოლქო სასამართლოებმა არაკონსტიტუციურად მიიჩნიეს, გაუქმდა და შეიქმნა განსხვავებული სისტემა; მაგრამ ჰქონდათ თუ არა იმ პირებს, რომლებზეც მოსამართლეებმა, როგორც კომისრებმა, წარადგინეს ანგარიშები, ამ ანგარიშების შედეგად უფლება, შეყვანილი ყოფილიყვნენ საპენსიო სიაში, არის იურიდიული ხასიათის საკითხი, რომელსაც, როგორც წესი, წყვეტს სასამართლო, მიუხედავად იმისა, რომ ამ პირების სიაში შეყვანის აქტი უნდა განეხორციელებინა დეპარტამენტის ხელმძღვანელს.

ამ საკითხის სათანადოდ მოგვარების მიზნით კონგრესმა 1793 წლის თებერვალში მიიღო აქტი, რომლითაც, გენერალურ პროკურორთან ერთად, სამხედრო მდივანს დაევალა ისეთი ზომების მიღება, რომლებიც აუცილებელი იქნებოდა ზემოაღნიშნული აქტით გათვალისწინებული ნებისმიერი ასეთი უფლების ნამდვილობის შესახებ შეერთებული შტატების უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილების მოსაპოვებლად.

აღნიშნული აქტის მიღების შემდეგ სასამართლოში შევიდა შუამდგომლობა სამხედრო მდივანის მიმართ მანდამუსის გაცემის თაობაზე, რომელიც მას უბრძანებდა საპენსიო სიაში იმ პირის შეყვანას, რომელიც, როგორც ის ამტკიცებდა, მოხსენიებული იყო მოსამართლეთა ანგარიშში.

აქედან გამომდინარე, არსებობს საკმარისი საფუძველი ვარაუდისთვის, რომ მომჩივნის კანონიერი უფლების შემოწმების ეს მეთოდი დეპარტამენტის ხელმძღვანელმა და შეერთებული შტატების უმაღლესმა სასამართლო თანამდებობის პირმა ამ მიზნებისთვის ყველაზე შესაფერისად მიიჩნიეს.

როდესაც საქმე გადაეცა სასამართლოს, გამოტანილი გადაწყვეტილება ეხებოდა არა იმას, რომ დეპარტამენტის ხელმძღვანელის მიმართ არ უნდა გაცემულიყო მანდამუსი, რომელიც მას დაავალდებულებდა კანონით დაკისრებული მოქმედების შესრულებას, რომლის მიმართაც პირს ჰქონდა კანონიერი ინტერესი, არამედ ის, რომ ამ საქმეში მანდამუსი არ უნდა გამოცემულიყო. ეს იყო გადაწყვეტილება, რომლის გამოტანაც აუცილებელი იყო იმ შემთხვევაში, თუ კომისრების ანგარიშით მომჩივანს არ გადაეცემოდა კანონიერი უფლება.

აღნიშნულ საქმეზე მიღებული გადაწყვეტილებით არსებითად გადაწყდა მსგავსი შინაარსის ყველა მოთხოვნა. თავიანთი თავის საპენსიო სიაში შეყვანის მიზნით, კომისრების ანგარიშში მითითებულმა პირებმა საჭიროდ ჩათვალეს იმ კანონით დადგენილი წესის გამოყენება, რომელიც მიღებული იქნა წინა კანონის არაკონსტიტუციურად ცნობის შემდეგ.

ამრიგად, ახლა წარმოდგენილი დოქტრინა ახალი სულაც არ არის.

უნდა ითქვას, რომ მანდამუსი, რომლის გაცემაც მოთხოვნილია შუამდგომლობით, არ ეხება კანონით ცალსახად დაკისრებული მოქმედების შესრულებას.

ის ეხება რწმუნებათა სიგელის გადაცემას, რის შესახებაც კონგრესის აქტებში არაფერია ნათქვამი. ეს განსხვავება საქმეზე გავლენას არ ახდენს. როგორც უკვე აღინიშნა, მომჩივანს ამ რწმუნებათა სიგელთან მიმართებით აქვს კანონიერი უფლება, რომელსაც მას აღმასრულებელი ხელისუფლება ვერ ჩამოართმევს. ის დაინიშნა თანამდებობაზე, რომლიდანაც განთავისუფლება აღმასრულებელი ხელისუფლების ნებით არ ხდება; ხოლო, როგორც ამგვარად დანიშნულ პირს, მას აქვს უფლება რწმუნებათა სიგელზე, რომელიც მდივანმა მიიღო პრეზიდენტისგან მის მიერ გამოსაყენებლად. კონგრესის აქტი სინამდვილეში არ ავალდებულებს სახელმწიფო მდივანს, რომ გაუგზავნოს მას რწმუნებათა სიგელი, მაგრამ რწმუნებათა სიგელი სახელმწიფო მდივანს გადაეცემა იმ პირისთვის, რომელსაც აქვს მასზე უფლება და სახელმწიფო მდივანის უარი მის გადაცემაზე ვერ იქნება უფრო კანონიერი, ვიდრე ნებისმიერი სხვა პირისა.

თავიდან გაჩნდა ეჭვი, ხომ არ იქნებოდა რწმუნებათა სიგელის შემთხვევაში, რომლის გადაცემაზეც ბ-ნ მარბერის ეთქვა უარი, სხვისი ნივთის მართლსაწინააღმდეგო მისაკუთრებასთან დაკავშირებული სარჩელი სამართლებრივი დაცვის შესაფერისი საშუალება. ასეთ შემთხვევაში კი მანდამუსი არ გაიცემა. მაგრამ ეს ეჭვი შეიცვალა მოსაზრებით, რომ გადაწყვეტილება სხვისი ნივთის მართლსაწინააღმდეგო მისაკუთრების საქმეზე ეხება უშუალოდ ნივთს ან მის ღირებულებას. შეუძლებელია იმ სახელმწიფო თანამდებობის ღირებულების დადგენა, რომელიც არ ექვემდებარება გაყიდვას, მოსარჩელეს კი უფლება აქვს მხოლოდ თანამდებობაზე. ის მიიღებს თანამდებობას რწმუნებათა სიგელის ან ჩანაწერიდან მისი ასლის მიღებით.

ამგვარად, ეს არის მანდამუსის გაცემასთან დაკავშირებული ნათელი საქმე: უნდა მოხდეს ან რწმუნებათა სიგელის, ან ჩანაწერიდან მისი ასლის გადაცემა. საჭიროა მხოლოდ იმის გამორკვევა, შეუძლია თუ არა მანდამუსის გამოცემა ამ სასამართლოს.

შეერთებული შტატების სასამართლოების შექმნის შესახებ აქტი უზენაეს სასამართლოს ანიჭებს უფლებამოსილებას, „გამოსცეს მანდამუსები სამართლის პრინციპებითა და პრაქტიკით გათვალისწინებულ შემთხვევებში, შეერთებული შტატების ნებართვით დანიშნული ნებისმიერი სასამართლოს ან თანამდებობის პირის მიმართ.“

სახელმწიფო მდივანი, როგორც პირი, რომელსაც უკავია თანამდებობა შეერთებული შტატების ნებართვით, ზუსტად შეესაბამება ამ აღწერას, ხოლო, თუ ეს სასამართლო არაა უფლებამოსილი, გასცეს მანდამუსი ასეთი თანამდებობის პირის მიმართ, ეს იმიტომაც, რომ კანონი არაკონსტიტუციურია და, შესაბამისად, ის აბ-

სოლუტურად უუნაროა, მიანიჭოს უფლებამოსილება და დააკისროს მოვალეობები, რომელთა მინიჭებასა და დაკისრებას ითვალისწინებს მისი ფორმულირება.

კონსტიტუცია შეერთებული შტატების მთელ სასამართლო უფლებამოსილებას ანიჭებს ერთ უზენაეს სასამართლოს და ისეთ ქვემდგომ სასამართლოებს, რომლებსაც კონგრესი დროდადრო განსაზღვრავს და ჩამოაყალიბებს. აღნიშნული უფლებამოსილება პირდაპირ ვრცელდება ყველა იმ შემთხვევაზე, რომელიც გამომდინარეობს შეერთებული შტატების კანონმდებლობიდან, და, შესაბამისად, გარკვეული ფორმით შეიძლება განხორციელდეს წინამდებარე საქმესთან მიმართებით, ვინაიდან მოთხოვნილ უფლებას ანიჭებს შეერთებული შტატების კანონი.

ამ უფლებამოსილების განაწილებისას გაცხადებულია, რომ „უზენაეს სასამართლოს აქვს პირველი ინსტანციის სასამართლოს იურისდიქცია ყველა საქმესთან მიმართებით, რომლებიც ეხება ელჩებს, სხვა სახელმწიფო მოსამსახურეებსა და კონსულებს, აგრეთვე იმ საქმეებს, რომლებშიც სახელმწიფო წარმოადგენს მხარეს. ყველა სხვა საქმესთან მიმართებით უზენაეს სასამართლოს აქვს სააპელაციო იურისდიქცია“.

სასამართლო სხდომაზე ამტკიცებდნენ, რომ უზენაესი სასამართლოსა და ქვემდგომი სასამართლოებისთვის იურისდიქციის თავდაპირველი მინიჭება ზოგადი ხასიათისაა და რომ ის მუხლი, რომლითაც უზენაეს სასამართლოს ენიჭება პირველი ინსტანციის სასამართლოს იურისდიქცია, არ შეიცავს უარყოფით ან შემზღვეველ ფორმულირებას; საკანონმდებლო ორგანო იტოვებს უფლებას, ამ სასამართლოს მიანიჭოს პირველი ინსტანციის სასამართლოს იურისდიქცია სხვა შემთხვევებში, გარდა იმ მუხლში განსაზღვრულისა, რომელიც იქნა ციტირებული, იმ პირობით, რომ ეს საქმეები განეკუთვნება შეერთებული შტატების სასამართლო ხელისუფლებას.

თუ მიზანი იქნებოდა ის, რომ საკანონმდებლო ორგანოსთვის დაეტოვებინათ უზენაეს სასამართლოსა და ქვემდგომ სასამართლოებს შორის სასამართლო უფლებამოსილების მისი სურვილისამებრ განაწილების თავისუფლება, რა თქმა უნდა, აზრს მოკლებული იქნებოდა იმაზე შორს წასვლა, ვიდრე სასამართლო უფლებამოსილებების განსაზღვრა და იმ სასამართლოების დადგენა, რომლებსთვისაც უნდა მიენიჭათ ისინი. მუხლის მომდევნო ნაწილი უბრალოდ ზედმეტია, სრულიად მოკლებულია აზრს, თუ ასეთი უნდა იყოს მისი ინტერპრეტაცია. თუ კონგრესს რჩება უფლება, ამ სასამართლოს მიანიჭოს სააპელაციო იურისდიქცია იმ შემთხვევებში, როდესაც, კონსტიტუციის თანახმად, მისი იურისდიქცია არის პირველი ინსტანციის სასამართლოს იურისდიქცია, ხოლო პირველი ინსტანციის სასამართლოს იურისდიქცია – იმ შემთხვევებში, როდესაც, კონსტიტუციის თანახმად, ის სააპელაციოა, მაშინ იურისდიქციის განაწილება, როგორც ეს მოცემულია კონსტიტუციაში, წარმოადგენს ფორმას შინაარსის გარეშე.

მტკიცებითი სიტყვები ხშირად, თავისი მოქმედებით, დადებითთან ერთად უარყოფითიცაა ობიექტებთან მიმართებით და ამ შემთხვევაში მათ უნდა მივანიჭოთ უარყოფითი ან შემზღვეველი მნიშვნელობა, წინააღმდეგ შემთხვევაში მათ საერთოდ არ ექნება ძალა.

იმას ვერ ვივარაუდებთ, რომ, ჩანაფიქრის თანახმად, კონსტიტუციის რომელიმე მუხლს ძალა არ უნდა ჰქონოდა. შესაბამისად, ასეთი ინტერპრეტაცია დაუშვებელია, თუ ამას არ მოითხოვს კონსტიტუციის ფორმულირება.

თუ იმ კონვენციის ინტერესის საგნიდან გამომდინარე, რომელიც ეხება ჩვენი ქვეყნის მშვიდობიან ურთიერთობას უცხო სახელმწიფოებთან, წარმოიშობოდა დებულების მიღების საჭიროება იმის შესახებ, რომ უზენაეს სასამართლოს უნდა მიენიჭოს პირველი ინსტანციის სასამართლოს იურისდიქცია იმ საქმეებში, რომლებიც მათ შეეხებოდა, ეს მუხლი შემოიფარგლებოდა მხოლოდ ასეთი შემთხვევების განსაზღვრით, თუ მისი მიზანი არ იქნებოდა კონგრესის უფლებამოსილებების შემდგომი შეზღუდვა. ის, რომ უზენაეს სასამართლოს ყველა სხვა შემთხვევაში უნდა ჰქონდეს სააპელაციო იურისდიქცია, იმ გამონაკლისების გარდა, რომლებიც შეიძლება კონგრესმა დაადგინოს, არ წარმოადგენს შეზღუდვას, თუ დებულების ფორმულირება არ გამორიცხავდა პირველი ინსტანციის სასამართლოს იურისდიქციას.

როდესაც დოკუმენტი, რომელიც საფუძვლიანად აყალიბებს სასამართლო სისტემას, ყოფს მას ერთ უზენაეს სასამართლოდ და იმდენ ქვემდგომ სასამართლოდ, რამდენიც საკანონმდებლო ორგანოს შეუძლია განსაზღვროს და ჩამოაყალიბოს, შემდეგ ჩამოთვლის მის უფლებამოსილებებს და ანაწილებს მათ, რათა განსაზღვროს უზენაესი სასამართლოს იურისდიქცია იმ შემთხვევების მითითებით, როდესაც ის განახორციელებს პირველი ინსტანციის სასამართლოს იურისდიქციას, და იმის დადგენით, რომ სხვა შემთხვევებში ის განახორციელებს სააპელაციო იურისდიქციას, ასეთი ფორმულირების არსი, როგორც ჩანს, იმაში მდგომარეობს, რომ საქმეთა ერთ კატეგორიასთან მიმართებით მისი იურისდიქცია არის პირველი ინსტანციის სასამართლოს იურისდიქცია და არა სააპელაციო, დანარჩენ საქმეებთან მიმართებით კი – სააპელაციო და არა პირველი ინსტანციის სასამართლოს იურისდიქცია. თუ ამ მუხლის სხვაგვარი ინტერპრეტაცია მას ძალის არმქონედ გახდიდა, ეს იქნებოდა ამ ინტერპრეტაციის უარყოფისა და მუხლის აშკარა მნიშვნელობის შენარჩუნების კიდევ ერთი მიზეზი.

ამრიგად, იმისთვის, რომ ამ სასამართლომ შეეძლოს მანდამუსის გამოცემა, უნდა დამტკიცდეს, რომ ეს არის სააპელაციო იურისდიქციის განხორციელება, ან აუცილებელია იმისთვის, რომ მან შეძლოს სააპელაციო იურისდიქციის განხორციელება.

როგორც სასამართლოს სხდომაზე აღინიშნა, სააპელაციო იურისდიქცია შეიძლება განხორციელდეს სხვადასხვა ფორმით და, თუ საკანონმდებლო ორგანოს სურ-

ვილი იქნება, რომ ამ მიზნისთვის მანდამუსი უნდა იქნეს გამოყენებული, მისი ნება უნდა აღსრულდეს. ეს მართლაც ასეა, მაგრამ ეს უნდა იყოს სააპელაციო და არა პირველი ინსტანციის სასამართლოს იურისდიქცია.

სააპელაციო იურისდიქციის არსებითი კრიტერიუმი არის ის, რომ სასამართლომ უნდა გადასინჯოს და გამოასწოროს სამართალწარმოება უკვე დაწყებულ საქმეზე და არ შექმნას ეს საქმე. მიუხედავად იმისა, რომ ასეთ შემთხვევაში მანდამუსი შეიძლება გამოიცეს სასამართლოს მიმართ, მოხელის მიმართ დოკუმენტის გადაცემის შესახებ ასეთი ბრძანების გამოცემა, ფაქტობრივად, იგივეა, რაც ამ დოკუმენტთან დაკავშირებით თავდაპირველი სარჩელის მხარდაჭერა და, შესაბამისად, განეკუთვნება არა სააპელაციო, არამედ პირველი ინსტანციის სასამართლოს იურისდიქციას. ისეთ საქმეში, როგორცაა მოცემული საქმე, არც ის არის საჭირო, რომ სასამართლოს შეეძლოს სააპელაციო იურისდიქციის განხორციელება.

აქედან გამომდინარე, უზენაესი სასამართლოსთვის შეერთებული შტატების სასამართლოების შექმნის შესახებ აქტით მინიჭებული უფლებამოსილება, გამოსცეს მანდამუსები საჯარო მოხელეების მიმართ, როგორც ირკვევა, კონსტიტუციით არ არის გათვალისწინებული და საჭირო ხდება იმის დადგენა, შესაძლებელია თუ არა ამგვარად მინიჭებული იურისდიქციის განხორციელება.

* * *

შეიძლება თუ არა აქტი, რომელიც ეწინააღმდეგება კონსტიტუციას, გახდეს ქვეყნის კანონი – ეს ის საკითხია, რომელიც შეერთებული შტატებისთვის დიდ ინტერესს წარმოადგენს, თუმცა, საბედნიეროდ, ის არ არის მათი ინტერესის პროპორციული სირთულის. როგორც ჩანს, მის გადასაჭრელად საჭიროა გარკვეული პრინციპების აღიარება, რომლებიც დიდი ხანია და მტკიცედ არის დამკვიდრებული.

ის ფაქტი, რომ ხალხს აქვს თავდაპირველი უფლება, თავისი მომავალი მთავრობისთვის შექმნას ისეთი პრინციპები, რომლებიც, მისი შეხედულებით, საუკეთესოდ შეუწყობს ხელს საკუთარ ბედნიერებას, წარმოადგენს იმ საფუძველს, რომელზეც აგებულია მთელი ამერიკული სისტემა. ამ თავდაპირველი უფლების განხორციელება მოითხოვს ძალიან დიდ ძალისხმევას; ის არ შეიძლება და არც უნდა განმეორდეს ხშირად. შესაბამისად, ამგვარად ჩამოყალიბებული პრინციპები ითვლება ფუნდამენტურად. ხოლო, ვინაიდან ხელისუფლება, რომლიდანაც ისინი მომდინარეობს, არის უმაღლესი და მას იშვიათად შეუძლია მოქმედება, ისინი შექმნილია იმ ჩანაფიქრით, რომ უნდა იყოს მუდმივი.

ეს თავდაპირველი და უზენაესი ნება აყალიბებს მთავრობას და სხვადასხვა დეპარტამენტს აკუთვნებს შესაბამის უფლებამოსილებებს. ის შეიძლება ამით შემოიფარგლოს ან დააწესოს გარკვეული საზღვრები, რომლებსაც ეს დეპარტამენტები არ უნდა გაცდნენ.

შეერთებული შტატების მთავრობა შეესაბამება მეორე აღწერას. საკანონმდებლო ორგანოს უფლებამოსილებები განსაზღვრულია და საზღვრებშია მოქცეული. იმისთვის, რომ ეს საზღვრები არ იქნეს არასწორად გაგებული ან დავიწყებული, იწერება კონსტიტუცია. რა მიზნით იზღუდება უფლებამოსილებები და რა მიზნით არის ეს შეზღუდვა წერილობითი ფორმით განმტკიცებული, თუ ამ საზღვრების დარღვევა ნებისმიერ დროს შეუძლიათ მათ, ვისთვისაც იყო ჩაფიქრებული? განსხვავება შეზღუდული და შეუზღუდავი უფლებამოსილებების მქონე მთავრობებს შორის ბათილდება, თუ ეს შეზღუდვები არ ზღუდავს მათ, ვისთვისაც არის დაწესებული, და თუ აკრძალული ქმედებები და ნებადართული ქმედებები ერთნაირ პასუხისმგებლობას ითვალისწინებს. ეს მეტისმეტად ცხადი მტკიცებაა იმისთვის, რომ ვინმემ სადავოდ გახადოს ის ფაქტი, რომ კონსტიტუცია აკონტროლებს ნებისმიერ საკანონმდებლო აქტს, რომელიც მას ეწინააღმდეგება, ან რომ საკანონმდებლო ორგანოს შეუძლია კონსტიტუციის ჩვეულებრივი აქტით შეცვლა.

ამ ალტერნატივებს შორის ოქროს შუალედი არ არსებობს. კონსტიტუცია არის ან უმაღლესი, უმთავრესი კანონი, რომელიც არ ექვემდებარება ცვლილებას ჩვეულებრივი საშუალებებით, ან ის იმავე დონეზეა, რაც ჩვეულებრივი საკანონმდებლო აქტები, და, სხვა აქტების მსგავსად, ექვემდებარება ცვლილებას, როცა საკანონმდებლო ორგანო მოისურვებს მის შეცვლას.

თუ ამ ალტერნატივის პირველი ნაწილი ჭეშმარიტებაა, მაშინ საკანონმდებლო აქტი, რომელიც კონსტიტუციას ეწინააღმდეგება, კანონი არ არის, ხოლო, თუ მეორე ნაწილია ჭეშმარიტება, მაშინ დაწერილი კონსტიტუციები ხალხის მხრიდან იმ ძალაუფლების შეზღუდვის აბსურდულ მცდელობას წარმოადგენს, რომელიც თავისი ბუნებით შეუზღუდველია.

რა თქმა უნდა, ყველა, ვისაც დაწერილი კონსტიტუცია შეუქმნია, მას ხალხის ძირითად და უმთავრეს კანონად მიიჩნევს და, შესაბამისად, ყოველი ასეთი მთავრობის თეორია იმაში უნდა მდგომარეობდეს, რომ საკანონმდებლო ორგანოს ნებისმიერი აქტი, რომელიც ეწინააღმდეგება კონსტიტუციას, მოკლებულია იურიდიულ ძალას.

ეს თეორია არსებითად უკავშირდება დაწერილ კონსტიტუციას და, შესაბამისად, ამ სასამართლომ ის ჩვენი საზოგადოების ერთ-ერთ ფუნდამენტურ პრინციპად უნდა მიიჩნიოს. ამიტომ, ამ საკითხის შემდგომი განხილვისას ეს მხედველობიდან არ უნდა გამოგვრჩეს.

თუ საკანონმდებლო ორგანოს ნებისმიერი აქტი, რომელიც ეწინააღმდეგება კონსტიტუციას, მოკლებულია იურიდიულ ძალას, მისი ბათილობის მიუხედავად, სავალდებულოა თუ არა სასამართლოებისთვის მისი დაცვა და ავალდებულებს თუ არა ის სასამართლოებს მის აღსრულებას? ან, სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, მიუხედავად იმისა, რომ ის კანონი არ არის, წარმოადგენს თუ

არა ის ნორმას, რომელსაც ისეთივე ძალა აქვს, როგორც კანონს? ეს პრაქტიკაში იქნებოდა იმის განადგურება, რაც თეორიაში იქნა დადგენილი, და, ერთი შეხედვით, შეიძლება მეტისმეტად აბსურდულად მოგვეჩვენოს იმისთვის, რომ დაბეჯითებით ვამტკიცოთ. თუმცა, ეს საკითხი იმსახურებს მეტი გულისყურით განხილვას.

იმის თქმა, თუ რა არის კანონი, უდავოდ წარმოადგენს სასამართლო ხელისუფლების კომპეტენციას და მოვალეობას. მათ, ვინც ამ ნორმას იყენებს კონკრეტულ შემთხვევებთან მიმართებით, საჭიროების შემთხვევაში უნდა განმარტონ ის და მოახდინონ მისი ინტერპრეტაცია. თუ ორი კანონი ერთმანეთს ეწინააღმდეგება, სასამართლოებმა უნდა მიიღონ გადაწყვეტილება თითოეული მათგანის მოქმედების შესახებ.

ამრიგად, თუ კანონი ეწინააღმდეგება კონსტიტუციას, თუ კანონიც და კონსტიტუციაც გამოიყენება ერთ კონკრეტულ საქმესთან მიმართებით, ასე რომ სასამართლომ ან უნდა მიიღოს გადაწყვეტილება ამ საქმეზე კანონის შესაბამისად და კონსტიტუციის უგულვებლყოფით, ან კონსტიტუციის შესაბამისად და კანონის უგულვებლყოფით, სასამართლომ უნდა დაადგინოს, ამ წინააღმდეგობრივი ნორმებიდან რომელი არეგულირებს აღნიშნულ საქმეს. სწორედ ამაში მდგომარეობს სასამართლოს მოვალეობის არსი.

თუ ასეთ შემთხვევაში სასამართლომ უნდა გაითვალისწინოს კონსტიტუცია, კონსტიტუცია კი საკანონმდებლო ორგანოს ნებისმიერ ჩვეულებრივ აქტზე ძალა დგას, კონსტიტუცია, და არა ეს ჩვეულებრივი აქტი, უნდა არეგულირებდეს იმ საქმეს, რომლის მიმართაც ორივე მათგანი გამოიყენება. ამგვარად, მათ, ვინც უარყოფს პრინციპს, რომ სასამართლო კონსტიტუციას უმთავრეს კანონად უნდა მიიჩნევდეს, ისღა დარჩენიათ, ამტკიცონ, რომ სასამართლოები უნდა ხუჭავდნენ თვალს კონსტიტუციაზე და მხოლოდ კანონს ხედავდნენ.

ეს დოქტრინა ერთიანად შეარყევდა ყველა დაწერილი კონსტიტუციის საფუძველთა საფუძველს. ის აღიარებდა, რომ აქტი, რომელიც, ჩვენი მთავრობის პრინციპებისა და თეორიის მიხედვით, სრულიად მოკლებულია იურიდიულ ძალას, პრაქტიკაში სავსებით სავალდებულო ხასიათისაა. ის აღიარებდა, რომ, თუ საკანონმდებლო ორგანო გააკეთებს იმას, რაც ცალსახად აკრძალულია, ასეთი აქტი, პირდაპირი აკრძალვის მიუხედავად, ფაქტობრივად, ძალის მქონეა. ის საკანონმდებლო ორგანოს მისცემდა პრაქტიკულ და რეალურ აბსოლუტურ ძალაუფლებას და იმავდროულად განაცხადებდა, რომ მის უფლებამოსილებებს ვიწრო ჩარჩოებში აქცევს. ის აწესებს შეზღუდვებს და იქვე აცხადებს, რომ ეს შეზღუდვები, სურვილის შემთხვევაში, შეიძლება დაირღვეს.

ის ფაქტი, რომ ამით ის არარაობად აქცევს იმას, რაც ჩვენ მიგვაჩნია პოლიტიკური ინსტიტუტების უდიდეს სრულყოფად, ანუ დაწერილ კონსტიტუციას, ამ-

ერიკაში, სადაც წერილობით კონსტიტუციებს ასეთი დიდი მოწიწებით ეკიდებიან, თავისთავად საკმარისი იქნებოდა ამ ინტერპრეტაციის უარსაყოფად. მაგრამ შეერთებული შტატების კონსტიტუციის თავისებური ფორმულირებები დამატებით არგუმენტებს იძლევა მისი უარყოფის სასარგებლოდ.

შეერთებული შტატების სასამართლო უფლებამოსილება ვრცელდება ყველა იმ საქმეზე, რომელიც წარმოიშობა კონსტიტუციასთან მიმართებით.

შესაძლებელია თუ არა მათი მიზანი, ვინც ამ უფლებამოსილებას ანიჭებს, ყოფილიყო იმის გადმოცემა, რომ ამ უფლებამოსილების გამოყენებისას კონსტიტუციაში ჩახედვა საჭირო არ არის? და რომ კონსტიტუციასთან მიმართებით წარმოშობილი საქმე უნდა გადაწყდეს იმ დოკუმენტის შეუსწავლელად, რომელთან მიმართებითაც ის წარმოიშვა?

ამის მხარდაჭერა მეტისმეტად უცნაური იქნებოდა.

მამინ, ზოგიერთ შემთხვევაში, კონსტიტუციას მოსამართლეები მიმართავენ. და თუ მათ საერთოდ შეეძლება კონსტიტუციის გადაშლა, მისი რომელი ნაწილის წაკითხვა ან დაცვა აკრძალვებთ მათ?

კონსტიტუციაში ბევრი სხვა ნაწილია, რომლებიც ემსახურება ამ საკითხის ილუსტრირებას.

მასში წერია, რომ „აკრძალვია ნებისმიერი სახელმწიფოდან შემოტანილ საქონელზე გადასახადის ან ბაჟის დაწესება“. ვთქვათ, ბამბის, თამბაქოს ან ფქვილის ექსპორტზე დაწესებულია ბაჟი და მის დასაბრუნებლად აღძრულია სარჩელი. ამ შემთხვევაში უნდა იქნეს თუ არა გამოტანილი გადაწყვეტილება? უნდა დახუჭონ თუ არა თვალი კონსტიტუციაზე მოსამართლეებმა და მხოლოდ კანონი დაინახონ?

კონსტიტუცია ადგენს, რომ „აკრძალულია განსაკუთრებით მძიმე დანაშაულის ჩამდენ პირთათვის სამოქალაქო და ქონებრივი უფლებების ჩამორთმევის შესახებ კანონის ან უკუქმედებითი ძალის მექონე კანონის მიღება“.

თუ ასეთ კანონს მაინც მიიღებენ და პირის წინააღმდეგ მის საფუძველზე აღძრავენ საქმეს, უნდა მიუსაჯოს თუ არა სასამართლომ სიკვდილი იმ პირებს, რომელთა დაცვასაც ცდილობს კონსტიტუცია?

კონსტიტუციაში ნათქვამია, რომ „არავინ შეიძლება იქნეს დადანიშნული სახელმწიფო ღალატში, თუ არ არსებობს ორი მოწმის ჩვენება, რომელიც ადასტურებს აშკარა ქმედებას, ან თუ პირს დანიშნული არ უღიარებია ღია სასამართლო სხდომაზე“. აქ კონსტიტუციის ფორმულირება კონკრეტულად სასამართლოებისადმი არის მიმართული. ის უშუალოდ მათთვის განსაზღვრავს მტკიცებულებათა მოპოვების წესს, რომლიდანაც გადახვევა არ შეიძლება. თუ საკანონმდებლო ორგანო ამ წესს შეცვლის და დაადგენს, რომ ერთი მოწმის ჩვენება ან დანიშნულის

ადიარება სასამართლოს გარეთ საკმარისია მსჯავრის დასაბრუნებლად, უნდა დაუთმოს თუ არა კონსტიტუციურმა პრინციპმა საკანონმდებლო აქტს?

ამ და მრავალი სხვა მოყვანილი მაგალითიდან ჩანს, რომ კონსტიტუციის შემქმნელები აპირებდნენ ამ დოკუმენტის როგორც სასამართლოების, ისე საკანონმდებლო ორგანოს მართვის წესად გამოყენებას.

წინააღმდეგ შემთხვევაში, რატომ მოითხოვს ის მოსამართლეებისგან მისი დაცვის შესახებ ფიცის დადებას? ეს ფიცი, რა თქმა უნდა, განსაკუთრებით ეხება მათ ქცევას ოფიციალურ რანგში. როგორი უზნეობაა მათთვის ამის დაწესება, თუ ჩაფიქრებული ჰქონდათ მათი ინსტრუმენტებად გამოყენება, თანაც წინასწარგანზრახულ ინსტრუმენტებად, იმის დასარღვევად, რისი დაცვის ფიცსაც დებენ!

გარდა ამისა, საკანონმდებლო ორგანოს მიერ თანამდებობის დასაკავებლად დაწესებული ფიცი სრულად წარმოაჩენს საკანონმდებლო ორგანოს მოსაზრებას ამ საკითხთან დაკავშირებით. ეს გამოხატულია ამ სიტყვებში: „საზეიმოდ ვფიცავ, რომ განვახორციელებ მართლმსაჯულებას ხალხისთვის ყოველგვარი განსხვავების გარეშე და თანაბრად უზრუნველვყოფ სამართლიანობას როგორც ღარიბებისთვის, ისე მდიდრებისთვის; და რომ კეთილსინდისიერად და მიუკერძოებლად შევასრულებ ჩემზე დაკისრებულ ყველა მოვალეობას საკუთარი შესაძლებლობებისა და გაგების ფარგლებში, შეერთებული შტატების კონსტიტუციისა და კანონების შესაბამისად.“

რატომ დებს მოსამართლე ფიცს, რომ შეასრულებს თავის მოვალეობებს შეერთებული შტატების კონსტიტუციის შესაბამისად, თუ ეს კონსტიტუცია არ აყალიბებს წესს მისი ხელისუფლებისთვის? თუ ის დახურულია მისთვის და თუ მოსამართლეს არ შეუძლია მისი შესწავლა?

თუ რეალური მდგომარეობა ასეთია, მაშინ ეს მასხრად აგდებაზე უარესია. ამ ფიცის დადების დაწესება, ისევე როგორც მისი დადება, თანაბრად იქცევა დანაშაულად.

უადგილო არ იქნება იმის აღნიშვნაც, რომ ქვეყნის უზენაესი კანონის გამოცხადებისას პირველ რიგში ნახსენებია კონსტიტუცია, ხოლო ამ კატეგორიას მიეკუთვნება არა ზოგადად შეერთებული შტატების კანონები, არამედ მხოლოდ ის კანონები, რომლებიც უნდა იქნეს მიღებული კონსტიტუციის განსახორციელებლად.

ამრიგად, შეერთებული შტატების კონსტიტუციის კონკრეტული ფორმულირება ადასტურებს და განამტკიცებს პრინციპს – რომელიც ძირითად პრინციპად მიიჩნევა ყველა დაწერილი კონსტიტუციისთვის – რომ კანონს, რომელიც ეწინააღმდეგება კონსტიტუციას, იურიდიული ძალა არ გააჩნია, ხოლო სასამართლოები და ასევე სხვა უწყებები ვალდებული არიან, დაიცვან კონსტიტუცია.

ეს გადაწყვეტილება უნდა შესრულდეს.

რედაქციისაგან

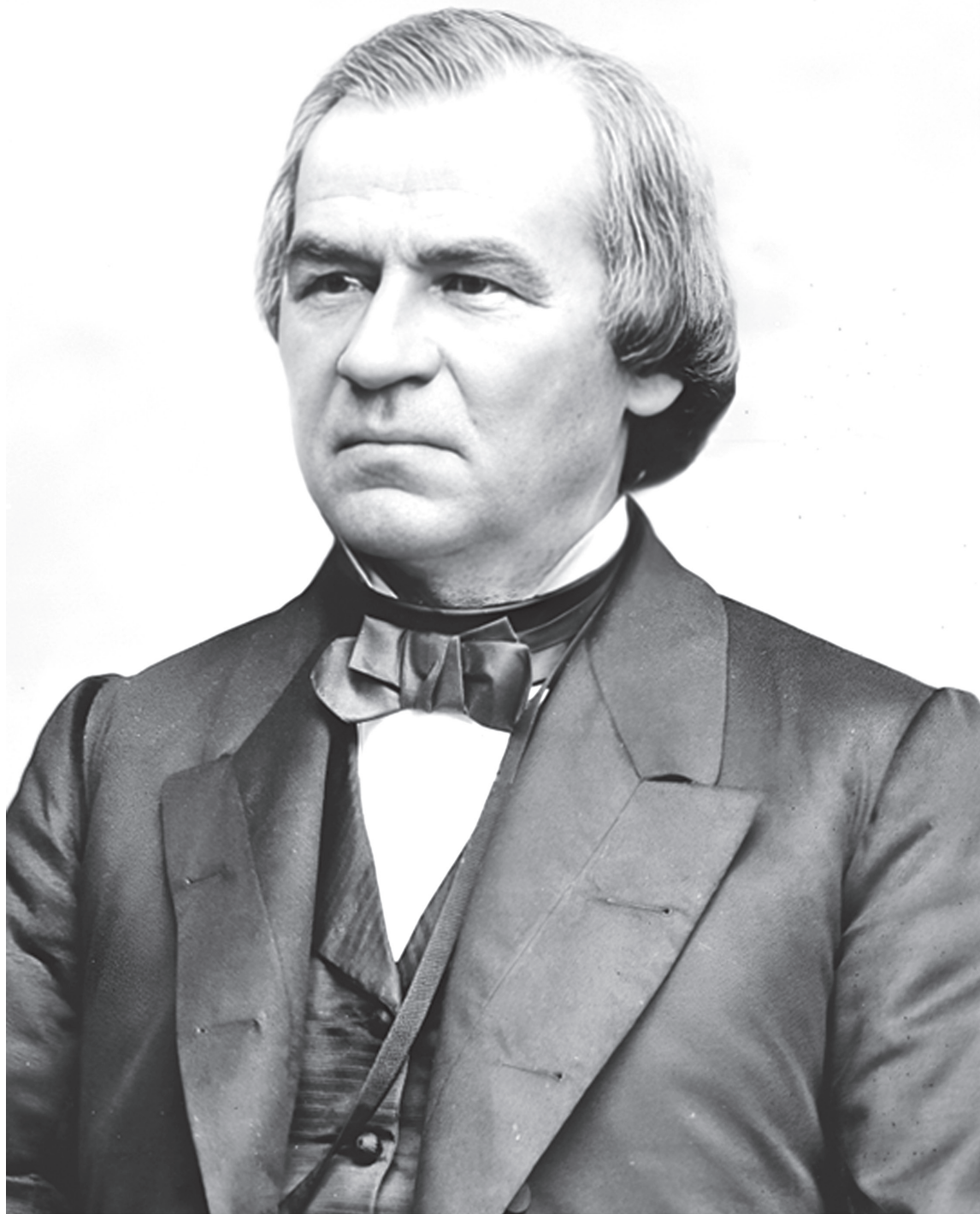
ამჟამო პოლიტიკური ისტორია რამდენიმე ათეულ შემთხვევას იცნობს და გვაცნობს იმპიჩმენტის წესით მაღალი რანგის მოხელეთა თანამდებობიდან გადაყენების ან ჩამოცილების მცდელობისა. ოთხი მათგანი ქვეყნის პრეზიდენტებს შეეხო. მათ შორისაა ენდრიუ ჯონსონი. მისი იმპიჩმენტის ამბავი საფუძვლიანად არის გაშუქებული ქართულ იურიდიულ ლიტერატურაში.*

მიუხედავად ამისა, ჟურნალის რედაქციამ საჭიროდ მიიჩნია 1868 წლის გაზეთ „დროებაში“ დასტამბული მოკლე ცნობის გამოქვეყნება, რათა საცნაური გამხდარიყო, თუ რაოდენ ცხოველ ინტერესს იჩენდა იმჟამინდელი ქართული პრესა, სახელდობრ, „დროება“ უცხოეთში დემოკრატიული სამართლებრივი ინსტიტუტების მშენებლობის მიმართ.

კავკასიის საერთაშორისო უნივერსიტეტის კონსტიტუციური დემოკრატიის სამეცნიერო-კვლევით ინსტიტუტს უახლოეს მომავალში დაგეგმილი აქვს XIX საუკუნის ქართულ ჟურნალ-გაზეთებში გამოქვეყნებული მსგავსი შინაარსის პუბლიცისტური წერილების ერთ წიგნად გამოცემა.

პუბლიკაციაში გაზეთის იმდროინდელი ენა და სტილი უცვლელად არის შენარჩუნებული.

* ვვა გოცირიძე, იმპიჩმენტი ამერიკის შეერთებულ შტატებში (კონსტიტუციური დილემები). 2013.

Andrew Johnson

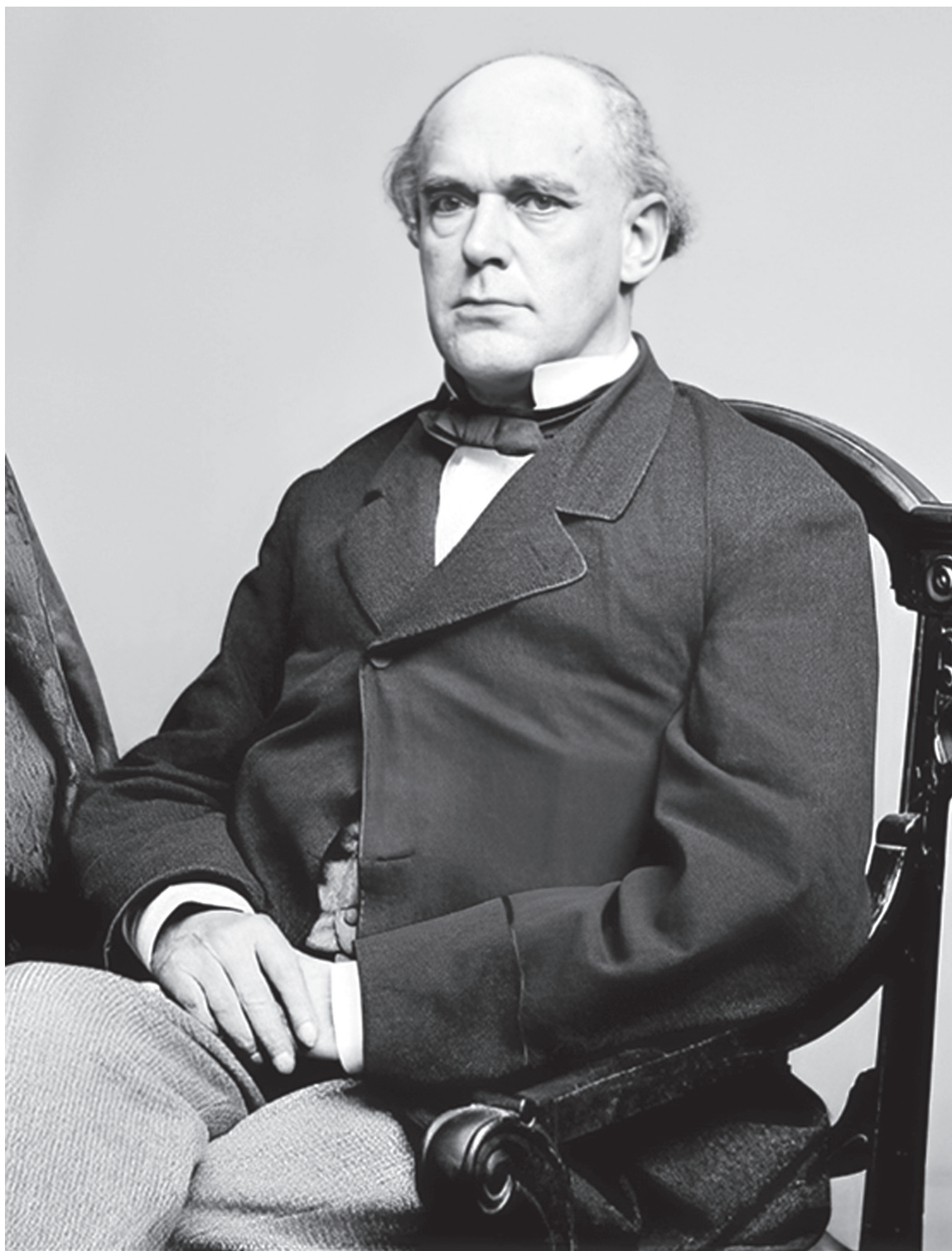
ანდრუ ჯონსონი

ამერიკის შეერთებული შტატების პრეზიდენტის ანდრუ ჯონსონის იმპიჩმენტის საქმე

„დროება“. 1868 წელი. 19 აპრილი (1 მაისი)

შეერთებული შტატები. სენატის შეკრებილება მარტის 1 (13)-ს. ნუ-იორკის გაზეთებში მარტის 13 და 14-დგან დაწვრილებით აღწერილია სენატის შეკრებილება, რომელმაც დაიწყო განსამართლება პრეზიდენტისა. როგორცა სჩანს, თითქოს არას დროს ისე ცნობისმოყვარება არ გამოუჩენია ამერიკის საზოგადოებას, როგორც ეხლა; ყველა ცდილობს სენატში შესასვლელი ბილეთი იშოვნოს. დილით ადრინათ დიდ ძალი ხალხი შეიყარა კაპიტოლიის (სენატის შესაკრებელი სასახლეს) წინა; უწყობა არ მომხდარა. სასახლეში შესვლა კი ცოტამ მოახერხა. დილის თერთმეტ საათზე წინა სკამები მშვენიერად მორთულ მანდილოსნებმა დაიჭირეს. სენატორების ადგილს უკან, ორასიოდ კრესლები ეწყო წარმომადგენელთ პალატის წევრებისათვის. პრეზიდენტის კრესლოს პირდაპირ ორი დიდი სტოლი იდგა; ერთ ამ სტოლს გარშემო უსხდნენ ბრალსადები კომიტეტის შვიდნი წევრნი: ბონგემი, ბოტველი, ვილსონი, ვილიამსი, ლოპანი, ბუტლერი და სტივენსი; მეორე სტოლს უსხდნენ პრეზიდენტის ადვოკატები (მოსარჩლენი, დამცველნი): ჰენრი სტენბერი, კურტისი, ბლეკი, ევარტი და ნელსონი. შუადღეს შემდეგ პირველ საათზე მღვდელმა წაიკითხა შესაფერი ლოცვა, რომ ზეცამ სენატორებს გონება განუნათლოს თავიანთ დიდის ვალდებულების აღსასრულებლათ, რამდენისამე ხნის შემდეგ შემოვიდა უმაღლესი მსაჯული ჩეზი და სენატის პრეზიდენტმა უადემ თავისი ადგილი იმას დაუთმო, ამას შემდეგ სენატი შეიქმნა *უმაღლეს სამსჯავროთ*. უფალმა ჩეზმა უბრძანა გეროლდსა ბრალდებული მოიწვიოს. თავისის ადგილიდგან ადგა გეროლდი და დიდებულათ წამოიძახა: „ანდრუ ჯონსონო, შეერთებულის შტატების პრეზიდენტო, წარმოსდეგი პასუხის მოსაცემლათ ბრალეულობაში, რომელსაც შენ გადებს წარმომადგენელთ პალატა“. შემდეგ ჩეზმა, უბრძანა ბრალდებულის ადვოკატები მოიწვიონ. ერთმა ადვოკატმა სტენბერიმ შემდეგი სიტყვა წარმოსთქვა. „უფალო უმაღლესო მსაჯულო, მე და ჩემნი მოამხანაგენი, კურტისი და ნელსონი აქ მოვედით დღეს დილით პრეზიდენტის ადვოკატებათ. მე რწმუნებული მაქვს ეს შემდეგი პრეზიდენტის მოხსენება წავიკითხო, თუ ნებას მიბოძებთ: „ანდრუ ჯონსონის, შეერთებულ შტატების პრეზიდენტის სამართალში მიცემის საქმის შესახებ. ანდრუ ჯონსონმა, შეერთებული შტატების პრეზიდენტმა, მივიღე რა მოწვევა, რომ წარმოვსდგე წინაშე ამ ღირს

ს. რეიში

სალომონ რეიში

პატივცემულის სამსჯავროისა, რომელიც ბრალმდებელ სამსჯავროთ შეკრებილა და პასუხი მოვსცე იმ ბრალეულობაში, რომელსაც მე მადებს ღირს პატივცემული წარმომადგენელთ პალატა შეერთებული შტატებისა, მე წარმოვსდგები პიროვნობით ჩემის ადვოკატებისა სტენბერის, კურტისის, ბლეკის, ევარტის და ნელსონის, რომელთაც მე ვექილობას ვარწმუნებ, რომ ღირს პატივცემულს სამსჯავროსა სთხოვონ საჭირო დრო, რომელიც მოუხდება ბრალსადებ პუნქტების პასუხის მომზადებასა. კარგათ განვიხილე რა წარმოდგენილი ბრალდებულება და ვარჩიე რა ჩემს ადვოკატებთან, დავინახე, რომ პასუხის მომზადებისათვის ორმოცი დღე დამჭირდება და უპატივცემულესათ ვითხოვ ეს ვადა მომეცეს.

„ანდრუ ჯონსონი“.

ამ წერილის შემდეგ, უ. სტენბერიმ სთქვა, რომ კიდევ რამდენიმე შენიშვნა უნდა მოვიტანოვო და წაიკითხა ბარათი, პრეზიდენტის ადვოკატებისაგან ხელმოწერილი, რომელნიც კანონიერის საბუთებით ეხმარებიან პრეზიდენტის თხოვნასა; ბრალდებულ კომიტეტის პრეზიდენტმა, ბონგემმა სთხოვა სენატსა, რომ ამ თხოვნაზე უარი სთქვას; უფ. ბუტლერმა სთქვა, რომ ამ ჩვენს დროებაში, რკინის გზებსა და ტელეგრაფების დროებაში არა საქმეს გაგრძელება არ უნდაო, მეტადრე ამისთანა საქმის გაბმა არ შეიძლება, როგორც რესპუბლიკის აღმასრულებელის უფლების თავის განსამართლება არისო. ამას შემდეგ მოხდა ცხარე ბაასი სტენბერის, კურტისის და ნელსონის შორის, ერთის მხრით, და ბინგემის და ბუტლერის შორის, მეორეს მხრით. ბოლოს სენატორები გავიდნენ სხვა ოთახში ვადის დანიშვნის სარჩევათ; როცა დაბრუნდნენ, გამოაცხადეს, რომ პრეზიდენტს მოსამზადებლათ ათი დღის ვადა ეძლევა. გაზეთები ამბობენ თითქოს გაკვირვებითა, რომ პრეზიდენტის განსამართლების საქმე აქამდის სულ დიდებულებით და დიდის ცერემონიებით მოხდაო.

აშუ კონსტიტუცია: კომპრომისის ხელოვნება ანუ მართლთა მართვალობა*

გაქვეთილი 11

რატომ სურდათ „დამფუძნებლებს“ „კონფედერაციის მუხლების“ შეცვლა (1781)

მთართმაბა გაქვეთილის მიზანი

1776 წელს მეორე კონტინენტურმა კონგრესმა ხმა მისცა ბრიტანეთის მმართველობისაგან კოლონიების დამოუკიდებლობის გამოცხადებას. 13 კოლონია ახლა უკვე დამოუკიდებელი სახელმწიფოები გახდნენ. მაგრამ ბრიტანეთის ძლევამოსილი არმიისა და ფლოტის წინააღმდეგ საომრად აუცილებელი იყო შტატებს შორის თანამშრომლობა, მაშასადამე, კონგრესის ერთ-ერთი უპირველესი ამოცანა იყო ეროვნული ხელისუფლების შექმნა.

ეროვნული ხელისუფლება აუცილებელი იყო აგრეთვე ყველანაირი მმართველობის საქმიანობის განსახორციელებლად, რაზეც წინა გაკვეთილებში იყო საუბარი შტატებს შორის, ასევე შტატებსა და საზღვარგარეთის ქვეყნებს შორის ვაჭრობის გასაკონტროლებლად, საზღვაო საკითხებზე წარმოშობილი კონფლიქტების მოსაგვარებლად და სხვ.

„დამფუძნებლების“ მიერ შექმნილმა პირველმა ხელისუფლებამ სათანადოდ ვერ იმოქმედა, მიუხედავად იმისა, რომ ისინი კარგად იცნობდნენ პოლიტიკურ ფილოსოფიას, ისტორიასა და მმართველობის საკითხებს. ამ ხელისუფლების ნაკლოვანებათა ცოდნა აუცილებელია იმის გასაგებად, რომ ვერც ხელისუფლება ვერ იმუშავებს კარგად, თუ ის სათანადოდ არ იქნება ორგანიზებული. ამისი ცოდნა იმის გააზრებაშიც დაგვეხმარება, თუ რატომ არის მოწყობილი ჩვენი ხელისუფლება ასე და არა სხვაგვარად.

როდესაც ამ გაკვეთილის გაცნობას და მასზე მსჯელობას დაასრულებთ, თქვენ შეძლებთ გააცნობიეროთ, თუ რატომ შექმნეს დამოუკიდებლობას ახლად ნაზი-

* დასაწყისი იხილეთ ჟურნალის I, II, III და IV ნომერში.

არებმა ამერიკელებმა მათი პირველი კონსტიტუცია, „კონფედერაციის მუხლები“ სწორედ იმჟამინდელი სახით, თქვენ შეძლებთ აგრეთვე ახსნათ, რატომ წააწყდა ჩვენი ხელისუფლება სირთულეებს „კონფედერაციის მუხლების“ გამო. ამავე დროს, ეს გაკვეთილი გაგაცნობთ ქვემოთ დასახელებულ ახალ იდეებსა და ტერმინებს, რომლებსაც თქვენ ასევე განმარტავთ.

ეროვნული ხელისუფლება
„კონფედერაციის მუხლები“
უმრავლესობის პრინციპი
ლოიალისტები
ფრაქციები
შეის აჯანყება

„კონფედერაციის მუხლების“ შექმნა

1776 წელს კონგრესის მიერ ჯონ დიკინსონის (პენსილვანია) ხელმძღვანელობით შექმნილმა კომიტეტმა მოამზადა პირველი ეროვნული ხელისუფლების კონსტიტუციის პროექტი. მას „კონფედერაციის მუხლები“ ეწოდა. მაგრამ ამერიკელებმა სწრაფად გააცნობიერეს, რომ ეროვნული ხელისუფლების ნაირსახეობაზე შეთანხმება იოლი საქმე არ იქნებოდა. კონგრესის წევრებმა წელიწადზე მეტი კამათში გაატარეს, ვიდრე არ შეთანხმდნენ შტატების წინაშე დასამტკიცებლად წარსადგენი კონსტიტუციის პროექტზე. შემდეგ შტატებს ოთხი წელი დასჭირდათ კონსტიტუციის განხილვისა და ერთხმად მოწონებისათვის. „კონფედერაციის მუხლების“ თაობაზე შეთანხმებისას „დამფუძნებლები“ ორ ძირითად წინააღმდეგობას წააწყდნენ:

- მეტისმეტად ძლიერი ეროვნული ხელისუფლების შექმნა;
- ეროვნულ ხელისუფლებაში შტატებისათვის არათანაბარი უფლებამოსილებების მინიჭება.

ქვემოთ აღწერილია, რა გზით გადაწყვიტეს „დამფუძნებლებმა“ ამ საშიშროებათა უვნებელიყოფა. განიხილეთ ეს გადაწყვეტილებები და მოემზადეთ მათი დადებითი და უარყოფითი მხარეების გასაშუქებლად.

1. პიპი ძლიერი ეროვნული ხელისუფლების მიმართ

დიდ ბრიტანეთთან ომის დაწყებისას თითოეული შტატი ცალკე სახელმწიფოს წააგავდა საკუთარი კონსტიტუციითა და მმართველობით. ხალხისათვის თავისი შტატი იყო საკუთარი „ქვეყანა“ და ყველა ამომრჩეველს შეიძლებოდა ხმა ჰქონდა მის მმართველობაში. შტატის ლეგისლატურებში თავიანთი წარმომადგენლობე-

ბისათვის მათ შეეძლოთ წევრების არჩევა ადგილობრივი თემებიდან. მმართველობა იმდენად დაახლოებული იყო მოქალაქეებთან, რომ ისინი თავისუფლად მონაწილეობდნენ მის საქმიანობაში.

„დამფუძნებლები“ შეთანხმდნენ, რომ მათ ეროვნული ხელისუფლება ესაჭიროებოდათ. ამავ დროს, ეწინოდათ, რომ ის ძალზე ძლიერი იქნებოდა. „დამფუძნებლების“ აზრით, უფლებამოსილებათა უმეტესი წილი შტატების ხელისუფლებას უნდა დარჩენოდა, ვინაიდან შტატების მმართველობათა გაკონტროლება უფრო ადგილი იყო მოქალაქეებისათვის, ვიდრე ეროვნული ხელისუფლებისა.

ამასობაში შტატები მჭიდროდ თანამშრომლობდნენ ერთმანეთთან დიდი ბრიტანეთის კონტროლისაგან გასათავისუფლებლად. „დამფუძნებელთა“ აზრით, ბრიტანეთის ხელისუფლებამ ჩამოართვა მოქალაქეებს მათი უფლებები, მათ შორის მმართველობაში მონაწილეობის უფლებაც. ბევრი მათგანი შიშობდა, რომ ძლიერი ეროვნული ხელისუფლების შექმნის შემთხვევაში ის ისევე იბატონებდა შტატების ხელისუფლებაზე და ისევე დაემუქრებოდა მოქალაქეთა უფლებებს, როგორც ეს ბრიტანეთის ხელისუფლების გამოცდილებამ გვიჩვენა.

საკითხის გადაწყვეტა: სუსტი ეროვნული ხელისუფლების შექმნა

როგორც იქნა „დამფუძნებლებმა“ გადაჭრეს ეს პრობლემა; მათ შექმნეს სუსტი ეროვნული ხელისუფლება. „კონფედერაციის მუხლებით“ შექმნილი ასეთი ხელისუფლება წარმოადგენდა ეროვნულ ლეგისლატურას – კონტინენტურ კონგრესს. აქ არ არსებობდა აღმასრულებელი ან სასამართლო ხელისუფლება. მართალია, კონგრესი ნებას იძლეოდა მკაცრად განსაზღვრული მიზნებისათვის სასამართლოთა შექმნისა, მაგრამ სამართლებრივ დავათა უმრავლესობა კვლავ შტატების სასამართლოებში განიხილებოდა.

„კონფედერაციის მუხლებმა“ ძირითადი უფლებები შტატებს შეუნარჩუნა; ეროვნულ ხელისუფლებას უმნიშვნელო უფლებები ჰქონდა შტატებისა და მათი მოქალაქეების მიმართ, მაგალითად:

- კონტინენტურ კონგრესს უფლება არ ჰქონდა რომელიმე შტატში რომელიმე პიროვნება გაეკონტროლებინა. მხოლოდ შტატების ხელისუფლება ვრცელდებოდა მათ მოქალაქეებზე.
- კონტინენტურ კონგრესს არ შეეძლო გადასახადების აკრეფა შტატებისაგან ან უშუალოდ მათი მოსახლეობისაგან. მას შეეძლო მხოლოდ მოეთხოვა ფული შტატების მთავრობებისაგან, ხოლო ისინი, თავის მხრივ, საკუთარ მოქალაქეებს მიმართავდნენ.
- კონტინენტური კონგრესი ვერ მიიღებდა ვერანაირ მნიშვნელოვან გადაწყვეტილებას, თუ მას არ მოიწონებდა 9 შტატი მაინც 13-დან. ასეთი შეზღუდვა

კონგრესის მიმართ გამოიყენებოდა, მაგალითად, მის ისეთ უფლებამოსილებებზე, როგორცაა, ომის გამოცხადება და წარმოება, სხვა ქვეყნებთან ხელშეკრულებების დადება ან მათთან ალიანსში შესვლა, ფულის მოჭრა ან სესხად აღება და სხვ.

2. შიში იმისა, რომ ეროვნულ ხელისუფლებაში ზოგიერთი შტაბი შეიძლება დაჩაგრულიყო სხვათაგან შედარებით

შტატების ლიდერებს სურდათ ერწმუნათ, რომ ახალი ეროვნული ხელისუფლება იმგვარად იქნებოდა მოწყობილი, რომ არ დაემუქრებოდა შტატების ინტერესებს. ამის შედეგად შტატებს შორის წარმოიშვა უთანხმოება იმის თაობაზე, თუ როგორ მოხდებოდა კენჭისყრა კონგრესში. ექნებოდა თუ არა ყოველ შტატს თანაბარი ხმის უფლება, თუ მეტი ან ნაკლები ხმა მიეცემოდათ მოსახლეობისა და მესაკუთრეთა ოდენობის მიხედვით. კონგრესს გადაწყვეტილებანი უნდა მიეღო უმრავლესობით. ზოგიერთი ლიდერი შიშობდა, რომ უმრავლესობა უმცირესობის ხარჯზე შეეცდებოდა თავისი უფლებების გამოყენებას საკუთარი ინტერესების სასარგებლოდ.

საკითხის გადაწყვეტა: ყოველი შტატისათვის თითო ხმის მიცემა

მიიღეს გადაწყვეტილება, რომ ყოველ შტატს კონგრესში თითო ხმა ექნებოდა, მოსახლეობის ოდენობის მიუხედავად.

1781 წელს, ოთხწლიანი დებატების შემდეგ, ყველა შტატი შეთანხმდა, რომ „კონფედერაციის მუხლები“ მიეღოთ როგორც შეერთებული შტატების ეროვნული ხელისუფლების კონსტიტუცია. პირველად მას შემდეგ, რაც ეს ტერმინი დამოუკიდებლობის დეკლარაციაში გამოიყენეს, ყოფილი კოლონიების ოფიციალური სახელწოდება გახდა „ამერიკის შეერთებული შტატები“.

„კონფედერაციის მუხლების“ სისუსტით გამოწვეული სირთულეები

თქვენ დაინახეთ, თუ როგორ გადაწყვიტა შტატების ხალხმა ძლიერი ხელისუფლების საშიშროების პრობლემა: მათ შექმნეს ძალზე შეზღუდული უფლებებით აღჭურვილი ხელისუფლება. ვინაიდან შტატებს ეშინოდათ, რომ კონტინენტური კონგრესი მათ გააკონტროლებდა, ყველაფერი გაკეთდა იმისათვის, რომ სწორედ შტატებს გაეკონტროლებინა კონგრესი. ამ ორგანოს ყოველი ქმედება უნდა წარმართულიყო შტატების უმრავლესობის თანხმობის, მოწონებისა და თანამშრომლობის საფუძველზე. ყოველივე ამის შედეგად, სახელმწიფომ თავისი არსებობა დაიწყო სუსტი ეროვნული ხელისუფლებით.

„კონფედერაციის მუხლებით“ გამოწვეულმა სირთულეებმა განაპირობა დღევანდელი კონსტიტუციის მიღების გადაწყვეტილება. ეს სირთულეები ქვემოთაა აღწერილი.

1. არც ფული და არც მისი შოვნის უფლება

ეროვნული ხელისუფლების ხარჯების დასაფარავად კონგრესი შტატების ნებაყოფლობით შენატანებს იყენებდა. მას არავითარი უფლებამოსილება არ გააჩნდა შტატების მიმართ, რათა გადაეხდევინებინა მათთვის შენატანები თავდაპირველი დაპირების შესაბამისად.

ეს სისტემა ვერ ფუნქციონირებდა. რევოლუციური ომის ხარჯების დასაფარავად შტატები 10 მილიონი დოლარის გაღებას დაჰპირდნენ ეროვნულ ხელისუფლებას; სინამდვილეში კი გადაიხადეს მხოლოდ 1,5 მილიონი დოლარი. ამიტომ კონგრესს მოუწია სესხის აღება, რათა ამერიკელებისა და უცხოელებისათვის მიეყიდა საშემოსავლო ობლიგაციები. სხვა საშუალება ვალის გასასტუმრებლად მას არ ჰქონდა. თვით შტატების მთავრობები და ხალხის უმრავლესობა ღრმად იყვენენ ჩაფლულნი ომისშემდგომ ვალებში.

2. არავითარი უფლებაები შტატების მთავრობათა და მოქალაქეთა მიმართ

კონგრესს არ ჰქონდა იმის უფლებამოსილება, რომ გამოეცა კანონები, რომლებიც მოაწესრიგებდნენ მოქალაქეთა ქცევას ან შტატებთან ურთიერთობას, ან აიძულებდნენ შტატების მთავრობებსა თუ მათ მოქალაქეებს რაიმე ქმედებას. მოქალაქეებს მხოლოდ შტატის მთავრობა მართავდა. ყოველივე ეს იმას ნიშნავდა, რომ თუ შტატები და მათი მოქალაქეები დაუმორჩილებლობას გამოიჩენდნენ ეროვნული ხელისუფლების მიერ მიღებული რეზოლუციის, რეკომენდაციის ან მოთხოვნების მიმართ, შეუძლებელი იყო მათზე რაიმე ზემოქმედება. „კონფედერაციის მუხლები“ მკაფიოდ აცხადებდნენ, რომ ყოველი შტატი იცავდა თავის „სუვერენიტეტს, თავისუფლებასა და დამოუკიდებლობას“.

ეროვნული ხელისუფლების უუნარობამ აემუღებინა შტატები და მათი მოქალაქეები ეცხოვრათ დადებული შეთანხმებების შესაბამისად სერიოზულ ვითარებას მოასწავებდა. ყველა კოლონისტი როდი უჭერდა მხარს რევოლუციურ ომს; ათასობით მათგანი ერთგულებას იჩენდა დიდი ბრიტანეთის მიმართ და განაგრძობდა ცხოვრებას შეერთებულ შტატებში. მათ ლოიალისტებს უწოდებდნენ. ომის დამთავრების შემდეგ ეროვნულმა ხელისუფლებამ „პარიზის შეთანხმების“ სახელით ცნობილი შეთანხმება დადო დიდ ბრიტანეთთან. იგი ნაწილობრივ ითვალისწინებდა ლოიალისტების უფლებათა დაცვას და მათდამი სამართლი-

ან მოპყრობას. მრავალი ლოიალისტი შეძლებული მესაკუთრე იყო შტატებში და ფულიც კი ჰქონდა გასესხებული სხვა მოქალაქეებზე.

ზოგიერთმა შტატმა უარი თქვა, პატივი ეცათ ამ შეთანხმებისათვის. ისინი სირთულეებს უქმნიდნენ ლოიალისტებს გასესხებული თანხების დაბრუნებაში. ომის მსვლელობისას ზოგიერთმა შტატმა მათი ქონების კონფისკაციაც კი მოახდინა. ეროვნული ხელისუფლება არ ფლობდა სათანადო უფლებამოსილებას, რათა უზრუნველყო შტატების მთავრობების მხრივ ლოიალისტების საკუთრების უფლების დაცვა და მათთვის ვალების დაბრუნება. ამრიგად, ეროვნული ხელისუფლება უძლური აღმოჩნდა შეესრულებინა დიდი ბრიტანეთისათვის მიცემული დაპირება, რომლითაც ის ვალდებული იყო დაეცვა ლოიალისტების უფლებები.

3. განუხორციელებელი სავაჭრო ხელშეკრულებები

იმისდა მიუხედავად, რომ კონგრესი აღჭურვილი იყო უცხოეთის ქვეყნებთან შეთანხმებათა დადების უფლებით, მას არ ჰქონდა სამკარისი ძალა, რათა უზრუნველყო შტატების მხრიდან ამ შეთანხმებათა დაცვა. ამან კი მორიგი სირთულე წარმოშვა. ზოგიერთი მოქალაქე საზღვარგარეთიდან საქონლის იმპორტს ეწეოდა, მაგრამ შემდგომში უარს ამბობდა გადასახადზე. ბუნებრივია, რომ უცხოელებმა აღარ ინდომეს შეერთებული შტატების ხალხთან ვაჭრობა. თანაც, როდესაც დიდმა ბრიტანეთმა დაინახა, თუ რაოდენ სუსტი იყო კონგრესის კონტროლი საგარეო ვაჭრობაზე, მან შეწყვიტა დასავლეთ ინდოეთის ვაჭრობა ამერიკასთან. მრავალმა ამერიკელმა ზარალი იწვნია იმის გამო, რომ არ ჰქონდა საშუალება საქონელი უცხოეთში გაეყიდა; სხვებს კი შესაძლებლობა არ ჰქონდათ საზღვარგარეთიდან ჩამოტანილი საქონლის შესაძენად.

4. უთანასწორო აონაურენცია შტატებს შორის

კონგრესს არ ჰქონდა უფლებამოსილება გამოეცა კანონები ბიზნესისა და შტატებს შორის ვაჭრობის მოსაწესრიგებლად. ამის შედეგად, ერთი შტატის მოსახლეობა, ჩვეულებრივ, შტატის მთავრობის დახმარებით ცდილობდა მოგება მიეღო სხვა შტატის მოსახლეობის ხარჯზე. მაგალითად, ზოგიერთი შტატის ხელისუფლება ადგილობრივი ბიზნესის სასარგებლოდ გამოსცემდა კანონებს, რომლითაც კრძალავდა სხვა შტატებიდან ჩამოტანილი საქონლით ვაჭრობას.

ასეთი საქმიანობა შეუძლებელს ხდიდა შტატებს შორის ეფექტიან და ნაყოფიერ ვაჭრობას და სერიოზულ ეკონომიკურ საფრთხეს უქმნიდა ქვეყანას. ბიზნესი ჩავარდა და მრავალი ადამიანი სიღარიბის მსხვერპლი გახდა, ვინაიდან არ შეეძლოთ ნასესხები ფულის უკან დაბრუნება. ამან კი სხვა სერიოზული სირთულე შექმნა.

5. მოქალაქეთა საუთრების უფლებას საფრთხე დაემუქრა

მრავალი ადამიანის აზრით, შეერთებული შტატების ერთ-ერთი ყველაზე სერიოზული პრობლემა 1780-იან წლებში ის იყო, რომ შტატების ხელისუფლება ვერ იცავდა მოქალაქეთა საკუთრების უფლებას. როგორც თქვენ უკვე შეიტყვეთ, უმეტეს შტატებში მმართველობას ძირითადად საკანონმდებლო ხელისუფლება განაგებდა, რომელიც, თავის მხრივ, ხალხის უმრავლესობის მიერ არჩეული წარმომადგენლებისაგან შედგებოდა.

ფრაქცია წარმოადგენს ადამიანთა ჯგუფს, რომელიც საკუთარი ინტერესების ხელშეწყობას ცდილობს. ამ პერიოდში ფრაქციების ისეთი ოდენობა წარმოიშვა, რომ უმრავლესობაც კი შექმნეს შტატების ლეგისლატურებში. ამ უმრავლესობებს ბრალი ედებოდათ თავიანთი სასარგებლო კანონების შექმნაში უმცირესობისა და საერთო კეთილდღეობის საზიანოდ. მაგალითად, მათ მიიღეს კანონები, რომლებიც აუქმებდნენ ვალებს, აწესებდნენ ქალაქის ფულის გამოშვებას, რაც საბოლოოდ მევალეთათვის სასარგებლო ინფლაციის პროცესს წარმოშობდა.

ხალხი, რომელიც ასეთი კანონებით დაზარალდა, დაობდა, რომ მათ უფლებებს არ იცავდა შტატების ხელისუფლება. ისინი აცხადებდნენ, რომ ადამიანების ერთი ჯგუფი შტატების ხელისუფლებას იყენებს მეორე ჯგუფის უფლებების საწინააღმდეგოდ და არა საერთო კეთილდღეობისათვის.

ზოგიერთი იმასაც ამტკიცებდა, რომ შტატის მმართველობაში მეტისმეტი დემოკრატია იყო. ისინი აცხადებდნენ, რომ უმრავლესობის პრინციპით მოქმედი წარმომადგენლობითი მმართველობა არ იცავდა ადევატურად მოქალაქის ბუნებით უფლებებს და საერთო კეთილდღეობას. მათი აზრით, უმრავლესობის პრინციპი, როდესაც უმრავლესობა სხვების ხარჯზე ესწრაფვის საკუთარი ინტერესების დაკმაყოფილებას, არის ტირანიის ისეთივე საშიში გამოვლენა, როგორცაა მეფის გაუკონტროლებადი ხელისუფლება.

შეის აჯანყება და ცვლილებების ნიშნები

ყველაზე დრამატული მოვლენა, რამაც საბოლოოდ დაარწმუნა ხალხი ძლიერი ეროვნული ხელისუფლების აუცილებლობაში, იყო შეის აჯანყება. მასაჩუსეტისის შტატის ფერმებს სერიოზული ეკონომიკური პრობლემები ჰქონდათ. მათ თავიანთი სახლები და ფერმები დაკარგეს სწორედ იმიტომ, რომ არ შეეძლოთ ვალების გასტუმრება. ზოგიერთმა ციხეშიც კი ამოჰყო თავი. სახალხო უკმაყოფილება მატულობდა და განაწყენებული ბრბო ხელს უშლიდა სასამართლოებს იმათ დასჯასა და ქონების გაყიდვაში, ვისაც არ შეეძლო ვალების გასტუმრება.

1786 წლის ნოემბერში რამდენიმე ასეულმა განაწყენებულმა ფერმერმა თავი მო-

იყარა დანიელ შეის მეთაურობით. შტატის ხელისუფალთა წინააღმდეგ აჯანყებისათვის მათ იარაღი ესაჭიროებოდათ. ამ მიზნით ფერმერებმა სცადეს სფრინგვილდის არსენალის ხელში ჩაგდება, სადაც შტატის მილიციისათვის იარაღი ინახებოდა. მართალია, შეის აჯანყება დამარცხდა, მაგრამ მან თავზარი დასცა სხვა შტატების მესაკუთრეებს მსგავსი შემთხვევის შესაძლო განმეორების გამო.

შეის აჯანყებამ, გადასახადების აკრეფისა და საგარეო ვაჭრობის სირთულეებთან ერთად, ხალხის დიდი ნაწილი ღრმად დაარწმუნა ეროვნული ხელისუფლების გაძლიერების აუცილებლობაში. ჯორჯ ვაშინგტონი ერთ-ერთი ამათთაგანი იყო. მან მისწერა ჯეიმს მედისონს: „ჩვენ ან ვართ ერთი ხალხი, ან არა ვართ. თუ ვართ, მაშინ ვიმოქმედოთ ისე, როგორც სახელმწიფოს შეშვენის, ხოლო თუ არა ვართ, მაშინ მოვეშვათ ფარსის თამაშს, რომ თითქოს სახელმწიფო ვართ“.

ძლიერი ეროვნული ხელისუფლების შესაქმნელად გადადგმული ნაბიჯები და მისი მოწყობის წესი განხილულია მომდევნო ნაწილში.

ცოდნის გამოჩეხვა და შესავალი მასალის გამოყენება

1. „კონფედერაციის მუხლები“ მეტყველებენ მათი ავტორების შიშზე ძლიერი ეროვნული ხელისუფლების გამო და ყველაზე მნიშვნელოვან უფლებამოსილებებს შტატებს უტოვებენ. რომელ უფლებამოსილებებზე უთხრა უარი ამ დოკუმენტმა ეროვნულ ხელისუფლებას.
2. თქვენი აზრით, რატომ იყვნენ კმაყოფილნი შედარებით პატარა შტატები „კონფედერაციის მუხლებით“ შემოღებული მმართველობით?
3. რა ზეგავლენა შეიძლებოდა მოეხდინა „დამფუძნებლებზე“, – რომლებსაც სწამდათ „სამოქალაქო ღირსების“ როლი და მნიშვნელობა რესპუბლიკაში, – მათსავე გამოცდილებას შტატების მმართველობის საქმეში?
4. შეარჩიეთ რევოლუციის შემდგომი პერიოდის ზოგიერთი ეროვნული პრობლემა და დაასაბუთეთ, თუ როგორ ამწვავებდა მათ „კონფედერაციის მუხლებში“ ეროვნული ძალაუფლების უკმარისობა.
5. „კონფედერაციის მუხლები“ მოწმობდნენ უნდობლობას ძლიერი ეროვნული ხელისუფლების მიმართ. დღესაც მრავალი ადამიანი იზიარებს ასეთ დამოკიდებულებას. რამდენად გამართლებულად მიგაჩნიათ იგი? რატომ?
6. რა არის „ფრაქცია“? განმარტეთ, რატომ წარმოადგენდა ფრაქცია პრობლემას 1780-იან წლების ამერიკის ხელისუფლებისათვის. დღეს არსებული ორგანიზებული ჯგუფებიდან, რომელს მიიჩნევდნენ „დამფუძნებლები“ ფრაქციად?

ნაწილი მასაჟი: აონსტიტუცია

მასაჟი ნაწილის მიზანი

თქვენ უკვე შეისწავლეთ ის ფილოსოფიური და ისტორიული წინამძღვრები, რომლებმაც ზეგავლენა მოახდინეს ჩვენი კონსტიტუციის „შემქმნელებზე“. ეს ნაწილი თქვენ გაგარკვევთ იმაში, თუ როგორ იწერებოდა კონსტიტუცია და რა მნიშვნელოვანი დებატები უძღოდა მის დახვეწას და რატიფიკაციას.

როდესაც ამ ნაწილს დაასრულებთ, თქვენ შეგეძლებათ ახსნათ, როგორ იქმნებოდა კონსტიტუცია, როგორ ხელისუფლებას ამკვიდრებს იგი, რა ძირითადი დებატი გაიშალა მისი შექმნის პროცესში და როგორი იყო ფედერალისტთა და ანტი-ფედერალისტთა პოზიციები კონსტიტუციის რატიფიკაციისათვის ბრძოლისას.

გაქვეთილი 12

306 უსრუბოლა ფილადალფიის აონვენს და

რაჟა შათანსმდნენ ისინი?

მეთორმეტე გაქვეთილის მიზანი

კონსტიტუცია დაიწერა 1787 წელს ფილადელფიაში გამართულ კონვენტზე. ეს გაკვეთილი მოგვითხრობს, როგორ იქნა მოწვეული კონვენტი, ვინ იყვნენ მნიშვნელოვანი პიროვნებები მის მონაწილეთა შორის და რა ნაბიჯები გადადგეს მათ თავდაპირველად კონსტიტუციის შესაქმნელად.

გაკვეთილის დასასრულს თქვენ შესაძლებლობა გექნებათ ახსნათ ფილადელფიის კონვენტის მოსაწვევად მიმართული ძალისხმევა და დაახასიათოთ იქ დამსწრე კონსტიტუციის „შემქმნელები“. ქვემოთ ჩამოთვლილია ზოგიერთი ძირითადი ცნება, რომელთა განმარტებასაც თქვენ შეძლებთ.

ფილადელფიის კონვენტი

დელეგატი

რატიფიკაცია

„ფედერალისტი“

მცდალოზანი „აონფედერაციის მუხლებით“

ნარმოზოზილი სირთულეების დაძლავისა

„კონფედერაციის მუხლებით“ გამოწვეული სირთულეების გამო მრავალმა თვალსაჩინო ლიდერმა წამოაყენა ყველა შტატის წარმომადგენლების შეხვედრის წინადადება. ამ შეხვედრის მიზანი უნდა ყოფილიყო საშუალებათა მოძიება წამოჭრი-

ლი სირთულეების დასაძლევად. ვირჯინიის შტატის წარმომადგენელმა ჯეიმს მედისონმა შეაგონა თავისი შტატის ლეგისლატურას ასეთი შეხვედრის მოწვევა.

1786 წელს ცამეტივე შტატი მიიწვიეს, რათა თავიანთი წარმომადგენლები გაეგზავნათ ანაპოლისში (მერილენდის შტატი). მიწვევას მხოლოდ ხუთი შტატი დათანხმდა. ამ შეხვედრის ჩავარდნით გულგატეხილმა მედისონმა და სხვებმა გადაწყვიტეს არ ემსჯელათ „კონფედერაციის მუხლების“ შესახებ. სამაგიეროდ, მათ წარდგინება გაუგზავნეს კონგრესს და ყოველი შტატის ლეგისლატურას. ისინი შტატებს თხოვდნენ წარმომადგენლები გაეგზავნათ ფილადელფიაში 1787 წლის შეხვედრაზე. ფილადელფიის შეკრების დანიშნულებას წარმოადგენდა „კონფედერაციის მუხლების“ შეცვლა ეროვნული ხელისუფლების გაძლიერების მიზნით.

შეხვედრას ჯონგრესი იწონებს „კონფედერაციის მუხლის“ გასაუმჯობესებლად

თავდაპირველად კონგრესმა უგულვებელყო წარდგინება, შემდეგ კი, 1787 წლის თებერვალში, კონგრესმა მხარი დაუჭირა შტატების წარმომადგენლების შეხვედრას. მაგრამ კონგრესმა წარმომადგენლებს მხოლოდ იმის ნება დართო, რომ შეემუშავებინათ გეგმა „კონფედერაციის მუხლების“ გასაუმჯობესებლად. შეხვედრის შედეგად მომზადებული გეგმა კონგრესს გადაეგზავნებოდა, საკუთარი შეხედულებისამებრ მის გამოსაყენებლად. კონგრესთან მიმართებაში ფილადელფიის შეკრების მონაწილეებს სათათბირო ხმის შეკრების უფლებაა რჩებოდათ.

306 უსწრაგოლა ფილადელფიის კონვენტს?

შეხვედრას, რომელსაც შემდგომ ფილადელფიის კონვენტი ეწოდა, 55 დელეგატი ესწრებოდა. ეს იყო იმ გამორჩეულ ადამიანთა ჯგუფი, რომლებსაც დღეს ჩვენ კონსტიტუციის „შემქმნელებს“ ვუწოდებთ. მათი უმრავლესობა საკმაოდ ახალგაზრდა იყო. საშუალო ასაკს 42 წელი შეადგენდა, ხოლო ყველაზე უმცროსისა კი – 27 წელი. დელეგატთა დაახლოებით 3/4 კონგრესში მსახურობდა. უმრავლესობას თვალსაჩინო პოლიტიკური მდგომარეობა ეჭირა თავ-თავიანთ შტატებში; ბევრი წამყვან როლს ასრულებდა რევოლუციის დროს. უმრავლესობისაგან განსხვავებით, ზოგიერთი მდიდარიც იყო. ამერიკაში იმ დროს მყოფმა ფრანგმა დიპლომატმა „შემქმნელებზე“ განაცხადა, რომ „ისინი სიმდიდრის გარეშეც იოლ მდგომარეობაში იმყოფებიანო...“

ამერიკაში დროებით დაბინავებულმა მეორე ფრანგმა დიპლომატმა შენიშნა: „ვერსად, თვით ევროპაშიც კი, თქვენ ვერ ნახავთ ნიჭით, ცოდნით, მიუკერძოებლობითა და პატრიოტიზმით აღსავსე ისეთ ღირსეულ ადამიანთა საკრებულოს, როგორც არის ფილადელფიის კონვენტის ყველა დელეგატი, ერთად თავმოყრილი“. თომას ჯეფერსონი პარიზიდან წერდა ლონდონში მყოფ ჯონ ადამსს, რომ კონვენტი „ჭეშმარიტად ნახევრადღმერთების შეკრება არისო“.

ამის მიუხედავად, უნდა გვახსოვდეს, რომ ზოგიერთი „შემქმნელი“ საკმაოდ მოკრძალებული შესაძლებლობების ადამიანი იყო და საექვო მოტივებით ხელმძღვანელობდა. ალბათ, ფილადელფიაში შეკრებილთა შესახებ ყველაზე ზომიერი შეხედულება ისტორიკოსმა მაქს ფარანდმა გამოთქვა, რომელიც წერდა „დიახ, იყვნენ იქ ბუმბერაზი ადამიანები. მაგრამ კონვენტი მთლიანობაში შედგებოდა ისეთი მონაწილეებისაგან, როგორებიც დღესაც შეიძლება შეიკრიბონ მსგავს შეხვედრებზე: ამა თუ იმ პროფესიის წარმომადგენლები, ბიზნესმენები, გართობის მოყვარულნი; პატრიოტი სახელმწიფო მოღვაწენი და ჭკვიანი, გამჭრიახი პოლიტიკოსები; ზოგიერთი გამოცდილებითა თუ მის წინაშე მდგარი ამოცანის გადაჭრაში ნაწრთობი; ზოგი კი სრულიად გამოუსადეგარი. არსებითად ეს იყო წარმომადგენლობითი ორგანო“.

ზოგიერთი „შემქმნელის“ ცხოვრება ღირს ამად, რომ დაწვრილებით აღწერო. მაგრამ ამჯერად ჩვენ შემოვიფარგლებით მხოლოდ რამდენიმე მათგანის, ყველაზე უფრო გამოჩენილთა გაცნობით. ჩვენ იმ ლიდერებსაც მოვიხსენიებთ, ვინც არ ესწრებოდა კონვენტს, მაგრამ მონაწილეობა მიიღო არსებული კონსტიტუციური მმართველობის დაფუძნებაში.

ჯორჯ ვაშინგტონი

ჯორჯ ვაშინგტონი ქვეყნის, ალბათ, ყველაზე უფრო პატივცემული და დაფასებული ადამიანი იყო. რევოლუციის დროს მან მიატოვა თავისი ფერმა მაუნტ ვერნონში, ვირჯინიის შტატი და სათავეში ჩაუდგა ამერიკელთა ძლევამოსილ არმიას ბრიტანელებთან ომში. ომის დამთავრების შემდეგ, როდესაც აღარ იყო დიდი არმიის საჭიროება, ვაშინგტონი კერძო ცხოვრებას დაუბრუნდა თავის პლანტაციებში. ის იმ მოქალაქეთაგანი იყო, რომელსაც იმთავითვე სჯეროდა ძლიერი ეროვნული ხელისუფლების აუცილებლობა, მაგრამ ვაშინგტონი მხოლოდ კერძო საუბარში, ისიც გარკვეულ პიროვნებებთან გამოხატავდა თავის აზრს, რადგან არ სურდა პოლიტიკაში ჩარევა.

თავდაპირველად ვაშინგტონმა უარი განაცხადა კონვენტის შეკრებაში მონაწილეობაზე. მოგვიანებით კი დათანხმდა ვირჯინიის შტატის წარმომადგენლობას. ეს თანხმობა განპირობებული იყო ვაშინგტონის შიშით, რომ უარის შემთხვევაში ხალხს შეეძლო ეფიქრა, რომ მან დაჰკარგა რწმენა რესპუბლიკური მმართველობის მიმართ. ვაშინგტონი არ აქტიურობდა დებატების მსვლელობისას, მაგრამ კონვენტზე მის დასწრებას და კონსტიტუციის მხარდაჭერას არსებითი მნიშვნელობა ჰქონდა შტატების მიერ მიღებული დოკუმენტის რატიფიკაციისათვის. როდესაც დადგა პირველი პრეზიდენტის შერჩევის ჯერი, აღმოჩნდა, რომ არცერთ სხვა ამერიკელს არ შეეძლო ერის გაერთიანება ისე, როგორც ჯორჯ ვაშინგტონს, ადამიანს, რომელმაც კვლავ გვერდზე გადადო პირადი ინტერესები და საკუთარი თავი ერის საყოველთაო კეთილდღეობას მიუძღვნა.

ჯიშის მედიონი

„შემქმნელთა“ შორის ჯიშის მედიონმა უთუოდ ყველაზე დიდი ზეგავლენა მოახდინა იმ ეროვნული ხელისუფლების ჩამოყალიბებაზე, რომელიც კონვენტმა შეიმუშავა. 1751 წელს დაიბადა და გახდა ერთ-ერთი ყველაზე ახალგაზრდა რევოლუციური ლიდერი. 1780 წლიდან მედიონი აქტიურად ჩაერთო ვირჯინიის პოლიტიკურ ცხოვრებაში, როგორც ძლიერი ეროვნული ხელისუფლების ერთ-ერთი გავლენიანი მომხრე. ასევე დიდი გავლენა ჰქონდა მას კონვენტის მუშაობაზე, ვინაიდან კონვენტს მედიონმა წარუდგინა გეგმა – ე. წ. ვირჯინიის გეგმა, რომელიც მიზნად ისახავდა გაუმჯობესებული ეროვნული ხელისუფლების შექმნას. ალტერნატიული ვარიანტების წინასწარი განხილვის შემდეგ, მედიონისეული გეგმა საფუძვლად დაედო ხელისუფლების მოწყობის საკითხებზე მსჯელობას.

მედიონი რომ არა ჩვენ ცოტა რამ გვეცოდინებოდა კონვენტზე მომხდარი ამბების შესახებ. „შემქმნელებმა“ გადაწყვიტეს დისკუსიების საიდუმლოდ ჩატარება, მაგრამ, ამავე დროს, მედიონს, მიანდეს კონვენტის მსვლელობის ჩაწერა. რაც დღეს ჩვენ ვიცით კონვენტის მსვლელობის შესახებ, ამ ჩანაწერების წყალობაა.

მედიონს ჰქონდა ღრმა რწმენა ახალი ხელისუფლების მოწყობის უპირატესობისა, რამაც განაპირობა ის რომ კონვენტის შემდეგ, სხვა ორ ავტორთან ერთად, მას სტატიების დაწერა სთხოვეს ახალი კონსტიტუციის დასაცავად. სტატიებს ეს სერია ნიუ-იორკში გამომავალი გაზეთებისთვის იქმნებოდა. დღეს მას „ფედერალისტს“ უწოდებენ. ამ სტატიების საშუალებით ნიუ-იორკის მოქალაქენი რწმუნდებოდნენ, რომ საჭირო იყო ხმა მიეცათ შტატის იმ დელეგატებისათვის, რომლებიც მხარს დაუჭერდნენ კონსტიტუციის რატიფიკაციას. ეს არის ამერიკელების მიერ შექმნილი უმნიშვნელოვანესი თხზულება, ჩვენი კონსტიტუციური მმართველობის ძირითად პრინციპებსა და იდეებს რომ ეძღვნება. მოგვიანებით მედიონი შეერთებული შტატების მეოთხე პრეზიდენტი გახდა.

სხვა გამოჩენილი დელეგატები

ვაშინგტონისა და მედიონის გარდა, დელეგატებს შორის სხვა თვალსაჩინო ადამიანებიც იყვნენ. 81 წლის ბენჯამინ ფრანკლინს ჯანმრთელობა შერყეული ჰქონდა, მაგრამ იმის გამო, რომ ის ძალზე პატივმოსილი პიროვნება იყო, მისმა მონაწილეობამ დიდი წვლილი შეიტანა გადამწყვეტ მომენტებში კონვენტის წარმატებულ მუშაობაში. ძლიერი ეროვნული ხელისუფლების თავდადებული მომხრე იყო ალექსანდერ ჰამილტონი. მან სასოწარკვეთილმა მიატოვა კონვენტი, როდესაც სამუშაოს ნახევარი უკვე განვლილი იყო და რამდენიმე დღით დაუბრუნდა მას სექტემბერში დასრულებულ დოკუმენტზე ხელმოსაწერად, მაგრამ ჰამილტონი „ფედერალისტის“ ერთ-ერთი ავტორი იყო და უდიდესი როლი ითამაშა კონსტიტუციის რატიფიკაციისათვის ბრძოლაში. ჯორჯ მეისონი, ვირჯინიის

უფლებათა ბილის ავტორი, ხალხისა და შტატების უფლებების უდიდესი ქომაგი იყო. მას სწამდა, რომ კონსტიტუციით დაფუძნებული ეროვნული ხელისუფლება საფრთხეს უქმნიდა ამ უფლებებს. მეისონი იმ სამ დელეგატთა შორის იყო, რომლებმაც კონვენტის დასასრულს უარი განაცხადეს კონსტიტუციის ხელმოწერაზე.

გამოჩენილი „დამფუძნებლები“, როგლებიც აონჯანბს არ დასწრბიან

კონვენტს არ ესწრბოდა აგრეთვე რამდენიმე წარჩინებული პოლიტიკური ლიდერი. თომას ჯეფერსონმა მოამზადა დამოუკიდებლობის დეკლარაციის პროექტი, გუბერნატორად მსახურობდა ვირჯინიაში და „კონფედერაციის მუხლების“ ძალით კონგრესის წევრიც იყო. კონვენტის დროს ის იყო შეერთებული შტატების ელჩი საფრანგეთში და ამიტომ არ შეეძლო მასზე დასწრბა.

თომას ფაინი, „საერთო აზრისა“ და „ადამიანის უფლებათა“ ავტორი, ჯეფერსონთან ერთად იყო საფრანგეთში.

ჯონ ადამსი, ამერიკის უწარჩინებულესი პოლიტიკური მოაზროვნე და შეერთებული შტატების მეორე პრეზიდენტი, დიპლომატიური მისიით იმყოფებოდა ინგლისში.

პეტრიკ ჰენრიმ, რევოლუციური ხანის ლიდერმა, უარი განაცხადა კონვენტში მონაწილეობაზე, რადგან ძლიერი ეროვნული ხელისუფლების წინააღმდეგ იყო. ის ეჭვით უყურებდა იმას, თუ რა შეიძლებოდა მომხდარიყო კონვენტზე და განაცხადი, რომ მოსახდენს „ვირთხის სუნი ასდისო“. ჰენრი კონსტიტუციის მიღების საწინააღმდეგო კომპანიის ერთ-ერთი ლიდერი იყო.

აონჯანბი იწყება

1781 წლის 25 მაისისათვის უმრავლეს შტატთა დელეგატებმა თავი მოიყარეს ფილადელფიაში. კონვენტის თავმჯდომარედ ერთხმად აირჩიეს ჯორჯ ვაშინგტონი.

ლამის დაწყებისთანავე „შემქმნელები“ ორ საკითხზე შეთანხმდნენ.

1. მათ გადაწყვიტეს კონგრესის მითითებათა იგნორირება, რომელთა მიხედვით კონვენტს უნდა შეეზღუდა თავისი მუშაობა მხოლოდ „კონფედერაციის მუხლების“ გაუმჯობესებით. ამის სანაცვლოდ კონვენტი შეუდგა ახალი კონსტიტუციის შექმნას. დელეგატები დარწმუნებული იყვნენ, რომ „მუხლებს“ სერიოზული ნაკლოვანებები გააჩნდა და შემდგომი მსჯელობისათვის მათი საფუძვლად გამოყენება მიზანშეუწონელი იყო.

2. მათ გადაწყვიტეს 30 წლის განმავლობაში საიდუმლოდ შემონახათ კონვენტზე გამართული დებატების ოქმი. ამ გადაწყვეტილებას ორი მიზეზი ჰქონდა.

- დელეგატებს სურდათ, რამდენადაც შეეძლოთ საუკეთესო კონსტიტუცია შეექმნათ. ეს კი აზრთა თავისუფალ ურთიერთგაზიარებას მოითხოვდა. „შემქმნელები“ შიშობდნენ, რომ თუ დებატები საჯაროდ გაიმართებოდა, მრავალი დელეგატი თავისუფლად ვერ გამოხატავდა საკუთარ აზრს.
- „შემქმნელთა“ აზრით, კონვენტზე შემუშავებულ კონსტიტუციას უფრო ადვილად მიიღებდნენ, თუ ხალხს არ ეცოდინებოდა იქ გამართული მსჯელობის შინაარსი.

„შემქმნელები“ შეთანხმდნენ აგრეთვე, რომ ყოველი შტატისათვის კონვენტზე თითო ხმა ებოძებინათ, მოსახლეობის ოდენობის მიუხედავად.

„შემქმნელები“ ძლიერი ეროვნული ხელისუფლების იდეის ერთგული იყვნენ. კონვენტის დროს მიღებული იქნა მრავალი შეთანხმება მთელ რიგ ფუნდამენტურ პრინციპებსა და ძირითად საკითხებზე. ყოველივე ამის შედეგად, ოთხ თვეში შესაძლებელი გახდა ისეთი კონსტიტუციის შექმნა, რომელიც აგერ უკვე ორასი წელია მოქმედებს. ამ ღირსშესანიშნავ მიღწევას საფუძველი ჩაეყარა პირველსავე სესიაზე, რომელსაც 13 შტატიდან მხოლოდ 7-ის წარმომადგენელი ესწრებოდა. კონვენტის დასასრულისათვის წარმოდგენილი იყო ყველა შტატი, როდესაც აილენდის გამოკლებით.

მომდევნო გაკვეთილები თქვენ დაგეხმარებათ ფილადელფიაში მიღებული კონსტიტუციის გაგებასა და მის ძირითად თავისებურებათა მიზეზების ახსნაში.

ცოდნის შემოწმება და ათვისებული მასალის გამოყენება

1. რა იყო ფილადელფიის 1787 წლის შეკრების თავდაპირველი დანიშნულება? რატომ განიცადა მან ცვლილება?
2. აღწერეთ ფილადელფიის კონვენტის წევრები, როგორც ერთიანი ჯგუფი;
3. სწორი იყვნენ თუ არა ფილადელფიის კონვენტის წევრები, როდესაც მათ უარყვეს კონგრესის მითითებანი? რატომ?
4. რატომ გადაწყვიტეს „შემქმნელებმა“ კონვენტზე გამართული დებატების ესოდენ დიდი დროით გასაიდუმლოება?
5. უნდა ყოფილიყო თუ არა ფილადელფიის კონვენტის დებატები საჯარო? რატომ?

ინგლისურიდან თარგმნას:
მინდია უბრეხალიძე და ვიქტორ ყიფიანაშვილი
(გაგრძელება შემდეგ ნომერში)

WE THE PEOPLE...*

WHY DID THE FOUNDERS WANT TO CHANGE THE ARTICLES OF CONFEDERATION (1781)?

PURPOSE OF LESSON 11

In 1776, the Second Continental Congress voted to declare the colonies independent of the British government. The thirteen colonies were now independent states. But the states needed to cooperate to fight the war against the powerful British army and navy. So one of the first tasks of the Congress was to organize a national government.

A national government was also necessary to perform all of the activities of government studied in earlier lesson – to control trade among the states, and between the states and foreign nations, and to manage conflicts among the states over such issues as were their borders were to be.

The first government created by the Founders did not work well despite all their knowledge of political philosophy, history, and government. A knowledge of the shortcomings of the government is important in understanding that unless a government is organized properly, it may not work very well. It also helps in understanding why our government is organized as it is.

When you have finished reading and discussing this lesson, you should be able to explain why the newly independent Americans created their first constitution, the Articles of Confederation, as they did. You should also be able to explain the problems of the government under the Articles of Confederation. This lesson also introduces the following new ideas terms which you should be able to explain.

National government

Articles of Confederation

Majority rule

Loyalists

Factions

Shays' Rebellion

* This is a continuation from the I, II, III and IV issue of the journal.

THE CREATION OF THE ARTICLES OF CONFEDERATION

In 1776, a committee appointed by the Congress and led by John Dickinson of Pennsylvania wrote a draft of constitution for the first national government. It was called the Articles of Confederation. But the Americans quickly realized that agreeing on what kind of national government to create would not be easy. Members of the Congress argued on and off for more than a year before they came up with a constitution they could agree to present to the states for approval. Then the states argued about the constitution for ³ more years before all of them approved it.

Two major fears made it difficult for the Founders to agree upon the Articles of Confederation:

- the fear of creating a national government that was too strong
- the fear that some states would have more power than others in the national government

These fears and the solutions developed by the Founders are described below. Review the solutions and be prepared to explain the possible advantages and disadvantage of each.

1. FEAR OF A STRONG NATIONAL GOVERNMENT

Once the war against Great Britain had started, each state was like a separate nation with its own constitution and government. To the people, their state was their “country” and all eligible voters could have a voice in government. They could elect members of their communities to represent their interests in their state legislatures. The government was close enough to most citizens so they could even participate in some of its activities.

The founders agreed they needed a national government. But they were afraid of making one that was too strong. They believed that most of the powers of government should be kept by the states because citizens could control state governments more easily than they could control a national government.

Meanwhile, the states were cooperating in the fight to free themselves from the control of a distant government in Great Britain. The Founders believed that the British government had deprived citizens of their rights, including their right to representation in the affairs of government. Many were afraid that if they agreed to create a strong national government, it could dominate the state governments and might become as dangerous to the rights of citizens as the British government had proved to be.

The solution: create a weak national government

The Founders finally arrived at a solution to this problem: they created a weak national government. The government created by the Articles of Confederation was just a national legislature, the Continental Congress. There was no executive or judicial branch. While Congress was permitted to establish courts for certain limited purposes, most legal disputes were handled in state courts.

The articles of Confederation left most of the powers of government with the states; the national government had little power over the states and their citizens. For example;

- The Continental Congress did not have the power to control any person in any state. Only the state governments had power over their citizens.
- The Continental Congress did not have the power to collect taxes from the states or from the people directly. It could only request money from the state governments, which were supposed to raise the money from their citizens.
- No important decision could be made by the Continental Congress unless at least nine of thirteen state approved. This limitation on the powers of Congress applied, for example, to its ability to declare and conduct war, enter into treaties or alliances with other nations, and coin or borrow money.

2. FEAR THAT SOME STATES WOULD DOMINATE OTHERS IN THE NATIONAL GOVERNMENT

The leaders in each state wanted to make sure that the new national government would be organized in a way that would not threaten their state's interests. As a result, the most important disagreement was over how states would vote in Congress. Would each state have an equal vote, or would states with greater population or wealth be given votes than others? Decisions in the Congress would be made by majority vote. Some leaders were afraid that the majority would use their power for their own interest at the expense of those who were in the minority.

The solution: give each state one vote

The solution adopted was to give each state one vote in the Continental Congress regardless of its population.

In 1781, after four years of discussion, all of the state governments agreed to accept the Articles of Confederation as the constitution for the national government of the United States. For the first time since the term was used in the Declaration of Independence, the former colonies became officially known as the "Unites States of America."

PROBLEMS CAUSED BY THE WEAKNESSES OF THE ARTICLES OF CONFEDERATION

You have seen how the people of the states solved the problem of their fear of a strong national government: they created a government that had very limited power. Because the states were afraid that the Continental Congress might be able to control them, they made sure that they controlled it. Every action taken by the Continental Congress had to be with

the consent, approval, and cooperation of most of the states. As a result, the nation began with a very weak national government.

The difficulties that arose under the Articles of Confederation led to the decision to develop our present Constitution. They are described below.

1. NO MONEY AND NO POWER TO GET IT

Congress had to rely upon voluntary contributions from the state governments to pay for the costs of the national government. It had no power to force the states to live up to their promises to make the contributions.

This system did not work. The states had promised to give the national government \$10 million to pay for the costs of fighting the Revolutionary War. They only paid \$1.5 million. Congress had borrowed most of the money it needed to pay for the war by selling revenue bonds to Americans and foreigners, and it had no way to pay its debts. The state governments and many of the people living in the states were also deeply in debt after the war.

2. NO POWER OVER THE STATE GOVERNMENTS AND THEIR CITIZENS

Congress did not have the power to make laws regulating the behaviour of citizens or the states or to force state governments or their citizens to do anything. The citizens could be governed only by their own state governments. This meant that if members of a state governments or citizens within a state disobeyed a resolution, recommendation, or request made by the national governments, there was no way the national government could make them obey. The Articles clearly stated that each state kept its “sovereignty, freedom, and independence.”

The national government’s inability to make state governments and their citizens live up to treaties it had made led to a serious situation. Not all of the colonists had been in favor of the Revolutionary War; some had remained loyal to Great Britain. Thousands of these people, called loyalists, still lived in the United States. When the war was over, the national governments signed a peace treaty with Great Britain called the Treaty of Paris, which was intended in part to protect loyalists’ rights and ensure that they were treated fairly. Some of these loyalists owned property in the states and some had loaned money to other citizens.

Some state governments refused to respect this treaty. They often made it difficult for loyalists to collect the money owed to them by other citizens. Sometimes the states had confiscated the loyalists’ property during the war. The national government had no power to force the state governments to respect the property rights of the loyalists or

to force individual citizens to pay back money owed to the loyalists. Thus, the national government was powerless to live up to its promise to the British government to protect the rights of these citizens.

3. UNENFORCEABLE TRADE AGREEMENTS

Although Congress had the power to make agreements with foreign nations, it did not have the power to make state governments live up to these agreements. This raised another difficulty. Some citizens imported goods from other nations and then refused to pay for them. Not surprisingly, people in foreign countries became reluctant to trade with people in the United States. In addition, when Great Britain recognized how weak Congress was in controlling foreign trade, it closed the West Indies to American commerce. As a result, many Americans lost money because they were unable to sell their goods to people in other nations. Others were not able to buy goods from abroad.

4. UNFAIR COMPETITION AMONG THE STATES

Congress had no power to make laws controlling business to trade among the states. As a result, people in some states, often with the help of their state governments, tried to take advantage of people in other states. For example, in order to benefit local businesses, some state governments passed laws forbidding the sale of goods from other states.

Such activities prevented efficient and productive trade among the states and caused serious economic problems for the country. Businesses failed, and many people became poverty-stricken and unable to repay money they had borrowed from other citizens. This created another serious situation.

5. THREATS TO CITIZENS' RIGHT TO PROPERTY

Many people believed that one of the most serious problems in the United States during the 1780s was the failure of the governments to protect their citizens' property rights. As you have learned, in most states the government was controlled by the legislative branch, composed of representatives elected by a majority of the people.

A faction is a group of people that seeks to promote its own interests. During this period, a number of factions developed that sometimes formed majorities in the state legislatures. These majorities were accused of making laws that benefited themselves at the expense of the minority and of the common welfare. For example, they passed laws that canceled debts, confiscated the property of loyalists, and created paper money resulting in inflation which benefited the debtors at the expense of those to whom they owned money.

People who were being hurt by such laws argued that their property was not being protected by their state governments. They claimed that the state governments were being used by one class of people to deny the rights of others and that they were not acting for the common good.

Some people argued that there was too much democracy in the state governments. They claimed that representative government with majority rule did not adequately protect the natural rights of individual citizens or the common welfare. They argued that majority rule, when the majority pursued its own selfish interests at the expense of the rights of others, was just another form of tyranny, every bit as dangerous as that of an uncontrolled king.

SHAYS' REBELLION AND THE SEEDS OF CHANGE

A dramatic event that finally convinced many people of the need for a stronger national government was Shays' Rebellion. Farmers in Massachusetts had serious economic problems. When they could not pay their debts, many of them lost their homes and their farms. Some were even put into prison. Popular discontent rose, and angry crowds prevented the courts from punishing people or selling the property of those who could not pay their debt.

In November, 1786, a group of several hundred angry farmers gathered under the leadership of Daniel Shays. Because they needed weapons to use in their rebellion against the state government, they tried to capture the arsenal at Springfield, where arms were kept for the state militia. Although Shays' men were defeated, their rebellion frightened many property owners who feared similar problems might arise in their states.

The fears raised by such conflicts as Shays' Rebellion, combined with the difficulties in raising taxes and regulating foreign trade, convinced a growing number of people of the need to strengthen the national government. George Washington was one of these people. He wrote to James Madison, "We are either a united people or we are not. If the former, let us act a nation. If we are not, let us no longer act a farce by pretending to it."

The steps taken to create a stronger national government and the way in which it was organized are the subject of the next unit.

REVIEWING AND USING THE LESSON

1. The Articles of Confederation showed its writers' fears of a strong national government and left most important powers to the states. What important powers were denied the national government by the Articles?
2. Why do you suppose the smaller states were satisfied with the government set up the Articles of Confederation?

3. How might the experience of the Founders with the state governments have affected their belief in the importance and role of civic virtue in a republic?
4. Select several national problems in the period after the Revolution and show how the lack of power of the national government under the Articles of Confederation contributed to them.
5. The Articles of Confederation demonstrated a distrust of a strong national government. Many people today share this attitude toward national power. Do you believe it is justified? Why?
6. What are “factions”? Explain why they were considered a problem for American government in the 1780s. What organized groups that exist today would the Founders call factions?

UNIT THREE: THE CONSTITUTION

PURPOSE OF UNIT THREE

You have studied the philosophical and historical influences on the Framers of our Constitution. This unit will provide you with an understanding of how they wrote the Constitution and some of the most important debates they had over its development and ratification.

When you completed this unit, you should be able to explain how the Constitution was developed, how it organizes our government, some of the basic debates that occurred during its development, and the positions of the Federalists and Anti-Federalists in the struggle over the ratification of the Constitution.

LESSON 12

WHO ATTENDED THE PHILADELPHIA CONVENTION AND WHAT HAD THEY AGREED TO DO?

PURPOSE OF LESSONS 12

The constitution was written at a convention held in Philadelphia in 1787. This lesson describes how the convention came to be held, some of the most important people who attended it, and some of the first steps they took to create our present Constitution.

When you complete this lesson, you should be able to describe the steps leading to the calling of the Philadelphia Convention and the characteristics of the Framers who attended it. Some of the basic terms it contains which you should be able to explain are listed below.

Philadelphia Convention

Delegate

Ratification

The Federalist

ATTEMPTS TO SOLVE THE PROBLEMS OF THE ARTICLES OF CONFEDERATION

As a result of the problems experienced under the Articles of Confederation, a number of prominent leaders suggested holding a meeting of representatives of all of the states. The purpose of the meeting was to discuss ways in which these problems could be solved. James Madison of Virginia persuaded his state legislature to call for such a meeting.

In 1786, all thirteen states were invited to send representatives to a meeting in Annapolis, Maryland. Only five states sent representatives. Disappointed at the turnout at the meeting, Madison and the others decided not to discuss the Articles of Confederation. Instead, they wrote a report which they sent to Congress and every state legislature. The report asked each state to send representatives to a meeting that was to be held in Philadelphia in 1787. The purpose of the Philadelphia meeting was to change the Articles of Confederation in order to strengthen the national government.

CONGRESS APPROVES A MEETING TO IMPROVE THE ARTICLES OF CONFEDERATION

At first, Congress ignored the report. Then, in February of 1787, Congress voted to support the meeting of the state representatives. However, it only gave them the authority to develop a plan to improve the Articles of Confederation. This plan was then to be sent to Congress for it to use as it wished. As far as Congress was concerned, the men who met in Philadelphia were just advisers to Congress.

WHO ATTENDED THE PHILADELPHIA CONVENTION?

Fifty-five delegates attended the meeting which later became known as the Philadelphia Convention. It was a remarkable group of men that we now call the Framers of the Constitution. Most of them were fairly young. The average age was forty-two. The youngest delegate was only twenty-seven. About three-fourths of the Framers had served in Congress. Most had been prominent in their states, where many had held political position. Most had played important parts in the Revolution. Some were rich, but most were not. A French diplomat in America at the time said that the Framers “without being rich are all in easy circumstances”.

Another French diplomat stationed in America observed: “If all of the delegates named for the Philadelphia convention are present, one will never have seen, even in Europe, an assembly more respectable for talents, knowledge, disinterestedness, and patriotism than those who will compose it. “From Paris, Thomas Jefferson wrote to John Adams in London that the convention “really is an assembly of demigods”.

We should remember, however, that some of the Framers were men of modest abilities and questionable motives. Probably the most balanced view of the men at Philadelphia has been given by Max Farrand, a historian, who wrote: “Great men there were, it is true, but the convention as a whole was a whole was composed of men such as would be appointed to a similar gathering at the present time: professional men, business men, and gentlemen of leisure; patriotic statesmen and clever, scheming politicians; some trained by experience and study for the task before them; and others utterly unfit. It was essentially a representative body.”

Most of the stories of the Framers are worth telling in detail. But we will limit ourselves to introducing you to some of the most important. We will also mention some of the leaders who did not attend but who played a part in the establishment of our constitutional government.

GEORGE WASHINGTON

George Washington was probably the most respected and honored man in the country. During the Revolutionary War he had left his farm at Mount Vernon, Virginia, to lead the American army to victory over the British. When the war was over and there was no longer a need for a large army, Washington returned to private life on his plantation. He was one of the leading citizens who were convinced that a stronger national government was necessary. But he expressed this opinion only in private and only to a few people, because he was not interested in getting involved in politics.

At first, Washington refused to accept the invitation to attend the convention. Later, he agreed to be a representative from Virginia. He agreed because he feared that if he did not attend, people might think that he had lost his faith in republican government. Washington was not active in the debates, but his presence and his support of the Constitution were essential to its ratification by the states. When the time came to select their first president, there was no one else that Americans could unite behind other than this honorable man who, time and time again, had set aside his own interest and devoted himself to the common welfare of the nation.

JAMES MADISON

James Madison, of all the framers, probably had the greatest influence on the organization of the national government that was developed at the convention. Born in 1751, Madison was one of the youngest of the revolutionary leaders. He became active in Virginia politics in the 1780s and was one of the most influential leaders in favor of a stronger national government. His influence at the convention was great in part because he brought with him a plan that he had already developed for creating a better national government – the Virginia Plan. After some debate over alternatives, this plan was used as the basis for discussion about how to improve the government.

Had it not been for Madison, we probably would not know much about what happened

during the convention. The Framers had decided to keep the discussions of the meetings secret, but they trusted Madison to take notes during the proceeding. Most of what we know today about what happened is based on those notes.

After the convention, Madison's convincing arguments about the best way to organize the new government led him to be one of three men asked to write a defence of the newly written Constitution. This defence was a series of articles written for newspapers in New York. It is now called *The Federalist*. It was used to convince the citizens of New York to vote for delegates to the state ratifying convention who were favorable to the Constitution. It is the most important work written by Americans on the basic principles and ideas underlying our constitutional government. Madison later became the fourth President of the United States.

OTHER IMPORTANT DELEGATES

In addition to Wigton and Madison, the delegates included many other prominent men. Benjamin Franklin was 81 and in poor health, but because he was so well respected, his participation at crucial moments contributed a great deal to the success of the Convention. Alexander Hamilton while one of the greatest supporters of a strong national government, left in frustration before the Convention was half over, returning for a few days and to sign the completed document in September. However, as you will learn in a later lesson, he was one of the authors of the *Federalist* and played a major role in the struggle over the ratification of the Constitution. George Mason the author of the Virginia Bill of Rights, was a great champion of the rights of the people and of the states. He believed the national government created by the Constitution threatened those rights. He was one of the three delegates who refused to sign the Constitution at the close of the convention.

IMPORTANT FOUNDERS WHO DID NOT ATTEND THE CONVENTION

There were also some important political leaders who did not attend the convention.

Thomas Jefferson had drafted the Declaration of Independence, served as governor of Virginia, and was a member of Congress under the Articles of Confederation. At the time of the convention he was ambassador to France and was unable to attend.

Thomas Paine, the author of *Common Sense* and the *Rights of Man*, was with Jefferson in France.

John Adams, one of America's most important political thinkers and the second President of the United States, was on a diplomatic mission to England.

Patrick Henry, revolutionary leader, refused to attend the convention because he was against the development of a strong national government. He suspected what might happen at the convention, and said that he "smelled a rat." Henry was one of the leaders who campaigned against adoption of the Constitution.

THE CONVENTION BEGINS

By May 25, 1787, delegates from a majority of the states were present in Philadelphia. George Washington was unanimously elected to be the presiding officer.

Almost immediately the Farmers agreed on two things:

1. They decided to ignore the instruction they had received from Congress to limit their work to improving the Articles of Confederation. Instead, they began to work on the development of a new constitution. The Framers were convinced that the defects of the Articles were so serious that it would be better not to use them as the basis for their discussion.
2. They decided to keep the record of what they said at the convention a secret for thirty years. There were two reasons for this.
 - The Framers wanted to develop the best constitution they could. This required a free exchange of ideas. They were afraid that if their debates were made public, many of the delegates would not feel free to express their opinions.
 - The Framers thought that the constitution they developed would have a greater chance of being accepted if people did not know about the arguments that went on while it was being created.

The Framers also agreed that although the delegations from each state varied in size, each state would have one vote at the convention.

The Framers were committed to the development of a strong national government. During the convention there was a great deal of agreement on fundamental principles and most of the basic issues. As a result, the Framers were able, in less than four months, to create a constitution that has lasted for two hundred years. This remarkable achievement began with a first session at which only seven of the thirteen states had delegates present. By the end of the convention every state except Rhode Island was represented.

The next lessons will help you understand the Constitution they developed and the basic reasons for its main features.

REVIEWING AND USING THE LESSON

1. What was the original purpose for calling a meeting in Philadelphia in 1787? Why was the purpose changed?
2. Describe the members of the Philadelphia Convention as a group.
3. Were the members of the Philadelphia Convention right to ignore their original instructions? Why?
4. Why did the Framers decide to keep the debates in the convention a secret for so long?
5. Should the debates at the Philadelphia convention have been open to the public? Why?

(Will be continued in the next issue)

სამართლის პერსონოლოგია
PERSONOLOGY OF LAW

მოძღვართ-მოძღვარი ქართული სამართლის ისტორიიდან

(წერილი ეძღვნება პროფესორ ივანე სურგულაძის
დაბადებიდან 120 წლისთავს)

ბრძენს უთქვამს, ყველანი საკუთარი ბავშვობიდან მოვდივართო და, მართლაც, თუ ქართველ კაცს ბავშვობაში მშობლის სიყვარული, ნათესავ-მეგობრების სიბო და სიჭაბუკეში დედა-უნივერსიტეტის აუდიტორიების მაღლი არ მოგკლებია, წესით „სოფლის სამდურავი“ აღარ უნდა დაგცდეს. მაგრამ რა ვუყოთ, თუ დღემდე თან მდევს ქართული სამართლის ისტორიის დიდოსტატების, მოძღვართ-მოძღვრების: დიდი ივანე ჯავახიშვილის, ალექსანდრე ვაჩიშვილის (1886-1964), ივანე სურგულაძის (1903-1983), ისიდორე დოლიძის (1915-1984) ლექციებზე ვერ-დასწრებით გამოწვეული სინანული. ნუგეშად ისღა მრჩება, რომ სამეცნიერო-პედაგოგიურ საქმიანობასთან დაკავშირებით თითქმის ყოველდღე ვსტუმრობ მათ უმდიდრეს შემოქმედებით მემკვიდრეობას და, მათივე დამსახურებით, ქართული სახელმწიფოს მრავალათასწლიანი ისტორიის ურთულესი ლაბირინთებიდან ხელცარიელი არასდროს დავბრუნებულვარ.

კვლევის სიღრმით, ხედვის ორიგინალობით, თემატური მრავალფეროვნებითა თუ მოცულობით ქართველ მეცნიერთა ამ დიდებულ თანავარსკვლავედშიც კი გამორჩეულია ქართული სამართლის ისტორიის მეცნიერული კვლევის ერთ-ერთი მეზალავრის, პროფესორ ივანე სურგულაძის შემოქმედებითი მემკვიდრეობა. დიდ მეცნიერს წელს დაბადებიდან 120 წელი შეუსრულდა¹ და მადლობა მინდა გადავუხადო საქართველოს იუსტიციის სამინისტროს ჟურნალ „იუსტიციის“ რედაქციას, მის დამფუძნებლებს, ყველას, ვინც შესაძლებლობა მოგვცა კიდევ ერთხელ გავიხსენოთ, სათანადო პატივი მივაგოთ დიდი მამულიშვილის ხსოვნას. ღირსეულ პიროვნებას, ვინც უამრავი დაბრკოლების, მკაცრი საბჭოთა ცენზურის პირობებში შეძლო და მისივე ხელმძღვანელობით შექმნილ ახალგაზრდა ქართველ სამართლის ისტორიკოსთა სკოლას, მარქსისტულ-ლენინური იდეალების ნაცვლად, უმთავრეს ამოცანად საკუთარი ქვეყნის სამართლებრივი მემკვიდრეობის მაღალ მეცნიერულ დონეზე შესწავლა-წარმოჩენა განუსაზღვრა. „მართალია, – წერდა პროფ. ვახტანგ აბაშმაძე, – ქართველოლოგიურ-იურიდიულ მეცნიერებებს საფუძველი ივანე ჯავახიშვილმა ჩაუყარა, მაგრამ თბილისის უნივერსიტეტის სახელმწიფოსა და სამარ-

1. პროფ. ივანე სურგულაძე დაიბადა 1903 წლის 10 იანვარს სოფელ ჭანიეთში (ოზურგეთის მუნიციპალიტეტი) იულონ სურგულაძისა და ატატო ლომჯარიას მრავალშვილიან ოჯახში. ხუთი დედმამიშვილიდან (ორი ძმა და სამი და) ის ყველაზე უმცროსი იყო.

თლის ისტორიის კათედრა მხოლოდ მას შემდეგ გახდა ქართველოლოგიურ-იურიდიული ბუნების, რაც პროფ. ივ. სურგულაძე 1947 წელს მას სათავეში ჩაუდგა².

სხვა შედეგი ვერც დადგებოდა, თუ გავითვალისწინებთ, რომ 1924 წელს, როდესაც ბატონი ივანე თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის სოციალურ-ეკონომიკური ფაკულტეტის იურიდიული განყოფილების სტუდენტი გახდა, მეცნიერების უმშვენიერეს სამყაროში მას მეგზურობას უწევდნენ თავად *ივანე ჯავახიშვილი, შალვა ნუცუბიძე, ლუარსაბ ანდრონიკაშვილი, გიორგი ნანიეშვილი, იროდიონ სურგულაძე*. თუ მოსაკითხია, უპირველეს ყოვლისა, სწორედ მათ „მიუძღვით ბრალი“, რომ სამშობლოზე უსაზღვროდ შეყვარებული ახალგაზრდა საქართველოს მიერ დამოუკიდებლობის დაკარგვით გამოწვეულ მწუხრს სიცოცხლის ბოლომდე, როგორც პროფ. მიხეილ კეკელია შესანიშნავად ბრძანებდა, „ნალვერ-დალში გახვეულს“ გულით ატარებდა³.

მიგვაჩნია, რომ ყველაზე მეტად სწორედ სამშობლოს სიყვარული, მეცნიერებისა და ზოგადად ყოველივე პროგრესულისადმი სწრაფვა აღიზიანებდა მასში აწ უკვე გასაბჭოებული საქართველოს პარტიულ ხელმძღვანელობას. თავდაპირველად ის რამდენიმე თვით დააპატიმრეს. მას შემდეგ კი, რაც გათავისუფლებიდან სულ ცოტა ხანში მისმა ყოფილმა სტუდენტმა შეატყობინა, რომ ისევ საპატიმროში უპირებდნენ დაბრუნებას, ახლობელ-მეგობრების გადმოცემით (თავად ბატონი ივანე ყოველთვის თავს არიდებდა საბჭოთა რეპრესიებზე საუბარს), დანამდვილებით შეიძლება ითქვას, ის მხოლოდ სამშობლოსთან იძულებითმა განშორებამ იხსნა სიკვდილისგან.

1936-1942 წლებში ახალგაზრდა მეცნიერი ცხოვრობდა და სამეცნიერო-პედაგოგიურ საქმიანობას ეწეოდა რუსეთის ფედერაციაში. ჯერ ლენინგრადში (დღევ. პეტერბურგი), საკავშირო დაუსწრებელი იურიდიული ინსტიტუტის ფილიალში. 1940 წელს აქვე დაიცვა საკანდიდატო დისერტაცია სახელმწიფოსა და სამართლის ისტორიის სპეციალობით⁴, რის შემდეგაც რამდენიმე წლის მანძილზე ლექციებს კითხულობდა

2. ვახტანგ აბაშაძე. „ივანე სურგულაძის ცხოვრება და მოღვაწეობა“, წერილი წინასიტყვაობის სახით დართული აქვს პროფ. ივ. სურგულაძის გარდაცვალების შემდეგ გამოცემულ მის წიგნს: „საქართველოს პოლიტიკურ მოძღვრებათა ისტორიიდან“, თსუ გამომცემლობა, თბილისი, 1986. 6.

3. პროფესორ ივ. სურგულაძის დაბადებიდან 90 და გარდაცვალებიდან 10 წლისთავისადმი მიძღვნილი კრებული: „ქართული ჩვეულებითი სამართალი“, წიგნი IV, რედ.: მ. კეკელია, თბ. გამომც. „მეცნიერება“, 1993. 3.

4. საგულისხმოა, რომ ჩვენს მიერ მოძიებული პროფ. ივ. სურგულაძის ყველაზე ადრინდელი, ჯერ კიდევ გასული საუკუნის 20-იან წლებში გამოქვეყნებული სამეცნიერო პუბლიკაციები მხოლოდ სისხლის სამართლისა და სისხლის სამართლის პროცესის აქტუალურ საკითხებს ეძღვნება (სრ. იხ. 1. „რსფსრ სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის ახალი პროექტის გამო“, ჟურნ. „საბჭოთა სამართალი“, 1928. №6, 140-143; 2. „სისხლის სამართლის ახალი კოდექსის ზოგადი ნაწილის შესახებ“, ჟურნ. „საბჭოთა სამართალი“, 1928. № 11, 269-271 და 3. „კერძო დანაშაულის შესახებ“, ჟურნ. „საბჭოთა სამართალი“, 1928. № 18, 434-438) და არცერთი წერილი სამართლის ისტორიაში. შესაბამისად, არ გამოვრიცხავთ, რომ ე.წ. „პარტიულმა სამართალმა“ უფრო სწორად მისი სისასტიკის, უსამართლობის საკუთარ თავზე გამოცდამ, მოგვიანებით ბატონი ივანეს მიერ სამართლის პოზიტიურ დარგებსა (იგივე სისხლის სამართალსა) და სამართლის ისტორიას შორის არჩევანის გაკეთებისას გადაწყვეტი მნიშვნელობა შეიძინა. ცხადია, საბჭოთა ხელისუფლების პირობებში საქართველოს მრავალათასწლიანი ისტორია ახალგაზრდა მეცნიერს კვლევა-ძიებისთვის გაცილებით ფართო ასპარეზს, მეტ შემოქმედებით თავისუფლებას ჰპირდებოდა, ვიდრე პოზიტიური სამართლის ნებისმიერი დარგი.

რ. ზედაძე

სვერდლოვსკის (დღევ. ეკატერინბურგის) იურიდიულ ინსტიტუტში. ბატონი ივანე მხოლოდ 1942 წელს, ექვსწლიანი განშორების შემდეგ ახერხებს საქართველოში დაბრუნებას. 1946 წელს წარმატებით დაიცვა სადოქტორო დისერტაცია თემაზე: „ქართლის სახელმწიფოებრივი წყობილება XVII-XVIII საუკუნეების მიჯნაზე“, ხოლო მომდევნო 1947 წელს სათავეში ჩაუდგა თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის იურიდიული ფაკულტეტის სახელმწიფოსა და სამართლის ისტორიის კათედრას, რომელსაც გარდაცვალებამდე, 1983 წლის 10 ოქტომბრამდე ხელმძღვანელობდა.

40-იანების მიწურულს სასიკეთო ცვლილებები მოხდა მეცნიერის პირად ცხოვრებაშიც. ბატონი ივანე დაოჯახდა და ქალბატონ ეთერ ტულუშთან ერთად შექმნა შესანიშნავი ქართული ოჯახი. მათი ვაჟია დღეს უკვე ცნობილი მეცნიერი, თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის იურიდიული ფაკულტეტის პროფესორი ნუგზარ სურგულაძე. ამავე უნივერსიტეტის ინგლისური ფილოლოგიის მიმართულებაზე ათწლეულებია ნაყოფიერ სამეცნიერო-პედაგოგიურ საქმიანობას ეწევა ბატონი ივანეს ქალიშვილი ქეთევან სურგულაძე.

სამშობლოში დაბრუნებიდან რამდენიმე წელში მოდის პირველი დიდი შემოქმედებითი წარმატებაც. მხედველობაში გვაქვს პროფ. ივანე სურგულაძის მიერ 1952 წელს გამოცემული ფუნდამენტური გამოკვლევა სახელწოდებით: „საქართველოს სახელმწიფოსა და სამართლის ისტორიისათვის“. ნაშრომი, რომელიც გამოცემისთანავე ბიბლიოგრაფიულ იშვიათობად იქცა და დღესაც, გამოცემიდან ათწლეულების შემდეგ, სამართლის ისტორიით დაინტერესებული მკითხველისთვის სამაგიდო წიგნად რჩება. ნაშრომი იწყება ქართული სამართლის ისტორიის კვლევასთან დაკავშირებული წყაროების ვრცელი, უაღრესად საინტერესო მიმოხილვით. ისტორიის მამად წოდებული ჰეროდოტედან დაწყებული, ქართული ჰაგიოგრაფიის, შუა საუკუნეების როგორც საერო, ისე საეკლესიო სამართლის დიდებული ძეგლებით გაგრძელებული, XIX-XX საუკუნეების გამოჩენილ თუ ნაკლებად ცნობილ ქართველ და უცხოელ მეცნიერთა შრომებით დამთავრებული, თითოეული მათგანის მიერ დარგის განვითარებაში შეტანილი წვლილისა და მეცნიერული კვლევისას დაშვებული შეცდომების გათვალისწინებით, გვიანფეოდალური ქართლის სამეფოს როგორც ცენტრალური, ისე ადგილობრივი სახელისუფლებო ინსტიტუტების (მეფე, დარბაზი, მეფის სამდივნო, საპოლიციო აპარატი, მეფის დაცვა, სასამართლო, განსაკუთრებული ხასიათის მოხელეები, სოფლებისა და ქალაქების ადგილობრივი სამოხელეო აპარატის), მათში შემავალი ათეულობით სახელოს (თანამდებობის), როგორც მოცულობით, ისე მეცნიერული კვლევის თვალსაზრისით, მანამდე არნახული სისრულით აღწერა-დახასიათებთა, დაბოლოს, კვლევის შედეგებზე დაყრდნობით ფეოდალური ქართული სახელმწიფოებრივი ცხოვრების თავისებურებების წარმოჩენით.

როგორც უკვე აღვნიშნეთ, ამ შესანიშნავმა წიგნმა დღის სინათლე ომისშემდგომ წლებში იხილა. მეორე მსოფლიო ომში გამარჯვებამ საბჭოთა ხალხის ცხოვრებაშიც ბევრი რამ შეცვალა. გაჩნდა იმედი, რომ სამუდამოდ წარსულს ჩაჰბარდე-

ბოდა ავადმოსაგონარი „დასმენებისა და რეპრესიების“ მანკიერი პრაქტიკა. მაგრამ, როგორც გაირკვა, ეს მხოლოდ ერთი შეხედვით. იმავე 1952 წელს საკავშირო გაზეთ „იზვესტიაში“ იბეჭდება ვრცელი წერილი სათაურით „ისტორიული სიმართლის წინააღმდეგ“. მასში პროფ. ივ. სურგულაძის ჩვენ მიერ ნაქები მონოგრაფია შეფასებულია როგორც „არასრულყოფილი, უხარისხო და ისტორიული სიმართლის დამახინჯებულად წარმომჩენი გამოცემა“. თავად მეცნიერისთვის კი სამართლებრივი პრობლემების კვლევისას „მარქსისტული მეთოდოლოგიის იგნორირებისა“ და „საქართველოს წარსულის იდეალიზაციისთვის“ წერილის ავტორები, ვინმე: ს. ივანოვი, პ. ქორქია და ა. ანტომინი კატეგორიულად მოითხოვდნენ „რესპუბლიკის გამომცემლობათა კარები მყარად დახშულიყო“⁵.

სამწუხაროა, მაგრამ ამ მოდემის „კეთილმოსურნეები“ ბატონ ივანეს სიცოცხლის ბოლომდე არ მოჰკლებია. როგორც პროფ. მიხეილ კეკელია გულისტკივილით შენიშნავდა: „უღირსი თანამემამულენი უკანასკნელ დღეებამდე მუქარით შეახსენებდნენ ბატონ ივანეს მის თითქოსდა „საეჭვო წარსულს“⁶; სიცოცხლის ბოლომდე არ პატიობდნენ ქართველ მეცნიერს, რომ, მათი მხრიდან არაერთი მცდელობის მიუხედავად, კომუნისტური პარტიის რიგებში შესვლაზე ვერ დაიყოლიეს. მიუხედავად აღნიშნულისა, საკუთარ ქვეყანასა და ხალხზე უზომოდ შეყვარებულ მეცნიერს ერთხელ გაკეთებული არჩევანისთვის არასდროს უღალატია და სიცოცხლის ბოლომდე დიდი ნაყოფიერებით აგრძელებდა სამეცნიერო-პედაგოგიურ მოღვაწეობას. აღნიშნულის დასტურია *ორ ასეულზე მეტი სამეცნიერო ნაშრომი* (აქედან ორ ათეულამდე სახელმძღვანელო და მონოგრაფია), რომლის გარეშეც სამართლის მეცნიერების დარგები: ქართული სახელმწიფოსა და სამართლის ისტორია, საქართველოს პოლიტიკურ მოძღვრებათა ისტორია, უბრალოდ წარმოუდგენელია⁷.

მეტიც, როგორც პროფ. ვალერიან მეტრეველი აღნიშნავდა, „*საქართველოს პოლიტიკურ მოძღვრებათა ისტორიას*“, როგორც სასწავლო და სამეცნიერო სამართლებრივ დისციპლინას, სწორედ ივანე სურგულაძემ ჩაუყარა საფუძველი⁸. სწორედ მისი დაულალავი შრომის მაძლია, რომ დედაუნივერსიტეტის კედლებში დღემდე, ყოველწლიურად ასეულობით ახალგაზრდა იურისტი ეზიარება ქართვე-

5. Газ. „Известия“, 12 Августа, 1954. № 191 (11570), დასახელებული წერილი სრული სახით თსუ იურიდიული ფაკულტეტის მაგისტრანტ ნათია სირდაძის ქართულენოვან თარგმანთან ერთად იხ. თინათინ წერეთლის სახელმწიფოსა და სამართლის ინსტიტუტის მიერ პროფ. ივანე სურგულაძის ხსოვნისადმი მიძღვნილ კრებულში „სამართლისა და პოლიტიკური აზროვნების ისტორიის ნარკვევები“, წიგნი III, რედ.: გ. ფერაძე, თბ., 2015, გამომც. „მერიდიანი“. 733-740.

6. პროფესორ ივ. სურგულაძის დაბადებიდან 90 და გარდაცვალებიდან 10 წლისთავისადმი მიძღვნილ კრებულში: „ქართული ჩვეულებითი სამართალი“, წიგნი IV, რედ.: მ. კეკელია, თბ., გამომც. „მეცნიერება“, 1993. 3.

7. პროფ. ივანე სურგულაძის ნაშრომთა ბიბლიოგრაფია სრული სახით იხ. თინათინ წერეთლის სახელმწიფოსა და სამართლის ინსტიტუტის მიერ პროფ. ივანე სურგულაძის ხსოვნისადმი მიძღვნილ კრებულში „სამართლისა და პოლიტიკური აზროვნების ისტორიის ნარკვევები“, წიგნი III, რედ. გ. ფერაძე, თბ., 2015, გამომც. „მერიდიანი“. 741-790.

8. ვ. მეტრეველი. წინასიტყვაობა ივ. სურგულაძის სახელმძღვანელოსთვის „ნარკვევები საქართველოს პოლიტიკურ მოძღვრებათა ისტორიიდან“, თბილისი, 2001. 3.

ლი ერის მრავალსაუკუნოვან საგანძურს: იაკობ ცურტაველისა და იოანე საბანის-მის ქართული ჰაგიოგრაფიის შესანიშნავი ნიმუშებიდან დაწყებული XIX-XX საუკუნეების სამანზე შექმნილი პოლიტიკური პარტიებისა თუ მათი ლიდერების, მსოფლიო სახელის მქონე ქართველი პოლიტიკოსების სამართლებრივი შეხედულებებით დამთავრებული⁹.

ხაზი გვინდა გავუსვათ, რომ კვლევის სიღრმისა და მეცნიერული კეთილსინდისიერების თვალსაზრისით ჩვენ მიერ გამოთქმული შეფასებები თანაბრად ეხება ბატონი ივანეს შრომებს როგორც *სამართლის ისტორიაში*, ისე *ფილოსოფიაში*, *თეორიაში*, *წყაროთმცოდნეობაში* და სხვა. ასე, მაგალითად, ქართულ წყაროთმცოდნეობაში მეცნიერული კვლევის ნიმუშებად შეგვიძლია დავასახელოთ ბატონი ივანეს მიერ შესწავლილი: ოპიზისა და მეფეთ-მეფის გიორგი III-ის სიგელები, ქსნის ერისთავის 1470 წლის სიგელი ლარგვისის მონასტრისადმი, სვიმონ მეფის 1590 წლის განწესება მეკობრეთმძებნელის შესახებ, სასამართლოს 1620 წლის განაჩენი დიდი მოურავისა და ჯავახიშვილების საქმის გამო, იოანე ბატონიშვილის სჯულდება, დავით ბატონიშვილის „მიმოხილვა“ და ა.შ. უაღრესად საინტერესო წერილები მოამზადა ქართველმა მეცნიერმა ქართული საბჭოთა ენციკლოპედიისთვის: ათაბაგის, ამირსპასალარის, ამილახვრის, ამირეჯიბის, გზირის, ვეზირისა და სხვა უაღრესად საინტერესო სამოხელეო ინსტიტუტების შესახებ.

უდავოდ ცალკე აღნიშვნას იმსახურებს ბატონი ივანეს მიერ წიგნზე: *„ქართული სამართლის ძეგლებზე“* (1970) გაწეული კოლოსალური შრომა – თითქმის, ათასგვერდიანი მონოგრაფია, რომელიც გასულ საუკუნეში ქართული სამართლის ისტორიაში შექმნილ ერთ-ერთ საუკეთესო ნაშრომად შეიძლება შეფასდეს. მასში ქართული სახელმწიფო სამართლის ორი უძვირფასესი ძეგლის: „ხელმწიფის კარის გარიგებისა“ და „დასტურლამალის“ მეცნიერულად დადგენილი ტექსტებია მოცემული: გამოკვლევებით, ლექსიკონებით, საძიებლებით, კვლევის შედეგების რუსულ და გერმანულ ენაზე გადმოცემით¹⁰.

უცხო ენები ვახსენეთ და შეუძლებელია არ გავიხსენოთ პროფ. ივანე სურგულაძე.

9. გვინდა გავიხსენოთ ბატონი ივანეს ვაჟის პროფ. ნუგზარ სურგულაძის მონათხრობი, 70-იანების მიწურულს, საღამოს სახლში დაბრუნებული, როგორ შეესწრო სუფრას, რომელზეც ბატონი ივანე აკადემიკოსებთან: აკაკი შანიძესთან და შოთა ძიძიგურთან ერთად, „ჭიქა ღვინით“ აღნიშნავდნენ „ცენტრიდან“ მიღებულ სასიხარულო ცნობას ბატონი ივანეს მიერ დაფუძნებული საგნის „საქართველოს პოლიტიკურ მოძღვრებათა ისტორიის“ თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტში სასწავლებლად დაშვების თაობაზე.
10. ივ. სურგულაძე. „ქართული სამართლის ძეგლები“, თბ., გამომც. „საბჭოთა საქართველო“, 1970. საგულისხმოა, რომ წიგნში მოცემულია „ხელმწიფის კარის გარიგების“ როგორც ქართული ტექსტი, ისე ამ ტექსტის ბატონი ივანესა და ექვთიმე თაყაიშვილის მიერ სხვადასხვა დროს, *ერთმანეთისგან დამოუკიდებლად შესრულებული რუსული თარგმანები*. სწორედ აღნიშნულზე წერდა 1972 წელს აღფრთოვანებით პროფ. გიორგი ნადარეიშვილი, რომ: „ხელმწიფის კარის გარიგების“ თარგმანის ორივე ვარიანტის მნიშვნელობა ქართული კულტურით დაინტერესებული სამეცნიერო საზოგადოებისთვის უზრალოდ განუზომელია (სრ. იხ. ჟურნ. „მნათობი“, 1972, № 3. 192). რაც შეეხება „დასტურლამალს“, ამჯერად მხოლოდ იმ მრავლისმეტყველ ფაქტს გავუსვამთ ხაზს, რომ ტექსტის დასადგენად მეცნიერმა მის მიერ საქართველოსა და ლენინგრადის არქივებში სხვადასხვა დროს მოძიებული 15 ხელნაწერით იხელმძღვანელა;

მის დედალი ქართული სახელმწიფოს ისტორიის, სამართლის ძეგლების უცხო ენაზე გამოცემა-თარგმნისა და უცხოენოვანი მკითხველისთვის მათი ხელმისაწვდომობის უზრუნველყოფის თვალსაზრისით. პირველ რიგში, უნდა აღვნიშნოთ ბატონი ივანეს მიერ 1968 წელს რუსულ ენაზე გამოცემული ვრცელი მონოგრაფია „ქართული სახელმწიფოსა და სამართლის ისტორია“. წიგნი, რომელმაც მრავალმილიონიანი, მრავალენოვანი საბჭოთა მკითხველისთვის ხელმისაწვდომი გახადა ქართველი ხალხის უმდიდრესი სახელმწიფოებრივი წარსული. საგულისხმოა, რომ გამოცემიდან სულ ცოტა ხანში წიგნი ითარგმნა სერბულ ენაზე და 1971 წელს სრული სახით გამოიცა *ქ. ბელგრადში* („Историю Државе и Права Грузије“). 1972 წელს *ქ. პარიზში* ქართველოლოგიურ სამეცნიერო ჟურნალში „ბედი ქართლისა“¹¹ გერმანულ ენაზე დაიბეჭდა ბატონი ივანეს წერილი მიძღვნილი შოთა რუსთაველის პოლიტიკური შეხედულებებისადმი¹², 1975 წელს იმავე ჟურნალმა, ამჯერად უკვე ფრანგულ ენაზე, გამოაქვეყნა ბატონი ივანეს კიდევ ერთი ნაშრომი, მიძღვნილი გიორგი III-ის 1170 წლის სიგელისადმი¹³. შეუძლებელია არ გავიხსენოთ 1973 წელს, პარიზშივე გამოქვეყნებული „ხელმწიფის კარის გარიგების“ პროფ. ივ. სურგულაძის გერმანულენოვანი თარგმანი¹⁴. იმავე წელს ივანე სურგულაძისეული რუსული ტექსტის მიხედვით იუგოსლავიის დედაქალაქ ბელგრადში გამოიცა „ხელმწიფის კარის გარიგების“ სერბულენოვანი თარგმანი („Правилник Царевогo Двора“). მეცნიერის გარდაცვალებამდე ცოტა ხნით ადრე კი, 1982 წელს ჟურნალმა „გეორგიკა“, გერმანულ ენაზე გამოაქვეყნა ბატონი ივანეს წერილი: გაერთიანებული საქართველოს სახელმწიფო წყობილების შესახებ (X-XV)¹⁵. 1993 წელს, ბატონი ივანეს გარდაცვალებიდან 10 წლისთავზე, მის მიერ დადგენილ ტექსტზე დაყრდნობით, „ხელმწიფის კარის გარიგების“ ინგლისურენოვანი თარგმანი წინასიტყვაობით, ლექსიკონით, შენიშვნებითა და კომენტარებით გამოსცა ბატონი ივანეს ქალიშვილმა ქეთევან სურგულაძემ¹⁶.

გულისტკივილით უნდა აღვნიშნოთ ის ფაქტი, რომ დიდი მეცნიერის მიერ სახელმწიფო, სამოქალაქო თუ სისხლის სამართლის ისტორიის საკითხებზე შექმნილი შრომების მნიშვნელოვანი ნაწილი (3000 ნაბეჭდ გვერდზე მეტი) დღემდე

11. „ბედი ქართლისა“- ჟურნალი დაარსდა 1948 წელს პარიზში. 1958 წლამდე გამოდიოდა ქართულ ენაზე. შემდეგ კი გადაწედა წერილები გამოქვეყნებულიყო ფრანგულ, გერმანულ და ინგლისურ ენებზე. 1985 წლიდან ჟურნალი გამოიცემა ახალი სახელწოდებით („Revue des Etudes Georgiennes et Caucasiennes“). ჟურნალის გარშემო შემოიკრიბნენ ქართველოლოგები მთელი მსოფლიოდან. შესაბამისად, დღესაც ძალზედ მნიშვნელოვანია ამ უცხოენოვანი გამოცემის როლი უცხოეთში ქართული კულტურის პოპულარიზების საქმეში.

12. I. Surguladze. „Über die politischen Anschauen Schota Rustaveli“, „Bedi Kartlisa“, revue de kartvelologie, vol. XXIX-XXX, Paris, 1972, 344-347.

13. I. Surguladze. „Un Dokument important de L’histoire du Droit ge’orgien: La charte du roi Georgie III (1170)“, „Bedi Kartlisa“, revue de kartvelologie, vol. XXXIII, Paris, 1975, 216-223.

14. I. Surguladze. „Die Hausordnung des Konigshofes“, „Bedi Kartlisa“, revue de kartvelologie, vol. XXXI, Paris, 1973, 225-245.

15. I. Surguladze. „Die Staatsordnung des vereinten feodallen georgiens (X-XVih.)“, „Georgica“, Heft N5, Jena-Tbilisi, 1982, 70-71.

16. „ხელმწიფის კარის გარიგება“, ტექსტები გამოსაცემად მოამზადა, ინგლისურად თარგმნა, წინასიტყვაობა, ლექსიკონი, შენიშვნები და კომენტარები დაურთო ქეთევან სურგულაძემ. თსუ გამომცემლობა, თბილისი, 1993.

გამოსაქვეყნებელია. თავს იმითდა ვიმშვიდებთ, რომ თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის იურიდიული ფაკულტეტის სამართლის ისტორიის მიმართულე-ბაზე უკვე მიმდინარეობს მუშაობა მათი გამოქვეყნების მიზნით და, იმედია, დი-დი მეცნიერის შემოქმედებითი მემკვიდრეობის ეს უძვირფასესი ნაწილიც მალე იხილავს დღის სინათლეს.

დასასრულისთვის, შეუძლებელია ცალკე არ გამოვყოთ, სათანადოდ არ დავაფა-სოთ ის წვლილი, რაც დიდმა მეცნიერმა ქართული იურიდიული საზოგადოების აღზრდისა და ჩამოყალიბების საქმეში შეიტანა. 15 სადისერტაციო ნაშრომი (აქ-ედან 5 სადოქტოროა) მისი ხალმმღვანელობით მომზადდა და წარმატებით იქნა დაცული თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტში. აღარაფერს ვამბობთ იმ ათას-ობით ახალგაზრდაზე, ვინც დედაუნივერსიტეტის კედლებში ათწლეულების მან-ძილზე სწორედ ბატონი ივანეს ლექცია-სემინარების, მისი სახელმძღვანელოების წყალობით ეზიარა სამშობლოს ისტორიის უმდიდრეს სამყაროს. სამყაროს, რო-მელშიც მანამდე არნახული მაღლით ენაცვლებიან, ავსებენ ერთმანეთს ფურცლე-ბი ქართული სამართლისა და ქართულ პოლიტიკურ მოძღვრებათა ისტორიიდან – დაწყებული VI საუკუნეში აიეტის, ფარტაძის, კოლხ სახელმწიფო ბრალმდებელ-თა ორატორული ხელოვნების ბრწყინვალე ნიმუშებით; XI საუკუნეში გამართული სასამართლო პროცესის მონაწილე წმ. მამებით ოპიზისა და მიჯნაძორის მონას-ტრებიდან; XIV საუკუნის ქართველი დიდმოხელის „აბსოლუტური მონარქიის-თვის“ სადარი ჩანაწერებით სახელმწიფო მექანიზმისა თუ უმნიშვნელოვანესი სა-მოხელეო ინსტიტუტების, მათ შორის, *მოდღართ-მოდღრის უნიკალური ინსტი-ტუტის* ფუნქციონალური დატვირთვის შესახებ; ევროპულ ოჯახს მოწყვეტილი XVII საუკუნის თბილისით, გარედან თვალსაყვირო, თუმცა შიგნიდან ინტრიგე-ბით, ქართველ პატრიოტებთან სისხლიანი ანგარიშსწორებით დამძიმებული ხოს-რო მირზას (როსტომ მეფის) სასახლით; 1795 წელს რუსეთის „იმპერატრიცასგან“ განწირული და აღა-მაჰმად-ხანის მიერ საქართველოს დამოუკიდებლობის, ერთი-ანობის იდეასთან ერთად დამარცხებული პატარა კახით; XIX საუკუნეში სამოხე-ლეო ხელოვნების გენიოსით, პირველი ქართველი უზენაესი პროკურორით იაგორ ჭილაშვილითა და XX საუკუნის დასაწყისში ისევ სამშობლოს სიყვარულისთვის მტრის მიერ სიკვდილმისჯილი ილია ჭავჭავაძით დამთავრებული. აი, რატომ ვახ-სენეთ წერილის დასაწყისში ბატონი ივანეს ლექციებზე ვერდასწრებით გამოწვე-ული სინანული, ის, თუ რას აღნიშნავდა „ჭიქა ღვინით“ სამი ბრძენკაცი 70-იანების მიწურულს სურგულაძეების ოჯახში და რატომ არის პროფესორი ივანე სურგუ-ლაძე ერის იმ უძლეველი ლაშქრის მოძღვართ-მოძღვარი, რომელმაც XX საუკუნის მიწურულს საქართველო დამოუკიდებლობამდე მოიყვანა.

გორა ფერაძე

ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი, თინათინ წერეთლის სახელმწიფოსა და სამართლის ინსტიტუტის სამართლის ისტორიისა და თეორიის განყოფილების ხელმძღვანელი

THE TEACHER OF TEACHERS FROM THE HISTORY OF GEORGIAN LAW

(This letter is dedicated to the 120th anniversary of the
birth of Professor Ivane Surguladze)

A wise man once said that all grown-ups were once children, and truly, if a Georgian was always surrounded by parental love and the cordiality of friends and relatives in childhood and by the zest of the auditoriums in his alma mater in youth, he, in fact, should never express dissatisfaction with the world. But it can't be helped that I have never stopped regretting, until now, not attending the lectures of the Teachers of Teachers, the grand masters of the history of Georgian law – the great *Ivane Javakhishvili*, *Aleksandre Vacheishvili* (1886-1964), *Ivane Surguladze* (1903-1983) and *Isidore Dolidze* (1915-1984). My only relief is that, due to my academic and educational activities, almost every day I visit their rich creative legacy and, thanks to them again, I have never left the complex labyrinths of the millennia-long history of the Georgian state empty-handed.

The creative legacy of Professor Ivane Surguladze, one of the founders of academic research in the history of Georgian law, is distinguished even among this magnificent constellation of Georgian scholars, due to the depth of his research, the originality of his viewpoints, and thematic diversity or extent. It is the 120th birth anniversary of this great scholar this year¹ and I would like to thank the editorial staff of the journal *Iustitia*, its founders, and all those who have made it possible to remember once again and pay tribute to the memory of this great patriot, to a worthy person who, despite many obstacles and under conditions of strict Soviet censorship, managed to succeed and set the most important goal for the school of young Georgian law historians, which was founded under his leadership, to study and exhibit the legal heritage of their own country at high academic level, instead of the ideals of Marxism-Leninism. As Prof. Vakhtang Abashmadze wrote: ‘although the academic disciplines of Kartvelology and law were founded by Ivane Javakhishvili, *the Chair of the History of State and Law* at Tbilisi State University *acquired Kartvelology and a legal nature* only after it was headed by Prof. I. Surguladze in 1947’².

No other result would be expected, considering that when Mr. Ivane Surguladze became a student of the Legal Section of the Social and Economic Faculty at Tbilisi

1. Prof. *Ivane Surguladze* was born on 10 January 1903 in the village of Chanieti (Ozurgeti municipality) to the multi-child family of Iulon Surguladze and Atato Lomjaria. He was the youngest of 5 siblings (2 brothers and 3 sisters).
2. *Vakhtang Abashmadze*. *The Life and Work of Ivane Surguladze*, the letter was enclosed as a foreword to the book of Prof. Ivane Surguladze published after his death: *From the History of Georgian Political Doctrines*, TSU Press, Tbilisi, 1986.6

State University in 1924, his guides to the wonderful world of scholarship were *Ivane Javakhishvili*, *Shalva Nutsubidze*, *Luarsab Andronikashvili*, *Giorgi Naneishvili* and *Irodion Surguladze*. Primarily, they were exactly the persons whose ‘fault’ was that this young man, immensely in love with his homeland, carried the sorrow caused by Georgia’s lost independence – as Prof. Mikheil Kekelia put it nicely – in his heart ‘wrapped up in embers’ until the end of his life³.

We consider that most of all, it was exactly his love for the homeland, and his striving for academic excellence, and generally for everything innovative that would irritate the Sovietised party leadership of Georgia. At the beginning, he was held in detention for several months. But when his former student informed him shortly after his release that they planned to send him back to prison, as his relatives and friends said (Mr. Ivane Surguladze himself avoided talking about Soviet repression), it can be said for sure that he was saved from death thanks to his forced separation from the homeland.

In the years 1936-1942, the young scholar lived and pursued his academic and educational activities in the Russian Federation, firstly in Leningrad (now St. Petersburg), at a branch of the All-Union Correspondence Legal Institute. In 1940, he defended his thesis for a Candidate Degree in Leningrad with a specialty in the History of State and Law⁴. Following that, he delivered lectures at the Legal Institute in Sverdlovsk (now Ekaterinburg) for several years. Only in 1942, after 6 years of separation, could Mr. Ivane Surguladze return to Georgia. In 1946, he succeeded in defending his thesis for a Doctor’s Degree on: *The State System of Kartli at the Turn of the 17th-18th Centuries*, while in 1947, he became Head of the Chair of the History of State and Law at Tbilisi State University, which he headed until his death, October 10, 1983.

At the end of the 1940s, some beneficial changes happened in the personal life of Mr. Ivane Surguladze, too. He married and started a beautiful Georgian family together with Mrs. Eter Tugushi. Nugzar Surguladze, now a prominent academic, Professor of the Law Department at Tbilisi State University, is their son. And Mr. Ivane Surguladze’s daughter, Ketevan Surguladze, has been pursuing academic and educational activities for decades at the Department of English Philology at the same University.

The first great success in his creative activities came several years after his return to the

3. Collection dedicated to the 90th anniversary of the birth and the 10th anniversary of the death of Prof. Iv. Surguladze: *Georgian Customary Law*, Book IV, Ed. *M. Kekelia*, Tbilisi, Publishing House Metsniereba, 1993. 3.

4. It is significant that the earliest academic publications of Prof. Iv. Surguladze we have found and that were published as early as in the 1920s are dedicated to the topical issues of only criminal law and criminal procedure (see 1. Regarding the New Project of the Criminal Procedure Code of the Russian Federation, magazine *Sabchota Samartali* (Soviet Justice), 1928. N: 6, 140-143; 2. Regarding the General Part of the New Criminal Code), magazine *Sabchota Samartali*, 1928. N: 11, 269-271, and 3. Regarding Individual Crime, magazine *Sabchota Samartali*, 1928. N: 18, 434-438); so no letters regarding the history of law. Consequently, we don’t exclude the fact that the so called ‘party justice’, or rather the learning of its cruelty and unfairness to his cost, later acquired decisive importance in Mr. Ivane Surguladze’s making a preference between the positive branches of law (same criminal law) and the history of law. It was obvious that under the Soviet regime, the millennia-long history of Georgia could offer to the young scholar far more opportunities and more creative freedom for study and research than any other branch of the positive law.

homeland. This was the fundamental study that Prof. Ivane Surguladze published in 1952 – For the History of the State and Law of Georgia. The work became a bibliographical rarity immediately after publication and even today, decades after it was published, it is the bible for readers interested in the history of law. The work begins with a vast and extremely interesting review of sources relating to the study of the history of Georgian law. It starts with Herodotus, who was called the ‘father of history’, then goes on with the great literary texts of Georgian hagiography, of medieval secular law and church law, and ends with the works of prominent or less famous Georgian and foreign academics of the 19th-20th centuries, considering the contributions each of them made to the development of the field and the mistakes they made during their academic studies. The work describes and characterizes, in a never-seen-before entirety, in terms of both volumetric and academic study, the central and local government institutions of the late feudal kingdom of Kartli (the king, council, king’s secretariat, law enforcement community, king’s guards, court, state officials of peculiar nature, administration of local officials of villages and towns), tens of civil service posts (positions), and finally, based on the study results, describes the specifics of life within the state system of feudal Georgia.

As we have already mentioned, this excellent book saw the light of day during the post-war period. Victory in World War Two changed much in the lives of Soviet people, too. A hope emerged that the bad practices of ‘informing and repression’ would be left behind for good. But, as became clear, it was only at first sight. In 1952, a long letter – Against the Historical Truth, was published in the all-Union newspaper ‘*Izvestija*’. In this letter, the monograph of Prof. Iv. Surguladze, which was much-lauded by us, was evaluated as an ‘incomplete and low-quality publication distorting the historical truth’. As for the scholar himself, the authors of the letter, S. Ivanov, P. Korkia and A. Antoshin, vehemently demanded that the ‘doors of the republican publishing houses were tightly shut⁵ for him because of his ‘disregard of Marxist methodology’ and the ‘idealization of the past of Georgia’ in his study of legal issues.

Sadly, Mr. Ivane Surguladze never was short of such ‘well-wishers’ until the end of his life. As Prof. Mikheil Kekelia sorrowfully noted – ‘his worthless compatriots would remind him with a threat, until his last days, of his allegedly “dubious past”⁶. They did not forgive the Georgian scholar until the end of his life the fact that, despite their repeated attempts, they were unsuccessful in persuading him to join the Communist Party. Irrespective of the above mentioned, the scholar, extremely in love with his country and people, never betrayed the choice he had once made and very productively kept on carrying out his academic and

5. Газ. „Известия“, 12 Августа, 1954. № 191 (11570). See the complete version of the mentioned letter, together with its Georgian translation by *Natia Sirdadze*, a master’s student of the TSU’s Legal Department, in the collection dedicated by Tinatin Tsereteli State and Law Institute to the memory of Prof. Ivane Surguladze – *Essays on the History of Law and Political Thought*, Book III, Ed. *G. Pheradze*, Tbilisi, 2015. Publishing House Meridiani. 733-740.

6. Collection dedicated to the 90th anniversary of the birth and the 10th anniversary of the death of Prof. Iv. Surguladze: *Georgian Customary Law*, Book IV, Ed. *M. Kekelia*, Tbilisi, Publishing House Metsniereba, 1993. 3.

educational activities until the end of his life. *Over 200 academic works* are a proof of the aforementioned (up to 20 of them are text-books and monographs), without which the branches of the science of law, like the History of the State and Law of Georgia, the History of Political Doctrines of Georgia, are just unimaginable⁷.

Moreover, as Prof. Valerian Metreveli mentioned, it was Ivane Surguladze who laid the foundation for the *History of Political Doctrines of Georgia* as a teaching and scientific legal discipline⁸. Thanks exactly to his tireless work that, up to the present, hundreds of young lawyers annually gain knowledge within the walls of their alma mater from the century-old treasures of the Georgian nation, starting from the excellent monuments of Georgian hagiography of Iakob Tsurtaveli and Ioane Sabanisdze, and ending with the legal viewpoints of the political parties, established at the turn of the 19th-20th centuries, or their leaders, and of world-famous Georgian politicians⁹.

We would like to emphasize that the evaluations we have made in terms of the depth of research and academic bona fides equally relate to the works of Mr. Ivane Surguladze in the *History of Law* as well as in *Philosophy, Theory, Source Studies*, etc. Thus, for instance, we can name the following documents that he examined as monuments of academic research in Georgian source studies: Charters of the King of Opiza and the King of Kings Giorgi III; the Charter of the Duke of Ksani of 1470 for Largvisi Monastery; the Order of King Svimon of 1590 on *Mekobretmdzebneli* (robber hunter); the court verdict of 1620 on the case of *Grand Mouravi* and the Javakhishvili family; the legislation of Ioane Batonishvili (Bagrationi); the ‘Review’ of Davit Batonishvili (Bagrationi), etc. The following extremely interesting letters were prepared by the Georgian scholar for the Georgian Soviet Encyclopedia: about the institutes of Atabagi (governor of a province), Amirspasalari (commander-in-chief), Amilakhvari (head of horse stable), Amirejibi (head of royal doorkeepers), Gziri (village elder’s assistant), Veziri (vizier), and other very interesting state official institutes.

Without doubt, Mr. Ivane Surguladze’s huge work over the book – *The Monuments of Georgian Law* (1970) is worth appreciating separately. It is a monograph of nearly 1 000 pages, which may be considered one of the best works of the past century on the history of Georgian law. The work includes the academically ascertained texts of the two precious monuments of Georgian state law: the Regulations of the Royal Court and the

7. See the full list of the works of Prof. Ivane Surguladze in the collection dedicated by Tinatin Tsereteli State and Law Institute to the memory of Prof. Ivane Surguladze – *Essays on the History of Law and Political Thought*, Book III, Ed. G. Pheradze, Tbilisi, 2015. Publishing House Meridiani. 741-790.

8. V. Metreveli. Foreword to the text-book of Iv. Surguladze *Essays from the History of Political Doctrines of Georgia*. Tbilisi. 2001. 3.

9. We would like to tell the story of Mr. Ivane Surguladze’s son, Prof. Nugzar Surguladze, when, at the end of the 1970s, he came back home in the evening and saw the table, where Ivane Surguladze and the academicians *Akaki Shanidze* and *Shota Dzidziguri* were celebrating ‘with a glass of wine’ the joyful news received from ‘the centre’ about the subject introduced by Mr. Ivane Surguladze – the History of Political Doctrines of Georgia – being permitted for teaching at Tbilisi State University.

Dasturlamali, with studies, vocabularies, indices, and the Russian and German translations of the study results¹⁰.

We have mentioned foreign languages and it is impossible to avoid speaking about the merit of Prof. Ivane Surguladze in terms of ensuring that the monuments of the history and law of the state of Georgia were translated and published in foreign languages and that they were available to foreign readers. In the first place, we must underline the long monograph he published in 1968 in the Russian language – The History of the State and Law of Georgia. This was the book which made the rich past of Georgian statehood and the Georgian people available to millions of multinational Soviet readers. It is important that the book was translated into the Serbian language soon after publication and its full version was published in 1971 in *Belgrade* („Историю Државе и Права Грузиуе“). In 1972, Mr. Ivane Surguladze’s letter, dedicated to Shota Rustaveli’s political viewpoints¹¹, was printed in the Kartvelologic academic journal *Bedi Kartlisa*¹² in Paris in the German language. And in 1975, the same magazine published his another work, now in the French language, which was dedicated to the Charter of Giorgi III of 1170¹³. We must mention the German translation of the *Regulations of the Royal Court* by Prof. Iv. Surguladze, which was published in 1973 in Paris¹⁴. The same year, based on the Russian text by Ivane Surguladze, the Serbian translation of the *Regulations of the Royal Court* was issued in Belgrade, the capital city of Yugoslavia („Правилник Царевог Двора“). And in 1982, shortly before the death of the scholar, the magazine *Georgika* published Mr. Ivane Surguladze’s letter – About the State System of the United Georgia (X-XV)¹⁵ in the German language. In 1993, at the 10th anniversary of the death of Mr. Ivane Surguladze, his daughter Ketevan Surguladze, based on the text he had established, published the English translation of The Regulations of the Royal Court with the foreword, glossary, notes and commentary¹⁶.

10. Iv. Surguladze. The Monuments of Georgian Law, Tbilisi, Publishing House Sabchota Sakartvelo, 1970. It is important that the book contains the Georgian text of the Regulations of the Royal Court as well as its Russian translation by Ivane Surguladze and Ekvtime Takaishvili at various times and *independently of each other*. The said book was exactly the one Prof. Giorgi Nadareishvili wrote about with inspiration in 1972 that the significance of both translations of the Regulations of the Royal Court for the academic society interested in Georgian culture is just immeasurable (see the full version in magazine *Mnatobi*, 1972. N: 3. 192). As for the Dasturlamali, this time we will only emphasize the meaningful fact that the scholar, in order to ascertain the text, was guided by 15 *manuscripts* found at different times in the archives of Georgia and Leningrad.

11. I. Surguladze. „Über die politischen Anschauungen Schota Rustaveli“, „Bedi Kartlisa“, revue de kartvelologie, vol. XXIX-XXX, Paris, 1972, 344-347.

12. *Bedi Kartlisa* - the magazine was started in 1948 in Paris. It was being published in the Georgian language until 1958. Later it was decided to publish letters in the French, German and English languages. Since 1985, the magazine has been published under a new name („*Revue des Etudes Georgiennes et Caucasiennes*“). Kartvelologists from all over the world work for the magazine. Therefore, the significance of this foreign publication in the popularization of Georgian culture abroad is very high today as well.

13. I. Surguladze. „Un Dokument important de L’histoire du Droit ge’orgien: La charte du roi Georgie III (1170)“, „Bedi Kartlisa“, revue de kartvelologie, vol. XXXIII, Paris, 1975, 216-223.

14. I. Surguladze. „Die Hausordnung des Konigshofes“, „Bedi Kartlisa“, revue de kartvelologie, vol. XXXI, Paris, 1973, 225-245.

15. I. Surguladze. „Die Staatsordnung des vereinten feodallen georgiens (X-XVih.)“, „Georgica“, Heft N5, Jena-Tbilisi, 1982, 70-71.

16. The Regulations of the Royal Court – the Georgian and Russian texts, the English translation, the foreword, glossary, notes and commentaries have been made by K. Surguladze, Tbilisi University Press, Tbilisi, 1993;

We have to note with a sore heart that the bulk of the works (over 3 000 printed pages) the great scholar wrote on issues of the history of the state, civil or criminal law still remains unpublished as of today. We console ourselves that there are already activities in progress at the History of Law division of the Law Department of Tbilisi State University with the aim of publishing them, and hopefully this precious part of the creative legacy of the great scholar will also see the light of day soon.

In the end, we must separately emphasize and express appreciation for the contribution the great scholar made to the education and development of the Georgian legal community. *Fifteen theses* (5 of them for a doctor's degree) were prepared under his supervision and were successfully defended at Tbilisi State University, not to mention the *thousands of young people*, who became familiar with the rich world of homeland history within the walls of their alma mater over decades thanks to his lectures, seminars and text-books; with a world in which the pages from the history of Georgian law and Georgian political doctrines replace and supplement one another. Starting in the 6th century, with excellent pieces of eloquence from Aetes, Fartadzi, and Colchian state prosecutors; with the Church Fathers from Opiza and Mijnadzor monasteries, who participated in the court proceedings held in the 11th century; with the records appropriate for the 'absolute monarchy' of a Georgian high-rank official of the 14th century about the state mechanism or very significant state official institutes, including about the functional load of the *unique institution of Teacher of Teachers*; with 17th-century Tbilisi separated from the European family, with Khosro Mirza's (King Rostom) palace attractive from outside, however distressed on the inside because of the intrigues and slaughter of Georgian patriots; with the King Erekle II, who was abandoned by the 'Imperatritsa' (Empress) of Russia, and defeated by Agha Mohammad Khan in 1795, together with the idea of the independence and unification of Georgia; with Iagor Chilashvili, the genius of state officialdom and the first Georgian supreme prosecutor in the 19th century, and finishing with Ilia Chavchavadze, who was assassinated at the beginning of the 20th century by the enemy for his love of the homeland. That is why we mentioned in the beginning of this letter the regret about not attending Mr. Ivane Surguladze's lectures, or what the three wise men were celebrating 'with a glass of wine' in the Surguladze family at the end of the 1970s, and why Professor Ivane Surguladze is the Teacher of Teachers of the Nation's invincible army that lead Georgia to its independence at the end of the 20th century.

GOCHA PHERADZE

Associate Professor at TSU Faculty of Law,
Head of the Department of History and Theory of Law
at TSU Tinatin Tsereteli Institute of State and Law

**ლიტერატურული პარალელები,
პარადიგმები და პარადოქსები**

**LITERARY PARALLELS,
PARADIGMS AND PARADOXES**

სიხვილიშვილი

გიღა მოჯასანი

ზოგჯერ სინამდვილე არადამაგვრებლად გამოიყურება.

აი, კიდევ ერთი მაგალითი.

ყველა პარიზელი, ვინც კი ამ სეზონზე პარიზში ბრუნდება, იცნობს მშვენიერ ქალაქებს, რომლებიც მარსელიდან გენუამდეა ჩამწკრივებული. ვტოვებთ ჩრდილოეთის პლაჟებს და ჩავდივართ ამ საყვარელ ქალაქებში აპრილის პირველ დღეებში სწორედ ამ დროს, როდესაც ისინი ნამდვილი თაიგულები უნდა გახდნენ, როდესაც მათი გარეუბნები მთლიანად ბალნარად ქცეულა და როდესაც ვარდები და ფოთ-თხლის ხეები ყვავილობენ.

ამ დასახლებებს შორის ერთ-ერთი განსაკუთრებით უყვართ, მაგრამ იგი მეტია, ვიდრე ოდენ ქალაქი, ის არის სამეფო, ძალიან პატარა სამეფო, ნამდვილად, გერტლსტაინის დიდი საჰერცოგო.

ყვავილთვან კლდეზე შეფენილი, ქათქათა სახლების წყებასა და პრინცის სასახლეს ზურგიით რომ ატარებს, მონაკოს პაწაწინა სახელმწიფო ემორჩილება სუვერენს, რომელიც უფრო დამოუკიდებელია, ვიდრე მაკაოს მეფე, უფრო ავტორიტარული, ვიდრე ს.მ. პრუსიის მეფე და უფრო ცერემონიული, ვიდრე საფრანგეთის მეფე ლუი XIV იყო.

შემთხვევისა და რევოლუციების შიშისაგან თავისუფალი, მეფობს მშვიდობიანად, ეტიკეტის სრული დაცვით, თავის ბედნიერ მცირერიცხოვან ხალხზე, სამეფო კარის ცერემონიების შუაგულში, სადაც ჯერ კიდევ რევრანსების ხანაა.

მას ჰყავს თავისი გენერალი თხმთცი ჯარისკაცით, თავისი ეპისკოპოსი, სამღვდელთა, ელჩების წარმომადგენი, როგორც არის ბ-ნი გრევი, ფუნქციონერთა მთელი წყება ბრწყინვალე ტიტულებით, რომლებსაც მუდამ შეხვდებით ყოველი აბსოლუტური სუვერენის გარშემო, რომელსაც თავად სწამს თავისივე დიდებულებისა.

თუმცა ეს მონარქი არ არის არც სისხლისმყვარული და არც შურისმაძიებელი; და როცა ის რაიმეს კრძალავს, და რადგანაც კრძალავს, ღონისძიება გამოიყენება განუზომელი კრძალვით;

ამისათვის მტკიცებულებებია საჭირო?

ერთმა აზარტულმა მოთამაშემ, ერთ უიღბლო დღეს, შეურაცხყოფა მიაცენა სუვერენს. კანონის ძალით ის ქვეყნიდან გადაიყვანეს.

ერთი თვე ტრიალებდა ის აკრძალული სამოთხის გაბრუნებით, მოთავაზებულთა მხარეების შიშით, რომელსაც ჟანდარმის ხმლის ფორმა მიეღო. ბოლოს, ერთ მშვენიერ დღეს გაბედა და გადაკვეთა საზღვარი, 30 წამში ქვეყნის შუაგულს მიადწია და კანონში შევიდა, მაგრამ ის უცბად მონელემ შეაჩერა: „თქვენ გაძევებული არ ბრძანდებით, ბატონო?“ – „დიახ, ბატონო, მაგრამ პირველივე მატარებლით უკან ვბრუნდები“ – „ოჰ, ძალიან კარგი, მაშინ, ასეთ შემთხვევაში, შეგიძლიათ შემთხვევით“.

ის ყოველ კვირას ბრუნდებოდა და მოსაწყენი კარისკაცი ყოველ ჯერზე იმავე კითხვას უსვამდა, რომელზედაც მოთამაშეც იმავენი ირად პასუხობდა. განა შესაძლებელია ამხე ღმობიერი მართლმსაჯულება?

მაგრამ ერთ-ერთ გასულ წელს, სამეფოში მძიმე და სრულად ახლებური ამბავი დატრიალდა.

მონდა მკვლელობა.

კაცმა, მონაკოელმა, ისეთმა უცხო მანქანაზე ტიპმა კი არა, როგორც ბლომად შეგვხვდებოდათ ამ ნაპირებზე, არამედ ქმარმა, მრისხანების მომენტში თავისი ცალი მოკლა.

ოჰ, მან იგი მოკლა უმიზნოდ, გასაგები მოტივის გარეშე. მთელი პრინციპატი საერთო მღელვარებამ მოიცვა.

უნენაესი სასამართლო შეიკრიბა, რათა ეს განსაკუთრებული შემთხვევა განესაჯა (აქ მკვლელობა აქამდე არასოდეს მომხდარიყო), და ბეჩავს სიკვდილი მიესაჯა ერთნმივად.

აღმფთობულმა სუვერენმა დაამტკიცა განაჩენი.

მხოლოდ დამნაშავეს სიკვდილით დასჯის აღსრულება იყო დარჩენილი. მთულ-ოდნელად ერთი სიბოლოე წარმოიშვა. ქვეყანას არც ჯალათი ჰყავდა და არც გილიოტინა გაჩნდა.

რა უნდა ექნათ? საგარეო საქმეთა მინისტრის რჩევით, პრინციპა წამოიწყო მოლაპარაკება საფრანგეთის მოთხოვნასთან, რათა გამოეგზავნათ თავისმკვეთელი ჯალათი თავის აპარატთან ერთად.

სამინისტროში, პარტიში, ხანგრძლივი თათბირები ჩატარდა. საბოლოო ჯამში, პასუხი გასცეს ხანჯალაღრიცხვის გაგზავნით ხის აღჭურვილობისა და სასჯელის აღმსრულებლის გადაადგილების საფასურისათვის. მთელი თანხა აღწევდა თექვსმეტი ათას ფრანკს.

მისმა მონაკოსში იმეორება უდიდებულესობამ მიიჩნია, რომ ეს ღონისძიება საკმაოდ ძვირი დაუჯდებოდა. მკვლელი ამ ფასად არ ღირდა. თექვსმეტი ათასი ფრანკი ვიღაც ტაკიმასხარას კისრისთვის? აჰ, ნამდვილად არა!

ამის შემდეგ, იმავე თხრობით იტალიის მთავრობას მიმართეს. მეფე, მისი თანასწორი, ეჭვგარეშეა, რომ ისეთივე მომთხრობნი არ აღმოჩნდებოდა, როგორც რესპუბლიკური მთავრობა.

იტალიის მთავრობამ გამოაგზავნა ანგარიში, რომელიც აღწევდა 12000 ფრანკს.

12000 ფრანკი! ამას დასჭირდებოდა ახალი გადასახადის დაწესება, 2 ფრანკის თღობით თითოეულ მოსახლეს. ეს საკმარისი იქნებოდა სახელმწიფოში მოულოდნელი პრობლემების გასაჩინად.

მოიფიქრეს, რომ ერთ რომელიმე რიგით ჯარისკაცს მოეკვთა ამ მათხრობისთვის თავი. მაგრამ გენერალმა, ვისაც რჩევით მიმართეს, ყოყმანით განაცხადა, რომ მის ჯარისკაცებს არ გააჩნდათ ცივი იარაღის გამოყენების საკმარისი პრაქტიკა, რათა გამკლავებოდნენ ასეთ ამოცანას, რაც ხმლის კარგად დაუფლებას საჭიროებდა.

ასე რომ, პრინციმა ხელახლა მოიწვია უზენაესი სასამართლო და წარუდგინა ეს სადაფიდანაბო საქმე.

ბევრი ითათბინეს, თუმცა ვერ მიაგნეს ვერცერთ პრაქტიკულ საშუალებას. ბოლოს, სასამართლოს პირველმა პრეზიდენტმა წინადადება წამოაყენა, რომ სიკვდილის სასჯელი შეეცვალათ სამუდამო პატიმრობით და ეს ღონისძიება დაამტკიცეს.

მაგრამ არც ციხე გააჩნდათ. საჭირო გახდა მოეწყოთ ციხე და დაასახელებს ზედამხედველი, რომელმაც ჩაიბარა პატიმარი.

6 თვის განმავლობაში ყველაფერი კარგად იყო. ტუსადს მთელი დღე ეძინა კუთხეში, დაძინებულ ფარდაზე. იმავეს აკეთებდა მცველი კარების წინ სკამზე მჯდომარე, და თვლელა-თვლემით ათვალიერებდა მიმომავალ მგზავრებს.

მაგრამ პრინცი ხელმომჭირნეა, ესაა მისი ერთადერთი ნაკლი, ის მოითხოვს, რომ მის სახელმწიფოში გაღებული სულ მცირედი ხარჯის შესახებაც კი საქმის კურსში ამყოფონ (და ეს სია სულაც არ არის გრძელი). მას გადასცეს ამ ახალი ფუნქციის შექმნასთან, ციხის, პატიმრისა და ღირსების შენახვასთან დაკავშირებული ხარჯთაღრიცხვა. ამ საქმის მოგვარება მიძიმე ტვირთად აწებოდა სუვერენის ბიუჯეტს.

ის ჯერ დაიდრიჯა, მაგრამ როდესაც მიხვდა, რომ ეს შეიძლებოდა სამუდამოდ გაგრძელებულიყო (რამდენადაც მსჯავრდებული ახალგაზრდა იყო), მან გააფრთხილა თავისი იუსტიციის მინისტრი, რათა მიეღო აუცილებელი ზომები ამ ხარჯებისაგან თავის დასაღწევად.

მინისტრმა ჩრეები მიიღო სასამართლოს პრინციპებისა და შეთანხმდნენ, რომ გაეუქმებინათ ციხის მცველთან დაკავშირებული ხარჯები. შესაბამისად, პატიმარს, რომელსაც საკუთარი თავის დაცვა მიანდეს, გაქცევა მოუწევდა, საკითხი თავისთავად მოგვარდებოდა და ყველა კმაყოფილი დაჩრებოდა.

ამგვარად, ციხის მცველი დაუბრუნდა თავის თჯანს, ხოლო სასახლის მზარეულის დამხმარეს შეუნაჩრუნეს დავალება, დილა-საღამოს საკვები მიეტანა დამნაშავეს-თვის (თუმცა ამ უკანასკნელს თავისუფლების დაბრუნებისთვის აჩაფერი მოუმოქმედნია).

ერთ დღეს, როდესაც დაავიწყდათ მისთვის საჭმლის მიტანა, ნახეს, რომ იგი თავად მისულისათ მათთან საჭმლის მოსათხოვად; ამის შემდეგ, ტუსადი მზარეულისთვის რომ აერიდებინა მასთან მისვლა-მოსვლა, დაჩრება ჭამის საათებში თავად მისულისათ მასთან და ესადილა მოსამსახურე პერსონალთან ერთად, ვისაც დაუმეგობრდა კიდევაც.

სადილის შემდეგ გაისეინებდა ხოლმე მონტე-კარლომდე, ზოგჯერ შედიოდა კაზინოში, ჩათა მწვანე ხალიჩაზე (მაუდზე) ხუთი ფრანკის ბედი გაერისკა. როდესაც იგებდა, სახელგანთქმულ სასტუმროში თავის თავს შესანიშნავ ვაშაშაზე იწევდა, შემდეგ კი თავის საკანში ბრუნდებოდა, რომლის კარსაც შიგნიდან ფრთხილად კეტავდა.

სხვაგან, ციხის გაჩეთ, ერთხელაც არ დაუძინია.

ვითარება რთულდებოდა, მაგრამ არა მსჯავრდებულისთვის, არამედ მოსამართლეებისთვის.

სასამართლო კიდევ ერთხელ შეიკრება და გადაწყვიტა, რომ დამნაშავეს დაატოვებინებდნენ მონაკოს სახელმწიფოს.

როდესაც ეს გადაწყვეტილება შეატყობინეს, მან მშვიდად უბასუნა: „ჩა სასიამოვნო ხალხი ყოფილხართ! კი მაგრამ, მე რა მომელის? არსებობის არჩაიჩი საშუალება არ გამაჩნია. თჯახიც აღარ მყავს. რა ვინდათ, რომ გავაკეთო? სიკვდილისჯილი ვიყავი და არ მოკალით, - არაფერი მიტქვამს. შემდეგ სამუდამო პატიმრობა მომისაჯეთ და ზედამხედველის ხელში ჩამაგდეთ, მერე მცველი წამართვით და ხმა არ ამომიღია. დღეს ვინდათ, რომ ქვეყნიდან გამაქვეთ. არა ბატონო. მე ვარ პატიმარი, თქვენგან გასამართლებული და მსჯავრდებული პატიმარი. ჩემს სასჯელს მე მოვიხდი კეთილსინდისიერად. მე აქ ვრჩები“.

უნენაესი სასამართლო ძლიერ განცვიფრდა. პრინცი კი საშინლად აღმფთოდა და ბრძანა საბასუნო ზომები მიეღოთ.

ისევ დაიწყეს თათბირი.

საბოლოოდ, გადაწყდა, რომ დამნაშავეს მისცემდნენ ექვსასი ფრანკის ოდენობის პენსიას, რათა უცნობეთში წასულიყო საცხოვრებლად.

იგი დათანხმდა.

სიკვდილისჯილმა იქონავა შემოღობილი მიწის ნაკვეთი მისი ძველი სუვერენის ქვეყნიდან ხუთი წუთის მანძილზე და იცნოვრა ბედნიერად მისთვის განკუთვნილ მიწაზე ბოსტნეულის მოყვანასა და მონაჩქების სიძულვილში.

მაგრამ მონაკოს სამეფო კარმა ამ მაგალითიდან ბევრი ისწავლა და გადაწყვიტა შეთანხმებულიყო საფრანგეთის მთავრობასთან; ამჟამად, მონაკო ჩვენ გვიზავნის თავის მსჯავრდებულებს, რომლებსაც ჩვენ გისოსებს მიღმა მიეუჩნით ადგილს მცირედი პენსიის სანაცვლოდ.

პრინციპატის იურიდიულ აქტივებში კი თავისუფლად მოიძებნება ეს უჩვეულო განაჩენი, რომელიც ამ კაცს პენსიას უწესებს მონაკოს ტერიტორიის დატოვების ვალდებულებით.

(დამოწმებულია სინამდვილედ, ს.გ.გ.*, მცირედი დეტალების ჩათვლით).

10 აპრილი, 1883

*(სახელმწიფოს გარანტიის გარეშე)

ფრანგულიდან თარგმნა **გაგი უგრეხელიძე**

საქართველოს იუსტიციის სამინისტროს სამეცნიერო-პრაქტიკული ჟურნალი „იუსტიცია“

**წარმოსადგენი მასალის ბაქნიაური სტანდარტები:
მასალა უნდა ახაყოფილებდეს შემდეგ მოთხოვნებს.**

1. უნდა შეიცავდეს:
 - მასალის სათაურს;
 - ავტორის სახელსა და გვარს, სამეცნიერო ხარისხს, აკადემიურ ან სხვა თანამდებობას;
 - რეზიუმეს (300 სიტყვა);
 - სამ საკვანძო სიტყვას, რომელიც ყველაზე მეტად გამოხატავს არსებით სათქმელს;
 - ძირითადი კორპუსის დიზაინს (პარაგრაფებად და ქვეპარაგრაფებად, პუნქტებად და ქვეპუნქტებად ან სხვა რომელიმე სტრუქტურული ერთეულის სახით);
 - მოკლე შეჯამებას (300 სიტყვა);
 - გამოყენებულ ლიტერატურას.
2. მასალა წარმოდგენილი უნდა იყოს ქართულ ან ინგლისურ ენაზე ელექტრონულ ფორმატში, ასევე, გამონაკლისის წესით, სხვა რომელიმე ევროპულ ენაზე (Microsoft Word). თითოეულის გვერდების რაოდენობა არ უნდა აღემატებოდეს 10 გვერდს. წარმოდგენილი სტატიის თარგმანს უზრუნველყოფს საქართველოს საკანონმდებლო მაცნეს მთარგმნელობითი ცენტრი;
3. მასალა უნდა აეწყოს „Sylfaen“ გარნიტურის შრიფტით და A4 ფორმატის ქაღალდის 1,5 ინტერვალით ნაბეჭდ გვერდზე. შრიფტი – 12. სქოლიო – 10;
4. ავტორს მოეთხოვება, სქოლიოში გამოყენებული ლიტერატურა მიუთითოს შემდეგი წესით:

წიგნის/მონოგრაფიის შემთხვევაში:

ივანე ჯავახიშვილი, ქართული სამართლის ისტორია. თბილისი, 1928 წელი. 134.

სტატიის შემთხვევაში:

იონ ელსტერი, კონსტიტუციის შემუშავება და ძალადობა. „საკონსტიტუციო სამართლის ჟურნალი“. თბილისი. 2018. 18. 28.

ჯორჯიის შემთხვევაში:

რობერტ სპანო, საიუბილეო სამეცნიერო კრებული „პირველი ქართული კონსტიტუციის 100 წელი“. თბილისი, 2021. 314-325.

სასამართლო გადაწყვეტილების შემთხვევაში:

საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2009 წლის 15 სექტემბრის 2/2439 გადაწყვეტილება საქმეზე „საქართველოს მოქალაქე ომარ ალაფიშვილი საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“.

5. სასურველია, მასალაში ავტორი მაქსიმალურად მომჭირნედ იყენებდეს სქოლიოში ინტერნეტრესურსებს.
7. მასალა უნდა შეიცავდეს პრობლემების სიღრმისეულ მეცნიერულ ანალიზს.
8. მასალა არ უნდა იყოს ადრე გამოქვეყნებული.

გამოცემათა გამწესრიგებელი: ბექა ქანთარია (ტელ: +995 599 33 47 70)

ელ. მისამართი: iustitia.journal@justice.gov.ge

WWW. IUSTITIA.GOV.GE

**IUSTITIA – RESEARCH AND PRACTICE JOURNAL
OF THE MINISTRY OF JUSTICE OF GEORGIA**

**TECHNICAL STANDARDS FOR SUBMISSIONS
SUBMITTED PAPERS SHOULD MEET THE FOLLOWING REQUIREMENTS:**

1. Papers should include:
 - a title;
 - the name and surname, academic degree, academic rank or another position of the author;
 - an abstract (300 words);
 - three key words/phrases that best convey the basic idea of the paper;
 - the main body of the text (consisting of paragraphs and subparagraphs, points or other structural elements);
 - a summary (300 words);
 - references;
2. Papers should be submitted in Georgian or English, or, as an exception, in any other European language, in electronic format (Microsoft Word). Papers should ideally be no more than 10 pages. Submitted papers are translated by the Translation Centre of the Legislative Herald of Georgia (Matsne); The text of papers should use the Sylfaen font, A4 paper format, and 1.5 line spacing. The font size of the main text should be 12, and of references 10;
3. Authors are required to use the following referencing style when citing references:

FOR BOOKS/MONOGRAPHS:

Ivane Javakhishvili, History of Georgian Law. Tbilisi, 1928. 134.

FOR ARTICLES:

Jon Elster, Constitution-Making and Violence. Journal of Constitutional Law. Tbilisi, 2018. 18. 28.

FOR COLLECTIONS OF WORKS:

Robert Spano, Festschrift: 100th Anniversary of the First Constitution of Georgia. Tbilisi, 2021. 314-325.

FOR COURT DECISIONS:

Decision No 2/2439 of 15 September 2009 of the Constitutional Court of Georgia in the case “Citizen of Georgia Omar Alapishvili v. Parliament of Georgia”.

4. Authors are advised to use internet resources in footnotes as little as possible.
5. Papers should contain an in-depth academic analysis of issues.
6. Papers should not have been published previously.

Publishing Manager: Beka Kantaria (Tel: +995 599 33 47 70)

Email: iustitia.journal@justice.gov.ge

WWW.IUSTITIA.GOV.GE